

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 692
Παρασκευή
30 Ιουλίου 1999
Δρχ. 700

12 MAR 2000

- Χαμός στα Λύκεια!
- Ελληνοτουρκικός διάλογος
- Η αρχαία Αγορά της Θεσσαλονίκης
Συνέντευξη με την καθηγήτρια Στέλλα Δρούγου:
«Δεν χρησιμοποιούμε το όνομα της Βεργίνας στα πολιτικά φόρα και για τα χρυσά της αντικείμενα»
- Άγνωστες επιστολές του ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ
Ο Στέφαν Γκέτσεφ αφηγείται...

Καλές διακοπές!

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ
ΜΠΑΛΤΑΣ

Φιλοξενώντας
τον Ζάκ Ντεριντά...

Στο περιθώριο επιστήμης και πολιτικής

ΕΚΚΡΕΜΕΣ

Ο Ντεριντά διαβάσει κείμενα και γράφει για κείμενα. Κυρίως κείμενα φιλοσοφικά, αλλά όχι μόνο. Το ενδιαφέρον του εστιάζεται περισσότερο στην πλέξη του συγκεκριμένου κειμένου που διαβάσει πρώτη φορά. Εξετάζοντας από κοντά αυτή την πλέξη, αρχίζει από κάποιο νήμα που κατά κανόνα φαίνεται εντελώς δευτερεύον και περιθωριακό. Πιάνει το νήμα και αρχίζει να το ακολουθεί μεθοδικά, με σεβασμό, με μύριες προφυλάξεις. Έτσι ανακαλύπτει, ανάμεσα στα άλλα, ότι τα κείμενα παραμένουν τις περισσότερες φορές ιδιότροπα ανοικτά, ιδιαίτερα διφορούμενα, ότι κείμενα βρίσκονται μπλεγμένα και σε μέρη όπου κανείς δεν θα το περίμενε, ότι πολλές από τις τρέχουσες ιδέες που κυκλοφορούν σχετικά με τα είδη, τις δομές, τους σκοπούς, τις εσωτερικές διαιρέσεις των κειμένων είναι πρόχειρες, άδικες, παραπλανητικές. Θέση του ανά χείρας βιβλίου είναι πως το έργο του Ντεριντά μπορεί να μας διδάξει πολλά ακόμα και για είδη κειμένων με τα οποία το ίδιο δεν καταπιάνεται ρητά. Ιδιαίτερως κείμενα που αφορούν ζητήματα επιστήμης και ζητήματα πολιτικής. Έστω κι αν πρόκειται για ζητήματα που φαίνονται να φιλοξενούνται στο περιθώριο τόσο της επιστήμης όσο και της πολιτικής...

Ζακ Ντεριντά
Μπερνάρ Στιγκλέρ

υπερηχογραφήματα
της τηλεόρασης

ΜΑΓΝΗΤΟΣΚΟΠΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

Μαγδαλίνη Ακτουπ

ΕΚΚΡΕΜΕΣ

Πολιτική & Φιλία

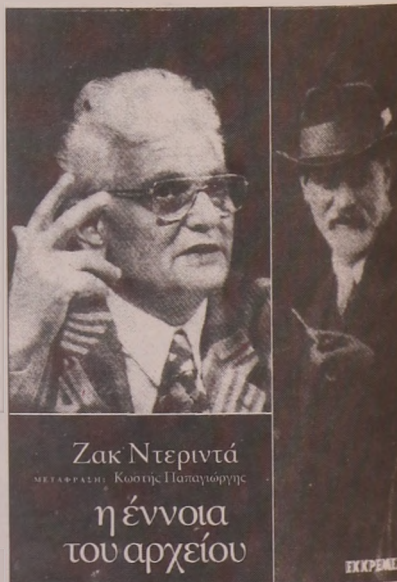
Ο ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΙ ΑΛΤΟΥΣΕΡ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Δημήτρης Παπαγιάννης
Αριστέλης Μπαλτάς
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αριστέλης Μπαλτάς

ΕΚΚΡΕΜΕΣ

Ζακ Ντεριντά
μετάφραση
Κωστής Παπαγιάννης

ΕΛΕΓΧΟΙ
ΤΟΥ ΜΑΡΕ

Ζακ Ντεριντά
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Κωστής Παπαγιάννης
η έννοια
του αρχείου

ΕΚΚΡΕΜΕΣ

Εκδόσεις
ΕΚΚΡΕΜΕΣ

Ιουλιανού 41-43 • Αθήνα 104 33 • Τηλ./Fax: 822.0006
Στοά του Βιβλίου • Πεσμαζόγλου 5 • Αθήνα 106 54 • Τηλ.: 321.3583

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ. 13 Η Χριστίνα Πετροπούλου αναφέρεται στην αποτυχία των μαθητών του Λυκείου στις εξετάσεις. Η αποτυχία όμως είναι της νέας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.

ΣΕΛ. 16 Η Ευγενία Βαθάκου γράφει για τα μεγάλα προβλήματα της Τουρκίας (βλ. σχετικά και το άρθρο του Αλί Ταρτάνογλου στη σελ. 37) και τις προοπτικές του ελληνοτουρκικού διαλόγου.

ΣΕΛ. 20 Ο Απόστολος Λυκεσάς συζητά με την καθηγήτρια κ. Στέλλα Δρούγου για τα ανασκαφικά -και άλλα- προβλήματα της Βεργίνας.

ΣΕΛ. 23 Η Πολυξένη Αδάμ-Βελένη γράφει για την ενδιαφέρουσα ανάπτυξη της αρχαίας Αγοράς της Θεσσαλονίκης.

ΣΕΛ. 33 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ: Αναλύσεις για την κατάσταση στη Ρωσία την Ινδονησία, την Τουρκία, τη Σερβία και το Μαλάουϊ.

ΣΕΛ. 49 Ο Στέφαν Γκέτσεφ σε μια πολύ ενδιαφέρουσα αφήγηση αναφέρεται στη γνωριμία του με τον Οδυσσέα Ελύτη και παραθέτει δύο άγνωστα κείμενα του ποιητή. Ας τελειώσουμε κι εμείς με τους στίχους του Οδυσσέα Ελύτη ευχόμενοι Καλό Καλοκαίρι μακριά ως τη θάλασσα...

*Ελαιώνες και αρπέλια, μακριά ως τη θάλασσα
κόκκινες ψαρόβαρκες πιο μακριά, ως τη θύμηση
έλυτρα χρυσά του Αυγούστου στο μεσημεριάτικο ύπνο
με φύκια ή όστρακα. Και εκείνο το σκάφος
φρεσκοβγαλμένο, πράσινο που διαβάζει ακόμη
την ειρήνη του κόλπου των νερών. Έχει ο Θεός...
Οδυσσέας Ελύτης*

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Δεν αφορά νόμους και θεσμούς, σελ. 4

ΚΑΤΙ ΘΥΜΑΜΑΙ, ΚΑΤΙ ΘΥΜΑΜΑΙ...

Αναστασίου, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

E-MAIL

Απόστολος Διαμαντής, σελ. 12

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 46

ΒΙΒΛΙΟ

Κριτική, σελ. 63

Σύνδεση Εξωφύλλου:
Δημήτρης Γκέκας

Το επόμενο τεύχος του Αντί θα κυκλοφορήσει στις 27 Αυγούστου.

Κ Α Λ Ο Κ Α Λ Ο Κ Α Ι Ρ Ι

Περίοδος Β' • Έτος 26ο • Τεύχος 692
Παρασκευή 30 Ιουλίου 1999 • Δρχ. 700
**ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www.otenet.gr/anti>
e-mail: chraprou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστέρι
Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

ήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 6.500 δρχ., Ετήσια 13.000 δρχ.,
Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 50.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 10.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 41 δολ., Ετήσια: 82 δολ.,
ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:
Εξαμ. 48 δολ., ετήσια 96 δολ.

ΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ:

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 700,

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.400

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,
για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.
Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΔΕΝ ΑΦΟΡΑ ΝΟΜΟΥΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΥΣ ΑΦΟΡΑ ΤΟΥΣ κ. ΡΕΠΠΑ ΚΑΙ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ

ΤΟ ΘΕΜΑ ΕΙΝΑΙ σοβαρό. Αφορά την ελεύθερη και απρόσκοπτη διακίνηση του Τύπου που είναι και θεσμικά κατοχυρωμένη. Αλλά, βεβαίως, όπως όλα στην Ελλάδα είναι μικροπολιτικά παιχνίδια των παρακοιμωμένων της εξουσίας των διαπλεκομένων. Το θέμα αφορά στην συμπεριφορά και την σκανδαλώδη διαχείρισή του από τουλάχιστον δύο, όσο εμείς γνωρίζουμε, συγκεκριμένους υπουργούς: τους κ. **Ρέππα** και **Πασχαλίδη**· δηλαδή υπουργούς που ασχολούνται «περί την επικοινωνία» (στον δεύτερο, μάλιστα, είχε τεθεί το θέμα από το ΑΝΤΙ, ήδη από το 1996). Πρόκειται για το νέο πρακτορείο διανομής του Τύπου «ΑΡΓΟΣ» που συνέστησαν οι κ. Λαμπράκης και Τεγόπουλος.

ΜΕΧΡΙ ΠΡΙΝ ΛΙΓΟ καιρό υπήρχαν δύο πρακτορεία που διεκπεραίωναν –με κάκιστο τρόπο– τη διανομή του Τύπου: Το Πρακτορείο που είχε συστήσει ο Παρ. Χριστοδουλόπουλος και το Κεντρικό Πρακτορείο. Πριν τρία χρόνια ο κ. Λαμπράκης, ενεργώντας υπό το κράτος της μεγαλομανίας του και επιδιώκοντας την υπερσυγκέντρωση, επιχείρησε να συστήσει και πρακτορείο διανομής Τύπου. Ως γνωστόν, ελέγχει την εμπορία χάρτου και μεγάλο μέρος των εκτυπωτικών εγκαταστάσεων, εκτός από την εκδοτική και πολιτιστική του δραστηριότητα με τον ΟΜΜΑ, για να σταματήσουμε στα περισσότερα εμφανή.

ΤΟΤΕ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕ σφοδρή αντίσταση από τον κ Τεγόπουλο (και ό,τι αυτός εκπροσωπεί) και η υπόθεση «πάγωσε» για λίγο. Δεν άργησαν, όμως, να τα βρουν οι δύο μεγαλοεκδότες. Από κοντά και ο Μπόμπολας. Έτσι πήρε άδεια η νέα εταιρία «ΑΡΓΟΣ» που ανέλαβε ήδη δράση. Ο κ. Λαμπράκης μάλιστα προβαίνει στη ραγδαία έκδοση νέων τίτλων –περιοδικών κυρίως– ώστε συμπεριλαμβανόμενα στους «πελάτες» της νέας εταιρίας να αποδεικνύουν το σφρίγος της.

Ο «ΑΡΓΟΣ» απογύμνωσε από τα στελέχη του το παλιό πρακτορείο και σιγά σιγά το εκτοπίζει από την αγορά. Έτσι θα μείνει μοναδικός διαχειριστής της διανομής του Τύπου ο όμιλος μερικών εκδοτών. Δεν πρόκειται, βεβαίως, για κάποιον «αυτοδιαχειριζόμενο συνεταιρισμό». Πρόκειται για μία κλασικού τύπου επιχείρηση που θα ενδιαφέρεται για τον Τύπο με τον τρόπο που έχει επιδείξει μέχρι σήμερα: Μια δημοσιογραφία που χρόνια τώρα ασκείται υπηρετώντας όχι την πληροφόρηση του πολίτη αλλά τη διεκπεραίωση των υποθέσεων που σχετίζονται με τα συμφέροντα της διαπλεκόμενης οικονομικής, πολιτικής και εκδοτικής παραεξουσίας. Θέλετε ένα πρόχειρο μικρό παράδειγμα; Μας το δώσαμε στο προηγούμενο τεύχος του ΑΝΤΙ (σ. 9) σχολιάζοντας τον τρόπο με τον οποίο παρουσίασε η *Ελευθεροτυπία* τη Συνέντευξη Τύπου-Τελετή στο Μέγαρο Μουσικής με την ευκαιρία της «δωρεάς» από το Ίδρυμα Ωνάση ενός δισ. δρχ. στον κ. Λαμπράκη, προκειμένου να δημιουργήσει... «πάρκο» πάνω από το μπετόν των νέων κατασκευών του ΟΜΜΑ. Οι μεγαλοεκδότες τώρα τα βρήκαν και μην αναμένετε νέα επικριτικά σχόλια για την καταστροφή του Πάρκου Ελευθερίας.

ΤΟ ΑΝΤΙ αλλά και πολλοί μικροί εκδότες φοβούνται βάσιμα ότι το νέο καθεστώς στην διανομή του Τύπου θα στραγγαλίσει τις λίγες, μικρές φωνές που μάχονται τα διαπλεκόμενα. Η διανομή του Τύπου είναι μια πολύπλοκη εργασία: Στο τχ. 217 του ΑΝΤΙ της 29.10.1982, ο Στέλιος Κούλογλου σε ένα τεκμηριωμένο ρεπορτάζ –αν και πέρασαν ήδη 17 χρόνια δεν έχει χάσει αξία ούτε μια αράδα του– αποδείκνυε το λαβύρινθο και το παράλογο του συστήματος.

Το θέμα είναι σοβαρό. Αφορά την ελεύθερη και απρόσκοπτη διακίνηση του Τύπου που είναι και θεσμικά κατοχυρωμένη. Έτσι αρχίζει αυτό το σημείωμα. Αν η Ελλάδα ήταν μια ευνομούμενη πολιτεία δεν θα επέτρεπε την κραυγαλέα παρανομία υπερσυγκέντρωσης εξουσιών σε έναν μόνον πολίτη της.

αντί

Κάτι θυμάμαι, κάτι θυμάμαι...

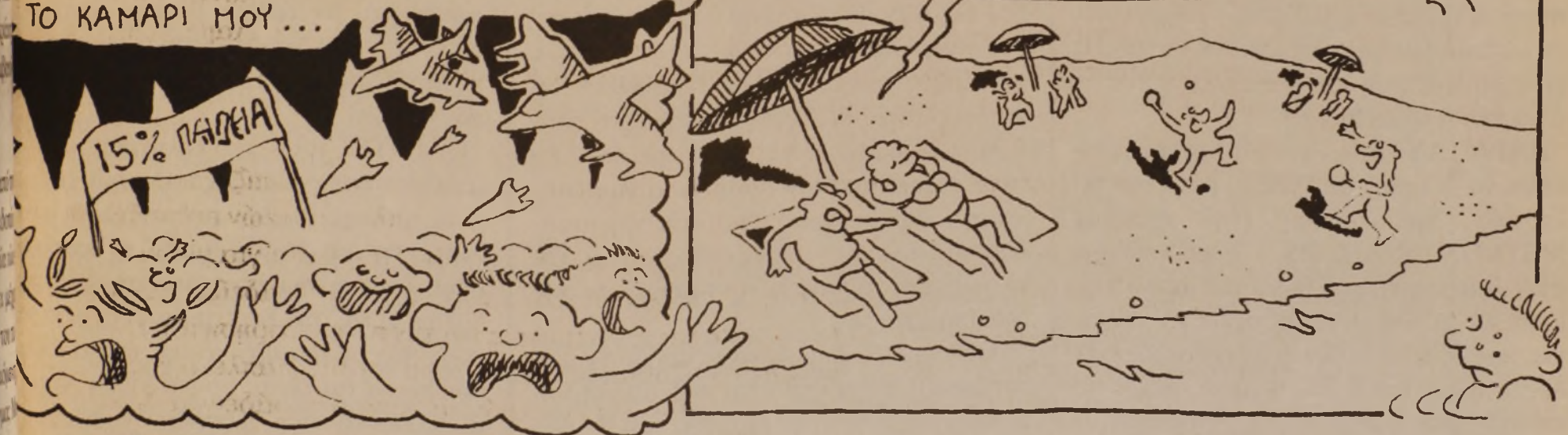
ΑΡΧΙΚΑ ΛΟΙΠΟΝ ΕΓΙΝΑΝ ΟΙ ΠΟΡΕΙΕΣ ... ΑΛΛΑ ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΝΤΑΝ... Α ΝΑΙ! ΓΙΑ ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΚΟΥΡΔΟ -ΝΑ ΔΕΙΣ ΠΟΣ ΤΟΝ ΕΛΕΓΑΝ- ΚΙ ΗΤΑΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΟΣ "ΜΕΓΑΛΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ" ΠΟΥ ΕΔΙΝΕ ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ : Ο ...

ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΕΔΙΩΞΕ ΕΚΕΙΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ - Ο ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ ΗΤΑΝ ; ΙΣΟΣ ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΕΙΔΑ ΝΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙΑ ΣΤΟ ΟΑΚΑ...

ΚΑΙ ΤΟΤΕ ΞΕΣΠΑΣΑΝ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΔΙΑΔΗ- ΛΟΣΕΙΣ ΜΕ ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΓΑΒΡΙΛΟ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΕ Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑΤΟ... ΚΑΤΙ ΤΕΤΟΙΟ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΜΟΥ ΕΙΠΕ Ο ΚΟΣΤΑΚΗΣ ΠΟΥ ΕΚΑΝΕ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ... Ο ΚΟΣΤΑΚΗΣ ΤΟ ΚΑΜΑΡΙ ΜΟΥ ...

ΚΟΣΤΑΚΗ! ΜΗΝ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΘΕΙΑ ΘΕΛΕΙΣ Ν' ΑΝΗΣΥΧΗΣΕΙ Η ΜΑΜΑ ΣΟΥ;

ΘΕΕ ΜΟΥ! ΑΥΤΟ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΘΑ ΜΕ ΣΤΕΙΛΕΙ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΩΡΑ ΜΟΥ... ΚΙ ΥΣΤΕΡΑ ΛΟΙΠΟΝ ΠΡΟΕΚΥΨΕ Ο ΜΙΛΟΣΕΒΙΤΣ ΠΟΥ ΤΟΝ ΦΥΓΑΔΕΥΣΕ ΕΚΕΙΝΟΣ Ο ΚΑΛΕΝΤΕΡΙΔΗΣ ΑΛΛΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΣΥΝΕΛΑΒΑΝ Ή ΟΧΙ;

ΕΓΩ ΠΑΝΤΑ ΕΙΧΑ ΣΕ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑ ΟΛΜΠΡΑΙΤ

... ΜΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΞΕΧΑΣΑ ΤΟΣΟ ΓΡΗΓΟΡΑ...

... ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΣΥΝΤΑΡΑΞΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ... ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΤΙ ΜΕ ΝΟΙΑΖΕΙ ΕΜΕΝΑ;

ΚΟΣΤΑΚΗΗΗ! ΔΕ ΣΟΥ ΕΙΠΑ ΝΑ ΜΗΝ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΕΣΑΙ;

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ

Όταν σφίγγουν οι ζέστες...

Ο ΙΟΥΛΙΟΣ έφυγε, «ανεπαισθήτως» μπήκαμε στον τελευταίο μήνα του καλοκαιριού, προλάβουμε να σημειώσουμε την 25η επέτειο της αποκατάστασης της Δημοκρατίας (αλλά και της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο!), οι γνωρίζοντες πρόσωπα και πράγματα μας πληροφορούν ότι ο πρωθυπουργός –«παρά την αγωνία για τις επερχόμενες εκλογές», κ.λπ.– μετέθεσε, για το 2001, το «μεγάλο πακέτο των κοινωνικών παροχών». Συνεπώς, στη Δ.Ε.Θ. ο Κ. Σημίτης θα εξαγγείλει μόνο το «μικρό πακέτο», το οποίο περιλαμβάνει –φευ!– κάποιες οριακές φορολογικές ελαφρύνσεις συν κάποιες μικρές αυξήσεις σε συντάξεις [Για τη μετάθεση του «μεγάλου πακέτου» ας όψονται τα καύσιμα!].

ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ, η «αγωνία Σημίτη» φαίνεται να μετριάζεται κάπως, μετά την τελευταία δημοσκόπηση (της εταιρίας METRON ANALYSIS – δημοσιεύθηκε στην *Ημερησία*), που θέλει την «ψαλίδα», μεταξύ Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ σχεδόν να κλείνει, καθώς το 3% των ευρωεκλογών έχει πέσει, τώρα, στο 0,7%. Φυσικά, μέχρι τις εκλογές (it's a long way to Tipperary...) πολλά μπορούν να συμβούν. Ορισμένοι σχολιαστές, πάντως, συσχετίζουν τη βελτίωση αυτή της εικόνας του ΠΑΣΟΚ με την «ευτυχή κατάληξη» που είχε η τελευταία

απαγωγή λεωφορείου (το ότι μπορούσε και να μη σκοτωθεί ο «κακοποιός Αλβανός» είναι δευτερεύον θέμα...) ενώ «πόντους» φαίνεται να δίδει στο ΠΑΣΟΚ και η –εκ προοιμίου– τοποθέτηση Σημίτη υπέρ της επανεκλογής του Κωστή Στεφανόπουλου.

ΟΙ ΖΕΣΤΕΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΣΦΙΞΑΝ ΑΛΛΑ Η ΖΩΗ ΠΡΟΧΩΡΕΙ...

ΣΥΝΗΘΩΣ όταν σφίγγουν οι ζέστες και γεμίζουν οι παραλίες, οι πολιτικές ειδήσεις ατονούν... Φέτος, όμως, οι ειδήσεις δεν έλειψαν. Εν αρχή ην ο ελληνοτουρκικός διάλογος, που ξεκίνησε στην Άγκυρα, με θέματα τουρισμού και περιβάλλοντος, για να συνεχισθεί (χθες και σήμερα) στην Αθήνα, με δυσχερέστερα θέματα, όπως είναι το οργανωμένο έγκλημα, τα ναρκωτικά, η λαθρομετανάστευση και η «ασφάλεια του πολίτη» – όπως αποκαλείται, επί το ευπρεπέστερον, η «αντιμετώπιση της τρομοκρατίας».

ΤΟΣΟ η Νέα Δημοκρατία, όσο και ο Συνασπισμός, επικρίνουν την κυβέρνηση διότι προχωρεί σε έναν διάλογο, χωρίς ένα καθορισμένο πλαίσιο. «Το θέμα –δήλωσε ο πρόεδρος του ΣΥΝ Νίκος Κωνσταντόπουλος– δεν είναι αν πρέπει να κάνουμε διάλογο με την Τουρκία, αλλά σε τι πλαίσιο

διεξάγεται αυτός ο διάλογος, με ποια θεματολογία και ποιο στόχο». Ο υπουργός Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου, πάντως, από την πλευρά του, ενώ δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο να τεθούν, από τουρκικής πλευράς, θέματα «οχληρά» (όχι άσχετα με τις γνωστές τουρκικές διεκδικήσεις), κατέστησε σαφές ότι θα πρέπει να δούμε τον διάλογο αυτό μακροπρόθεσμα (in the long run): «Ορισμένοι κύκλοι –πρόσθεσε– πιθανώς να θέλουν να σαμποτάρουν τον διάλογο, που μόλις ξεκίνησε... Αυτό που μπορώ να σας εγγυηθώ είναι ότι δεν έχουμε κανένα πρόβλημα, αν τεθούν θέματα τουρκικών διεκδικήσεων, να δηλώσουμε ότι τα θέματα αυτά είναι εκτός συζητήσεως». Και ο νοών, νοείτω!

ΠΑΝΤΩΣ, τόσο από ελληνικής, όσο και από τουρκικής πλευράς καταγράφεται κάποια «συγκρατημένη αισιοδοξία», η οποία ενδέχεται να επιβεβαιωθεί ή διασκεδασθεί, κατά τη σημερινή συνάντηση Παπανδρέου-Τζεμ, στο Σεράγεβο. [Την ώρα που σύρονται οι γραμμές αυτές, ένα ερώτημα που πλανάται είναι: θα ζητήσει η Άγκυρα το κλείσιμο των Κουρδικών Γραφείων στην Ελλάδα;]. Όπως και αν έχει το πράγμα, τουρκικές διπλωματικές πηγές αφήνουν να νοηθεί ότι «ο διάλογος που άρχισε, ξεπερνά τα εμπόδια που είχε προκαλέσει

ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΑΝ ΑΚΟΜΗ ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI (1996)

Είναι έτοιμοι και διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού (Δημοχάρους 60, Αθήνα) δυο ακόμα τόμοι του ANTI που συμπεριλαμβάνουν τα τεύχη

595 έως και 608 (ο 44ος)

και 609 έως και 624 (ο 45ος).

Θα βρείτε επίσης τους τόμους των προηγούμενων ετών

Στους τόμους του περιοδικού ANTI

οποτυπώνεται η σύγχρονη ιστορία μας.

Α' εξάμηνο 1996

Β' εξάμηνο 1996

ς ελληνοτουρκικές σχέσεις η σύλληψη «Οτσαλάν», ενώ, κατά τον κυβερνητικό πρόσωπο Δημ. Ρέππα, η Ελλάδα απο-
ποεί σε κατάληξη επιμέρους συμφω-
όν, σε θέματα «χαμηλής πολιτικής», πα-
μοιες με αυτές που έχει συνάψει με άλ-
χώρες.

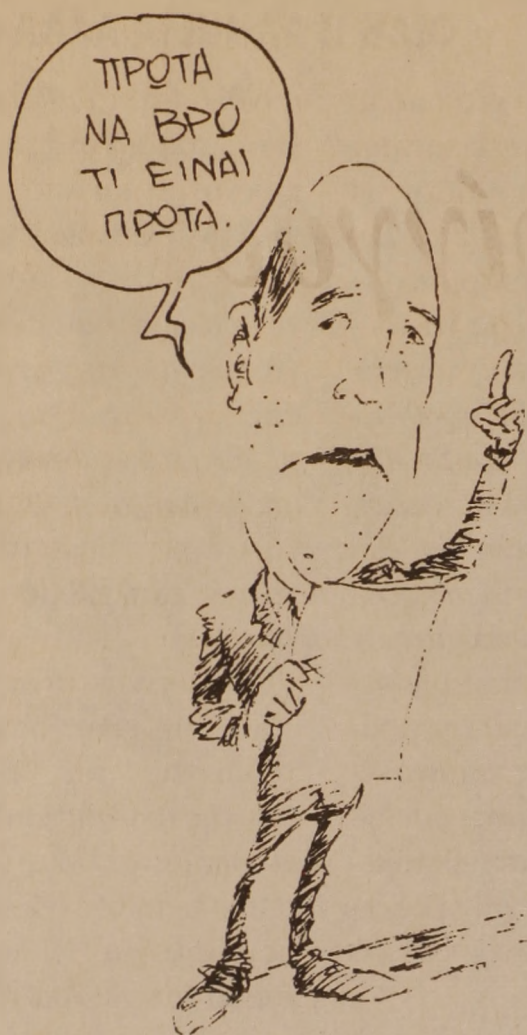
ΕΛΛΗΝΙΚΑ F-16 ΦΤΑΝΟΥΝ (ΑΝ ΕΙΑΣΘΕΙ) ΚΑΙ ΩΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ...

ΑΙ ΕΝΩ πολὺς ο λόγος πάλι για νέες
πραγματεύσεις (με τη βοήθεια του
ΝΕ, της Ομάδας των Οκτώ και, φυσικά,
ΗΠΑ) για επίλυση του Κυπριακού, ορι-
ένοι παράγοντες του Δημοκρατικού Συ-
μερμού, στη Λευκωσία, όπως ο βουλευ-
Χρ. Ρότσας, ανησυχούν διότι τα F-16,
αποφάσισε ν' αγοράσει η ελληνική κυ-
νηση δεν καλύπτουν και την Κύπρο!

ΔΗΛΩΣΗ Ρότσα προκάλεσε την αντί-
ιση του κύπριου κυβερνητικού εκπρο-
που Κ. Σερέζη, ο οποίος αισθάνθηκε
ανάγκη να διευκρινίσει ότι τα F-16
των ακτίνα δράσεως δύο χιλιάδων μι-
ν, η απόσταση Κρήτης-Κύπρου είναι
370 ναυτικά μίλια, άρα τα F-16 έχουν
δυνατότητα να διανύσουν πάνω από χί-
μίλια πάνω από την Κύπρο, κ.λπ. Θα
γε κανείς ότι στόχος μας δεν είναι η
ύρεση πολιτικής λύσης, η κάμψη της
αλλαξίας Ντενκτάς, η αναζήτηση νέων
ισμμάτων, η ένταξη της Κύπρου στην
Ευρωπαϊκή Ένωση ως ενιαίου κράτους,
μια κυριαρχία, αλλά η... στρατιωτική
μέτρηση! Αλλά και οι δηλώσεις του έλ-
α πρέσβη στη Λευκωσία Κυρ. Ροδου-
τη (ότι η υλοποίηση του αμυντικού δόγ-
ος προχωρεί, ότι δεν διαπιστώνεται
καδῆποτε ανάγκη αλλαγής του, ότι...),
κρίνονται εξαιρετικά ευτυχείς. Το
βλημα, τούτη την ώρα, είναι η δημιουρ-
του κατάλληλου κλίματος, ώστε οι συ-
ιλίες όχι μόνο να ξεκινήσουν, αλλά και
πιτύχουν.

ΟΣ ΚΥΒΕΡΝΑ ΣΤΟ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ; ΑΝΤΗΣΗ: ΚΥΒΕΡΝΑ ΤΟ ΧΑΟΣ...

ΕΣΑ στο Δεκαπενθήμερο που επισκο-
με, πραγματοποιήθηκε και η επίσκεψη
ίτη στο Ουρόσεβατς. Ο πρωθυπουρ-
μπορεί να παρέθεσε γεύμα στον διοι-
ή της KFOR, στρατηγό Μάικλ Τζάκ-
(με ούζο και χταποδάκι) και να δηλώ-
ότι «η ειρήνη χαμογελά και πάλι στα
κάνια», πλην η ατμόσφαιρα, τόσο στο
όσεβατς, όσο και σε ολόκληρο το

Κοσσυφοπέδιο παραμένει ζοφερή.

ΣΕ ΟΛΟ το Ουρόσεβατς, έχουν μείνει
εννέα Σέρβοι (από τους 5.000 που υπήρ-
χαν παλιά - αναφέρει η Κύρα Αδάμ...),
δεν υπάρχει κράτος, δεν υπάρχουν υπηρε-
σίες, οι εμπρησμοί εκκλησιών και χριστια-
νικών μνημείων συνεχίζονται, στο ερώτη-
μα «ποιος κυβερνά αυτόν τον τόπο;», η
απάντηση είναι: «Κυβερνά το χάος». Όσο
για τον UCK, όχι μόνο δεν αφοπλίσθηκε,
αλλά αναδεικνύεται και αναδιαμορφώνε-
ται σε μείζονα πολιτική δύναμη. [Αυτά,
όταν σε ολόκληρο το Κοσσυφοπέδιο συνε-
χίζεται η εθνοκάθαρση Σέρβων και Τσιγ-
γάνων]. Ο Κ. Σημίτης τόνισε ότι ελληνική
(στρατιωτική) παρουσία στην περιοχή θα
είναι μακροχρόνια, ότι το ενδιαφέρον της
Ελλάδας για την ανασυγκρότηση της πε-
ριοχής είναι δεδομένο, πλην υπήρξε ασα-
φής ως προς τις προθέσεις της Αθήνας για
την ανασυγκρότηση της Σερβίας. Πολλά
θα εξαρτηθούν, είπε, από την «πολιτική
κατάσταση στη Σερβία» και από τις «απο-
φάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης». (Ανα-
συγκρότηση με ή χωρίς Μιλόσεβιτς; Συ-
νεπνοήσεις με όλες τις πλευρές, αποκλειο-
μένου μόνο του Μιλόσεβιτς;). Πάντως, αυ-
τό που προκαλεί εντύπωση είναι ότι η ελ-
ληνική στρατιωτική δύναμη στεγάζεται σε
ένα τεράστιο εργοστάσιο παραγωγής σω-
λήνων, που λειτουργούσε από το 1913, και

ότι οι κάτοικοι της περιοχής ζητούν την
απομάκρυνση του ελληνικού τάγματος,
ώστε να μπορέσει και πάλι να λειτουργή-
σει το εργοστάσιο... Τελικά, Σημίτης και
Τζάκσον συμφώνησαν ότι το 501 Μηχανο-
κίνητο (Ελληνικό) Τάγμα πρέπει να μετα-
φερθεί και εγκατασταθεί «αλλαχού»!

ΑΝΤΙ «ΣΚΟΥΠΑΣ», ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ...

ΕΝΑ ΑΛΛΟ θέμα που δέσποσε στο Δε-
καπενθήμερο, ήταν η μονοδιάστατη σύνδε-
ση της εγκληματικότητας με την εδώ παρου-
σία των οικονομικών προσφύγων. Η «σύν-
θεση» αυτή αναζωπυρώθηκε μετά την τε-
λευταία λεωφοροπειρατεία, πράγμα που
οδήγησε στην εξίσωση: «Νέα εγκληματικό-
τητα, συν νέα μετανάστευση, ίσον εκκαθα-
ριστικές επιχειρήσεις»... Μια τέτοια εξίσω-
ση, όμως, κατά τον πρόεδρο του ΣΥΝ Νίκο
Κωνσταντόπουλο, ήταν φυσικό να παράγει
και ξενοφοβία και ρατσισμό, ενώ δεν έλυσε
ούτε το πρόβλημα της μεταναστευτικής, ού-
τε της αντιεγκληματικής πολιτικής.

ΚΑΤΑ τον πρωθυπουργό, εγκληματικό-
τητα και λαθρομετανάστευση συνδέθηκαν
«εκ των πραγμάτων», τελικά, όμως, ανα-
γνώρισε την ανάγκη χάραξης ενιαίας πολι-
τικής (με τη «συνεργασία των πολιτικών δυ-
νάμεων της χώρας»), ώστε και η ασφάλεια
των πολιτών να κατοχυρωθεί και ν' απο-
φευχθούν ενέργειες που θα μπορούσαν να
προκαλέσουν αισθήματα ξενοφοβίας.

ΤΟ ΘΕΜΑ των οικονομικών προσφύγων
και της εγκληματικότητας συνδέθηκε, πε-
ριέργως, και με τη δήλωση των τριών μου-
σουλμάνων βουλευτών της Δ. Θράκης, μια
και δεν λείπουν, τόσο στο ΠΑΣΟΚ, όσο
στη Νέα Δημοκρατία, οι οπαδοί της «κα-
θαρότητας της φυλής», με την έννοια ότι οι
«πολυπολιτισμικές κοινωνίες υπονομεύουν
την ενότητα του κράτους-έθνους»! Φυσικά,
υπάρχει και ο άλλος ήχος του κώδωνα, ότι,
δηλαδή, δεν θα ήταν έγκλημα καθοσιώσε-
ως αν αναγνωρίζαμε το δικαίωμα των μου-
σουλμάνων της Δ. Θράκης να αποκαλού-
νται «Τούρκοι» ή «Τουρκογενείς» ή «Έλλη-
νες, τουρκικής καταγωγής», κατά το
«Français, d'origine Arabe», κ.λπ., μια και
το «δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού»
(του μέλους ή του συνόλου των μελών μιας
μειονότητας), έχει αναγνωρισθεί και κα-
τοχυρωθεί από την ΔΑΣΕ. Αλλά αυτό εί-
ναι μια άλλη ιστορία, που απαιτεί μια άλλη
πολιτική, μια άλλη προσέγγιση...

ANTHNSΩP

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΠΩΛΗΣΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Ονομάζομαι Ζαρκίνος Χρήστος του Γεωργίου και είμαι περιπτερούχος από το 1940-41, που σκοτώθηκε ο αδελφός μου Κωνσταντός. Διατηρώ το περίπτερο στα χωριά Μатарάγκα - Καρδίτσας τα τελευταία 50 χρόνια.

Αναφέρομαι στα χρόνια εργασίας μου γιατί τώρα τελευταία συμβαίνει κάτι πρωτόγνωρο στο χώρο πώλησης «όποιων εφημερίδων».

Οι εφημερίδες «Νέα», «Ελευθεροτυπία», «Απογευματινή» και «Αυριανή» που τώρα αντιπροσωπεύονται στα νεοειδρυθέν πρακτορεία της Λαμίας δίνουν ποσοστό κέρδους 6% στην αστική περιοχή της Καρδίτσας και μόνο 3% στους υπόλοιπους τοπικούς δήμους και χωριά. Έχουμε δηλαδή για το ίδιο αντικείμενο δύο μέτρα και δύο σταθμά.

Θέλω να ρωτήσω με τι λογική γίνεται αυτός ο διαχωρισμός και ποια συμφέροντα εξυπηρετεί.

1) Μήπως τελικά δεν ενδιαφέρει τους συγκεκριμένους ιδιοκτήτες να φτάσουν οι εφημερίδες σε όλα τα χωριά μια και η κατανάλωση σε αυτά είναι μικρή σε σχέση με τις αστικές περιοχές;

2) Μήπως σκεφτήθηκαν πως επειδή είμαστε «αμόρφωτοι», δεν θα διεκδικήσουμε το ορθό δικαίωμά μας;

Η δουλειά μας είναι σκληρή, όπως όλοι γνωρίζουν, με μεγάλο ωράριο και μικρό ποσοστό κέρδους στα προϊόντα που εμπορεύομαστε. Αλλά αυτός ο εκβιαστικός εμπολισμός του 3% νομίζω πως δεν έχει ξαναγίνει.

Σας ευχαριστώ για τη φιλοξενία σας
ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΡΚΙΝΟΣ

Αυτή η μικρή ανακοίνωση δημοσιεύτηκε στην Καθημερινή της Κυριακής 25.7.99. Καταγγέλει το νέο καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε από τον «ΑΡΓΟ» των Λαμπράκη-Τεγόπουλου ο περιπτερούχος από το χωριό Μатарάγκα Καρδίτσας κ. Χρ. Ζαρκίνος. Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Εμείς γνωρίζουμε «εξ ιδίας πείρας» ότι το προηγούμενο τεύχος του ΑΝΤΙ δεν διενεμήθη στα Χανιά εξαιτίας της αναστάτωσης που έχει προκαλέσει ο σίφουνας με το όνομα «ΑΡΓΟΣ». Καλές δουλειές κ. Ρέππα...

ΦΙΛΗ Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΑΛΛΑ ΦΙΛΤΕΡΑ Η ΛΙΤΟΝ

Απογοητευτικά τα νέα από το μέτωπο της διαλεύκανσης της υπόθεσης της Λίτον. Η αγωγή Βαρβιτσιώτη προς το Συγκρότημα, αν μη τι άλλο, περιέπλεξε τα πράγματα χωρίς να προσκομίσει ούτε ένα νέο στοιχείο. Γράφει ο Βαρβ.: «... Εκ προθέσεως οι Χρ. Λαμπράκης και Στ. Ψυχάρης προκάλεσαν την απόφαση στους Ν. Χασαπόπουλο και Στ. Κασμάτη να γράψουν τα συκοφαντικά και ψευδή δημοσιεύματα...» (Καθημερινή 23/7/99 που αφήνει ασχολίαστα τα ελληνικά της φράσης). Από τις ειδήσεις και αναλύσεις του Συγκροτήματος, οσοδήποτε επιπόλαιες ή κατευθυνόμενες, περνούμε στις θεωρίες Βαρβιτσιώτη, ατυχώς περισσότερο αστήριχτες.

Πρώτον, αυτή η κατηγορία πρέπει να συγκινήσει την ΕΣΗΕΑ πριν και από την Εισαγγελία. Εκδότες και πρόεδροι ΔΣ εφημερίδων «προκαλούν αποφάσεις εκ προθέσεως» για να γράφουν όπως γράφουν τα μέλη της; Δεύτερον, δεν εξηγούνται καθόλου ποιοι είναι αυτοί οι προσωπικοί στόχοι και οι επιδιώξεις του ΔΟΛ με την ανάμειξη του ονόματος Βαρβιτσιώτη. Εδώ είναι ακόμα ασαφείς οι λόγοι διατήρησης στην επικαιρότητα της υπόθεσης Λίτον στο σύνολό της!

Ασφαλώς κάτι τρέχει. Στο προηγούμενο Αντί είχε επιση-

μανθεί ότι το Βήμα έθεσε τον Βαρβιτσιώτη στο στόχαστρο περισσότερο και από τον Μητσοτάκη, τον συνολικώς υπεύθυνο της εποχής, αλλά η επισήμανση έμεινε μετέωρη γιατί δεν ανευρίσκοντο αποχρώντες λόγοι. Κρίμα, οι αποκαλύψεις Βαρβιτσιώτη για τις προθέσεις Λαμπράκη-Ψυχάρη, αν υπήρχαν, θα ήταν ένα μεγάλο πρώτο βήμα στην κατανόηση των διαπλεκόμενων συμφερόντων.

Όπως είναι τα πράγματα, το μόνο που είναι σαφές είναι οι προθέσεις του Βαρβιτσιώτη. Δια της αγωγής επιδεικνύει ευαισθησία, αλλιώς, ίσως πιστεύει, η σιωπή του θα εκλαμβάνετο ως ομολογία. Άλλωστε και το κόμμα του χλιαρά τον καλύπτει, με διπλή άρνηση: «... Σε κάτι τέτοιο -ενν. υπεράσπιση της τιμής- δεν θα μπορούσε να μη συμφωνεί η Ν.Δ.» (Ελευθεροτυπία 24/7/99). Η αγωγή δεν θα τελεσφορήσει, βεβαίως. Οι παραπομπές στο όνομα του Βαρβιτσιώτη από το Βήμα δεν έγιναν μεν με λεπτότητα αλλά ήταν πολύ προσεκτικές ως προς το περιοχόμενο.

Τα υπόλοιπα μυστήρια είναι περισσότερο δυσάρεστα. Διαπιστώθηκε ότι τα παλιά F-16 ήταν αθωράκιστα επί χρόνια. Τι σημαίνει αυτό; Ήταν άχρηστα πα-

ρά τις τεράστιες θυσίες του Λαού για την αγορά τους; Και αν η ηλεκτρονική θωράκιση είναι αναγκαία όσο λέγεται, γιατί η νέα παραγγελία δεν ενσωμάτωσε αυτή την απαίτηση στην αρχική έρευνα, ή επιτέλους, γιατί το ΚΥΣΕΑ δεν αποφάσισε επί του συνολικού συστήματος; Ατυχώς ο Τύπος ασχολείται περισσότερο με την κλοπή του χαρτοφύλακα του αντιπροσώπου της Λόκχιντ ίσως επειδή περιέχει στοιχεία θρίλερ (ταβέρνα, φαγητό με αξιωματικό εν ενεργεία, υπολογιστής με τεχνικά στοιχεία, άρα εκ προοιμίου υπόθεση διαπλοκής και διαφθοράς).

Το άλλο ουσιαστικό ζήτημα είναι η ανίχνευση των τελικών παραληπτών πίσω από τα εμβάσματα της Λίτον. Δυστυχώς εκεί οι ΗΠΑ παραμένουν κυρίαρχες του παιχνιδιού, και ο Τύπος αρχίζει να μας προετοιμάζει για το μοιραίο, δηλαδή το αρχείο. Ωστόσο, πέραν της διαστικής συνδρομής που δεν φαίνεται διαθέσιμη, υπάρχουν διάφοροι άλλοι τρόποι να αποσπαστεί η αλήθεια, ακόμα και μέσω των υπηρεσιών διεθνούς γραφείου αναζήτησης εμβασμάτων και καταθέσεων. Ας αντισταθούμε, ας μην τα καταπιούμε όλα επιτέλους.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΚΙΝΗΤΑ, ΚΑΖΙΝΑ ΚΑΙ ΞΕΡΟ ΨΩΜΙ

Προ εβδομάδος η Καθημερινή παρουσίασε ένα δισέλιδο με το εταιρικό προφίλ της Τελεστέτ. Η Στετ ως παραγωγική μονάδα, ως ερευνήτρια, ως εκπαιδευτήρια, ως χορηγός. Φωτογραφίες, του διευθύνοντος με τον Διοικητή της Εθνικής, της όψης των κεντρικών γραφείων στο Μαρούσι, μίας κεντρικής κεραιάς και άλλες, αθώστερες. Αναφορά στο εκατομμύριο των πελατών, στις επενδύσεις του 2000 (200 δισ. δρχ.) και στο εφάπαξ των 31 δισ. δρχ. με το οποίο κέρδισαν τον διαγωνισμό το 1992.

Παράλληλα με τον ορυμαγδό δεδομένων και σχεδίων, τσιμουδιά για τους εξωφρενικούς τζίρους και τα ανελέητα κέρδη. Φυσικά, επιχειρηματίες είναι, δεν θέλουν να κάνουμε τον αφελή υπολογισμό πόσες φορές χωρούν τα 31 δισ. εφάπαξ στα εις το διηνεκές κέρδη.

Ακκιζόταν ο Μητσοτάκης πως πήρε 31 δισ. από τον κάθε εργο-

λάβο, ανέλπιστη επιτυχία για τη χώρα. Παράλληλα, προστάτευε δήθεν τον καταναλωτή με την αποδοχή της ανάπτυξης δύο ομίλων. Ωστόσο, δε θέλησε να ρυθμίσει αποτελεσματικά ούτε τα τέλη, ούτε τα των κεραιών, ούτε τα οφέλη από τη συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου στο κινητό γίγνεσθαι.

Τα κινητά και τα καζίνα είναι οι τομείς της οικονομίας με την μεγαλύτερη αύξηση, με τρέχοντα συνολικό κύκλο εργασιών ένα εκρηκτικό 3% του Εθνικού Προϊόντος. Και τα δύο είναι συλλήψεις και εφαρμογές Μητσοτάκη. Ας μην τον κυνηγάει πλέον μόνο η αποστασία. Ας του αναγνωριστεί επιτέλους η ορθή διάγνωση των αναγκών του λαού που οδήγησε στη στερέωση του Ελληνικού Ελντοράντο.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ

«Συνεπώς είναι απορίας άξιον πως ο Σύμβουλος Αρχιτέκτων σήμερα ασκεί κριτική σε ένα σύστημα που υπηρέτησε τόσο πιστά». Αυτά μεταξύ άλλων αναφέρονται σε ανακοίνωση του Μεγάλου Μουσικής Θεσσαλονίκης (βλ. σχετικά και σε σχόλιο στη σελίδα «Επισημαίνουμε») για τον όψιμα διαμαρτυρόμενο καθηγητή κ. Πάνο Τζώνο. Η ίδια ανακοίνωση τέλειωνε με τον ανάλογο κατεδαφιστικό τόνο: «με τη στενή συνεργασία όλων των συντελεστών παραγωγής του (σ.σ. πρόκειται για τον γνωστό σας κ. Νίκο Πανδρή) "ΠΛΗΝ ΤΖΩΝΟΥ" και με τη συστράτευση» κ.λπ. κ.λπ. Αξίζει λοιπόν, έτσι για την ιστορία, να υπενθυμίσουμε τη συμπεριφορά της εξουσίας προς όποιους την «υπηρέτησαν τόσο πιστά» αλλά μετανόησαν εκ των υστέρων...

ΤΟ ΚΑΚΟ ΜΕ ΟΛΑ ΑΥΤΑ
ΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΑ ΠΟΥΛΙΑ
ΕΙΝΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΚΑΘΟΝΤΑΙ ΝΑ ΤΑ
ΠΥΡΟΒΟΛΗΣΕΙΣ...

ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

Στην τοπική αυτοδιοίκηση ανήκει πλέον η αρμοδιότητα του ελέγχου της λειτουργίας και της νομιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων των κέντρων διασκέδασης σύμφωνα με την εγκύκλιο που απέστειλε το ΥΠΕΧΩΔΕ προς τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης από τις 2 Φεβρουαρίου του 1999.

Οι νομάρχες και οι δήμαρχοι καλούνται, λοιπόν, με την ενθάρρυνση της πολιτείας να επιβάλλουν την οριστική διευθέτηση ενός προβλήματος, που σχεδόν σε κάθε καλοκαιρινή περίοδο αναζωπυρώνεται με εκατέρωθεν καταγγελίες που παίρνουν τη μορφή ενός ατέλειωτου δικαστικού μαραθωνίου. Ένας μακρύς κατάλογος συμφερόντων που αναδύεται και παίρνει υπόσταση απ' τον κόσμο της νύχτας, έχει μετατρέψει την έννοια της «νυχτερινής διασκέδασης» σε ζήτημα που χρήζει ειδικής αστυνομικής διερεύνησης. Κι αυτό επειδή δεν είναι μόνο οι παρασκηνιακές και παράνομες ενέργειες που συντηρούν αυτό το πρόβλημα, αλλά και τα νέα ήθη που προστίθενται

σε ό,τι χαρακτηρίζει την συμπεριφορά και τις συνήθειες της νυχτερινής ζωής.

Η κατάσταση λίγο έως πολύ είναι κωμικοτραγική, αφού οι δικαστικές αποφάσεις διατάσσουν μεν το κλείσιμο των παράνομων κέντρων αλλά οι ιδιοκτήτες τους βρίσκουν τον τρόπο να τα ξανανοίξουν... Πολλά παραλιακά κέντρα δεν διαθέτουν άδεια λειτουργίας με αποτέλεσμα να πληθαίνουν οι προσφυγές εις βάρος των αποφάσεων των δήμων Γλυφάδας, Βούλας, Ελληνικού, Αλίμου και Βουλιαγμένης. Οι περισσότερες έχουν απορριφθεί ή εκκρεμούν στο Τμήμα Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η Υπουργός Εσωτερικών κ. Βάσω Παπανδρέου έδειξε διατεθειμένη να συνδράμει την Τ.Α. για την εφαρμογή του νόμου στην παραλιακή λεωφόρο, αλλά αυτό δεν μειώνει τις ευθύνες των ανθρώπων της Τ.Α. για την ανάμειξή τους σε περιπτώσεις άνομων συναλλαγών. Γνωστή είναι η περίπτωση του αντιδημάρχου Αλίμου Αντ. Γκαβούνα που ζήτησε από τον ιδιοκτήτη του κέντρου «Τοτέμ» το

ποσό των 6 εκατομμυρίων δραχ. για να μην εφαρμόσει απόφαση της δημοτικής αρχής να σφραγιστεί το μαγαζί...

Στη δεκαετία του '90 μάθαμε για την ύπαρξη των «φουσκωτών» με τα κοντοκουρεμένα κεφάλια, που ανελάμβαναν την... τήρηση της κυκλοφορίας στην κεντρική είσοδο των κέντρων. Η είσοδος... επαφίονταν στην κρίση αυτών των ατόμων που ήταν πιστά αντίγραφα των ανεγκέφαλων ηρώων απ' τις αστυνομικές ταινίες του Χόλυγουντ... Με την παρουσία τους δεν επέβαλαν μόνο την επέκταση του κοινωνικού ρατσισμού στην διασκέδαση, αλλά σε πολλές περιπτώσεις υπήρξαν κι αυτοί θύματα των μηχανισμών που έστησαν οι συμμορίες της νύχτας. Οι μπουλντόζες των κατά τόπους δήμων, όταν θα πιάσουν δουλειά, θα πρέπει όχι μόνο να παραδώσουν καθαρές τις παραλίες στους κατοίκους της γύρω περιοχής, αλλά να ξεριζώσουν και τα περίεργα συναλλακτικά ήθη περί την νυχτερινή διασκέδαση...

Σ. Λέτσιος

ΑΧ ΜΟΥΣΤΑΦΑ!

Σχετικά με την επιστολή των τριών βουλευτών που συνυπέγραψε και ο Μουσταφά Μουσταφά του ΣΥΝ μεταφέρουμε το γράμμα αναγνώστη μας αντί άλλου σχολίου:

«σ. Μουσταφά,

Με έκπληξη διάβασα να συμπεριλαμβάνεται το όνομά σου μαζί με εκείνων των συναδέλφων σου βουλευτών σε επιστολή που ζητείται η αναγνώριση τουρκικής και μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα. Και λέω με έκπληξη, γιατί και εγώ, όπως και εσύ, πιστεύω ακόμα σ' αυτό που συνηθίσαμε να αποκαλούμε ιδεολογία. Πραγματικά δεν με ενδιαφέρει τί διακηρύσσει ένας βουλευτής του ΠΑΣΟΚ ή της ΝΔ. Όμως εσένα σε λογαριάζω σύντροφό μου και σε πάρα πολλά ζητήματα έχουμε βρεθεί να συμφωνούμε - όσο μπορούν να συμφωνούν σήμερα δυο σύντροφοι. Μου φαίνεται ότι συμφωνούσα μαζί σου σε όλα σχεδόν τα θέματα που αφορούσαν το μειονοτικό ζήτημα.

Εσύ βέβαια είσαι πολιτικός εν ενεργεία, όπως λέγεται. Μα ίσα-ίσα, γι' αυτό ήθελα να σκέφτεσαι τα πράγματα με περισσότερη καχυποψία και εν πάση περιπτώσει σε

όλες τις διαστάσεις τους.

Δεν θα έπρεπε, λ.χ., να διαφύγει της προσοχής η στιγμή που επελέγη να δοθεί στη δημοσιότητα η επιστολή σας. Γιατί με την έναρξη του διαλόγου ανάμεσα στην ελληνική και την τουρκική κυβέρνηση, η δεύτερη θα αποκτούσε ένα επιχείρημα προκειμένου να αποπροσανατολίσει τη συζήτηση και να εξομειώσει πράγματα που είναι εντελώς ανόμοια. Εννοώ το καθεστώς διαβίωσης των μειονωτικών στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Το είδος του παζαριού αυτού του διαλόγου, που υπαγορεύεται από τις ΗΠΑ, θα έπρεπε εμάς να μας ενδιαφέρει αλλά όχι για να ρίχνουμε λάδι στη φωτιά.

Αλλά υπάρχει και εκείνη η συμφωνία της Λωζάνης για την οποία έχουν ειπωθεί πολλά αυτές τις ημέρες και δεν θα ήθελα να επανέλθω.

Διεπράχθη όμως και ένα μεγάλο ιστορικό λάθος στην επιστολή σας. Εννοώ την παράλειψη αναφοράς και στην πομάκινη μειονότητα. Γνωρίζεις καλύτερα από εμένα ότι οι Πομάκοι είναι σλαβόφωνοι μουσουλμάνοι και έχουν τόση σχέση με τους Τούρκους ή με τους Σλαβομακεδόνες όσο και με τους Έλληνες. Γνωρίζεις πολύ καλά τη συστηματική προσπάθεια του τουρ-

κικού προξενείου της Κομοτηνής για την αφομοίωση του πομάκικου πληθυσμού. Εμείς οι αριστεροί που μας ενδιαφερόμαστε για την πολυφωνία και η πολυπολιτισμικότητα μας ενδιαφέρει η επιβίωση και η ανάπτυξη όλων των μειονοτήτων. Πιστεύω να συμφωνείς μαζί μου ότι η αποσιώπηση της πομάκινης μειονότητας είναι δουλειά της κρατικής τουρκικής πολιτικής. Και από την άποψη αυτή η ιστορία της επιστολής δεν πρέπει να είναι και τόσο αθώα. Επινοήθηκε από το περίεργο Παρατηρητήριο του Ελσίνκι του κυρίου Δημητρά, για το οποίο δεν χρειάζεσαι πληροφορίες.

Δεν θέλω να μείνω άλλο σ' αυτό το θέμα. Νομίζω όμως ότι δεν πρέπει να μας ξεφύγει ότι όλοι πέφτουμε θύματα κάποιας εθνικιστικής προπαγάνδας. Εσύ, με την προσωπική σου ιστορία, δεν μπορώ να διανοηθώ ότι έχεις τόση αφέλεια ώστε να πέσεις θύμα προπαγάνδας. Μήπως έφτασε μια εποχή όπου οι σύντροφοί μας βρίσκονται μόνον ανάμεσα σε «ομοεθνείς και ομόθρησκους»; Ειλικρινά σ. Μουσταφά δεν μπορώ να διανοηθώ ότι συμμερίζεσαι τέτοιες απόψεις».

Για την αντιγραφή

X.N.

ΚΑΙ Η ΕΝΙΑΙΑ ΤΙΜΗ;

Αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά του Συγκροτήματος Λαμπράκη και των εκδόσεων Λιβάνη κατέθεσε η Πανελλήνια Ομοσπονδία Εκδοτών-Βιβλιοχαρτοπωλών από κοινού με δέκα σωματεία εκδοτών και βιβλιοπωλών απ' όλη την Ελλάδα για την προσφορά από την εφημ. Το Βήμα βιβλίων των εκδόσεων Λιβάνη σε τιμές που καταστρατηγούν την ενιαία τιμή του βιβλίου. Με την αίτησή τους, που θα δικαστεί στις 17 Αυγούστου 1999, τα σωματεία ζητούν ν' απαγορευθεί η διάθεση από το Βήμα βιβλίων σε τιμή κατώτερη της νόμιμης, καθ' ότι αυτό συνιστά αθέμιτο ανταγωνισμό κατά του συνόλου του κλάδου εκδοτών και βιβλιοπωλών.
Σω.Λέ.

Η ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

Στο «περί διαφθοράς» σχόλιο (Βήμα 18/7/99), ο Κων. Τσουκαλάς αναλαμβάνει να εξηγήσει για λογαριασμό μας ένα ακόμα Πρετεντέρειο ρήμα «η διαφθορά είναι ευθύνη όλων μας... (και) η κοινωνία μας την ανέχεται διότι δεν έχει αποφασίσει να απαλλαγεί απ' αυτή».

Ομολογουμένως δύσκολο το καθήκον που ανέθεσε στον εαυτό του ο Τσουκαλάς, αρνούμενος, όπως φαίνεται από τα συμφραζόμενα, να προστρέξει σε λεξικό για τις συσχετίσεις των όρων «όλοι μας» - «κοινωνία», «ανέχομαι» - «δεν αποφασίζω να απαλλαγώ», αλλά η γερή του

πνευματική αρματωσιά τον βγάζει παλληκάρι και ταυτόχρονα μαθαίνουμε και δυο τρία πράγματα.

Έτσι, π.χ., όχι μόνο για πρώτη φορά τίθεται το ερώτημα σε ελληνική εφημερίδα «Υπό ποίους όρους λοιπόν δεν δικαιούται κανείς να λειτουργεί ιδιοτελώς στις ιδιοτελώς οργανωμένες κοινωνίες;» αλλά, κυρίως, διατυπώνεται και η απάντηση, διόλου ευθεία όπως ενδεχομένως ανεμένετο: «Η απάντηση μπορεί βέβαια να ιχνηλατηθεί μόνο σε ιστορικό και συμβολικό επίπεδο. Πράγματι, προκειμένου να δομηθούν ως κοινωνίες, όλες οι φαντασιακές κοινό-

τητες αναπαριστούν τη συλλογική τους ύπαρξη ως δομημένη γύρω από ένα πλέγμα κοινών αξιών και πεποιθήσεων».

Και καταλήγει: «Φοβάμαι ότι η κοινωνία της αύριον δεν θα είναι μη αναγνωρίσιμη απλώς και μόνον λόγω της διάχυσης των νέων τεχνολογιών, αλλά και λόγω της επικράτησης των νέων ηθών».

Όπως διαπιστώνεται, η ενίσχυση των θέσεων Πρετεντέρη δεν είναι πάντοτε ανέξοδη, ενίοτε δε, οδηγεί σε απαισιόδοξα συμπεράσματα.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΠΑΛΙ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ!

Ποιος να τό 'λεγε; Η χιλιοδιαφημισμένη και πολυαίμακτη σφιχτή οικονομική πολιτική των εκσυγχρονιστών που θα οδηγήσει(;) στον, έστω πρόσκαιρο, άθλο του 20% πληθωρισμού και που θα επιτρέψει την πολυπόθητη είσοδο στην ΟΝΕ, κινδυνεύει να τιναχθεί στον αέρα από το πείσμα των μικροβενζινάδων και τους τσαμπουκάδες του Ευαγγέλου του Μέγα (όπως οι ίδιοι τον αποκα-

λούν), του Βενιζέλου βεβαίως, βεβαίως.

Εμείς, βεβαίως, ξέρουμε ότι όπου πάει το ευφρές αυτό και πολυτάλαντο παιδί, αφήνει πίσω του συντρίμια αλλά ότι θα απειλούσε και το διαβατήριό μας για την ΟΝΕ, ομολογούμε ότι δεν μπορούσαμε να το διανοηθούμε. Όμως η βενζίνη αυξάνεται σταθερά και ανησυχητικά κάθε εικοσιτετράωρο σχεδόν και ο Βαγγέλης βλοσυρός καλεί τους εμπλε-

κομένους να τηρήσουν το λόγο της τιμής τους (sic). Πρόκειται για τον αντίστοιχο λόγο που τηρήσε και ο ίδιος, όταν ως υπουργός Πολιτισμού επί τριετία «ίδρνε» ασύδοτος μουσεία, εκθετήρια και λοιπές καλλιτεχνικές πίπας. Συ είπας, υπουργέ του! Το ζήτημα βέβαια είναι τι θα πουν και οι Θεσσαλονικείς ψηφοφόροι σε λίγους μήνες. Κοντός ψαλμός, χονδρός διασυρμός;

Στέφανος Προτεστάκις

ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΝ, ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Το Συγκρότημα και πριν αλλά και μετά τις εκλογές βάλλει εξακολουθητικώς όσο και υποδορρίως εναντίον του ΣΥΝ αμφισβητώντας μέσες άκρες το δικαίωμα ύπαρξης σ' αυτήν την κοινοβουλευτική «ανωμαλία». Βλέπετε ο ΣΥΝ, παρόλα τα λάθη του, είναι το κόμμα που τους χαλάει τη συνταγή, το κόμμα που αρνείται να συμβιβασθεί ή να παίξει με τις κυρίαρχες λογικές του marketing. Γι' αυτό και πρέπει να συκοφαντηθεί, να υπονομευθεί, να διαλυθεί.

Είναι τέτοια η ταύτιση του Συγκροτήματος με το

ισχύον σαθρό σύστημα εξουσίας και είναι τόσα τα συμφέροντα που διακυβεύονται από τους μεγαλοεπιχειρηματίες-τζογαδόρους που το διοικούν, ώστε να μην επιτρέπεται κανένα λάθος, να μην αφήνεται καμία πιθανότητα στην τύχη.

Είναι λοιπόν βέβαιο ότι οι επιθέσεις λάσπης και θολούρας ως προς τις αληθινές προθέσεις του ΣΥΝ θα κλιμακωθούν.

Ο ΣΥΝ έχει αυτό που οι μεγαλόσχημοι κρατικοδίαιτοι πολιτικοί μηχανισμοί ούτε έχουν, ούτε μπορούν να εφεύρουν: όραμα, πίστη και γνώση. **Μ.Σ.**

ΠΑΠΑΡΟΛΟΓΙΕΣ

Αυτές οι εκλογές είναι το τέλος της παπαρολογίας (sic)

Πέτρος Ευθυμίου, ευρωβουλευτής στο περ. Down Town

Ετσι μάλιστα! Να λέμε τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη. Χωρίς να λογαριάζουμε το πολιτικό κόστος. Αυτό περιμένουμε από τη νέα γενιά των πολιτικών που διαφοροποιούνται από τον παλαιοκομματισμό και εκφέρουν τον νέο λόγο, φέροντας συγχρόνως και το νέο ήθος στα πολιτικά μας πράγματα. Πόσο μάλλον όταν οι νέοι αυτοί πολιτικοί, που εισήλθαν αξιωματικά στην ευρωλίστα, διακονούν από τη θέση του δημοσιογράφου-διανοούμενου αταλάντευτα τον εκσυγχρονισμό και έχουν εμπεδώσει μα-

τώνοντας τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην αντικειμενική δημοσιογραφία και την πολιτική καριέρα.

Εξ αυτών όλων βεβαίως είναι φυσικό να τιμώνται με την ανωτάτη διάκριση του Κλάδου τους από τον Ανώτατο Άρχοντα της χώρας. Οσονούπω δε αντί να παίρνουν, δίνουν πλέον βαρυσήμαντες συνεντεύξεις, πραγματοποιώντας ρηξικέλευθες τομές

στην πολιτική σκέψη, όπως συμβαίνει με το ανωτέρω παράθεμα. Πρόκειται για έναν λόγο, άμεσο, μπρούτο, αρσενικό, που δεν φοβάται, που σκίζει τη γάτα και που βεβαίως κατατίθεται στο αρμόδιο έντυπο, που θά 'λεγε και ο Μάτεσις, στην ιδεολογική ναυαρχίδα της επικοινωνιακής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ: τα περιοδι-

κά, δηλαδή, του Πέτρου του Μάγκα. Εκεί εξάλλου συνεντευξιάζεται και ο πρωθυπουργός σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα και όχι βέβαια ο τζάμπα μάγκας, ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Πάντως για το οριστικό τέλος της παπαρολογίας, παιδιά, λίγη υπομονή ως τις επερχόμενες -επελαύνουσες καλύτερα- εκλογές...

Μάνος Στεφανίδης

ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Στον Γ. Β.

Η Ευρώπη αλλάζει, η Ελλάδα αλλάζει, αλλάζει και η κοινωνιολογική διαστρωμάτωση της Ρόδου του κοσμοπολίτικου κόμβου ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή (και την Κύπρο όπως θα 'λεγε και ο εκλιπών υπουργός Εξωτερικών μας, Θεόδωρος). Σήμερα τα καμάκια της Ρόδου είναι Αλβανοί.

Βλέπετε η (άναρχη) ανοικοδόμηση συνεχίζεται, όπως συνεχίζεται και η ανάγκη για φτηνά εργατικά χέρια. Έτσι τα παλαιόθεν ροδίτικα καμάκια, λοιπόν, έχουν παροπλισθεί λόγω ευμάρειας και σήμερα παίζουν στον τουριστικό έρωτα οι νευρώδεις μικρόσωμοι, πανταχού παρόντες και επίμονοι Αλβανοί φιλοξενούμενοί μας. Ο συνδυασμός είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον και σημειολογικά αποκαλυπτικός: πανύψηλες βαρυκόκαλες υπερβόρειες παρθένες και χαμηλοβλέποντες, υπομονετικοί, μικροκαμωμένοι Αλβανοί, παρίες της Ευρώπης. Η ΟΝΕ ante portas, δηλαδή θεού επιτρέποντος και Αφροδίτης συναινούσης. Τα Βαλκάνια, όπως και νά 'χει, βρίσκουν ή -έστω- θα βρουν τρόπο να εκδικούνται για τα λάθη τους. Σ' αυτή, λοιπόν, την κοινωνιολογία των σωμάτων και σ' αυτή την ενωμένη Ευρώπη της ανάγκης, οι κοινωνιολόγοι τύπου Τσουκαλά και οι πολιτικοί τύπου Σημίτη σηκώνουν απελπισμένοι τα χέρια ψηλά. Καλύτερα, γιατί η Ευρώπη των λαών, μακράν πολιτικής πατρωνείας, όπου χρειάζεται, γνωρίζει να σηκώνει ψηλά-και- τα πόδια...

Μάνος Στεφανίδης

ΑΠΟΡΙΑ ΨΑΛΤΟΥ...

Απορούσαν οι συνομιλητές της κας **Κανέλλη** στο *Seven*: Μα είναι δυνατόν να εμπλέκουν τα κόμματα τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στο εκλογικό παιχνίδι; Δηλαδή ποιον θέλετε να εμπλέξουν; Εμένα; Αυτή η αφελής άλλοτε και υποκριτική άλλοτε θεσμολαγνεία – η οποία μάλιστα αγνοεί τις πραγματικές διαστάσεις των θεσμών και μένει στην ηθικολογία – έχει καταντήσει ανιαρή. Φυσικά και θα τον εμπλέξουν.

Διότι η επιλογή του Προέδρου είναι μια πολιτική και κατ'επέκτασιν κομματική επιλογή. Ο Πρόεδρος δεν είναι εκτός της πολιτικής σύγκρουσης, δεν είναι Αρχιεπίσκοπος ούτε Ακαδημαϊκός. Και θάπρεπε να είναι κάτι παραπάνω από ένας συμπαθητικός Τελετάρχης. Ο κ. **Καρκαγιάννης**, με την συνήθως κοφτερή του σκέψη, δεν είναι λογικό να αμφιβάλλει.

ΠΗΡΑΝ ΤΙΣ ΡΟΥΓΕΣ

Άλλο ωραίο τηλεοπτικό συμβάν: Ο **Τάκης Θεοδωρόπουλος** και ο **Δ. Δημητράκος** στην εκπομπή του **Αλέξανδρου Βέλλιου**

στον *Alter 5* τάβαλαν με τους Έλληνες. Ο μεν πρώτος διότι δεν εκτιμούν τους διανοούμενους, ο δε δεύτερος διότι έχουν σχιζοφρενική πολιτική συμπεριφορά – ιδίως στο σερβικό.

Ο διανοούμενος κε **Θεοδωρόπουλε** δεν τρέχει στα κανάλια να διαμαρτύρεται που δεν τον τιμούν, κάθεται σπίτι του, γράφει και αφήνει στους υπόλοιπους να εκτιμήσουν το έργο του. Και οι Έλληνες δεν είναι αχάριστοι. Εδώ μέχρι και αμούστακους νεαρούς τους έκαναν *Σοφά Παιδιά*.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ

Ο **Στάθης Τσαγκαρουσιάνος** είναι ένας εξαιρετικός στίλιστας της δημοσιογραφίας.

Και κάτι παραπάνω: μια μοναδική περίπτωση σύζευξης του λογοτεχνικού και του δημοσιογραφικού πεδίου. Το *Αντίο παλιέ κόσμε* που κυκλοφόρησε πριν λίγες μέρες – μια συλλογή συνεντεύξεων με τα πιο γνωστά πρόσωπα των τελευταίων δεκαετιών – το αποδεικνύει. Μη φοβάστε, δεν παρεμβάλλονται «γέλια».

ΕΚΔΡΟΜΗ

Βρέθηκα πριν λίγες μέρες στο Πήλιο, στη Μακρυνίτσα. Ήταν η έκθεση της ζωγράφου **Ιωάννας Τερλίδου**. Κε **Στεφανίδη** χάσατε που δεν ήλθατε, θα είχατε ένα εξαιρετικό παράδειγμα μπροστά σας για τα αντι-μεταμοντερνιστικά σας επιχειρήματα.

Πιστεύω πως είναι δυνατόν ακόμη να αφηγηθεί κάποιος μέσω της ζωγραφικής, χωρίς να πέφτει στο φολκλόρ ή στον άνευ νοήματος σχολιασμό. Και ταυτοχρόνως να μένει στο καθαρώς εικαστικό πλαίσιο, χωρίς μεγαλοστομίες. Και όλα αυτά τη νύχτα, στο Πήλιο.

ΠΑΣΟΚ

Ωραίο το αφιέρωμα του *Βήματος* στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ. Είναι ένα γνωστό κόλπο για πλήρη απενοχοποίηση. Αυτό έκαναν και οι Αμερικανοί με τον πόλεμο του Βιετνάμ και με τις οικογένειες Ιταλών που ήλεγχαν την οικονομική ζωή – τα έκαναν ταινίες.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΚΗΝΟΘΕΤΕΣ

Διάβασα εμβρόντητος στην *Ελευθεροτυπία* της περασμένης Τρίτης, πως η κα **Μάγδα Νικολαΐδου** γυρίζει την πρώτη της ταινία, διάρκειας 12 λεπτών που ονομάζεται *Τιρκουάζ* και είναι παραγωγή του Κέντρου Κινηματογράφου.

Ποια είναι η κα Νικολαΐδου; Θα σας γελάσω. Ξέρω μόνο πως στην ταινία της «...το παρελθόν ζωντανεύει. Οι μορφές της Μελίνας Μερκούρη, του Μάνου Χατζιδάκη, του Γιώργου Σεφέρη, του Αλέκου Παναγούλη γίνονται σύμβολα του αγώνα, της δημιουργίας και του έρωτα». Νομίζω πλέον πως ο ελληνικός κινηματογράφος βρίσκεται σε διαστημικές σφαίρες, καταργεί το χρόνο.

Και εγώ θα πάω στο Κέντρο για να γυρίσω μια ταινία ενός λεπτού για τον Θεοδωράκη και τον Περπινιάδη. Δεν είμαστε με τα καλά μας μου φαίνεται...

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

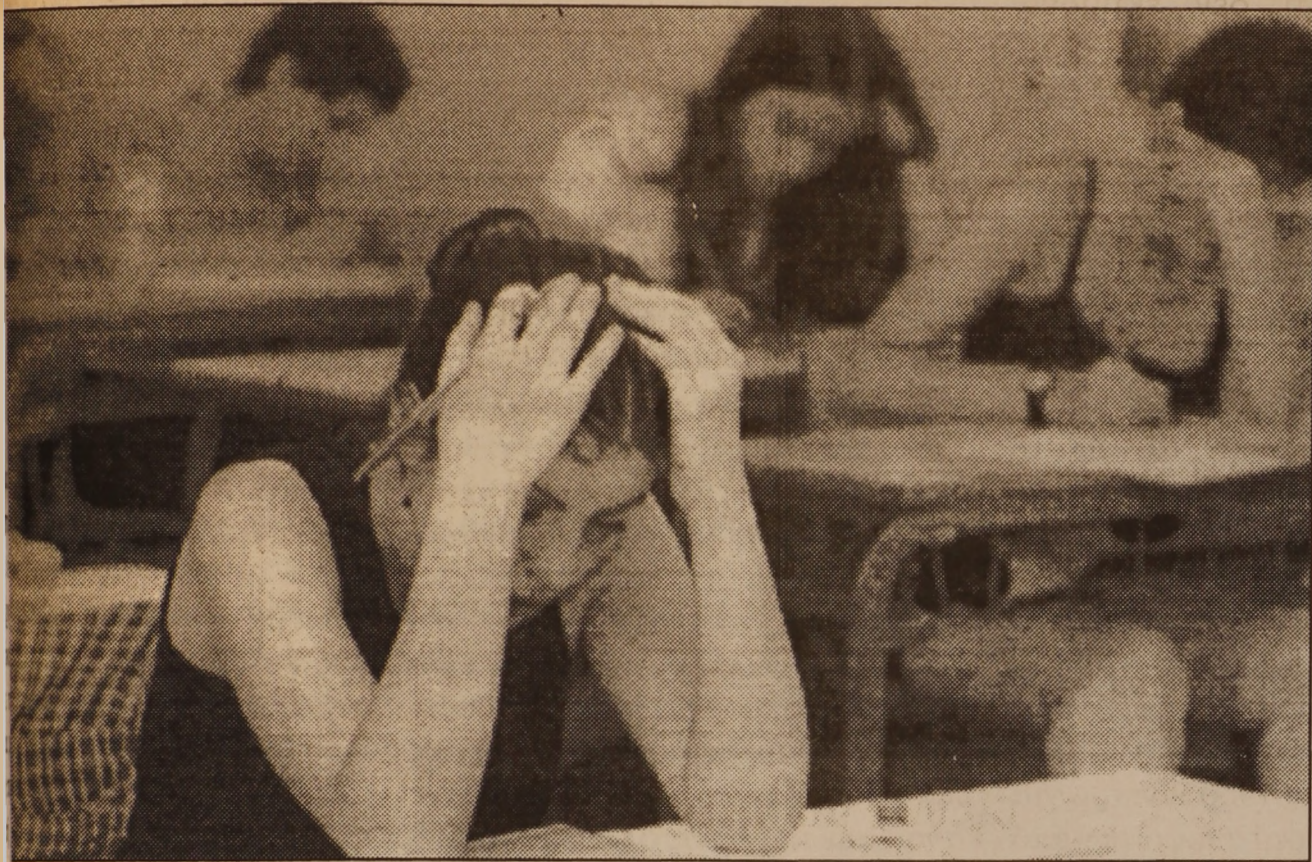
Ο Πέτρος είναι ένας κανονικός φαρμακοποιός της επαρχίας, με μυαλό όμως. Και καλό αυτοσαρκαστικό χιούμορ: «Πήγα σε εκδήλωση καλοκαιρινού πολιτισμού. Βγήκε ένας σοβαροφανής μηχανικός με μούσι που τραγουδάει κιόλας και τραγούδησε *Μικρούτικο*, μετά κάποια ηθοποιός που απήγγειλε σαν τον *Βεάκη*: “θα οργώσουμε, θα ζήσουμε” – δεν θυμάμαι ακριβώς τους στίχους».

Μου αρέσει αυτός ο Πέτρος, διότι έχει έναν αγγλικού τύπου κυνισμό. «Στην αρχή οι γονείς προσπάθησαν να διασώσουν τα παιδιά, τα απομάκρυναν. Μετά έφυγαν και οι ίδιοι. Γι' αυτό σου λέω να προσέχεις τώρα στις διακοπές: Όταν βλέπεις πολιτιστική εκδήλωση μπροστά σου, πρώτα θα αφήνεις όλα τα πράγματά σου και το αυτοκίνητο και θα παίρνεις μόνο το παιδί στη φυγή. Ιδίως να προσέχεις την οργάνωση *ΔΗΠΕΘΕ*, είναι αδίστακτη».

Γι' αυτό έχω φίλους πολλούς, με προστατεύουν. Μην ακούτε τα δελτία και τους ξοφλημένους της γενιάς μας που παριστάνουν τους σωτήρες. Η Ελλάδα είναι κάτι το εντελώς διαφορετικό απ' τον πολιτιστικό λαπά – την ξέρουμε όλοι ποιά είναι. Καλό φθινόπωρο.

Μετά τ' αποτελέσματα της Β' Λυκείου

της Χριστίνας Πετροπούλου

Τα υψηλά ποσοστά αποτυχίας των μαθητών της Β' Λυκείου, στα κεφάλια των οποίων –πώς λέμε «στου κασίδη το κεφάλι»– δοκιμάστηκε η νέα «εξεταστική μεταρρύθμιση» είναι πλέον γεγονός αναμφισβήτητο. Τα συμπεράσματα που μπορεί κανείς να συναγάγει από τη νέα αυτή εκπαιδευτική λαίλαπα είναι πολλά και διάφορα. Καταρχήν, επιβεβαιώθηκαν με τον πιο δραματικό τρόπο οι εκτιμήσεις όσων τάχθηκαν ευθύς εξαρχής κατά του νέου συστήματος. Η βίαιη έξωση τεράστιου αριθμού μαθητών από τις σχολικές αίθουσες, η αθρόα

προσέλευση στα φροντιστήρια για όλα ανεξαιρέτως τα μαθήματα, η αύξηση αυτών καθαυτών των φροντιστηρίων¹, η μετακίνηση μεγάλου αριθμού μαθητών στα ιδιωτικά σχολεία, η στροφή για την επόμενη χρονιά πολλών νέων στα ινοργάνωτα και υποβαθμισμένα, άμα τη γενέσει τους, Τεχνικά και Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ)², η απεγνωσμένη αναζήτηση εκ μέρους χιλιάδων γονιών και μαθητών κάποιας σχολής εκτός ΤΕΕ, που να μπορεί να τους εξασφαλίσει «ένα χαρτί» για το μέλλον, η δριμύτερη και θρασύτατη επιστροφή των «Κολλεγίων», που μέσα από ολοσέλιδες καταχωρίσεις τονίζουν την «υπεροχή κάποιων “αμφισβητούμενων” πτυχίων», αποτελούν φαινομενικές μόνο πτυχές της βαθιάς και αγιάτρευτης πληγής που η επίσημη πολιτεία με θράσος συνεχίζει να αποκαλεί «δωρεάν δημόσια παιδεία».

Ο μέτριος μαθητής έχει πλέον πεθάνει. Μαζί μ' αυτόν και όλοι οι μαθητές των πρώην Τεχνικών και Επαγγελματικών Λυκείων (ΤΕΛ), που υπήρξαν τα αναμφισβήτητα θύματα του νέου συστήματος. Πρόκειται για τα παιδιά που ανέντιμα η πολιτεία κράτησε μέχρι τα 17 τους χρόνια στα θρανία, για να τα πετάξει στη συνέχεια στο δρόμο ως «άρηστα», «αγρόμματα», «ηλίθια», «αστοιχείωτα» και όλα τα συπαραμαρτούντα. Τα ποσοστά αποτυχίας στα πρώην ΤΕΛ άγγιξαν το 85%, σε ορισμένες περιπτώσεις και το 90% – με ακρίβεια 89,9%! Αλλά και στα πρώην Γενικά Λύκεια τα ποσοστά αποτυχίας είναι απογοητευτικά (από 25-50%), σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύτηκαν στον Τύπο, όχι, φυσικά, από πλευράς υπουργείου. Το Υπουργείο «δεν ξέρει» ακόμη τα ακριβή ποσοστά. Θα τα ξέρει, λέει, μόνο μετά τις 20 Αυγούστου! Και «δεν τα ξέρει», όχι για κανέναν άλλο λόγο, αλλά γιατί αυτός καθ'αυτός ο αριθμός των αποτυχόντων είναι τέτοιος που ανάγκασε τους κυ-

βερνώντες να κάνουν συσκέψεις επί συσκέψεων τις μέρες που στα Λύκεια όλης της χώρας τοιχοκολλούνταν τα αγγελτήρια θανάτου της «δημόσιας» παιδείας, κυρίως του Λυκείου ως σχολείου γενικής παιδείας.

Οι συσκεπτόμενοι δεν συνήλθαν για να θρηνήσουν τους ατέλειωτους «νεκρούς», αλλά για να δουν πώς θα αντιμετωπίσουν τους πραγματικά (τώρα πια) αγανακτισμένους (χρόνια είχαμε να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη λέξη χωρίς εισαγωγικά) γονείς, που μόνο τώρα κατάλαβαν τη σημασία του συνθήματος που ρυθμικά επαναλάμβαναν τα παιδιά τους στη διάρκεια των καταλήψεων, «Κάτσε καλά Γεράσιμε». Με άλλα λόγια, θορυβήθηκαν για το λεγόμενο πολιτικό κόστος της εξεταστικής επέμβασης. Είναι το μόνο που φοβούνται «οι Συγκλητικοί και δεν νομοθετούνε» (υποκρίνονται πως δεν γνωρίζουν) για να παραφράσουμε το μεγάλο μας ποιητή Καβάφη, αφού το νέο σύστημα τον τίμησε κι αυτόν δεόντως!³ Αλλά και κάποιοι άλλοι, λαλίστατοι και λάβροι –μέχρι να βγουν τ' αποτελέσματα– κατά των «τεμπέληδων» καθηγητών των δημόσιων σχολείων, ξαφνικά έχασαν τη λαλιά τους (θα επανέλθουν και αυτοί δριμύτεροι σαν τους «κολλεγιάρχες»,

Χριστίνα Πετροπούλου είναι
λόγος στο 2ο Ενιαίο Λύκειο Κω.

απλά πρέπει να οργανώσουν λίγο καλύτερα την επίθεση). Εννοώ κάποιους δημοσιογράφους που ξαφνικά ανακάλυψαν την Αμερική! Ότι, δηλαδή, καθηγητές του Δημοσίου κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα σε μαθητές τους ή σε μαθητές άλλων σχολείων! Αυτό κι αν είναι είδηση! Λες και υπάρχει άνθρωπος σ' αυτή τη χώρα που να μην ξέρει τί υπέρογκα ποσά δαπανώνται κάθε χρόνο για τη «δωρεάν δημόσια» εκπαίδευση! Προσωπικά είμαι κατηγορηματικά αντίθετη σε όλους τους τύπους φροντιστηρίου (ιδιαίτερου ή ομαδικού) και πιστεύω ακράδαντα ότι εάν η πολιτεία και οι εκπαιδευτικοί ήθελαν, τα πάντα θα μπορούσαν (και μπορούν) να γίνουν μέσα στην τάξη. Αλλά, απ' ότι φαίνεται, κάτι τέτοιο εξυπηρετεί και τις δύο πλευρές, την κάθε μία για τους δικούς της λόγους, γι' αυτό καλό είναι, αν μη τι άλλο, να μην κομίζουν γλαύκα εις Αθήνας ορισμένοι δημοσιογράφοι με τέτοιου είδους «ειδήσεις», γιατί μόνο τον γέλωτα προκαλούν!

ΜΙΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΑΡΕΝΘΕΣΗ

Και για του λόγου του αληθές, θα μου επιτρέψετε, στο σημείο αυτό, ν' ανοίξω μια μεγάλη παρένθεση και να σας πω μια ιστορία πέρα για πέρα αληθινή, από την οποία θα βγάλουμε και μερικά σημαντικά «ηθικά» διδάγματα. Όταν πριν από δώδεκα περίπου χρόνια με μια άλλη «μεταρρύθμιση» (δεν ξέρω ποιος είναι ο μέσος όρος διάρκειας ζωής κάθε μεταρρύθμισης σ' αυτή τη χώρα) ιδρύθηκαν τα Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια, η σοφή πολιτεία, υποβαθμίζοντάς τα άμα τη γενέσει τους (όπως κάνει τώρα με τα ΤΕΕ), φρόντισε να δημιουργήσει ένα ισχυρό κίνητρο για την προσέλκυση μαθητών. Ένα μεγάλο ποσοστό αποφοίτων από τα σχολεία αυτά θα μπορούσε να εισαχθεί στα νεοϊδρυθέντα τότε ΤΕΙ με μόνη προϋπόθεση την υψηλή βαθμολογία σε ορισμένα μαθήματα. Το μέτρο αυτό θα ήταν καλό και φρόνιμο εάν ζούσαμε σε μια όμορφη χώρα ηθική, αγγελικά πλασμένη. Επειδή όμως αυτό ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας και μόνο η ποίηση μας επιτρέπει να το ονειρευόμαστε, δεν άργησαν να σημειωθούν κρούσματα ανάρμοστης συμπεριφοράς σε αρκετά σχολεία, τα οποία άρχισαν να παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά «αριστούχων». Κάποιο από αυτό, κάπου στην Ελλάδα, ξεπέρασε κάθε προσδοκία, με αποτέλεσμα ο αριθμός των αριστούχων του να συμπίπτει, σχεδόν, με τον αριθμό των αποφοίτων του! Με άλλα λόγια, εκτός από αυτούς που αρνούνταν ή που αδυνατούσαν να πληρώσουν το αντίτιμο (η τιμή είχε οριστεί ανάλογα με την πόλη), όλοι οι άλλοι εισάγονταν στα ΤΕΙ! Όταν η υπόθεση έφτασε στα δικαστήρια, επειδή κάποιοι «ρομαντικοί και γραφικοί» εκπαιδευτικοί που σέβονταν τον εαυτό τους, τη δουλειά τους και τους μαθητές τους ύψωσαν το ανάστημά τους (αξιοσέβαστοι κύριοι δημοσιογράφοι, υπάρχουν και τέτοιοι και μάλιστα αρκετοί), όλοι απεδείχθησαν βασιλικότεροι του βασιλέως υποστηρίζοντας τους «αδίκως κατηγορουμένους», με προεξάρχουσα την τοπική προϊσταμένη, επί της εκπαίδευσης, αρχή! Η τοπική κοινωνία στη συντριπτική πλειοψηφία της –η ίδια που τώρα πνέει μένεα κατά των καθηγητών που τους θεωρεί ως τους μόνους υπεύθυνους για το μεγάλο ποσοστό αποτυχίας των μαθητών της Β' Λυκείου– τους υποστήριξε και αυτή μέχρις εσχάτων, διερωτώμενη για το πώς είναι δυνατόν να υπάρχουν κάποιοι άλλοι καθηγητές (οι μη χρηματιζόμενοι) που «θέλουν το κακό των παιδιών και δεν τα αφήνουν να πάνε στις Σχολές;» Ο τότε Προϊστάμενος, νουθετώντας και απειλώντας, ταυτόχρονα, τους «αφελείς αντιφρονούντες» που ήθελαν το κακό των παιδιών, τούς είπε ότι εκείνο που έχει σημασία είναι «να μη σπάσει η λάμπα» (είναι αυτό που με άλλα λόγια λέει ο πάνσοφος λαός ότι «όσο τα ανακατεύεις τόσο

βρωμάνει!»). Παρόλα αυτά, η λάμπα έσπασε, η υπόθεση έφτασε στα δικαστήρια, η απόφαση ήταν καταδικαστική τόσο στο Πρωτοδικείο όσο και στο Εφετείο· με την μεσολάβηση όμως πασίγνωστων ανά το πανελλήνιο και αδρά αμειβομένων μεγαλοδικηγόρων της πρωτεύουσας η απόφαση του Εφετείου αναιρέθηκε και όταν μετά από ένα χρόνο η δίκη ξανάγινε, είχε παρέλθει η οκταετία, κατά συνέπεια όλα τα αδικήματα παραγράφηκαν! Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο στην όλη υπόθεση έγκειται σ' αυτό που επακολούθησε μετά την παραγραφή. Η σοφή πολιτεία αναγνώριζοντας τα όσα έως τη στιγμή εκείνη είχε προσφέρει στην εκπαίδευση ο υπ' αριθμόν ένα κατηγορούμενος (και διευθύνων για χρόνια το εν λόγω αμαρτωλό σχολείο), τον επιβράβευσε αναθέτοντάς του τη Διεύθυνση των νεοϊδρυθέντων τότε δημοσίων ΙΕΚ (ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευση!). Ουδείς αντέδρασε για την προκλητικότητα αυτή ενέργεια. Οι προϊστάμενες αρχές είπαν ότι αφού κανείς άλλος δεν είχε κάνει αίτηση για τη θέση αυτή, γιατί να μην την πάρει αυτός!

Από την ιστορία αυτή –που σαν κι αυτή ο καθένας θα είχε να διηγηθεί τουλάχιστον μία που έχει διαδραματισθεί στο δικό του εργασιακό χώρο– βγαίνουν πολλά «ηθικά» συμπεράσματα σχετικά με τα προσόντα, ας πούμε, που πρέπει να διαθέτει κανείς για να ανελιχθεί επαγγελματικά και κοινωνικά, για το πώς η πολιτεία φροντίζει για τη σωστή εκπαίδευση των τέκνων της (με τον ίδιο τρόπο νομίζω ότι φροντίζει και για την υγεία τους), για το πώς γαλουχούνται οι νέες γενιές για τη διεκδίκηση κάποιων πραγμάτων κ.λπ. κ.λπ. Εδώ κλείνει η μεγάλη παρένθεση που ανοίξαμε και όπως όλοι θα καταλάβετε, η ιστορία αυτή δεν είναι και τόσο άσχετη με το θέμα μας, που είναι η αποτυχία του εκπαιδευτικού μας συστήματος, όπως αυτό αποδείχτηκε και από τα αποτελέσματα των πανελλαδικών εξετάσεων της Β' Λυκείου.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΘΥΜΑ ΤΟΥ ΛΑΪΚΙΣΜΟΥ

Και επειδή κάποιοι θα πουν, όπως ήδη αυτό έχει ειπωθεί κατά κόρον, ότι οι εκπαιδευτικοί που αντιδρούν σ' αυτό το «τόσο φιλόδοξο εγχείρημα» άλλο δεν έχουν να προτείνουν παρά το εύκολο σχολείο και την επάνοδο στη λογική της ήσσονος προσπάθειας, καλό είναι να πούμε και ορισμένες άλλες αλήθειες. Το γεγονός ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό μαθητών δεν είναι σε θέση να γράψει ούτε για ένα 10 για να προαχθεί οφείλεται όχι μόνο στη στυνγνότητα του νέου συστήματος που είναι αναμφισβήτητη, αλλά και σε πολλούς άλλους λόγους. Ο λαϊκισμός που για χρόνια ολόκληρα υπαγόρευε, άμεσα ή έμμεσα, στους εκπαιδευτικούς «να μην πιέζουν τα παιδιά», η δια νόμου δικαιολόγηση πολλών απουσιών εκ μέρους των μαθητών και των γονιών, η μιζέρια του κλάδου και η στροφή του μεγάλου μέρους εκπαιδευτικών στη μάλιστα των ιδιαιτέρων (εξ ου και οι εύκολοι υψηλοί βαθμοί χωρίς πραγματικό αντίκρουσμα), η επιλογή Διευθυντών στις περισσότερες σχολικές μονάδες με μυστηριώδη κριτήρια (κομματικά και όχι μόνο), πολλοί από τους οποίους περί άλλα τυρβάζουν, τα απαράδεκτα σχολικά εγχειρίδια, που τα περισσότερα από αυτά, εάν πραγματικά σεβόμασταν τον εαυτό μας, τη δουλειά μας και τους μαθητές μας, θα έπρεπε να επιστρέφουμε πάραυτα στους συγγραφείς με υπογραμμισμένες τις αναγκαίες διορθώσεις, εάν επιδέχονται τέτοιες, η χαλαρότητα που υπάρχει στα Γυμνάσια –τουλάχιστον από εκεί θα έπρεπε να ξεκινήσει η μεταρρύθμιση, αν όχι από το Δημοτικό– είναι ορισμένοι από τους λόγους που μας οδήγησαν σ' αυτή τη θλιβερή πραγματικότητα. Φυσικά, όλα αυτά δεν εξαντλούνται σε μια παράγραφο. Πολλά πρέπει να ει-

εωθούν ακόμη.

Παρ' όλο ότι τα προβλήματα δεν λύνονται με ευχές, θα ήθελα να κλείσω με μιαν ευχή. Μακάρι κάποτε το Λύκειο να ξαναβρεί την παλιά του αίγλη, να ανεξαρτητοποιηθεί από τις όποιες εισαγωγικές, πανελλαδικές, πανελλήνιες, γενικές κ.λπ. εξετάσεις για την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, να γίνει χώρος δημιουργικός και παιδαγωγικός, ένα πραγματικό σχολείο γενικής παιδείας, αυτόνομο, αυστηρό, που να προετοιμάζει άτομαλεύθερα, ανεξάρτητα, με πραγματική κριτική σκέψη, με αγάπη για τη γνώση και το συνάνθρωπο –οι μόνες «αξίες» που η μεταρρύθμιση εμφυσά στους νέους ανθρώπους είναι η ανταγωνιστικότητα και ο ατομικισμός– με ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους για την κάλυψη άλλων αναγκών, για την ανάπτυξη της κοινωνιότητας, την επαφή με το εξωσχολικό βιβλίο, τον πολιτισμό, τον αθλητισμό, το συνάνθρωπο και το συμμαθητή – το νέο σύστημα ατάφερε να καταργήσει ακόμη και αυτή την τόσο ωραία και σημαντική για τον ψυχικό κόσμο των νέων έννοια του συμμαθητή.

Ελπίζω να μη βγουν σε λίγα χρόνια, υποκριτικά όπως πάντα, οι κήνοντες και «θρηनों» για την «πρόωση» εγκατάλειψη του σχολείου από μεγάλο αριθμό μαθητών και ελπίζω επίσης να μη ρεθούν στη «δυσάρεστη», όπως θα πουν, θέση να εκπονήσουν δικά προγράμματα επανένταξης των νέων στους κόλπους του σχολείου.

ΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τα τελευταία δημοσιεύματα του Τύπου (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 25/7/99), σε ολόκληρη τη χώρα λειτουργούν 5000 φροντιστήρια, τη στιγμή που ο αριθμός των Λυκείων φθάνει μόλις τα 1203!

Εκ παραδρομής, στο προηγούμενο τεύχος του *Αντί* στο άρθρο με τίτλο «Στα Λύκεια η Ελλάδα αναστενάζει...» σε κάποιο σημείο γράφτηκε ΤΕΙ αντί για ΤΕΕ. Οι φίλοι-αναγνώστες του *Αντί* σίγουρα θα διόρθωσαν το λάθος, αλλά, να, μα τις συνεχείς μεταρρυθμίσεις, που υφιστάμεθα κάθε τρεις και πέντε, τα 'χουμε λίγο... χαμένα!

Είναι κι αυτή η ορολογία που μας τα μπερδεύει! Τώρα τις εξετάσεις της Β' Λυκείου τις λέμε Πανελλαδικές, αλλά εκείνες της Γ'

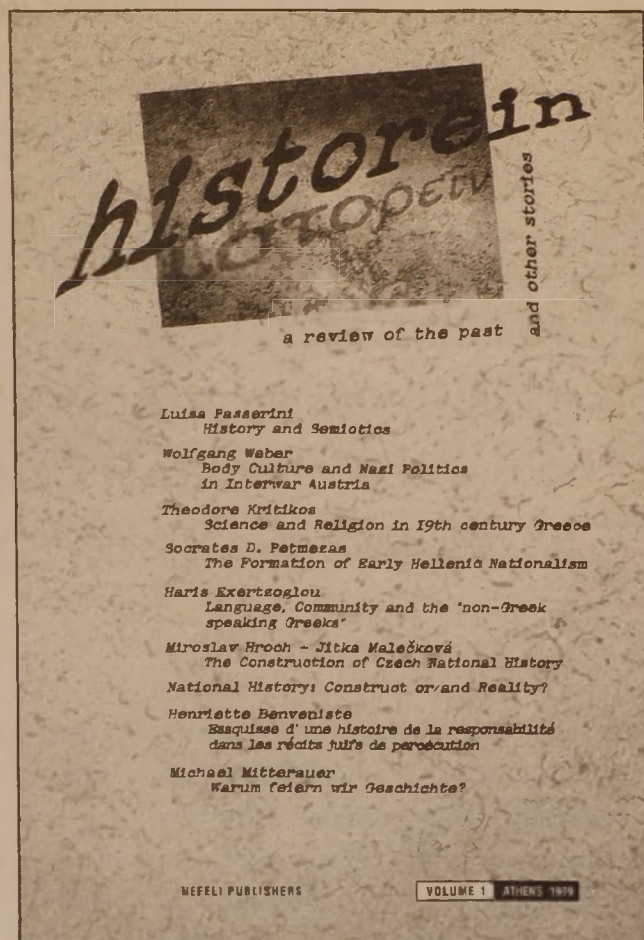
Πανελλήνιες, λίγο παλιότερα τις λέγαμε Γενικές, κάποτε Εισαγωγικές, άλλοτε Εισιτήριες, τέλος πάντων, είναι αυτό που λέμε «άλλαξε ο Μανωλιός κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς» (πολύ φοβάμαι ότι κάποια στιγμή θα καταλήξουμε να μιλάμε μόνο με παροιμίες!).

Ίσως χρειαστεί να κάνουμε και κανένα Γλωσσάρι με την ορολογία των εκάστοτε μεταρρυθμίσεων, για να ξέρουμε πού βαδίζουμε!

Η «Ιθάκη», που τόσο έχουμε λατρεύει εμείς οι παλιότεροι, είχε την ιακιά τύχη «να πέσει» στις εξετάσεις, αλλά με ερωτήσεις τέτοιες του για χρόνια θα θυμούνται τα άτυχα πειραματόζωα της μεταρρύθμισης. Ερωτήσεις που τα έκαναν να μισήσουν ακόμη και αυτό το αριστούργημα της νεοελληνικής μας ποίησης. Εκεί που ο έκρατος λαϊκισμός των τελευταίων είκοσι χρόνων τα είχε οδηγήσει α μιλούν και να γράφουν «κινέζικα» («του δεκαπενταμελές», κατώτερα ον» και άλλα τέτοια κωμικοτραγικά), φέτος το ίδιο σύστημα προσπάθησε εν μια νυκτί να υπερβεί τον ίδιο του τον εαυτό, ητώντας από τα παιδιά αυτά να σχολιάσουν, εν προκειμένω, τις απόψεις της Μαργαρίτας Γιουρσενάρ για τον διδακτισμό του Καβάφη! Το τι θέλει να πει ο ίδιος ο Καβάφης με το ποίημά του εωρείται πλέον δεδομένο για παιδιά 16-17 χρόνων! Το μόνο που πομένει είναι να κρίνουν και τις απόψεις άλλων για το έργο του! Με τέτοιες υπερβάσεις, και με τέτοιο εύρος γνώσεων οι απόφοιτοι ας μετά από ένα-δυο χρόνια δεν αποκλείεται να είναι σε θέση να άνουν και διδακτορικό πάνω στον Καβάφη, και όχι μόνο! Ίσως περβούν και το ίδιο το Πανεπιστήμιο, αφού θα τα μαθαίνουν όλα το Ενιαίο Λύκειο!

HISTOREIN

a review of the past
and other stories

Το Historein είναι ένα νέο περιοδικό ιστορίας με διεπιστημονικό χαρακτήρα, που εκδίδεται στην Ελλάδα από τη ΝΕΦΕΛΗ και απευθύνεται σε διεθνές αναγνωστικό κοινό. Συντάσσεται κυρίως στην αγγλική, περιλαμβάνει όμως και συνεργασίες σε άλλες ξένες γλώσσες.

Αποβλέπει στη διεθνοποίηση των νεοελληνικών σπουδών, στην ένταξή τους στη διεθνή ιστοριογραφική σκηνή και στη γόνιμη και ισότιμη συνύπαρξή τους με άλλα πεδία έρευνας.

**ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΕΥΧΟΣ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093
e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Ελληνοτουρκικές Συνομιλίες:

Διέξοδο;

της Ευγενίας Βαθάκου e-mail: evathakou@hotmail.com

Ολοκληρώνεται σήμερα στην Αθήνα η προσπάθεια ελληνοτουρκικής προσέγγισης που ξεκίνησαν τους τελευταίους μήνες οι Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας. Η προσπάθεια αυτή έχει σκοπό την διερεύνηση της δυνατότητας συνεργασίας πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος για τις δύο γειτονικές χώρες. Το σκεπτικό πίσω από αυτή την διαδικασία είναι ότι οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας μπορούν να αποκτήσουν μία νέα δυναμική, αν παρακάμψουμε προς το παρόν τα γνωστά προβλήματα που δημιουργούν τριβές και φορτίσεις

Στην Ελλάδα η τουρκική προθυμία για συνεργασία αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη καχυποψία. Δόθηκε έμφαση στον κίνδυνο να «συρθούμε σε διαπραγματεύσεις», ενώ η εμμονή της Τουρκίας στο θέμα της τρομοκρατίας χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως ένδειξη της ακαμψίας της. Πολλοί αρθρογράφοι έσπευσαν να μιλήσουν για διαπραγματεύσεις αντί για συνομιλίες και να κρούσουν τον κώδωνα του κινδύνου.

Αυτή η προσέγγιση των συνομιλιών βασίζεται στην υπόθεση ότι η Τουρκία έχει την πρόθεση να μας «σύρει σε διάλογο εφ' όλης της ύλης» από τον οποίο θα επωφεληθεί. Διαφορετική ωστόσο είναι η εντύπωση που σχηματίζει κανείς κοιτώντας το τι συμβαίνει στην Τουρκία. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις για την Τουρκία εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που αφορά γενικά την θέση της χώρας στον κόσμο.

Ο Τούρκος βλέπουν τις συνομιλίες μάλλον ως μέρος ενός αμερικανικού σχεδίου – με το οποίο συντάσσεται και η Ευρώπη – για να ασκηθούν πιέσεις προς την Τουρκία, να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις και τους κανόνες του διεθνούς περιβάλλοντος. Οι συνομιλίες σύμφωνα με πολλούς εντάσσονται στο ίδιο πλαίσιο με τις πιέσεις που ασκούνται και για το Κυπριακό.

Σε σοβαρές αναλύσεις της περιόδου αυτής στην Τουρκία συναντά συχνά κανείς την διαπίστωση ότι η χώρα βρίσκεται σε αδιέξοδο από το οποίο δεν μπορεί να βγει από μόνη της. Τα πραγματικά στοιχεία εξάλλου περιγράφουν πολύ πικραστατικά

αυτή την κατάσταση. Στους πρώτους 3 μήνες του 1999 έχει σημειωθεί 8,4% μείωση του εθνικού εισοδήματος, ενώ από την άλλη παρά την μείωση της ζήτησης προϊόντων δεν μειώνονται και οι τιμές στην αγορά. Η ελπίδα της Τουρκίας για βελτίωση εναποτίθεται στις πιστώσεις από το εξωτερικό, που και αυτές όμως δεν θα παραχωρηθούν βάσει μόνο οικονομικών, αλλά και πολιτικών όρων. Έχει γίνει αντιληπτή η άμεση ανάγκη για δομικές αλλαγές στην οικονομία αλλά και στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας. Αν η Τουρκία θέλει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις πρέπει να ακούσει τα μηνύματα που έρχονται από έξω.

Διαβάζοντας τον τύπο και παρακολουθώντας τους διανοούμενους της Τουρκίας βρίσκουμε να επαναλαμβάνεται σταθερά η έννοια της νέας τάξης πραγμάτων ως μόνης σωτηρίας για την Τουρκία. Ο **Τσετίν Αλτάν** της εφημερίδας **Σαμπάχ** γράφει: «είναι ξεκάθαρο ότι αυτό το τέλμα θα μπορέσει να το αλλάξει η παγκοσμιοποίηση και η νέα τάξη πραγμάτων και η Τουρκία πρέπει να συμμετάσχει στις διαδικασίες αυτές».

Οι Τούρκοι αναλυτές βλέπουν και τις συνομιλίες σαν μία ένδειξη ότι έχουν «επιβιβαστεί στο πλοίο του οποίου τα πανιά φουσκώνει ο άνεμος της Νέας Παγκόσμιας Τάξης» όπως χαρακτηριστικά λέει ο **Σεντάτ Σέρτογλου** στην **Σαμπάχ**.

«Όποιος δεν ανέβει θα προχωρήσει μόνος του προς ένα αβέβαιο μέλλον» υπογραμμίζει ο κ. Σέρτογλου.

Ωστόσο το τουρκικό κράτος δεν φαίνεται να συμμερίζεται απόλυτα την άποψη αυτή. Η Άγκυρα δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερο ζήλο να συμμορφωθεί με τις επιταγές της διεθνούς κοινότητας. Απόδειξη αυτού είναι η συνέχιση της γνωστής τακτικής των παραβιάσεων στο Αιγαίο, η άκαμπτη στάση στο Κυπριακό αλλά και οι συνεχείς καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι αντιδημοκρατικοί νόμοι κ.τ.λ. Αναγκάζεται να καθίσει στο τραπέζι των συνομιλιών με την Ελλάδα – μία υποχώρηση που δεν έχει το κόστος που θα είχε κάποια υποχώρηση στο Κυπριακό. Οι αμφιταλαντεύσεις της Τουρκίας όμως δεν μειώνουν τη σημασία της προσπάθειας που γίνεται αυτή τη στιγμή. Κανείς δεν θα πρέπει να περιμένει μια ξαφνική εκ βάθρων αλλαγή στην Τουρκία. Υπάρχουν ομάδες συμφερόντων που επωφελούνται από την διατήρηση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης με τον ένα ή τον άλλον τρόπο και θα αντιτάσσονται σε αυτούς που υποστηρίζουν τις αλλαγές.

Οι συγκρούσεις που σημειώνονται στο εσωτερικό αντανakλώνται ευθέως και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η Ελλάδα πρέπει να διακρίνει τις ισορροπίες δυνάμεων που δημιουργούνται, να κατανοεί τους εκάστοτε κραδασμούς και να μην παρασύρεται σε στερεότυπες γενικεύσεις που υπαγορεύονται από συναισθηματισμούς.

Το ερώτημα που τίθεται συνεχώς στην Ελλάδα, αν δηλαδή η Τουρκία συζητά με καλή πρόθεση, είναι μάλλον απλοϊκό και ταυτόχρονα παραπλανητικό γιατί θέτει

ανύπαρκτα διλήμματα. Γιατί πρώτον δεν υπάρχει καλή πρόθεση γενικά στην διεθνή πολιτική παρά μόνον όταν αυτή ταυτίζεται με τα συμφέροντά μας και δεύτερον αγνοεί την σύνθετη πραγματικότητα της Τουρκίας.

Το επιχείρημα ότι η στάση της Ελλάδας δίνει τα άλλοθι που χρειάζεται η Τουρκία πο εξωτερικό, προσφέρει δηλαδή με αυτές τις συνομιλίες την δυνατότητα στην Τουρκία να εμφανίσει ένα πρόσωπο διαλλακτικό και δημοκρατικό, χωλαίνει σοβαρά. Η ελληνική πολιτική βασίζεται στην τεποίθηση ότι αν η Τουρκία ακολουθήσει μια μοναχική πορεία, πολλοί είναι οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν για την Ελλάδα. Ο Τσετίν Αλτάν έγγραφε ανοιχτά για «τους λογαριασμούς των οικονομικών και κοινωνικών κρίσεων της Τουρκίας που έβγαιναν τους “εξωτερικούς εχθρούς” αντί να επιπράττονται από τους υπεύθυνους» και μείς ξέρουμε πολύ καλά τι εννοεί, αφού η κρίση στα Ίμια υπήρξε μία τραυματική εμπειρία που δεν έχουμε ακόμα ξεπεράσει.

Ακόμα, στην Ελλάδα, η επιμονή της Τουρκίας στο θέμα της τρομοκρατίας, ερηνεύτηκε ως άλλη μία ένδειξη της ακαμψίας της: θέλει να αναγκάσει την Ελλάδα να παραδεχτεί ότι προστάτευσε τον **Οτσαλάν**, ηγέτη ενός απελευθερωτικού αγώνα. Κοιτάζοντας όμως το ίδιο θέμα από την πτική της Τουρκίας είναι εμφανές ότι η τάση αυτή στηρίζεται στην πεποίθηση ότι ο θέμα Οτσαλάν ήταν μία σκευωρία κατά της Τουρκίας από τους «πονηρούς» *kurnaz*) Έλληνες. Το χρονικό της σύλληψης Οτσαλάν, επιβεβαίωσε το στερεότυπο αυτό και αύξησε την δυσπιστία και την έλπειση εμπιστοσύνης προς την Ελλάδα. Η τουρκική άποψη συμπυκνώνεται στην υπόθεση που μου παρουσίασε ο κ. **Τζουνέυτ Ιόργιουρεκ**, αναλυτής στην εφημερίδα *αντικάλ*: «Υποθέστε ότι είστε Πρωθυπουργός της Ελλάδας, μίας χώρας με 10 εκ. ανθρώπους και έχετε προβλήματα με την Τουρκία, χώρα με πληθυσμό 60 εκ. ανθρώπων. Ξέρετε ότι για να αποκτήσετε τον πολεμικό εξοπλισμό που χρειάζεστε σε ενδεόμενη σύγκρουση με την χώρα αυτή, παιτούνται πολλές δεκάδες δισ. δολάρια. κέφτεστε λοιπόν ότι οι Κούρδοι μπορούν να κάνουν τη δουλειά αυτή για σας και με μικρότερο κόστος. Σαν λογικός ηγέτης μίας χώρας δεν θα τους ενισχύατε όσο μπορούσατε;»

Το ερώτημα αυτό που βρίσκεται στο μυαλό κάθε Τούρκου πρέπει να λάβει υπόψη του επίσης ο Υπουργός Εξωτερικών της

Εικονική κηδεία εργαζομένου που δεν πρόλαβε να συνταξιοδοτηθεί. Από τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για τις σχεδιαζόμενες αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα της Τουρκίας.

Τουρκίας κ. **Ισμαήλ Τζεμ** και να ικανοποιήσει την κοινή γνώμη της χώρας του, ιδιαίτερα μετά από την δυναμική που απέκτησε η σύλληψη του Οτσαλάν. Μην ξεχνάμε ότι λίγους μήνες πριν, τα ΜΜΕ της Τουρκίας διατυμπάνιζαν τον «ύπουλο» ρόλο της Ελλάδας στην υπόθεση Οτσαλάν.

Κανείς μπορεί να περιμένει ακόμα ότι η τουρκική αντιπροσωπεία θα επιμείνει στο θέμα αυτό στην δεύτερη φάση των συνομιλιών (την ώρα που γράφεται το άρθρο δεν έχουν ολοκληρωθεί οι συνομιλίες στην Αθήνα) και δεν είναι απίθανο επίσης να σκαλώσουν οι συνομιλίες εκεί.

Αλλά και στην περίπτωση που οι συνομιλίες δεν προχωρήσουν, δεν πρέπει μία τέτοια εξέλιξη να ληφθεί σαν αποτυχία της Ελλάδας, αλλά σαν ένα ακόμα πισωγύρισμα της Τουρκίας, μία ακόμα νίκη του κατεστημένου που επωφελείται από τη διαιώνιση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης. Αυτό θα δείξει περαιτέρω ότι οι συνθήκες στην Τουρκία δεν είναι ώριμες για τις αλλαγές που χρειάζεται για να βγει από το αδιέξοδο.

Η Ελλάδα δεν έχει να χάσει από την διαδικασία αυτή, όποιο κι αν είναι το αποτέλεσμα. Σε κάθε περίπτωση θα έχει αποδείξει έμπρακτα προς κάθε κατεύθυνση την σοβαρότητά της και την θέλησή της να συνεργαστεί με την γείτονα χώρα.

Οι συνομιλίες μπορούν να αποτελέσουν ένα μέσο με το οποίο συνειδητά η Ελλάδα θα συμβάλει στην επιτάχυνση των εξελίξεων στην Τουρκία, με τρόπο άμεσο και ειρηνικό, αποκομίζοντας βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφέλη.

Βραχυπρόθεσμα, αφαιρεί από το καθε-

στώς τα άλλοθι που χρησιμοποιούσε σε κάθε ευκαιρία ως μέσο επηρεασμού της κοινής γνώμης στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Δεν θα είναι εύκολο να χρησιμοποιηθεί η Ελλάδα ως «αποδιοπομπαίος τράγος» και να βρεθούν λόγοι για να τροφοδοτηθεί η ανθελληνική προπαγάνδα.

Μακροπρόθεσμα, η διαδικασία αυτή μπορεί να δημιουργήσει τη δική της δυναμική συμβάλλοντας στην άρση πραγματικών και ψυχολογικών εμποδίων στο διάλογο και τη συνεργασία. Η διαδικασία αυτή μας μαθαίνει ότι μπορούμε πράγματι να μην εγκλωβιζόμαστε σε ατέρμονες συζητήσεις χωρίς αποτέλεσμα, αλλά να συνεργαζόμαστε σε θέματα που θα προσφέρουν και στις δύο πλευρές.

Η επιδεξιότητα της Ελλάδας στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων αλλά και η ικανότητά της να εκμεταλλευτεί τις διεθνείς εξελίξεις προς όφελός της θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στην διαδικασία αυτή. Αφορισμοί του τύπου «οι Αμερικάνοι μας βάζουν να τα βρούμε· άρα αυτό είναι κακό» δεν μπορούν να αποτελούν «οδηγό εξωτερικής πολιτικής».

Η σύγχυση που υπάρχει στην Ελλάδα προκαλείται από τις εμπειρίες του παρελθόντος και μαρτυρεί έλλειψη εμπιστοσύνης όχι μόνο προς την Τουρκία αλλά και προς τον εαυτό μας. Η αρνητική προς τις συνομιλίες στάση είναι μάλλον το αποτέλεσμα μίας μονόπλευρης θέασης της κατάστασης, μιας προσέγγισης στενά ελληνοκεντρικής που στοιχειώνεται από τα Νταβός και αγνοεί τόσο τις εξελίξεις στην Τουρκία όσο και τις συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος.

Η συμφωνία της Γενεύης

Έπειτα από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και ευθύς μετά την διακοπή των εχθροπραξιών η Βρετανία κάλεσε τις αντιμαχόμενες πλευρές στις 25 Ιουλίου στα αρχηγεία του ΟΗΕ στη Γενεύη¹ για να συζητήσουν τις μελλοντικές εξελίξεις στο Κυπριακό. Στη συνάντηση παραβρέθηκαν μόνον αντιπροσωπείες της Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας², γεγονός που αποδεικνύει πως η διαμάχη θεωρήθηκε διακρατική και όχι διακοινοτική· διαφορετικά, θα έπρεπε να κληθεί στις συνομιλίες και η Κύπρος. Επικεφαλής των διαπραγματεύσεων τέθηκαν οι υπουργοί Εξωτερικών των τριών κρατών, ονομαστικά, οι Τζαίημς Κάλλαχαν, Γεώργιος Μαύρος και Τουράν Γκιουνές αντίστοιχα, ενώ οι ΗΠΑ κατείχαν απλά θέση παρατηρητή³. Το κατά πόσο οι ΗΠΑ τήρησαν ουδέτερη στάση θα φανεί στις γραμμές που ακολουθούν.

του Χρήστου Κασσιμέρη

Γενικότερα, ενδεικτικό του ρόλου των μεγάλων δυνάμεων είναι το γεγονός ότι στις συνομιλίες που ακολούθησαν κυριάρχησε η άποψη πως η Τουρκία αναμενόταν να κάνει ορισμένες παραχωρήσεις ως ένδειξη καλής θέλησης στο πλαίσιο της καλής γεινίαςας κρατών. Ο λόγος ήταν ότι η νέα κυβέρνηση που ανέλαβε την ηγεσία της Ελλάδας υποστηριζόνταν από τη διεθνή κοινότητα λόγω της αποκατάστασης της

δημοκρατίας. Άλλωστε ήταν βέβαιο πως η ελληνική αντιπροσωπεία δύσκολα θα δεχόταν τα όποια αιτήματα της Άγκυρας, φοβούμενη περαιτέρω αντιδράσεις της κοινής γνώμης⁴. Ωστόσο οι προοπτικές για μια θετική έκβαση των συνομιλιών κάθε άλλο παρά ευοίωνες ήταν, δεδομένης της αντιπαλότητας που χαρακτήριζε τις αντιμαχόμενες πλευρές.

Έτσι κατά την έναρξη των διαπραγμα-

τεύσεων, ο Γεώργιος Μαύρος κατηγορήσε την Τουρκία για αποστολή επιπλέον δυνάμεων στην Κύπρο, τη στιγμή που οι συνομιλίες αφορούσαν την παράταση της ανακωχής, την αποχώρηση όλων των δυνάμεων από τη Μεγαλόνησο⁵ και την επαναφορά των συνταγματικών θεσμών και της ασφάλειας στο νησί⁶. Στη συνέχεια, οι απόψεις Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με τη Συμφωνία Εγγύησης του 1960, κατά την οποία

Ο Χρήστος Κασσιμέρης είναι υποψήφιος διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο Reading της Αγγλίας

τα εμπλεκόμενα μέρη είχαν δικαίωμα επέμβασης στην Κύπρο, διαφοροποιήθηκαν. Η ελληνική θέση, σε αντίθεση με αυτή της Τουρκίας, ήταν πως τα εμπλεκόμενα μέρη δεν είχαν δικαίωμα ένοπλης επέμβασης⁷, παρά μόνο διατήρησης στρατιωτικών δυνάμεων και πολιτικής παρέμβασης στο νησί, με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης και των συνταγματικών θεσμών⁸, αν αυτό κρίνονταν αναγκαίο. Εξάλλου, η Συμφωνία Εγγύησης δεν έκανε λόγο για χρήση βίας⁹, οπότε η ενέργεια της Τουρκίας κάθε άλλο παρά έννομη ήταν.

Παρ' όλα αυτά το κυρίως θέμα της συνάντησης αφορούσε αποκλειστικά το μέλλον της Κύπρου και η Τουρκία σύντομα έκανε γνωστές τις προθέσεις της. Η κυβέρνηση της Άγκυρας επιθυμούσε τη διχοτόμηση της Κύπρου, αν και προτιμούσε τον όρο "διαίρεση"¹⁰. Συγκεκριμένα, η Τουρκία πρότεινε τη δημιουργία ουδέτερης ζώνης μεταξύ των τουρκικών και ελληνικών δυνάμεων, η οποία θα ήταν υπό την επίβλεψη δυνάμεων του ΟΗΕ, καθώς και δυο αυτόνομων διοικήσεων που στη συνέχεια θα αποτελούσαν μέρος ενός ενιαίου κυπριακού κράτους. Αργότερα, θα παραχωρούνταν στην τουρκοκυπριακή πλευρά δικαιώματα ανάλογα με αυτά της τριμερούς Συμφωνίας Εγγύησης, σχετικά με την άσκηση αρνησικυρίας σε θέματα οικονομικά και εξωτερικής πολιτικής¹¹. Όταν η ελληνική αντιπροσωπεία αντιπρότεινε την απόσυρση όλων των ξένων δυνάμεων από το νησί, η αντίστοιχη τουρκική ζήτησε να της δοθεί χρόνος προκειμένου να συμβουλευθεί την κυβέρνησή της. Σύμφωνα με τους *Times*, η καθυστέρηση αυτή αποσκοπούσε στην παράταση της κατοχής και την εκμετάλλευση της στρατιωτικής υπεροχής της Τουρκίας στο χερσαίο χώρο, με σκοπό την στήριξη των αιτημάτων των Τουρκοκύπριων¹². Χωρίς αμφιβολία, η υπεροπλία των τουρκικών δυνάμεων κατοχής είχε μεγάλο αντίκτυπο στις διπλωματικές της ενέργειες, ενώ συχνά λειτουργούσε και ως στοιχείο υπόμνησης της νέας τάξης πραγμάτων.

Η επικείμενη συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών που ακολούθησε στις 30 Ιουλίου, έκανε λόγο για μείωση των δυνάμεων, αντί για αποχώρησή τους, γεγονός που ενίσχυε την τουρκική θέση στην Κύπρο. Το αδύνατο σημείο της συμφωνίας ήταν ότι δεν έδινε στις δυνάμεις του ΟΗΕ το δικαίωμα να επιβλέπουν τη μεταχείριση των Ελληνοκύπριων στην υπό κατοχή ζώνη. Παράλληλα προωθούσε την εφαρμογή της απόφασης

353 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, αν και η Τουρκία διέθετε το προνόμιο να αποφασίσει η ίδια τόσο τα χρονικά περιθώρια, όσο και το βαθμό μείωσης των στρατευμάτων της¹³. Σίγουρα, η κατάληξη των διαπραγματεύσεων αποτέλεσε διπλωματική επιτυχία της Τουρκίας. Συγχρόνως, γίνεται εμφανής η παθητική στάση που τηρήσε η κυβέρνηση εθνικής ενότητας του Κωνσταντίνου Καραμανλή, σαφώς επηρεασμένη από τα γεγονότα της εποχής. Πλέον η Άγκυρα μπορούσε να ασκήσει μεγαλύτερες πιέσεις στην Αθήνα προς εκπλήρωση των αιτημάτων της.

Για την εφαρμογή της παραπάνω συμφωνίας, αλλά και για τη διατήρηση της τάξης και της σταθερότητας στην Κύπρο υπεύθυνες ήταν οι δυνάμεις του ΟΗΕ. Επιπλέον, ο ΟΗΕ ανέλαβε την επίβλεψη της σταδιακής αποχώρησης των ξένων δυνάμεων¹⁴. Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να προσθέσουμε πως οι ΗΠΑ ήταν εναντίον της απόφασης 353 του ΟΗΕ¹⁵, ενώ η Σοβιετική Ένωση υποστήριζε τη θέση της Ελλάδας στο πλαίσιο του ΟΗΕ¹⁶ και την ανεξαρτητοποίηση της Κύπρου¹⁷.

Ίσως θα μπορούσαμε να εξαγάγουμε κάποια συμπεράσματα για την όποια συμβολή των δύο υπερδυνάμεων στην όλη υπόθεση από τη στάση τους ευθύς μετά τον τερματισμό των πολεμικών επιχειρήσεων στην Κύπρο. Εκείνη την περίοδο, οι ΗΠΑ ήταν ενάντια στη μείωση των τουρκικών δυνάμεων κατοχής, με το δικαιολογητικό ότι θα δυσχέραινε τις διπλωματικές προσπάθειες για σταθεροποίηση της κατάστασης στο νησί. Παράλληλα, επιθυμούσαν μειωμένη δράση του ΟΗΕ, ώστε να αποκλειστεί κάθε πιθανότητα εμπλοκής της Σοβιετικής Ένωσης στο θέμα της Κύπρου. Ο λόγος απλός, αφού κάτι τέτοιο θα σήμαινε επέκταση της σφαίρας επιρροής της Μόσχας στην Ανατολική Μεσόγειο¹⁸, περιοχή με ζωτική σημασία για τα συμφέροντα των ΗΠΑ, που μόλις είχε αποτελέσει την εστία της κρίσης πετρελαίου¹⁹ και της Αραβο-Ισραηλινής διένεξης²⁰. Επιπρόσθετα, το γεγονός πως το ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) κατείχε μεγάλο ποσοστό στο κοινοβούλιο της Κύπρου, δρούσε για τις ΗΠΑ ανασταλτικά, δεδομένου ότι η Σοβιετική Ένωση θα μπορούσε κάλλιστα να επηρεάσει άμεσα τις συζητήσεις που διεξάγονταν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ²¹. Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, ως ένα βαθμό, οι ΗΠΑ ακολουθούσαν κοινή πολιτική με την Τουρκία. Μια πολιτική που προωθούσε τη

διχοτόμηση ενός κυρίαρχου κράτους, αποβλέποντας στην εξασφάλιση γεωπολιτικών συμφερόντων.

Με λίγα λόγια, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως η διπλωματική ήττα που η Ελλάδα υπέστη στη Γενεύη, καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τις μετέπειτα εξελίξεις στο Κυπριακό, με αποκορύφωμα τη δεύτερη στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας. Ακόμη μια φορά οι «σύμμαχοι» της Ελλάδας αρκέστηκαν να επέμβουν σε διπλωματικό επίπεδο, δείχνοντας επαίσχυντη ανοχή στις επεκτατικές διαθέσεις της Τουρκίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Times*, 25/7/1974.
2. Ulman H., «Geneva Conference: July-August 1974», στο *Dis Politika*, 1974, σελ. 46.
3. *Times*, 24/7/1974.
4. Ulman H., ό.π., σελ. 48.
5. *Times*, 26/7/1974.
6. Αρχεία Καραμανλή, 1996, τόμος 8, σελ. 43-44.
7. Ulman H. ό.π., σελ. 55.
8. Θεοδωρόπουλος Β., *Οι Τούρκοι κασι Εμείς*, 1988, σελ. 255.
9. Παπαγεωργίου, Καραμανλής και Κυπριακό, 1992, σελ. 100.
10. *Times*, 24/7/1974.
11. *Times*, 27/7/1974.
12. *Times*, 28/7/1974.
13. *Times*, 31/7/1974.
14. Αρχεία Καραμανλή, ό.π., σελ. 44.
15. Αρχεία Καραμανλή, ό.π., σελ. 37.
16. Προγραμματικές Δηλώσεις Βουλής, 1975, σελ. 123.
17. Ulman H., ό.π., σελ. 50.
18. *Βήμα*, 19/7/1998.
19. Richter H., στο Sarafis και Eve, *Background to Contemporary Greece*, 1990, σελ. 326.
20. Γιαννόπουλος Γ. και Clogg R., *Η Ελλάδα κάτω από στρατιωτικό ζυγό*, 1976, σελ. 312.
21. Αρχεία Καραμανλή, ό.π., σσελ. 318.

Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού

- ΑΡΑΒΙΚΑ
- ΑΡΑΜΑΪΚΑ
- ΕΒΡΑΪΚΑ
- ΤΟΥΡΚΙΚΑ

Μαθήματα, Μεταφράσεις
Καποδιστρίου 3
τηλ. 38.25.821

Η περιπέτεια μιας ανασκαφής

Στο τέλος του αιώνα και της χιλιετίας, στο χώρο του πολιτισμού και της παιδείας, ξεχωρίζει στην Ελλάδα το θέμα «Βεργίνα», η ανασκαφή με τα σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, αλλά και με τις μεγάλες συζητήσεις –για το ιστορικό πρόβλημα– που πυροδότησαν αυτά τα ευρήματα. Συζητήσεις που ξεκινούσαν από τα εξειδικευμένα θέματα της αρχαιολογίας και έφθαναν έως τα γενικά, εθνικά και πολιτικά. Αν αφήσουμε για λίγο τις συζητήσεις, τα μνημεία στη Βεργίνα, αυτά καθαυτά, καθώς και τα επιστημονικά δεδομένα της, όπως αυτά προκύπτουν χρόνια τώρα από την ανασκαφή, αποτελούν ένα τεράστιο κεφάλαιο επιστήμης και πολιτισμού με μεγάλα περιθώρια αξιοποίησης. Οικοδομήματα σε τρεις διαστάσεις όπως οι μακεδονικοί τάφοι, εντυπωσιακά ερείπια όπως το ανάκτορο κι ακόμη έργα ζωγραφικής, ασημένια και μπρούτζινα σκεύη, χρυσελεφάντινες κλίνες αποτελούν ένα εντυπωσιακό σύνολο στο οποίο θα προστεθούν με τα χρόνια και άλλα μνημεία όπως τα ιερά της πόλης και τα τείχη της. Το σύνολο αυτό αποτελεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος αρχαιολόγων και μη, συγχρόνως όμως άρχισε να προβάλλει το πρόβλημα της προστασίας και της ανάδειξής τους. Ήδη η προστασία υπήρξε μέριμνα του Μανόλη Ανδρόνικου ο οποίος και κινητοποίησε τις διαδικασίες για την κατασκευή του προστατευτικού κελύφους των βασιλικών τάφων, ένα έργο που αποπερατώθηκε μετά τον θάνατό του. Το πρόβλημα της συντήρησης και προστασίας των μνημείων καθώς και της ανάδειξής τους παραμένει άλυτο, αφού και για τα άλλα μνημεία απαιτείται ανάλογη προστασία· όμως οι οικονομικές παράμετροι και η κρατική γραφειοκρατία παίζουν αρνητικό ρόλο. Έτσι άλλοι τάφοι (τάφοι Μπέλλα και Heuzey) παραμένουν με την απλή προστασία που τους παρείχε ο ανασκαφέας, ενώ άλλα μνημεία καλύπτονται γιατί μόνο έτσι είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν οι φθορές. Η επιλεκτική συντήρηση εξυπηρετεί ποικίλες σκοπιμότητες, μολονότι ό,τι γίνεται –και με τις δυσκολίες που γίνεται– κατορθωτό, είναι κέρδος για το αρχαιολογικό έργο και τη διάσωση των μνημείων. Αν κάτι είναι σαφές, αυτό είναι η φανερή έλλειψη ενός συντονισμένου έργου και προγράμματος για τον χώρο, καθώς και η φανερή απόσταση μεταξύ των ανασκαφών και του ασκούντος τον έλεγχο, δηλαδή του υπουργείου Πολιτισμού.

Στα χρόνια μετά τον θάνατο του Μανόλη Ανδρόνικου η προσοχή επικεντρώθηκε στην ολοκλήρωση της ανασκαφής των διαφόρων τομέων και συγχρόνως την επιστημονική οργάνωση των ευρημάτων, ώστε να μπορούν να πραγματοποιηθούν οι σχετικές δημοσιεύσεις. Το έργο συμπλήρωναν δεκάδες διαλέξεις και ξεναγήσεις στο χώρο αλλά κυρίως η έκδοση δύο οδηγών του χώρου για το ευρύ κοινό. Παράλληλα έγιναν προσπάθειες για την υποδομή της εγκατάστασης της ανασκαφικής ομάδας, των πολυάριθμων φοιτητών και συνεργατών. Το υπουργείο Πολιτισμού στα χρόνια αυτά πραγματοποίησε την έκθεση ορισμένων ευρημάτων από τους βασιλικούς τάφους, ενώ με αφορμή αυτή την έκθεση μετέφερε όλα τα αντικείμενα αυτά από το μουσείο της Θεσσαλονίκης στις αποθήκες της Βεργίνας. Η έκθεση αυτή εντυπωσιάζει και αποτελεί εισπρακτική επιτυχία για το ΥΠΠΟ, ωστόσο παραμένουν ασαφείς οι επιστημονικοί στόχοι της αλλά και η σκοπιμότητά της. Κυριολεκτικά στον αέρα παραμένει τα τελευταία τέσσερα χρόνια η κατασκευή ενός αρχαιολογικού κέντρου που πολλάκις αναγγέλθηκε, σχεδιάστηκε και προγραμματίστηκε· ωστόσο είναι φανερό ότι γρηγορότερα τελικά θα πραγματοποιηθεί η επένδυση συγχρόνων βουστασιών στην περιοχή. Μην είμαστε και απαιτητικοί· μπορεί να κακομάθουμε...

Απόστολος Λυκεσάς

Συνέντευξη
στον **Απόστολο Λυκεσά**
της κ. **Στέλλας Δρούγου**
καθηγήτριας αρχαιολογίας του ΑΠΘ
και διευθύντριας της πανεπιστημιακής
ανασκαφής στη Βεργίνα.

— Υπήρξατε φοιτήτρια του Μανόλη Ανδρόνικου από το 1965 όταν μπήκατε στο πανεπιστήμιο, επιμελήτρια της έδρας από το 1976 και μετά τον θάνατο του καθηγητή προΐστασθε της ανασκαφής στη Βεργίνα. Αν θέλαμε να προχωρήσουμε σε μια αποτίμηση των όσων έχουν γίνει μέχρι σήμερα στη Βεργίνα ποια θα λέγαμε ότι είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου που δέσποζε ο καθηγητής Μανόλης Ανδρόνικος και αυτής που ακολούθησε τον θάνατό του;

• Μπορούμε να πούμε ότι στα χρόνια του Μανώλη Ανδρόνικου έχουμε τα πολλαπλά ευρήματα που θέτουν τους επιστημονικούς προβληματισμούς τους οποίους κατ' αρχήν προλαβαίνει να αντιμετωπίσει ο καθηγητής. Στα χρόνια του κυριαρχεί αποκλειστικά και μόνο η ανασκαφή· η πολιτεία μόλις που αντιλαμβάνεται τη σημασία των ευρημάτων και δείχνει μάλιστα να αιφνιδιάζεται παρακολουθώντας από μακριά τις εργασίες και την εξέλιξή τους. Εξάιρεση ο Κωνσταντίνος Καραμανλής που είχε χρηματοδοτήσει γενναία τις ανασκαφές.

Μετά το θάνατο του καθηγητή και μέχρι σήμερα τίθεται ως άμεσο και μεγάλο πρόβλημα η διαχείριση των ευρημάτων. Η πολιτεία επεμβαίνει προσπαθώντας να οργανώσει την κατάσταση και εκεί γίνονται αντιληπτά τα καλά και τα κακά της πολιτικής μας πολιτικής. Η έρευνα συνεχίζεται με ελάχιστα οικονομικά μέσα και το επίσημο κράτος δείχνει να μην ενδιαφέρεται για τη συνέχισή της. Από την άλλη πλευρά επιχειρείται μια προσπάθεια προβολής του μεγάλου ευρήματος αλλά δεν προγραμματίζονται και δεν σχεδιάζονται οι απαραίτητες ενέργειες...

— Δημιουργήθηκε όμως το στέγαστρο στους βασιλικούς τάφους...

• Είναι σπουδαίο και πρωτοφανές αναμφισβήτητο για τα ελληνικά δεδομένα· τα μνημεία προστατεύθηκαν για τις επόμενες γενιές, αλλά τα υπόλοιπα προβλήματα αντιμετωπίζονται ευκαιριακά, χωρίς κάποιο στοι-

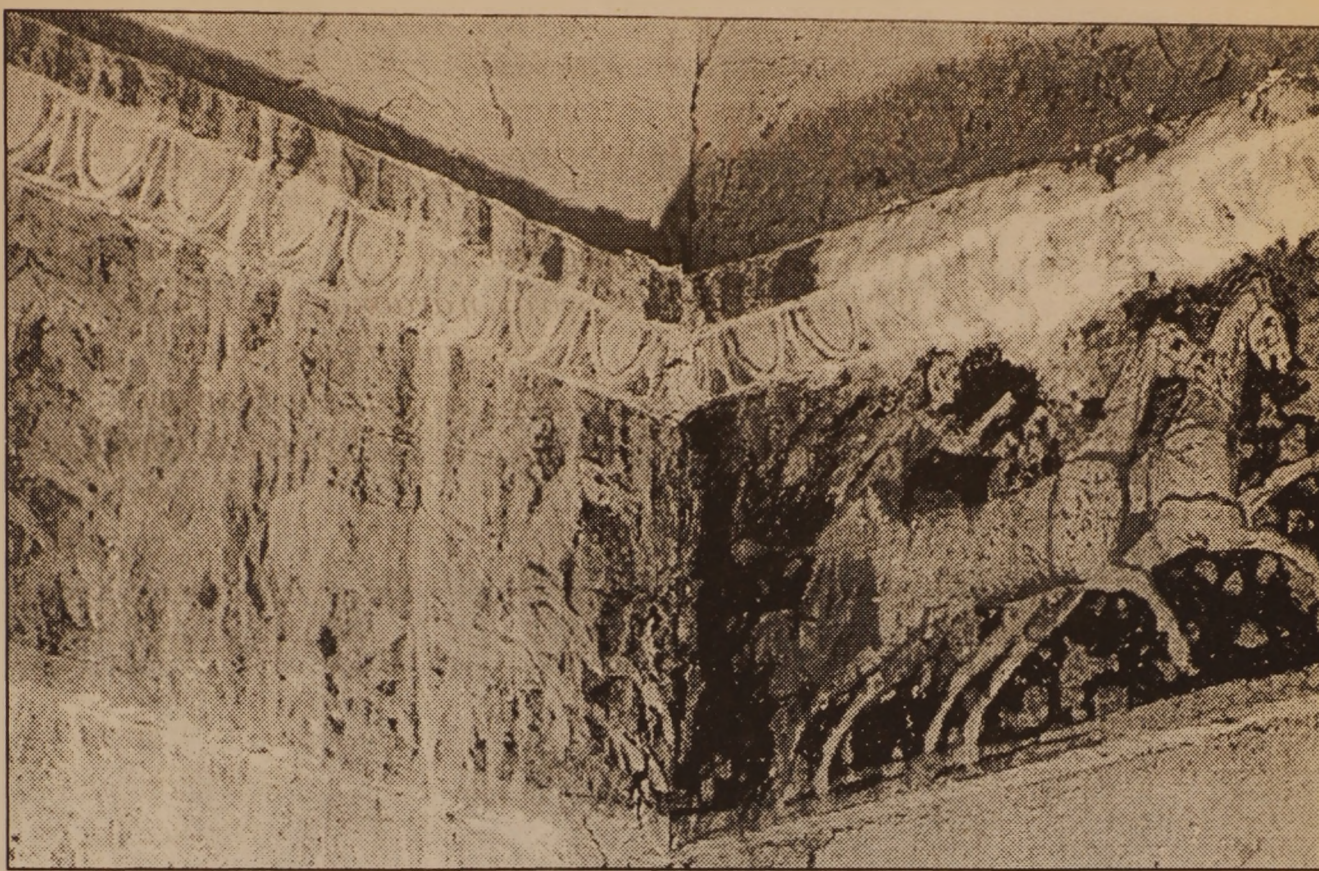
ειώδη προγραμματισμό. Για παράδειγμα δημιουργία ενός μουσείου και η οργάνωσή του αρχαιολογικού χώρου. Να μην ξενάμε ότι Βεργίνα δεν είναι μόνο οι τάφοι το στέγαστρο. Ως έκφραση καλών προθέσεων πολλοί κατά καιρούς μιλάνε γι' αυτά, αλλά με τα πραγματικά δεδομένα δεν αντι-επωπίζονται οι ανάγκες που υπάρχουν.

Ως αντεπιχείρημα έχει ακουστεί πολλές φορές και από τις εκάστοτε ηγεσίες του τουργείου Πολιτισμού ότι μέχρι τώρα δεν γίνονται οι απαραίτητες δημοσιεύσεις για τα έχει αποκαλύψει η σκαπάνη σας...

Αυτό είναι αλήθεια, αλλά μην νομίζετε ότι είναι μια απλή διαδικασία η δημοσίευση των ευρημάτων. Σ' ό,τι αφορά το εύρημα της εποχής του Ανδρόνικου, είναι τόσο μεγάλο και σύνθετο που απαιτεί απαντήσεις σε πολλά επίπεδα. Για να δοθούν αυτές οι απαντήσεις, η έρευνα στη Βεργίνα πρέπει να συνεχιστεί. Μετά τον θάνατο του κατηγορητή αγκομαχούμε πραγματικά για να προχωρήσουμε και να ολοκληρώσουμε και τα δύο σκέλη των υποχρεώσεών μας. Πιστεύω όμως ότι στο τέλος του αιώνα θα γίνει ένα μεγάλο μέρος των δημοσιεύσεων, αφού αρκετοί φάκελοι είναι ήδη έτοιμοι. Ολοκληρώνεται δουλειά και προς αυτή την κατεύθυνση. Θα ήθελα εδώ να τονίσω τα χρόνια που ακολούθησαν τον θάνατο του Ανδρόνικου δεν έγινε μόνο ανασκαφική δουλειά αλλά και ταυτόχρονη οργάνωση του υλικού. Η ανασκαφή μας είναι μια πολύ περιορισμένη σε έκταση, κλείνουμε παλιούς τομείς που εκκρεμούσαν, δεν οίξαμε νέα μέτωπα. Από την άλλη πλευρά μην ξεχνάτε ότι δεν μπορούμε να σταματήσουμε τελείως τις ανασκαφές αφού αυτές αποτελούν μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Η περίοδος της έντασης με το «Μακεδονικό» ζήτημα και η κατά κόρον χρησιμοποίηση της Βεργίνας και των ευρημάτων της βοήθησαν ή δημιούργησαν πόδια στη δουλειά σας;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εκτιμώ ότι μπορεί να είναι άσπρο-μαύρο. Σ' ό,τι αφορά το κύρος της ανασκαφής, δεν την κέρδισε γιατί συνδέθηκε το επιστημονικό έργο με ένα πολιτικό δρώμενο που αφήρεται αντικειμενικότητα και πρόσθεσε υποκειμενικότητα και μεροληψία. Η αξιολόγηση των ευρημάτων, το ιστορικό μέρος και επιχειρήματά μας στηρίζονται και είναι ανεξάρτητα σε στοιχεία της επιστήμης μας από τα δεδομένα της ανασκαφής. Την σκέψη μας δεν την επηρέασε καμιά πολιτική ή άλλη ιδέα. Αν λοιπόν μπορεί η επιστήμη,

Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία με την αρματοδρομία που διατρέχει περιμετρικά τον προθάλαμο του τάφου «του Πρίγκηπα». Η εξαιρετική διατήρηση των αρχικών χρωμάτων εντυπωσιάζει όσο και ο τρόπος με τον οποίο αποδίδονται τα άρματα και οι αναβάτες τους.

χωρίς να επηρεάζεται, να υπηρετεί και τη σύγχρονη ζωή έχει καλώς. Εγώ πάντως δεν πρόκειται να θέσω την επιστήμη μου στην υπηρεσία «άλλων» παραγόντων...

— Όταν όμως υπάρχουν ήδη κάποια επιστημονικά συμπεράσματα, γιατί να θεωρείται «μαύρο» η αξιοποίησή τους για την υπεράσπιση μάλιστα εθνικών ζητημάτων;

• Η πολιτική καθημερινότητα φέρει από μόνη της υποκειμενικότητες που δεν με αφορούν ως επιστήμονα. Όταν όμως ένα έργο όπως αυτό της Βεργίνας, συνδέεται με τέτοιου είδους ενέργειες, βάλλεται κατά κάποιο τρόπο. Αν θέλουμε όμως να είμαστε ειλικρινείς, με όλο αυτό το ενδιαφέρον έγιναν διάφορα έργα στη Βεργίνα όπως για παράδειγμα το στέγαστρο. Το «μαύρο» δεν είναι η χρησιμοποίηση των επιστημονικών συμπερασμάτων από την πολιτική αλλά η ευκαιριακή αξιοποίηση των συμπερασμάτων στα πολιτικά γεγονότα.

— Υπάρχει μία ή... πολλές Βεργίνες; Εσχάτως είδαν το φως της δημοσιότητας απόψεις ακόμη και μέλους της πανεπιστημιακής ομάδας που ουσιαστικά αναιρούσαν όσα ο καθηγητής Ανδρόνικος είχε υποστηρίξει...

• Όχι δεν αναιρούσαν καθόλου τις απόψεις Ανδρόνικου. Ήταν μια άποψη του συναδέλφου. Και ο ίδιος άλλωστε σημειώνει ότι μένει στην επιστήμη να προσκομίσει τις αποδείξεις. Μέχρις όμως να έρθουν οι «α-

ποδείξεις» η Βεργίνα είναι μία και μοναδική. Τα στοιχεία βρίσκονται πάντα στο χώρο και το ποσοστό του άγνωστου Χ υπάρχει πάντα στην αρχαιολογική έρευνα. Όσο αφορά τις ερμηνείες των στοιχείων, αυτές βγαίνουν από την παρατήρηση και τη γνώση που ο καθένας μας κουβαλάει...

— Κι αυτή η άλλη ερμηνεία όπως λέτε δημιουργεί τουλάχιστον εντυπώσεις, για να μην πω μια αίσθηση ανασφάλειας και αβεβαιότητας για τα μέχρι τώρα συμπεράσματα.

• Αυτό συμβαίνει μόνο με την Βεργίνα; Αυτό υποδηλώνει την σπουδαιότητά της...

— Εν τέλει όμως τι έχει βρεθεί στη Βεργίνα;

• Η Βεργίνα είναι κατά τη γνώμη μας και όσο μας επιτρέπουν τα στοιχεία να υποθέσουμε η αρχαία πρωτεύουσα των Μακεδόνων. Οι Αιγές. Ο τόπος καταγωγής τους και η εξάπλωσή τους είναι ευρύτερα ζητήματα και δεν χρειάζεται σ' αυτό το σημείο να επεκταθώ. Σ' ό,τι αφορά την άποψη του συναδέλφου, έχει πάρα πολλά κενά και απαντήθηκε πολύ πειστικά από το άλλο μέρος της πανεπιστημιακής ομάδας την κ. Χρυσούλα Παλιαδέλη. Κανείς δεν ισχυρίζεται ότι δεν χρειάζεται και άλλη έρευνα — ανασκαφική — και συνδυασμός της με τις πηγές. Έχουμε ακόμη πολύ δρόμο να διανύσουμε. Ωστόσο, αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει κάτι άλλο που να στηρίζεται σε στοιχεία και να ανατρέπει αυτή τη βασική ιδέα. Ότι δηλαδή η Βεργίνα είναι οι Αιγές.

Τμήμα του εσωτερικού του θαλάμου του τάφου που ανακαλύφθηκε πρόσφατα.

— Φημολογείται εντόνως τα τελευταία χρόνια ότι υπάρχει μια διαρκής κόντρα ανάμεσα στους αρχαιολόγους του πανεπιστημίου και τους συναδέλφους σας του υπουργείου Πολιτισμού.

• Το υπουργείο είναι ο κατά νόμο ελέγχων φορέας της κληρονομιάς μας ανά την επικράτεια. Αυτό το σεβόμαστε απόλυτα και δρούμε μέσα σ' αυτό το πλαίσιο. Το υπουργείο είχε και πρέπει να έχει λόγο για τα μνημεία, όχι μόνο στη Βεργίνα αλλά σε όλη την Ελλάδα. Από τον καιρό του Ανδρόνικου η πανεπιστημιακή ομάδα έχει δείξει ότι υπάρχει διάθεση συνεργασίας. Οι δυσκολίες προέκυψαν από την άποψη κάποιων παραγόντων ότι μπορούν να διαχειριστούν όλα αυτά τα πράγματα ερήμην του ερευνητή και του επιστήμονα. Εμείς δεν διεκδικούμε αρμοδιότητες του υπουργείου αλλά τη δυνατότητα η γνώση μας να υπηρετήσει το υπουργείο για να έχουμε καλύτερα αποτελέσματα. Δεν είναι δυνατό να αγνοούνται ή να χειραγωγούνται η επιστήμη και η έρευνα από κανένα υπουργείο...

— Είναι δηλαδή θέμα εμπλοκής κάποιων αρμοδιοτήτων ή και προσωπικών συμπεριφορών;

• Και τα δύο. Περισσότερο είναι ζήτημα συμπεριφοράς. Με μια διαφορετική τακτική τα αποτελέσματα θα ήταν καλύτερα. Το θέμα δεν είναι όμως οι διαφορές μεταξύ πανεπιστημίου και υπουργείου. Το θέμα είναι πώς αντιμετωπίζεται από την πολιτεία ένα μεγάλο εύρημα. Αυτό είναι το θέμα. Πώς το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει αυτού του

είδους την περιουσία και τι προγραμματίζει γι' αυτήν. Νομίζω ότι ούτε το πανεπιστήμιο ούτε το υπουργείο Πολιτισμού έχουν σαφή προγράμματα και στόχους για τη διαχείριση και ανάπτυξη του πολιτιστικού μας αποθέματος. Μπορεί να εξαγγέλλονται διάφορα προγράμματα αλλά πολύ λίγα ανταποκρίνονται στα πραγματικά προβλήματα κι ακόμη λιγότερα διαθέτουν δημιουργικότητα, φαντασία και στόχους που να φτάνουν έστω σε ένα κοντινό μέλλον αλλά με όραμα. Όλη η υπόλοιπη συζήτηση είναι προφάσεις εν αμαρτίαις και απόδειξη αυτού είναι το γεγονός ότι μεταφέρονται οι ευθύνες σε κατώτερα στελέχη είτε του υπουργείου είτε του πανεπιστημίου. Νομίζω ότι θα έπρεπε μέσα στους διάφορους προγραμματισμούς να υπήρχε και μια πρόβλεψη απαγόρευσης συγκεκριμένων συμπεριφορών. Ένα *savoir* νίντε δηλαδή θα απάλυνε τουλάχιστον αυτά τα φαινόμενα.

— Ένας από τους προγραμματισμούς σας —αναφέρομαι στο Αρχαιολογικό Κέντρο— εδώ και τέσσερα χρόνια δεν έχει κάνει βήμα. Και επιπλέον χάσατε και την χρυσή ευκαιρία του 1997 όταν στους κωδικούς του Οργανισμού Πολιτιστικής Πρωτεύουσας είχαν εγγραφεί ειδικά γι' αυτό το έργο 80 εκατομμύρια δραχμές...

• Είμαστε στο κέντρο του προηγούμενου προβληματισμού και η περίπτωση είναι χαρακτηριστική της κακοδαιμονίας μας. Το Αρχαιολογικό Κέντρο το ονειρευτήκαμε και σχεδιάστηκε για να εκπληρώσει η εκπαιδευτική μας ομάδα τα σχέδιά της. Κάπο-

τε έγιναν τα σχέδια και κάποτε βρέθηκαν και τα χρήματα. Μετά ξανάγιναν τα σχέδια και χάθηκαν τα χρήματα. Έτσι καταγράφτηκε για άλλη μια φορά η αδυναμία των φορέων —όπως κι αν αυτοί λέγονται— ενώ το όνειρο συντρίβεται από συμφέροντα και την έλλειψη πολιτικής βούλησης και σχεδιασμού που επιτρέπει την άνθηση των μικροσυμφερόντων. Αν ρωτήσετε τις ηγεσίες των υπουργείων Πολιτισμού και ΥΠΕΧΩΔΕ, της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας και του πανεπιστημίου, θα καταλάβετε τι εννοώ. Το Κέντρο θα μπορούσε να στεγάσει ένα μεγάλο μέρος των προσπαθειών να οργανωθεί υποδειγματικά η Βεργίνα και θα αποδεικνύαμε σε όλο τον κόσμο ότι αντιμετωπίζουμε σοβαρά αυτό που αποκαλούμε «αρχαιολογικό θέμα» και δεν χρησιμοποιούμε το όνομα της Βεργίνας μόνον στα πολιτικά φόρα και για τα χρυσά της αντικείμενα που περιοδεύουν.

— Οι φετινές δραστηριότητες τι περιλαμβάνουν;

• Και τη φετινή χρονιά συνεχίζουμε την προσπάθεια να οργανώσουμε τα ευρήματα των προηγούμενων περιόδων και έχουμε προχωρήσει σημαντικά. Παράλληλα φέτος είχαμε και την ευτυχή κατάληξη μιας ακόμη ανασκαφής. Με τη βοήθεια της θεάς Τύχης και της Φρόνησης βρεθήκαμε ενώπιον μικρού μεν, ασύλητου δε τάφου της εποχής του Μεγάλου Αλεξάνδρου (320-330 π.Χ.). Μέσα σ' αυτόν διατηρούνταν όλα τα ταφικά δώρα του νεκρού, τα οποία μας δίνουν μια ακόμη επιπλέον εικόνα του πολιτισμού της περιόδου.

Ο τάφος ανήκε σε έναν άνδρα στρατιωτικό, όπως δείχνουν τα όπλα που βρέθηκαν μέσα. Η ανασκαφή αποκάλυψε δεκάδες μπρούτζινα και επάργυρα σκεύη με σημαντικότερο έναν χάλκινο καλυκωτό κρατήρα ο οποίος έχει πολύ ωραία κοσμήματα και μέσα στον οποίο φυλάγονταν τα οστά του νεκρού μαζί με ένα χρυσό στεφάνι από το οποίο σώθηκαν ελάχιστα δείγματα. Με δεδομένο ότι έχουμε και άλλες ομάδες ανάλογων ευρημάτων από τους βασιλικούς τάφους, είναι πολύ πιθανό να έχουμε δημιουργήσει τώρα το μεγαλύτερο σύνολο μεταλλοτεχνίας από τα χρόνια του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου (από το δεύτερο μισό του τέταρτου αιώνα π.Χ.). Να σημειωθεί ότι η συντήρηση όλων αυτών των ευρημάτων είναι πάντα δύσκολη και πολυεξόδη υπόθεση, ενώ κοντεύουμε να συνηθίσουμε στην ιδέα ότι αυτά τα εξαιρετικά ευρήματα δεν θα εκτεθούν ποτέ στο κοινό —αφού δεν υπάρχει ένα Μουσείο να τα στεγάσει.

Η δεκάχρονη πορεία των εργασιών στην αρχαία αγορά Θεσσαλονίκης

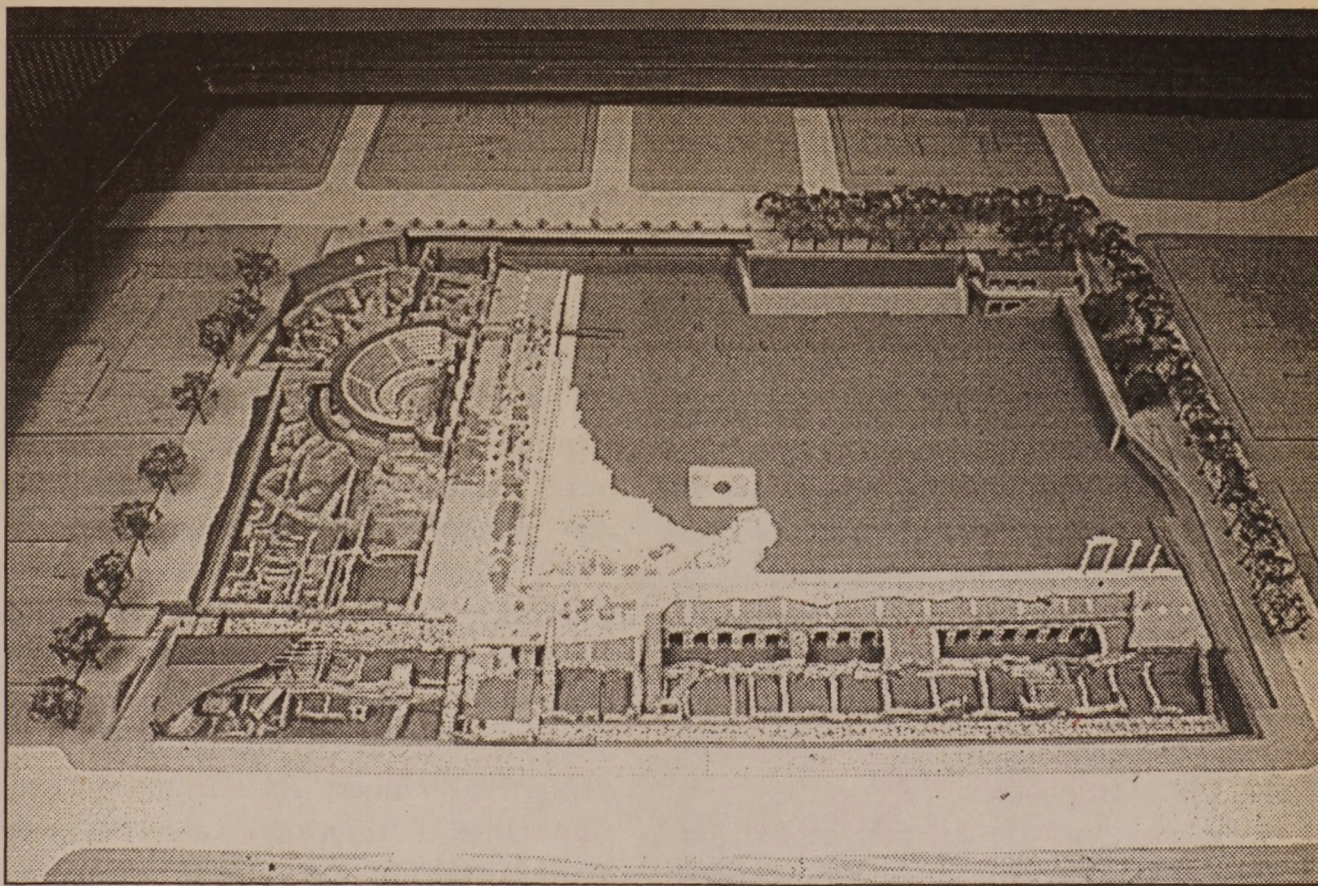
Η πρώτη περίοδος εργασιών στην αρχαία αγορά της Θεσσαλονίκης διάρκεσε από το 1962 έως το 1973.

Αρχισε με αφορμή την εκσκαφή θεμελίων για ανέγερση του Δικαστικού Μεγάρου, το οποίο είχε προγραμματιστεί να οικοδομηθεί στον ανοικτό χώρο αμέσως νότια από τον σημερινό αρχαιολογικό χώρο ήδη από το 1917, χρονιά που την πόλη σημάδεψε μια εκτεταμένη πυρκαγιά του ιστορικού της κέντρου. Από τότε μεσολάβησαν κάποια χρόνια που η Εφορεία Αρχαιοτήτων προσπαθούσε να εξασφαλίσει τους απαραίτητους πόρους για την συνέχιση των εργασιών στο χώρο και τη διαμόρφωσή του, μέχρι τον Οκτώβριο του 1989 όταν η αξέχαστη Ιουλία Βοκοτοπούλου πέτυχε την πρώτη χρηματοδότηση από τον Δήμο Θεσσαλονίκης. Η αρχή είχε γίνει, η δεύτερη περίοδος εργασιών άρχισε. Την επόμενη χρονιά το Υπουργείο Πολιτισμού ανέθεσε στον καθηγητή Γιώργο Βελένη την εκπόνηση ενός ερευνητικού προγράμματος για την μελέτη διαμόρφωσης και αναστήλωσης των αρχαίων οικοδομημάτων της αγοράς.

της Πολυξένης Αδάμ-Βελένη

Στο μεταξύ από το 1991 η ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου εντάχθηκε στο πιλοτικό πρόγραμμα του Οργανισμού Θεσσαλονίκης για την ανάδειξη των εμπορικών κέντρων της πόλης, πρόγραμμα που διάρκεσε μέχρι το 1994, ενώ από το 1995 μέχρι το τέλος του 1999 υπάρχει χρηματοδότηση από τα Περιφερειακά Ευρωπαϊκά Προγράμματα του Β' Κοινοτικού Πλαισίου. Τέλος σημαντική ήταν η συνεισφορά του Ιδρύματος Λεβέντη το οποίο από το 1993 ανέλαβε με μια γενναία χορηγία την απο-

και την λεπτομερή τεκμηρίωση των αρχιτεκτονικών λειψάνων. Τα αποτελέσματα των ερευνών μας υπήρξαν εντυπωσιακά. Ολοκληρώνοντας την ανασκαφή προς τη βόρεια πλευρά της ανατολικής πτέρυγας διαπιστώσαμε την ύπαρξη κτηρίου που διαμορφωνόταν με τρεις κόγχες στην ανατολική πλευρά του. Παρόλο που δεν μπορούσαμε να το αποκαλύψουμε ολόκληρο, διότι προχωρούσε κάτω από την παρειά της Ολύμπου, η σύγκρισή του με αντίστοιχο κτήριο στην ίδια θέση στην αγορά των Φιλίππων οι ομοιότητες της οποίας με την αγορά της Θεσσαλονίκης μας επιτρέπει να προτείνουμε ότι σχεδιάστηκε από τον ίδιο αρχιτέκτονα, αποκαθιστούμε την κάτοψή του και το ερμηνεύουμε με πιθανότητα ως χώρο λατρείας. Την ερμηνεία αυτή ενισχύει η ανεύρεση τεσσάρων κλιβάνων σε έναν από τους οποίους βρέθηκε ένα μοναδικό εύρημα που ταύτισε τον χώρο με νομισματοκοπείο: πρόκειται για τα δεκάδες κομμάτια πηλινων μητρών για την κατασκευή πετάλων νομισμάτων.

Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης, μακέτα μελέτης διαμόρφωσης.

περάτωση της αναστήλωσης του ωδείου, ενώ με το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Ράφαελ δημιουργήσαμε τράπεζα δεδομένων τριών ευρωπαϊκών θεατρικών κτηρίων και μια στέρεη υποδομή για ηλεκτρονική επεξεργασία τους.

Όταν αρχίσαμε τις εργασίες πριν δέκα χρόνια περίπου δεν είχαμε εκτιμήσει σωστά την έκταση που είχε παραμείνει άσκαφη. Αφιερώσαμε με τον τρόπο αυτό περισσότερο από έξι χρόνια στην ανασκαφή

Οι κύριες φάσεις χρήσεως της ανατολικής πτέρυγας είναι τουλάχιστον έξι όπως έδειξε η στρωματογραφία της περιοχής. Φάνηκε ότι στην ανατολική πτέρυγα, πριν την κατασκευή δημόσιων κτηρίων των αυτοκρατορικών χρόνων, υπήρξαν δύο φάσεις. Η πρώτη χωρίς οικοδομικά λείψανα προς το τέλος 3ου αι. π.Χ. με αρχή του 2ου αι., οπότε ανοίγονται λάκκοι εξόρυξης πηλού που στη συνέχεια γεμίζονται. Μια δεύτερη φάση εντοπίζεται χρονολογικά

Αρχαία Αγορά, 1996, Cryptoporticus.

γύρω στα μέσα του 2ου αι. π.Χ. Τότε κατασκευάζονται ιδιωτικά σπίτια η διάρκεια ζωής των οποίων φθάνει περίπου μέχρι τον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα.

Μέσα στον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα ο χώρος αποκτά δημόσια χρήση. Δημιουργείται μια πρώτη αγορά με αίθουσες εκατέρωθεν ενός ορθογώνιου βουλευτηρίου. Το μέγεθος της πρώτης αυτής αγοράς των αυτοκρατορικών χρόνων δεν είναι προς το παρόν γνωστό αφού έχει αποκαλυφθεί μόνο η ανατολική της πτέρυγα. Είναι πολύ πιθανόν όμως να είναι μικρότερο από την μεταγενέστερη αγορά των χρόνων των Αντωνίων. Μετά τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. αποφασίζεται η ανέγερση ενός ωδείου στη θέση του ορθογώνιου βουλευτηρίου. Για τον λόγο αυτό προσαρτώνται ως παρασκήνια δύο πλευρικοί του βουλευτηρίου χώροι.

Το ωδείο αυτό του 2ου μ.Χ. αιώνα, χωρητικότητας 200 θέσεων, γίνεται μεγαλύτερο, με 400 θέσεις, μετά τα μέσα 3ου αιώνα μ.Χ. για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες μιας μεγάλης και πολυάνθρωπης, κατά τον Λουκιανό, πόλης. Η παλαιότερη φάση του ωδείου διερευνήθηκε με αφορμή τη συντήρηση των πλακών της ορχήστρας που απομακρύνθηκαν για να συγκολληθούν. Πέρα από το γεγονός ότι πέντε από τις πλάκες αυτές ήταν κατάγραφες με κείμενα προσκλήσεων σε κυνηγέσια και μονομαχίες, μια δοκιμαστική τομή στην ορχήστρα, που αργότερα επεκτάθηκε σε όλη την έκτασή της, έφερε στο φως τα λείψανα

της φάσης του 2ου μ.Χ. αιώνα.

Σημαντικό κτήριο που σχετίζεται με την διοικητική λειτουργία του συγκροτήματος της αγοράς είναι η νοτιότατη αίθουσα, ο βόρειος τοίχος της οποίας διαμορφώνεται με εσοχές στις οποίες θα προσαρμόζονταν ξύλινα ράφια για την τακτοποίηση εγγράφων της εποχής, πρόκειται δηλαδή για ένα αρχείο της πόλης. Στην αίθουσα αυτή που θα ήταν από τις πιο επίσημες του συγκροτήματος βρέθηκε εξαιρετικής ποιότητας και διατήρησης μαρμάρινο αττικό τραπεζοφόρο με απεικόνιση Διονύσου που υποβαστάζεται από Σάτυρο.

Με την συστηματική ανασκαφή στην πλατεία επιβεβαιώθηκε για μια ακόμη φορά ότι η χρήση στο χώρο άρχισε από το τέλος του 3ου με αρχές του 2ου προχριστιανικού αιώνα, περίοδο κατά την οποία ανοίγονται λάκκοι εργαστηριακοί, που λίγα χρόνια αργότερα σφραγίζονται. Στην πλατεία δε διαπιστώθηκαν οικιστικές φάσεις των ύστερων ελληνιστικών χρόνων όπως στις άλλες περιοχές. Στη φάση αυτή ανήκει, ωστόσο, τμήμα ενός κτιστού περιβόλου που διασώθηκε καλύτερα στη βόρεια και νότια πλευρά και αποσπασματικά στην ανατολική. Μετά από τη φάση αυτή όλος ο χώρος της πλατείας ισοπεδώθηκε για να δεχθεί το συμπαγές υπόστρωμα των μαρμαρίνων πλακών της αγοράς των αυτοκρατορικών χρόνων. Τέλος στην πλατεία διαπιστώθηκε άλλη μια φάση εργαστηριακής χρήσης, μετά την εγκατάλειψη της αγοράς, μέσα

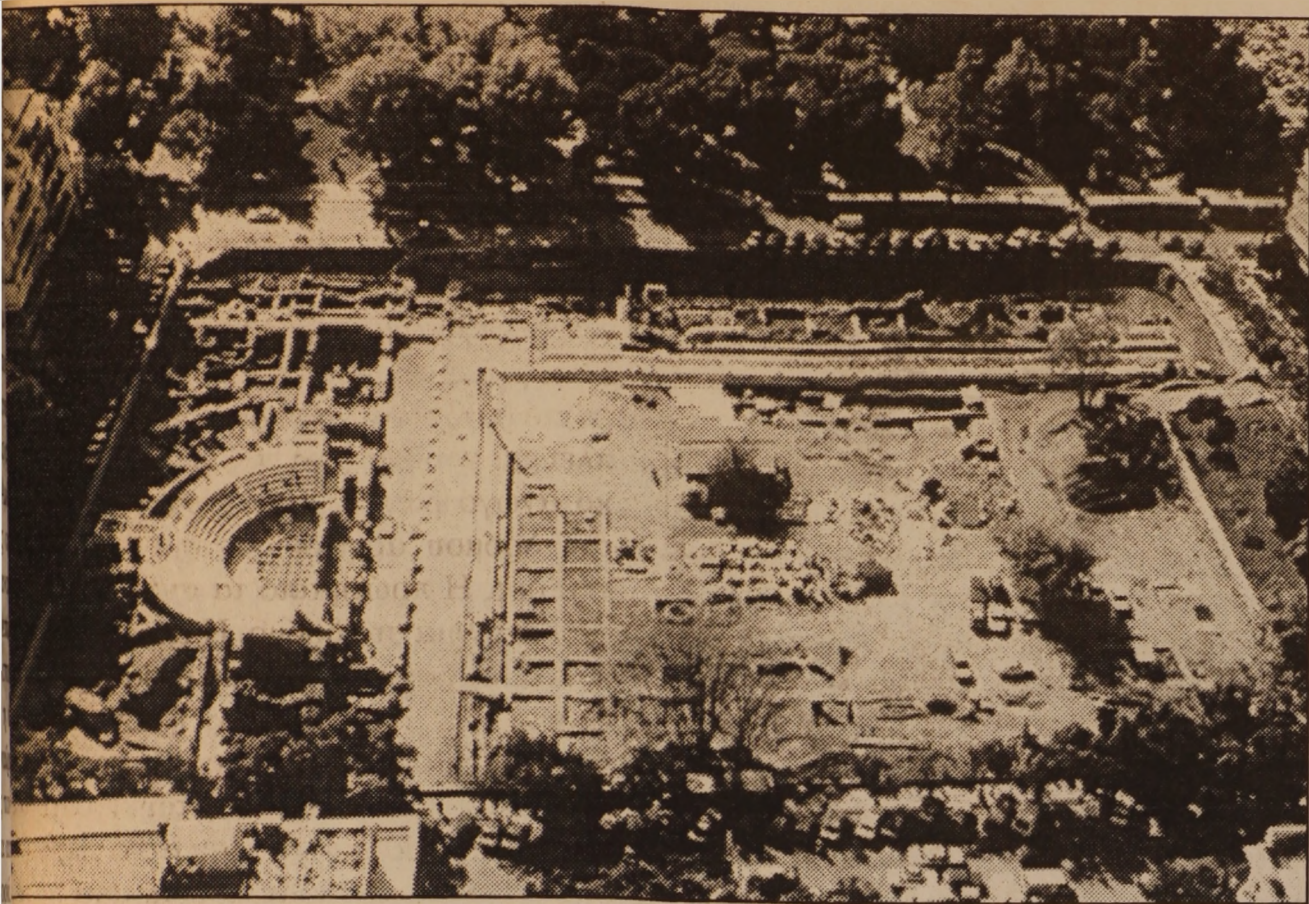
στον 5ο μεταχριστιανικό αιώνα.

Εντυπωσιακή υπήρξε η αποκάλυψη όλου του πλάτους του μαρμαροστρωμένου δρόμου νότια από τα καταστήματα, μετά από την έγκριση του Δήμου Θεσσαλονίκης για παραχώρηση του σύγχρονου πεζοδρομίου της οδού Φιλίππου. Ο δρόμος πλάτους 2,50 μ. που δημιουργήθηκε μόνο για την εξυπηρέτηση των πελατών των καταστημάτων, είχε ρείθρα χωμάτινα στις δύο πλευρές του και έναν μεγάλο αποχετευτικό αγωγό βάθους 1,60 μ. Αμέσως νότια του δρόμου αρχίζουν νέες οικοδομικές νησίδες. Η πρώτη από τα ανατολικά δεν έχει άνοιγμα στο δρόμο. Η επόμενη πιθανόν να διαμορφωνόταν με στοά προς τον εμπορικό δρόμο. Πάντως η αποκάλυψή τους σε κάθε περίπτωση αναίρεσε την παλαιά θεωρία της δεκαετίας του '70 ότι νοτιότερα από το συγκρότημα αυτό της αγοράς υπήρχε μια ακόμη αγορά, ακόμη μεγαλύτερη, άποψη η οποία δεν είχε, εξάλλου, στηριχτεί σε ανασκαφικά δεδομένα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε και η ανασκαφή στον νοτιοανατολικό τομέα που βρίσκεται ουσιαστικά έξω από το συγκρότημα της αγοράς και ανασκάφτηκε στο μεγαλύτερο μέρος του τα τελευταία δύο χρόνια. Εκεί διαπιστώθηκε όμοια κατάσταση χρήσης και φάσεων του χώρου με όλους τους προηγούμενους. Διαπιστώνεται και εδώ έναρξη χρήσης του χώρου γύρω στο τέλος του 3ου με αρχές του 2ου π.Χ. αιώνα, με δημιουργία μεγάλων λάκκων εξόρυξης, που γρήγορα γεμίζονται, και στη συνέχεια οικοδομικές φάσεις του 2ου προχριστιανικού αιώνα που φθάνουν μέχρι τα χρόνια του Αυγούστου περίπου.

Ξεχωριστό οικοδόμημα στον τομέα αποτελεί το τμήμα του βαλανείου με τις δύο αίθουσες, μια κυκλική εφίδρωσης και μια ορθογώνια διώροφη και τις δύο πισίνες, μια ψυχρού και μια θερμού λουτρού καθώς και τον θερμαντικό κλίβανό του στα νότια. Το συγκρότημα αυτό του βαλανείου η ανέγερση του οποίου θα πρέπει να αναχθεί στους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους διατηρείται μέχρι τα χρόνια του Βεσπασιανού, οπότε καταστρέφεται, πιθανότατα από σεισμό. Ο χώρος ισοπεδώνεται μέσα στον 2ο αιώνα και όταν δημιουργείται το συγκρότημα της αγοράς κτίζονται κατά μήκος του δρόμου ορθογώνιοι χώροι, καταστήματα ενδεχομένως μιας άλλης μικρότερης εμπορικής αγοράς αμέσως νοτιότερα, η ζωή των οποίων διαρκεί μέχρι και τα παλαιοχριστιανικά χρόνια.

Η πολύχρονη ανασκαφική έρευνα έδω-

Αρχαία Αγορά, 1996, αεροφωτογραφία.

Ενός μεγάλου αριθμού κινητών ευρημάτων την καταγραφή και συντήρηση των οποίων δόθηκε εξαιρετική προτεραιότητα. Το σύνολο των κινητών ευρημάτων που παρουσιάζει κάποιο ειδικό ενδιαφέρον φθασε στον αριθμό 25.000. Παράλληλα με τις εργασίες καταγραφής προχώρησε σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό η διαδικασία φωτογράφισης και σχεδίασης των περισσότερων από τα παραπάνω αντικείμενα. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε επίσης στη συντήρηση των κινητών ευρημάτων, έργο χρονοβόρο και επίπονο.

Το 1997 με δεδομένο ότι το έτος αυτό η Θεσσαλονίκη ήταν η πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης θεωρήσαμε ως ελάχιστο φόρο τιμής στην εκλεκτή του πολιτισμού πόλη για τη χρονιά εκείνη, την απόδοση του χώρου στο κοινό και για το λόγο αυτό δώσαμε προτεραιότητα σε ορισμένες αναστηλωτικές εργασίες, έτσι ώστε να λειτουργήσουν το ωδείο και η κρυπτή στοά.

Το ωδείο εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 1997 με μια λαμπρή εκδήλωση. Μετά τα εγκαίνια ακολούθησε σειρά θεατρικών, μουσικών και λογοτεχνικών εκδηλώσεων. Μετά από 17 αιώνες περίπου αναβίωσε η χρήση του μικρού αυτού θεατρικού χώρου με επίσημες συμμετοχές κρατών αλλά και ελληνικών θεατρικών και μουσικών σχημάτων, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του οργανισμού Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Θεσσαλονίκη '97.

Η χρήση της κρυπτής στοάς άρχισε ένα χρόνο νωρίτερα, τον Οκτώβριο του 1996,

με μια επιτυχή βραδιά μουσικής και λόγου. Το Πάσχα του '97 παίχτηκε, σε παγκόσμια πρώτη από τη θεατρική λέσχη Βόλου, το δράμα *Χριστός Πάσχων*, ενώ το καλοκαίρι και το φθινόπωρο οργανώθηκαν διαδοχικά δύο σημαντικότερες εκθέσεις: μια για την Αρχαία Ελληνική Τεχνολογία και μια για τις Επιγραφές της Αρχαίας Μακεδονίας. Έκτοτε το ωδείο και η κρυπτή στοά φιλοξενούν εκδηλώσεις μουσικής, θεάτρου και λόγου που συνάδουν με τον χαρακτήρα του αρχαιολογικού χώρου.

Το 1996 και '97 διεξήχθη στην αγορά πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που χρηματοδοτήθηκε από τον Οργανισμό Πολιτιστικής. Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα με κάποιες παραλλαγές συνεχίζει τα δύο τελευταία χρόνια η ΙΣΤ' Εφορεία Αρχαιοτήτων. Μέσα σε 4 χρόνια περιηγήθηκαν την αρχαία αγορά και έδρασαν δημιουργικά σ' αυτήν, με πηλοπλαστική, λιθοξοϊκή, ζωγραφική και θέατρο, περίπου 9.500 παιδιά από σχολεία της πόλης και της περιφέρειας της Θεσσαλονίκης. Το φθινόπωρο του 1997 περατώθηκε η πρώτη υπόγεια αποθήκη προς την πλευρά της Ολύμπου και εγκαινιάστηκε με μια έκθεση ζωγραφικής με θέμα την ίδια την αρχαία αγορά. Το καλοκαίρι του 1998 αποπερατώθηκε και το δεύτερο υπόσκαφο αποθηκευτικό κτήριο.

Μέχρι το τέλος του 1999 θα πρέπει να αποπερατωθούν οι τρεις πλευρές του αρχαιολογικού χώρου, η βόρεια, η ανατολι-

κή και η νότια, να ανεγερθεί το φυλάκιο στην νοτιοανατολική γωνία, και να ισοπεδωθεί η πλατεία. Απομένει για υλοποίηση η διαμόρφωση ολόκληρης της δυτικής πλευράς του αρχαιολογικού χώρου η οποία έχει ήδη εγκριθεί από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και έχει ήδη συνταχθεί μελέτη εφαρμογής. Η πλευρά αυτή περιλαμβάνει και τα βασικότερα κτήρια χρήσεων, υπόσκαφο μουσειακό χώρο με αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και αναψυκτήριο, καθώς και περιμετρικό πανοραμικό περίπατο. Βασικό πλεονέκτημα της μελέτης διαμόρφωσης του αρχαιολογικού χώρου της αγοράς είναι ότι θα μπορεί να είναι προσβάσιμη σε ανθρώπους με κινητικές δυσκολίες, ενώ έχει ήδη κατασκευαστεί, με χορηγία του Ιδρύματος Λεβέντη, ειδική ανάγλυφη μακέτα για ανθρώπους με προβλήματα όρασης.

Η απόδοση της βόρειας, ανατολικής και νότιας πλευράς του αρχαιολογικού χώρου προβλέπεται για το 2000 και του συνόλου της αγοράς μέχρι το 2002 με την προϋπόθεση ότι η ολοκλήρωση του έργου θα ενταχθεί στο τρίτο ευρωπαϊκό πακέτο χρηματοδότησης.

ΠΑΣΧΑΛΗ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗ

Εξαντλημένο από
τον Οκτώβριο του 1998
το βιβλίο του Π. Κιτρομηλίδη
κυκλοφόρησε πρόσφατα σε δεύτερη
έκδοση από το ΜΙΕΤ

Η ιστορία των Ελλήνων βαρβάρων

του Μιχαήλ Μπακαούκα

Η αλήθεια είναι κρυμμένη πίσω από το πέπλο της διαστρέβλωσης, της ελλιπούς αντιπροσώπευσης, της ιδεολογίας και των ταξικών συμφερόντων
Νόαμ Τσόμσκι

«Το όνομά σου τελειώνει με σένα, ενώ το δικό μου αρχίζει με μένα» ισχυρίσθηκε ο γράφων ότι πρέπει να είναι η απάντηση σε όσους μιλούν υποτιμητικά για την αρβανίτικη, βλάχικη, σλαβομακεδονική, ρωσοπόντια, μικρασιατική ή άλλη καταγωγή πολλών Ελλήνων (Αντί, τχ. 683, 60). Και έρχεται το «φοβερό» για πολλούς Έλληνες ερώτημα. Π.χ., η αρβανίτικη ή βλάχικη καταγωγή είναι εντέλει ελληνική (δεδομένου ότι η αρβανίτικη, η βλάχικη και η ελληνική είναι διαφορετικές γλώσσες); Ένα ερώτημα που από καταβολής του νεοελληνικού κράτους τον 19ο αι. η εγκύκλια εκπαίδευση αποφεύγει καν να θέσει, όσο αποφεύγει φερ' ειπείν να αναφέρει το γεγονός ότι ο Ρήγας Φεραίος ήταν Βλάχος και ο Μιαούλης Αρβανίτης. Το παρόν άρθρο επιχειρεί να δώσει μια απάντηση σ' αυτό το δύσκολο ερώτημα στηριζόμενο σε αρχαίες, βυζαντινές και νεότερες πηγές.

Οι Νεοέλληνες μιλούν για την ελληνική καταγωγή τους με δύο τρόπους, έναν δυϊστικό και έναν πολυφωνικό. Ο δυϊστικός τρόπος είναι εμφανής στο μυθιστόρημα του Άρη Φακίνου *Τα παιδιά του Οδυσσέα* (1989), στο οποίο χρησιμοποιείται ο αρχαίος ελληνικός μύθος του Οδυσσέα δυϊστικά, για να τονισθεί αφ' ενός η συνέχεια του Ελληνισμού και αφ' ετέρου η αντίθεση Ελλήνων και Βαρβάρων. Ο πολυφωνικός τρόπος αντιμετώπισης της ελληνικότητας διαφαίνεται στο μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη *Ο βίος του Ισμαήλ Φερικ Πασά* (1989), στο οποίο ο νόστος του Οδυσσέα παραλληλίζεται προς το νόστο ενός εξισλαμισμένου Κρητικού, για να υπογραμμίσει την πολλαπλή, πολυεθνική καταγωγή του, απορρίπτοντας έτσι τον λόγο περί εθνικής ομοιογένειας, συνέχειας και καθαρότητας (Αλεξάνδρα Ρασιδάκη, «Μυθοποίηση και πολυμυθία στην σύγχρονη νεοελληνική πεζογραφία», *Αντί*, τχ. 688, 42-47).

Τηρουμένων των αναλογιών, στη βυζαντινή δημώδη λογοτεχνία η ταυτότητα του βυζαντινού Ρωμιού είναι πολυφωνική κι όχι δυϊστική. Δεν στηρίζεται δηλαδή στη δυϊστική διάκριση Ελλήνων και Βαρβάρων. Αυτό αποδεικνύεται από την ταυτότητα του Διγενή Ακρίτα, ο οποίος, όπως δηλώνει και το όνομά του, κατάγεται από δύο γέννη-έθνη, το ελληνικό και το αραβικό:

*όστις την κλήσιν έλαβε τούτην εκ των γονέων
εθνικός ήτον από πατρός εκ της φυλής του Άγαρ
ρωμαίος δε από μητρός εκ γένους των Δουκάδων
διά τούτο ωνομάσθηκεν Διγενής ο υιός των*

(*Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Α' Λυκείου, ΟΕΔΒ, 1984, 24, 30. πβ. *Ο Βασίλειος Διγενής Ακρίτας και τα άσματα του Αρμούρη και του Υιού του Ανδρόνικου*, επιμέλεια Στυλ. Αλεξίου, Εστία, Αθήνα, 1995, 710-738).

Είναι δε λογικό ο Διγενής να εκφράζει τη βυζαντινή, πολυεθνική ταυτότητα, μια και θα ήταν λογικά αδύνατο μια ολόκληρη δημώδης, ηρωική λογοτεχνία, η πιο διαδεδομένη σ' όλον τον βυζαντινό ελληνισμό, να στηρίζεται σε μια ανοίκεια, μη βυζαντινή φιγούρα, με την οποία δεν θα μπορούσε να ταυτισθεί φαντασιακά ο μέσος Βυζαντινός (από τον Πόντο και την Ήπειρο έως την Κρήτη και την Κύπρο). Αυτό θα ισοδυναμούσε με τον παράλογο ισχυρισμό ότι ο Οδυσσέας δεν εκφράζει τον αρχαίο Έλληνα ή ότι θα ήταν δυνατόν να οικοδομηθεί νοελληνική λογοτεχνική παραγωγή με κύριο μοτίβο, λ.χ., τον Κεμάλ.

Ποια είναι η «γενεαλογία» της (δυϊστικής και πολυεθνικής) καταγωγής των Ελλήνων; Η δυϊστική διάκριση Έλληνες-Βάρβαροι ήταν γέννημα της κλασικής αρχαιότητας. Έχασε το νόημά της, όταν οι Έλληνες απέκτησαν μια πολυφωνική-πολυεθνική καταγωγή κατά την αλεξανδρινή και ελληνορωμαϊκή-βυζαντινή εποχή. Πώς έγινε, όμως, αυτή η μετάβαση από τη ναρκισσιστική, δυϊστική στην πολυεθνική καταγωγή των Ελλήνων; Θα ακολουθήσουμε τη συλλογιστική έξι ειδικών Ελληνιστών στη συλλογή άρθρων «Greco et Barbares. Six exposés et discussions par H. Schwabl, H. Diller, O. Reverdin, W. Peremans, H.C. Baldry, A. Dihle», *Entretiens sur l'antiquité classique*, tome VIII, Vandoeuvres-Gènevè, 4-9 Sept. 1961, 69-82, 169-204.

Στην αρχαιότητα ο όρος «βάρβαρος» αρχικά σήμαινε τον μη ελληνόγλωσσο. Όμως, κατέληξε να σημαίνει τον ξένο, ακόμη και ελληνόγλωσσο, του οποίου ο τρόπος ζωής και η φύση εθεωρείτο κατώτερη και ενάντια προς το κλασικό ελληνικό πρότυπο. Αυτή η αλλαγή του νοήματος της λέξης κατανοείται από το γεγονός ότι αναπτύχθηκαν ελληνικές αποικίες, οι οποίες προσπαθούσαν, συχνά ανεπιτυχώς, να μίμηθούν τη μητροπολιτική Ελλάδα. Έτσι, η γλώσσα, οι πολιτικοί θεσμοί, η κοινωνική οργάνωση και γενικά ο πολιτισμός των αποικιών (όπως άλλωστε και των αλλοφύλων) που βρίσκονταν μακριά από τη μητρόπολη τόνιζαν τη διαφορά μεταξύ της πρότυπης ελληνικής πόλης και της «ξένης, βάρβαρης πόλης» (εξ ου και *Αβδηρίτης* = ο ηλίθιος από τα Άβδηρα της Θράκης/ *βοιωτιάζω* = φέρομαι ως βλάκας Βοιωτός/ *σόλοιος* = ο χωριάτης της Μικρασιατικής αποικίας Σόλοι, η γλώσσα του οποίου θεωρείται συντακτικώς εσφαλμένη/ *Συβαρίτης* = ο κατώτερος πολιτιστικά ηδυπαθής κάτοικος της Ιταλιώτικης αποικίας Σύβαρις/ *Σκύθης* = βάρβαρος δούλος [πίνω ως Σκύθης]/ *Ιλλυριοί βάρβαροι θρακινοί διά την ασάφειαν της φωνής αυτών* [Σουίδα]/ [αρχαία παροιμία] «*Κρητίζειν προς Κρήτας*», επειδή ψεύσται καί απατεώνες εισί κ.ο.κ.) (M. Kwarong, *Greco et Barbares*, ό.π., 70). Με τέτοιου είδους εκφράσεις οι αρχαίοι Έλληνες ανέπτυξαν «έναν μηχανισμό αναζήτησης κάποιας παθολογίας, ανατομικής ή άλλης, η οποία καθιστούσε τον “ξένο” παράξενο και ανώμαλο» (πβ. σήμερα αρβανίτικο ή βουλγάρικο κεφάλι/ βλάχος = ο άξεστος κ.ο.κ. και βλ. Κατερίνα Στενού, *Εικόνες του άλλου*, Εξάντας/Unesco, 1999).

Πρέπει επίσης να απαντήσουμε στο ερώτημα, κατά πόσο η αντίθεση Ελλήνων-Βαρβάρων ήταν παρούσα στο μυαλό του μέσου αρχαίου Έλληνα και πόσο τον επηρέαζε στην καθημερινή ζωή του. Σημειωτέον ότι οι Έλληνες γνώριζαν τους βαρβάρους ως δούλους μέσα στο ίδιο τους το σπίτι. Κάτι ανάλογο συνέβαινε με τους λευκούς της

νότιας Αφρικής, οι οποίοι γνώριζαν τους έγχρωμους όχι στον φυσικό τους χώρο, αλλά ως υπηρέτες, και εύκολα τους θεωρούσαν κατώτερους τους. Οι σκλάβοι που γνώριζαν οι αρχαίοι Έλληνες στην καθημερινή ζωή τους διέφεραν στη γλώσσα, στον πολιτισμό συχνά και στο χρώμα τους. Εν καιρώ αποκτούσαν ελληνική κουλτούρα και έπειτα από μακρόχρονη διαμονή στην Ελλάδα αφομοιώνονταν τόσο πολύ με τους Έλληνες, ώστε να γίνονται και πολύ αναιδείς, όπως παραπονιέται ο γέρος ολιγαρχικός συγγραφέας της *Αθηναίων Πολιτείας* του 5ου αι. π.Χ. (Μ. Kwarong και Μ. Baldry, ό.π., 74).

Όπως δείχνουν τα γεγονότα, οι σχέσεις Ελλήνων-Βαρβάρων ήταν καλύτερες μακριά από τη μητροπολιτική Ελλάδα. Π.χ. στην Κυρήνη του 4ου αι. π.Χ., όπως μας πληροφορεί το *Διάγραμμα* του Πτολεμαίου (S.E.G. IX, I), τα παιδιά ενός έλληνα πατέρα και μιας λίβυας μητέρας εθεωρούντο πολίτες της Κυρηναϊκής πολιτείας. Αυτό μας το επιβεβαιώνει και ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά* (VI, 2 1319 β2) με την πληροφορία ότι στην Κυρήνη εξ ανάγκης οι επιγαμίες ήταν σύνηθες φαινόμενο, ώστε το σώμα των πολιτών να βρίθεται από «νόθους προς μητρός». Αυτή η πρακτική ήταν όντως απαράδεκτη για τους αρχαίους Έλληνες, αφού ο νόμος του Περικλή του 451 π.Χ. όριζε ως πολίτες μόνον όσους είχαν μητέρα και πατέρα Αθηναίο. Ο νόμος αυτός είχε σκοπό να περιορίσει τον αριθμό των ξένων μετοίκων ελληνικής ή βαρβαρικής καταγωγής, οι οποίοι απειλούσαν με αφομοίωση τους γνήσιους αθηναίους πολίτες (Πλούταρχος, *Περικλής*, 37, 3) (Μ. Kwarong, ό.π., 75).

Σταδιακά, λοιπόν, όσο ο ελληνισμός «ανοιγόταν» έξω από τα φυσικά του σύνορα, η αντίθεση Ελλήνων-Βαρβάρων, όπως διαμορφώθηκε μετά τους Περσικούς πολέμους, αμβλυνόταν. Ένας μεγάλος πολιτισμός σαν τον Ελληνικό ήταν αδύνατο να μην αναπτύξει την επαναστατική αυτοκριτική του όσον αφορά τον ελιτίστικο φυλετισμό του. Ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. αυτή η φυλετική διάκριση αμφισβητήθηκε με το επιχείρημα του Αντιφώντα (και εν γένει των Σοφιστών) ότι «όλοι οι άνθρωποι αναπνέουμε το ίδιο αέρα» (Βασ. Α. Κύρκος, *Αρχαίος Ελληνικός Διαφωτισμός και Σοφιστική*, Κεφ. 5ο «Η Ανθρωπολογία των Σοφιστών», Ιωάννινα, 1986, 227-270). Οι βάρβαροι γίνονταν ακόμη και φιλόσοφοι, όπως ο φοινικικής καταγωγής Κυνικός φιλόσοφος Μένιππος. Ωστόσο, η πλειονότητα των Ελλήνων ήταν φυσικό να μην αποδέχεται τους βαρβάρους επί ίσοις όροις, διότι ακόμη δεν μπορούσε να δει πέρα από τον ορίζοντα της «κλειστής» πόλης και να υπερβεί τους περιορισμούς και τα συμφέροντα που συνεπαγόταν ο θεσμός της δουλείας (Baldry, ό.π., 177, 179).

Ορόσημο για την αναθεώρηση της φυλετικής διάκρισης Ελλήνων-Βαρβάρων και για τη μετάβαση στην πολυεθνική καταγωγή των Ελλήνων αποτέλεσε η δημιουργία της νέας *οικουμένης* του Μεγάλου Αλεξάνδρου (4ος αι. π.Χ.). Πώς εξηγείται, όμως, ο Μέγας Αλέξανδρος, ένας κλασικός Έλληνας του 4ου αι. π.Χ., να υιοθετήσει μια τόσο φιλική στάση απέναντι στους βαρβάρους, ώστε να συνάψει επιγαμίες μαζί τους, αν και είχαν άλλους θεούς και άλλη γλώσσα (Αρριανός, VII); Πολλοί θα πουν ότι αυτό ήταν απλώς μια στρατηγική κίνηση. Όμως, πέραν οποιασδήποτε σκοπιμότητας, η κίνηση αυτή ανέτρεπε την ελληνική προκατάληψη «πας μη Έλλην βάρβαρος». Ο Αλέξανδρος ουσιαστικά ενστερνιζόταν την αρχή ότι «βάρβαρος είναι όποιος πιστεύει στη βαρβαρότητα» (Levi Strauss), αφού ανοικτά διεκήρυξε ότι δεν υπάρχουν Έλληνες και βάρβαροι, παρά μόνο άνθρωποι με ή χωρίς αρετή. Στο πλαίσιο αυτής της πολυεθνικής κι όχι δυϊστικής λογικής, κατά τον Στράβωνα, ο Ερατοσθένης (3ος αι. π.Χ.) στα *Γεωγραφικά* του επικρίνει τη διάκριση Ελλήνων-Βαρβάρων, όπως επίσης και τη συμβουλή του Αριστοτέλη στο μαθητή του Αλέξανδρο να μεταχειρίζεται τους Έλληνες ως φίλους και

τους βαρβάρους ως εχθρούς (Πλούταρχος, *De Alex. M. Fort. aut. Virt.* I 6). Ο Αλέξανδρος όμως δεν τήρησε την συμβουλή του δασκάλου του και έφθασε στο σημείο να δηλώσει ότι «πολλοί από τους Έλληνες είναι κακοί και πολλοί από τους βαρβάρους πολιτισμένοι (αστείοι)» (Στράβων, I iv, 9). Αυτή η κριτική στάση του Αλέξανδρου απέναντι στον αρχαίο ελληνικό φυλετισμό ίσως εξηγεί ότι ακόμη και μετά το θάνατό του οι αρχαίοι Έλληνες, φιλόσοφοι και μη, αντιμετώπισαν με αδιαφορία και εχθρική διάθεση το έργο του και δεν θέλησαν να διδαχθούν απ' αυτό (Baldry, ό.π., 181-182, 191-192, 202). Εν αντιθέσει οι βάρβαροι ήταν τόσο θετικοί απέναντι στον Αλέξανδρο, ώστε, κατά τον Μακιαβέλι, μετά τις κατακτήσεις του «οι Πέρσες, κατά τη διάρκεια των εμφύλιων πολέμων μεταξύ των Ελλήνων, δεν έκαναν ποτέ την παραμικρή προσπάθεια να ανακτήσουν το προγενέστερο ανεξάρτητο πολίτευμά τους, διότι ο Αλέξανδρος άσκησε τη δύναμή του αφήνοντας στους βαρβάρους πολλές πηγές τιμής εκτός από το χαμόγελό του και την εύνοιά του» (D. Hume, *Δοκίμια*, μτφρ.-σχόλια Ε. Παπανούτσος, Παπαζήσης, 1979, 64-65).

Τι εξηγεί λοιπόν τη βάρβαρη –για τα ελληνικά, ελιτίστικα δεδομένα– στάση του Αλέξανδρου; Αφ' ενός, η Αριστοτελική παιδεία του τού επέτρεπε να καταλάβει ότι εκείνο το στοιχείο που διαχωρίζει τον άνθρωπο από τα ζώα είναι ο κοινός σ' όλους τους ανθρώπους λόγος (Hθ. Νικ. VIII, 1155a16-22). Αφ' ετέρου, όσο κι αν ξενίζει αυτό στους Νεοέλληνες, ο ίδιος ο Αλέξανδρος ήταν «νόθος προς μητέρα και πατέρα» και ως εκ τούτου είχε ανατραφεί με φιλόξενο και φιλοβάρβαρο φρόνημα. Ο πατέρας του ο Φίλιππος ο Β' είχε μητέρα την Ευρυδίκη, μια Ιλλυρίδα, η οποία για τα ελληνικά πρότυπα ήταν βάρβαρη (βλ. λεξικό Σουίδα, τα λήμματα *Κάρανος* και *Ιλλυριοί βάρβαροι θρακινοί*). Ακόμη και ο ίδιος ο Φίλιππος είχε παντρευθεί για πολιτικούς λόγους μια βάρβαρη Ιλλυρίδα, την Αυδάτα. Ο δε Αλέξανδρος ο Μέγας ήταν κι αυτός γέννημα μιας επιλέον επιγαμίας του πατέρα του με την Ολυμπιάδα, κόρη του Βασιλιά των Μολοσσών της Ηπείρου Νεοπτόλεμου. Αυτές λοιπόν οι επιγαμίες δικαιολογούν τον ισχυρισμό ότι μακριά από τη μητροπολιτική Ελλάδα οι σχέσεις Ελλήνων και βαρβάρων ήταν καλύτερες και επί ίσοις όροις (έστω και για λόγους πολιτικούς και στρατιωτικούς. Ας μη λησμονούμε ότι η Μακεδονία απειλείτο από τους Ηπειρώτες και τους Ιλλυριούς). Αυτές ακριβώς οι επιγαμίες με τους βαρβάρους ξένιζαν στους υπόλοιπους Έλληνες. Γι' αυτό και ο Αισχίνης κατηγορήσε τον Δημοσθένη ότι ο παππούς του Γύλων είχε συνάψει επιγαμία με μια πλούσια Σκυθική, βαρβαρική οικογένεια (*Κατά Κτησιφώντος*, 171-2). Αλλά και ο Δημοσθένης με τη σειρά του στον Γ' Ολυμπιακό κατηγορεί τον Μακεδόνα Βασιλιά ως βάρβαρο, που «αρμόζει να είναι υποταγμένος στους Έλληνες» (*Δημοσθένους Γ' Ολυμπιακός*, σχόλια Κων. Τσάτσου, ΟΕΔΒ, 1979, σημ. 24). *Mutatis mutandis* –με κριτήριο το κλασικό ελληνικό πρότυπο– ο Αλέξανδρος ήταν ένας Έλληνας βάρβαρος, ένας «διγενής» με διπλή ελληνο-βαρβαρική καταγωγή. Και η δεκτική του στάση προς τους άλλους βαρβάρους είναι ένδειξη του ότι όπως και ο Διγενής Ακρίτας δεν ξεχνούσε τη «διγενή» καταγωγή του.

Έτσι, λοιπόν, μετά τον Αλέξανδρο, τον 3ο αι. π.Χ. εκφράζεται και συνειδητοποιείται για πρώτη φορά καθαρά, όπως φαίνεται από τον Ερατοσθένη, η ύπαρξη μιας πολυεθνικής, πολυφυλετικής, πολυγλωσσικής πολιτισμένης ανθρωπότητας, στην οποία έχουν θέση όχι μόνο οι κατέχοντες τους ελληνικούς τίτλους ευγενείας ή οι μετέχοντες της ελληνικής παιδείας, αλλά όλοι οι πολιτισμένοι άνθρωποι. Αυτή η κοσμοαντίληψη σταδιακά επικρατεί και παγιώνεται στην οικουμένη της Ρώμης και του Βυζαντίου, επειδή ακριβώς εξέφραζε την πολυεθνική πραγματικότητα της «ανοικτής» ελληνορωμαϊκής αυτοκρατορίας. Απόδειξη της νέας αυτής φυλετικής κοσμοαντίλη-

ψης είναι η άνοδος στον ελληνορωμαϊκό-βυζαντινό θρόνο δύο ιλλυριών αυτοκρατόρων ξενικής καταγωγής με ελλιπή γνώση της ελληνικής, του Αναστασίου του Α' και του ανιψιού του Ιουστινιανού («δούλων και βαρβάρων γένος», Προκόπιος, *Ανεκδ.* 40, 45). Επίσης, πολλοί Θράκες και Ιλλυριοί της ίδιας γενιάς κατείχαν μεγάλα αξιώματα στο στρατό και την αυλή (Γ. Κορδάτος, *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, Εκδ. 20ός αι., 1960, τ. VII, 139-141 και τ. VIII, 286-288). Η δε δυϊστική αξιολογική διάκριση Έλληνες-Βάρβαροι χρησιμοποιείται μεν, αλλά δεν απηχεί πλέον παρά τον παρωχημένο φυλετισμό της «κλειστής» πόλης-κράτους (6ος-3ος αι. π.Χ.). Αυτή την ελιτίστικη φυλετική αντίληψη κατά καιρούς την επαναφέρουν στο προσκήνιο της ιστορίας ορισμένες ελίτ διανοουμένων (δευτέρα Σοφιστική, αρχαϊστές, αττικιστές, λόγια βυζαντινή παράδοση, Πλήθων Γεμιστός, Γεννάδιος Σχολάριος, λόγιοι φαναριώτες, καθαρευουσιάνοι κ.τ.λ.) (Baldry, *ό.π.*, 189, 192).

Εμείς οι Νεοέλληνες κληρονομήσαμε και τους δύο αυτούς τρόπους κατασκευής της εθνικής ταυτότητάς μας, τον δυϊστικό και τον πολυφωνικό. Ο Νεοέλληνας όμως ακόμη και σήμερα δυσκολεύεται να δεχθεί ότι η καταγωγή του είναι πολυεθνική. Κυρίαρχη είναι η δυϊστική αντίληψη. Ένδειξη αυτού αποτελεί το γεγονός ότι στην εκπαίδευση δεν αναφέρεται έστω και ενδεικτικά λ.χ. ότι ο Ρήγας Φεραίος ήταν Βλάχος και ο Μιαούλης Αρβανίτης και πολύ περισσότερο δεν επιχειρείται έστω και στοιχειωδώς να εξηγηθεί τι σημαίνει Αρβανίτης ή Βλάχος. Έτσι έχει δημιουργηθεί ένα κενό ιστορικής παιδείας. Γι' αυτό δεν είναι λίγοι αυτοί που –λόγω έλλειψης ιστορικής παιδείας– φοβούνται να μιλήσουν για την Αρβανίτικη ή Βλάχικη καταγωγή τους. Αιτία του φόβου τους είναι «μήπως, αν τα σκαλίσουμε, αποδειχθεί εν τέλει ότι οι Αρβανίτες, οι Βλάχοι, αλλά και όσοι έχουν παππούδες που μιλούσαν και τη Βουλγαρική, Τουρκική, Σλαβική, Ρωσική και Αρμενική δεν είναι Έλληνες». Αυτός ο φόβος έκανε πιθανότατα έναν από τους απογόνους της Αρβανίτισσας Μπουμπουλίνας, τον κ. Φ. Δεμερτζή-Μπούμπουλη, να λέγει αντιφατικώς ότι ο άνδρας της ήταν μεν Αρβανίτης, αλλά «η αρβανίτικη καταγωγή της δεν δηλώνεται από κανέναν ιστορικό» (*Ιστορία*, 3 Φεβρ. 1994). Βεβαίως, πώς είναι δυνατόν να δηλωθεί από κάποιον έλληνα ιστορικό, όταν η εκπαίδευσή μας τον 20ό αι. έχει καταντήσει ταμπού τέτοιου είδους ιστορικές διαβεβαιώσεις και έρευνες; Κι αυτή η ανιστορική στάση έχει εξήγηση. Μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-13 (στους οποίους –ας σημειωθεί τιμής ένεκεν– ο προπάππος του γράφοντος Δ. Ασημίνας έπεσε μαχόμενος) και ιδίως μετά την καταστροφή του 1922 η πολιτισμική ενότητα έγινε κύρια επιδίωξη του νεοελληνικού κράτους, το οποίο ανέπτυξε έναν αμυντικό εθνικισμό μέσω της εκπαίδευσης και της γλωσσικής παιδείας (Ηλίας Μυκονιάτης, «Τα Ηρώα των Βαλκανικών Πολέμων. Εθνικισμός και Πολιτισμική Ενότητα», *Φιλολόγος* τχ. 90, 425-435). Οι πολυφωνικές Αρβανίτικες, Βλάχικες... πολιτισμικές ιδιαιτερότητες εξοβελίσθηκαν από τον εκπαιδευτικό μηχανισμό, διότι δήθεν χαλούν (και δεν πλουτίζουν, αλλά απειλούν) την πολιτισμική ενότητα. Οι δεξιές και αριστερές κομματικές πρακτικές δεν έδωσαν σημασία σ' αυτό το κενό ιστορικής παιδείας. Αντιθέτως, αρκέσθηκαν σε έναν ανιστορικό λόγο περί καταγωγής είτε υιοθετώντας άκριτα την ανιστόρητη, δυϊστική καταγωγή είτε συγχέοντας την εθνική ταυτότητα και ομοψυχία με την κοινωνικο-οικονομική ευημερία. Όμως, όταν χρησιμοποιείται ανιστορικός, ξύλινος λόγος ενδέχεται «η εργατική τάξη, φορέας ιστορικού λόγου, να εγκλωβίζεται από έναν μη ιστορικό λόγο μιας άρχουσας τάξης» (Γ. Φαράντος, *Η θεωρία της Απάτης και το Πρόβλημα της Ιδεολογίας*, Μπουκουμάνης, Αθήνα, 1981, *passim*). Δύο επιπτώσεις αυτού του κενού ιστορικής παιδείας βιώσαμε με το Σλαβομακεδονικό ζήτημα και με το λεξικό Μπαμπινιώτη. Όποιος

Άνω: Πορτραίτο από την Αραβία,
κάτω: από την Μικρά Ασία.

Μήπως όλοι αυτοί

Ανω: Πορτραίτο από την Κεντρική Ασία,
κάτω: από την Βρετανία.

ήταν Έλληνες;

«δεν γνωρίζει» πέφτει εύκολα στα πλοκάμια των προπαγανδιστών και των λαϊκιστών.

Για να καλυφθεί αυτό το ιστορικό κενό, η εγκύκλια παιδεία χρειάζεται να επανεισάγει το πνεύμα του Ψυχάρη, ο οποίος χωρίς συμπλέγματα αναλύει τη γνήσια ελληνική, πολυεθνική καταγωγή του ως εξής:

«Βαστώ μάλιστα πολύ, από την Βενετιά κι από την Πάρο, κι από το Φανάρι, κι από την Κρήτη, αλίμονο αχ κι από την Αρβανιτιά, που ωστόσο μέστωσε αφτή το γλυκό μου αίμα το χιώτικο – και μ' έκανε ανυπόφορο. Σα με βλέπετε να θυμώνω να λέτε: Νά τος ο Αρβανίταρος» (Ψυχάρης, *Το Ταξίδι μου*, επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Εστία, Αθήνα, 1993, 12).

ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΘΑ ΦΘΑΣΟΥΝ ΣΗΜΕΡΑ· ΚΙ ΑΥΤΟΙ ΒΑΡΙΟΥΝΤΑΙ ΕΥΦΡΑΔΕΙΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ

Ο Ψυχάρης πίστευε στη δύναμη της Ρωμοσύνης, επειδή ακριβώς προέρχεται από ένα ανακάτεμα αρχαίων λαών. Γι' αυτό και στο *Ταξίδι* του αφήνει τη γιαγιά του, μια Αρβανίτισσα του Φαναριού με βαθιά ελληνική συνείδηση, να προσδιορίσει την ελληνική ταυτότητα στην εξής στιχομυθία:

«– Από χτες, γιαγιάκα μου, από χτες! Αλήθεια είναι, τόχω αφτό το κακό· (...) Συχαίνουμαι τον πατριωτισμό, γιατί κάτι νομίζουν πως λεν όσοι για πατριωτισμό σου μιλούνε. Συχαίνουμαι τους φαφλατάδες, τους φωνακλάδες τους μισώ! Μ' αρέσει δουλειά, όχι ρητορική και φωνές.

– Τι πας τότες στην Ελλάδα; Τι πας να κάμης με τους ομογενείς; Όλες σας οι ιδέες διαφορετικές· έλα να τις πάρουμε μία μία. Πρώτα πρώτα, ποτές σου δε θέλησες να πιστέψης που δεν έχουμε στις φλέβες μας μέσα, ίδιο και απαράλλαχτο, των αρχαίων το αίμα. Λες που και σε μας, σα σ' όλους τους λαούς του κόσμου, αρχαίους και νέους, αίματα ξένα πολλά με τον καιρό ανακατώθηκαν και στο τέλος έγιναν ένα.

– Δεν πρέπει λοιπό να λέμε τέτοιο πράγμα;

– Όχι! Πρέπει να μη μοιάζουμε με κανένα άλλο εθνος. (...) Να πούμε όμως την αλήθεια, δε γίνεται. Για στοχάσου το λιγάκι! Εσί τώρα, είχες έναν παππού Ιταλό· ο άλλος σου παππούς είτανε Χιώτης και μένα ο πατέρας μου Αρβανίτης. Ταιριάζει, σε παρακαλώ, να φανερώσης ποτές τέτοια γενιά; Πρέπει να την αρνηθής. Η Εβρώπη, που σ' έχει απόγονο του Περικλή, τι θα πη, άμα το μάθη; Αμέσως ξεπέφτεις!

– Όχι μόνο δεν ξεπέφτω· με φαίνεται μάλιστα που ανεβαίνω. Ο Θεός να με φυλάξη να ντραπώ να πω την αλήθεια· πιώτερο από καθετίς μας τιμά. Πήραμε αίματα ξένα, τα κάμαμε δικά μας. Ποιος βλέπει σήμερα στην Ελλάδα που και Φράγκοι και Σλάβοι την έχουν πατημένη και που μας έχυσαν ο ένας κι ο άλλος μια σταλιά αίμα από κάτω από το πετοί; Γραικός είναι, Γραικός λέγεται ο καθένας κ' η καρδιά του φωνάζει Γραικό. Νίκησε το ελληνικό στοιχείο, κ' έτσι πλουτίσαμε με δύναμη νέα και νέα ζωή.

– Τέτοια φιλοσοφία, παιδάκι μου, δεν τη σηκώνουμε ακόμη. (...)

– Δεν είμαστε ακόμη σαν τους πεθαμένους. Δεν μας πλάκωσε ο τάφος, να βουβαθούμε. (...)

– Εμένα, θα με γελάσης με τα λόγια σου; Σε κατάλαβα και βλέπω που θέλεις να με φέρης. Τους δασκάλους και τη γλώσσα τους πολεμάς να ξεπαστρέψης. Και ποιόνα ελπίζεις νάχης μαζί σου; (...)

– (...) το κρασί μοιάζει σα να είναι το φοβερό εκείνο γραικικό φιλότιμο, που μας ζαλίζει το κεφάλι και που μας θολώνει την αλήθεια. Κάμαμε γλώσσα καινούρια, αλλάξαμε προφορά, με το δικό μας πήραμε κάπου κάπου στις φλέβες μας μέσα κι άλλο αίμα. Το πρώτο μας χρέος είναι να το ξέρουμε και να το λέμε. Ένας λαός υψώνεται άμα δείξη που δε φοβάται την αλήθεια. Όταν τη φοβάται, θα πη που

δεν τιμά, που δε σέβεται τον εμαφτό του. Στολίζεται με ξένα ρούχα και βάζει ψεύτικες θωριές στο πρόσωπό του, σα να του φαίνονταν πως δεν του φτάνουν τα φυσικά του στολίδια. Πρέπει νάχουμε συνείδηση καθαρή. Ας έχουμε και καλήτερη ιδέα για την καινούρια μας την Ελλάδα και για το νεό μας το λαό. Ας μη ντραπούμε να φανούμε ό,τι είμαστε. Έτσι θα δείξουμε πιώτερη αξιοπρέπεια. Να μη ζητούμε ξένα φτειασίδια και προτερήματα που δεν έχουμε. Όσο μικρά κι αν είναι τα δικά μας, θα προκόψουμε την ημέρα που θάχουμε το θάρρος να περηφανευτούμε με τα δικά μας μονάχα (...)

— (...) Μη σε μέλη· οι δικοί μας ποτές γνώση δε θα βάλουν και συ άδικα θα χολοσκάνης. Ο μπελάς στο κεφάλι σου θα ξεσπάση. Ή θα σε βρίσουν ή θα κάμουν πως δε σε ξέρουν. (...)

— Το χρέος του πρέπει να κάμη ο καθένας, όσο ζη, και την πεποίθηση που έχει μέσα ριζωμένη στην καρδιά του, σα σκλάβος να την ακούη. Η πεποίθηση μέσα φωνάζει κ' η φωνή της, άμα βροντήση μέσα στο στήθος, πρέπει με κάθε τρόπο όξω να βγη!

— Πήγαινε το λοιπό, αφού έτσι το θέλεις! (...) Άκουσε κ' ένα άλλο, να σε βρίζουν και να μη βρίζης· τράβα ίσια το δρόμο σου και μη σε μέλη. Τρόπους καλούς μπορούμε νάχουμε πάντα· έχε τους και συ. Ό,τι κι ασε πουν, πάντοτες να λες ναι· όταν πιάνης την πέννα, τότες αλλάζει· όσο θέλεις το όχι σου να το γράφης. Οι καβγάδες δεν φελούν· οι αθρώποι πιάνονται με τα καλά λόγια (...).

(Ψυχάρης, ό.π., Β, 45-48)

Στη νεοελληνική παιδεία μπορεί να επικράτησε η δημοτική γλώσσα. Η γλώσσα όμως δεν άλλαξε τη νεοελληνική εθνική συνείδηση, ώστε η ιστορικά τεκμηριωμένη πολυεθνική καταγωγή μας να μη διδάσκεται ακόμη στα σχολεία. Το πνεύμα του Ψυχάρη και η ιστορική αλήθεια καπελώθηκε και διαστρεβλώθηκε. Και ο Ψυχάρης το διέβλεψε ως εξής:

«Φυσικά στην Ελλάδα, όπου, λυπούμαι να τα λέω, πώς όμως να ταποφύγω; (...) ιδέες δεν υπάρχουνε, παρά κόμματα, δηλαδή πρόσωπα, είναι αδύνατο στην Ελλάδα να μην μπούνε τα προσωπικά (...) Έτσι βγήκε στη μέση το άτομό μου (...) Κόμματα δεν γύρεβα· γύρεβα ένωση εθνική», «Να το σκοτώσουμε το μπόσικο αυτό τόνομα, ψυχαρική γλώσσα, ψυχαρισμός κι άλλα τέτοια. Δεν ξέρω πράγμα που να θυμώνω πιο πολύ» (Ψυχάρης, Ρόδα και Μήλα, τ. Γ', Απολογία, Αθήνα, 1906, 328-9, 332).

Ένας ιστορικός που πρέπει επίσης να περάσει στην εκπαίδευση είναι ο Κορδάτος. Ερευνητής αντιεξουσιαστικός και ανεξάρτητος από εθνικιστικά ιδεολογήματα, που υποστηρίζει σαν τον Ψυχάρη την ιστορικώς τεκμηριωμένη πολυεθνική καταγωγή των Ελλήνων ως εξής:

«Κανένας ευρωπαϊκός λαός δεν είναι καθαρόαιμος. Ο ρατσισμός είναι θεωρία που καλλιεργεί το σοβινισμό και τον μιπεριαλισμό της κεφαλαιοκρατίας [Η θεωρία αυτή στα χρόνια μας έγινε το πολιτικό ευαγγέλιο του ναζισμού...] ... Οι Έλληνες από τα χρόνια του Αλεξάνδρου και ύστερα, κατά χιλιάδες μετανάστευσαν στην Ανατολή και ανακατώθηκαν με ντόπιους... Κι ακόμα δεν πρέπει να ξεχνούμε πως στην αρχαία Ελλάδα έγιναν χιλιάδες απελευθερώσεις δούλων που προέρχονταν από την Ανατολή και τη Μεσόγειο, που ήταν "βάρβαροι", καθώς και πολλές επιγαμίες με ξένους... Αν στην Ελλάδα η ελληνική γλώσσα —η κοινή και όχι η αρχαία— επικράτησε από τότε ως τα σήμερα, η κυριότερη αιτία ήταν η γλώσσα των εμποροβιοτεχνικών και πολιτιστικών κέντρων, όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και της Ανατολής... η άρχουσα τάξη του Βυζαντίου... αναγκάστηκε να καθιερώσει σαν επίσημη γλώσσα την ελληνική, ενώ πριν ήταν η λατινική» [η οποία, κατά τον Ιουστινιανό ήταν η «πάτριος» γλώσσα (Νεα-

ρά, VIII, 1) (Γ. Κορδάτος, ό.π. τ. VII, 144, υποσ. 2 και 642). «Με άλλα λόγια —όπως αφήνει να το καταλάβουμε ο Χατζιδάκις— αν ο χριστιανισμός δεν χρησιμοποιούσε για επίσημη γλώσσα του την ελληνική, ούτε η νεοελληνική θα σωνόταν ούτε θα γινόταν λόγος για νεοελληνική ιστορία στα χρόνια μας» (Κορδάτος, ό.π., τ. IX, 13). «Δεν είναι λοιπόν η γλώσσα το αποφασιστικό γνώρισμα της φυλετικής καταγωγής ενός λαού, αλλά άλλοι παράγοντες. Στα νεώτερα χρόνια το συνδετικό κρίκο ενός έθνους αποτελεί η συνείδηση των κατοίκων της ότι αποτελούν ξεχωριστή φυλή. Όταν όμως λαοί που ανήκουν σε άλλη φυλή-εθνότητα... αποκτήσουν συνείδηση της εθνότητάς τους και ζητήσουν να αποσπασθούν, θα δείξουν πως όχι μόνο από φυλετική άποψη, αλλά και από πολιτική, αποτελούν άλλο έθνος. Χειροπιαστό παράδειγμα οι Αρβανίτες της Αττικής, Κορίνθου, Ύδρας κ.τ.λ. Και στο 1821 και στους άλλους απελευθερωτικούς αγώνες του λαού μας πολέμησαν και έχυσαν το αίμα τους για την ελληνική ελευθερία. Πολλοί μάλιστα απ' αυτούς (Μποτσαραίοι, Τζαβελαίοι, Κουντουριωταίοι, Μιαούληδες κ.λπ.), έγιναν στρατιωτικοί και πολιτικοί ηγέτες στους απελευθερωτικούς αγώνες. Και ως τα χρόνια μας έπαιξαν ηγετικό ρόλο στην πολιτική ιστορία της χώρας μας. Οι Αρβανίτες που από τα βυζαντινά χρόνια εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, όπως και οι Βλάχοι, αν και μιλούν τη δική τους γλώσσα, όμως δεν έχουν αποκτήσει συνείδηση πως ανήκουν σε άλλο έθνος. Στοχάζομαι πως οι παραπάνω παρατηρήσεις και κρίσεις έχουν γερά ιστορικά στηρίγματα. Εκείνο όμως που πρέπει να ξαναπώ είναι ότι η μισαλλοδοξία και ο σοβινισμός δεν έχουν θέση στην ιστορική έρευνα» (Κορδάτος, ό.π., τ. VII, 642-3).

Τι διαχωρίζει όμως ως έθνος-φυλή τους σημερινούς Αλβανούς από τους Έλληνες Αρβανίτες και τους σημερινούς Ρουμάνους από τους Έλληνες Βλάχους, οι οποίοι —ως γνωστόν— έχουν μεταξύ τους γλωσσικές και θρησκευτικές ομοιότητες (που αποτελούν λαβή για εθνικιστική εκμετάλλευση από διάφορες Βαλκανικές σοβινιστικές ομάδες); «Ούτε η θρησκεία, ούτε η γλώσσα, ούτε η φυλετική καταγωγή αποτελούν βασικά συστατικά του έθνους... την ίδια τη γλώσσα (όπως σήμερα οι αγγλοσαξωνικοί λαοί) μπορούν να τη μιλούν και λαοί ξεχωριστών περιοχών, που αποτελούν εθνότητες διαφορετικές» (Κορδάτος, ό.π., τ. IX, 16). Μετά το τέλος του μεσαίωνα, την πτώση της φεουδαρχίας και την άνοδο της αστικής τάξης η Ευρώπη πέρασε στην κυριαρχία του «Μαμμωνά» και σταδιακά άρχισε να μεταμορφώνεται σ' ένα ενιαίο οικονομικό σύστημα (F. L. Nussbaum, *The Triumph of Science and Reason 1660-1685*, ch. vii. «Mammon: The Evolution of the Capitalist Economy», New York, 1953, 198-225). Σ' αυτή τη νέα εποχή τα στοιχεία που, κατά τον Κορδάτο, διαμορφώνουν πλέον το έθνος και την εθνο-φυλετική συνείδηση είναι τα εξής: α. Κοινότητα ανθρώπων μόνιμη, στην οποία δεν παίζει ρόλο η ράτσα και η καθαρόαιμη καταγωγή. Καθαρόαιμα είναι τα άλογα και ημίαιμοι οι σκύλοι όχι οι άνθρωποι. Το νεότερο ιταλικό έθνος, λ.χ., σχηματίστηκε από Λατίνους, Ρωμαίους, Έλληνες, Γερμανούς, Ετρούσκους κ.τ.λ., β. η κοινότητα της γλώσσας ως κοινό μέσο συνεννόησης, γ. η κοινότητα του εδάφους, μια και όσοι αποτελούν το έθνος δεν μπορούν να ζουν σκόρπιοι, δ. η κοινότητα της οικονομικής ζωής, δηλαδή η οικονομική σύνδεση των ανθρώπων, ε. ο εθνικός χαρακτήρας, δηλαδή η κοινή ψυχοσύνθεση μιας κοινότητας ανθρώπων με παρόμοιες παραδόσεις και κοινό πολιτισμό. Για να υπάρξει έθνος, πρέπει να υπάρχουν όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Αν λείπει ένα απ' αυτά, τότε δεν υπάρχει έθνος (Κορδάτος, «Οι ρίζες της Νεοελληνικής Εθνότητας και ο Σχηματισμός του Νεοελληνικού Έθνους», ό.π., τ. IX, 18, 10-41).

Η παραπάνω θεωρία του Κορδάτου επιβεβαιώνεται από το ακόλουθο ιστορικό παράδειγμα, το οποίο δείχνει ότι οι Αρβανίτες έχουν διαφορετικό εθνικό χαρακτήρα από τους σημερινούς Αλβανούς. Όπως έδειξε η ιστορία και παραδίδει και ο Σπ. Τρικούπης στην *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης* (τ. I, 182, II, 287), οι χριστιανοί Αρβανίτες του '21 δεν μπόρεσαν να έλθουν σε εθνική συμμαχία με τους μουσουλμάνους Αλβανούς, αν και επιχειρήθηκε αυτή η σύμπραξη από τον Δ. Υψηλάντη. Απλώς, δεν υπήρχε κοινότητα εδάφους και κοινός εθνικός χαρακτήρας. Αυτές οι διαφορές μεταξύ Αλβανών και Αρβανιτών επισημαίνονται ήδη από το 1897 από τον πρόεδρο του ελληνικού Αρβανίτικου Συνδέσμου Μάρκο Δ. Νώτη Μπότσαρη στην έκκληση συναδέλφωσης που έκανε (για στρατηγικούς λόγους) προς τους μουσουλμάνους Αλβανούς: «Αδέλφια... όσο κι αν μας χωρίζουν ο τόπος και η θρησκεία, δεν παύουμε να είμαστε αδέλφια... Πρέπει να αφήσουμε την έχθρα που μας γέννησαν η Τουρκιά και οι θρησκείες» (Αρτιστεΐδη Κόλλια, *Αρβανίτες*, 6η εκδ. Αθήνα, 1990, 1). Ο ελληνισμός γνωρίζει εξ ιδίας πικράς πείρας ότι αν κάποιος στα προεπαναστατικά χρόνια «τούρκεψε» ή «φράγκεψε», τότε ουσιαστικά «του άλλαξαν την (θρησκευτική) πίστη», «του άλλαξαν τα φώτα», δηλαδή του άλλαξαν ανεπιστρεπτί την ψυχή, την κοσμοθεωρία, την (εθνική) συνείδηση και ψυχοσύνθεση (Βασ. Κύρκος, ό.π. και *Αδημοσίευντες παραδόσεις στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*). Γι' αυτό και η αρβανίτισσα γιαγιά του Ψυχάρη τον παρακαλεί να μη θίξει τη θρησκεία, γιατί «θρησκεία σε μας πατριωτισμό σημαίνει» (Ψυχάρης, *Το Ταξίδι μου*, ό.π., 48).

Η σύγχρονη έρευνα ωστόσο θεωρεί ότι κοινός πρόγονος των Αρβανιτών και των Αλβανών είναι οι Πελασγοί Ιλλυριοί (F. Papazoglou, «Les Origines et la destinee de l' etat illyrien», *Historia* τχ. 14, 143-179· H. Krache, *Die Sprache der Illyrier*, I, Wiesbaden, 1955). Οι Ιλλυριοί, αν και εθεωρούντο από τους Έλληνες βάρβαροι, όπως είδαμε, συνέδεσαν στενά τη μοίρα τους με τον αρχαίο και βυζαντινό ελληνισμό, αφού του έδωσαν κάποιους αρχαίους μακεδόνες και βυζαντινούς βασιλείς. Το εθνωθυμικό Ιλλυριοί αντικαταστάθηκε τον 11ο αι. από το γνωστό Αρβανίτης ή Αλβανίτης (Π. Φουρίκης, «Πόθεν το εθνικόν Αρβανίτης;», *Αθηνά*, τχ. 43, 37· Τ. Καραντή, «Η Παρουσία των Αρβανιτών στη Σαλαμίνα», *Αρχείο Αρβανίτικων Μελετών*, τ. Α', 47-72). Ο Μανουήλ Παλαιολόγος λέει για τους χριστιανούς Αρβανίτες: «Αλλά και Ιλλυριοί περί μυριάδα αθρόοι μετοίκησαντες τον Ισθμόν» (Λάμπρου Σπ., *Παλαιολογία και Πελοποννησιακά*, Αθήνα, 1912-1930, τ. Β', 41-2). Τα ονόματα πολλών τέτοιων χριστιανών Ιλλυριών του 11ου αι. μ.Χ. θα μπορούσαν να είναι σημερινά ελληνικά επίθετα (Προγγόνης, Βρανάς, Γκίνης, Μπούας, Σπάτας κ.λπ.) (Κορδάτος, ό.π., τ. VIII, 288). Ωστόσο, ένα μέρος του ιλλυρικού στοιχείου, ήδη από τα μέσα του 14ου αι. μ.Χ., εγκαταλείπεται από τους κυβερνήτες του Δεσποτάτου της Ηπείρου και του καταρρέοντος Βυζαντίου και όντας μακριά από τα βυζαντινά κέντρα σταδιακά αποβυζαντινοποιείται (Κορδάτος, ό.π.). Αργότερα πολλοί απ' αυτούς εξισλαμίζονται. Οι προγενέστεροι χριστιανοί Ιλλυριοί (μετέπειτα χριστιανοί Αρβανίτες), όπως ήταν ο Ιουστινιανός τον 6ο αι. μ.Χ., προηγούνται χρονικά των πολύ μεταγενέστερων εξισλαμισμών (του 15ου-17ου αι. μ.Χ.), που είχαν σαν αποτέλεσμα, οι σημερινοί Αλβανοί να είναι κατά πλειοψηφία μουσουλμάνοι. Χωρίς κάποια ρατσιστική διάθεση, λοιπόν, δεν μπορούμε να ταυτίσουμε τους δίγλωσσους Ελληνορθόδοξους Αρβανίτες (της γενιάς του Μπότσαρη) με τους μουσουλμάνους Αλβανούς (της γενιάς του Κεμάλ), όπως επίσης δεν θα μπορούσαμε να ταυτίσουμε εθνολογικά Έλληνες και γενίτσαρους. Όπως δηλ. οι Τούρκοι γενίτσαροι από τότε που τούρκεψαν έπαψαν να είναι

Έλληνες, έτσι και οι σημερινοί Αλβανοί από τότε που εξισλαμίσθηκαν έπαψαν να είναι χριστιανοί Αρβανίτες. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για δύο διαφορετικές εθνοφυλετικές κοινότητες ανθρώπων με μόνο κοινό στοιχείο (από τα πέντε που αναφέρει ο Κορδάτος) τα Αρβανίτικα, ένα αλλοιωμένο από τα χρόνια δευτερεύουσας χρήσης γλωσσικό ιδίωμα (L.Tsitsipis, *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift. Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*, Clarendon Press, Oxford, 1998). Όσο στενή κι αν είναι η εθνολογική συγγένεια μεταξύ των Βαλκανικών λαών, υπάρχουν ωστόσο σαφή εθνικά γνωρίσματα διαχωρισμού τους (πβ. Γ. Νακρατζάς, *Η στενή εθνολογική συγγένεια των σημερινών Ελλήνων, Βουλγάρων και Τούρκων*, εκδ. Μπατάβια, Θεσ/νίκη, 1992).

Προς αποφυγή παρεξηγήσεων σημειώνουμε ότι ορισμένοι βυζαντινοί και φαναριώτες λόγιοι, όπως ο Βυζάντιος στη *Βαβυλωνία* του, ταυτίζουν τους εθνωθυμικούς όρους «Αρβανίτης» και «Αλβανός». Θεωρώντας προφανώς την εθνική διαφορά Αρβανιτών και Αλβανών αυτονόητη –χωρίς καμία σκοπιμότητα– το ίδιο κάνουν και ορισμένοι παλαιοί και νέοι ερευνητές, όπως είναι, λ.χ., ο Παπαρηγόπουλος, ο Κορδάτος, ο Τσιτσιπής (ό.π.) ή ο Τζαβάρας (κάτωθι), ώστε να είναι δυνατόν να προκληθεί στο μυαλό του αναγνώστη μια (λογικά εσφαλμένη *post hoc ergo propter hoc*) ταύτιση των χριστιανών Αρβανιτών με τους μουσουλμάνους Αλβανούς. Όμως, πρόκειται μόνο για μια κατ' όνομα κι όχι κατ' ουσία ταύτιση, αφού, όπως δείξαμε, τα πέντε κοινά στοιχεία που, κατά τον Κορδάτο, συνιστούν ένα έθνος, διαχωρίζουν Αρβανίτες και Αλβανούς ως δύο διαφορετικές εθνοφυλετικές ομάδες (πβ. Φουρίκης, ό.π. *passim*). Αντίθετα με τους Αρβανίτες, οι σημερινοί Αλβανοί ήδη από τον 14ο αι. αποβυζαντινοποιούνται, αφελληνίζονται και εξισλαμίζονται με αποτέλεσμα να αλλάξει η από αρχαιοτάτων χρόνων κοινή με τους Έλληνες μοίρα τους. Γι' αυτό άλλωστε και οι σημερινοί Αρβανίτες της γενιάς του Μπότσαρη (και ιδιαίτερα ο απλός κόσμος σαν τη φαναριώτισσα γιαγιά του Ψυχάρη) αυτοαποκαλούνται Αρβανίτες κι όχι Αλβανοί. Οποιαδήποτε αναχρονιστική ταύτιση των Αρβανιτών με τους Αλβανούς πηγάζει είτε από εννοιολογική σύγχυση και άγνοια της νεότερης ιστορίας είτε από σοβινιστική προπαγάνδα (Γάσπαρης, *Οι Αλβανοί στο Μεσαίωνα*, Εκδ. Εθν. Ιδρ. Ερευνών, 1998, *passim*· S. Pollo-A. Puto, *Ιστορία της Αλβανίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Θεσ/νίκη, 1981, *passim*· Κορδάτος, ό.π., τ. VIII, 293, τ. IX, 132-139, τ. VII, 138-141 και τ. VIII, 286-300)· Trunçill P.-Tzavaras P.A., «Why Albanian Greeks are not Albanian: Language Shift in Attica and Biotia», *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, H. Giles ed., N. York Acad. Press, 1977, 171-184). Με ανάλογα επιχειρήματα μπορούμε εύκολα (να δούμε ποια από τα πέντε εθνοσυστατικά στοιχεία που αναφέρει ο Κορδάτος δεν είναι κοινά και βάσει αυτών) να αποκλείσουμε την ταύτιση των Βλάχων με τους Ρουμάνους και των Μακεδόνων με τους Βούλγαρους και Σλάβους.

Ωστόσο, τα παραπάνω επιχειρήματα δεν μπορούν να αποκλείσουν την πολυεθνική, «διγενή» καταγωγή μας. Δεν πρέπει λοιπόν να αφήσουμε να περάσει από την πίσω πόρτα στην εκπαίδευση η αρχοντοχωριάτικη, ανιστόρητη, δυϊστική διάκριση μεταξύ «καθάρων» και μειονοτικών, «νόθων» Ελλήνων. Διότι έτσι προσηλώνομαστε φανατικά σ' ένα μυθικό φυλετικό παρελθόν, το οποίο γεννά προκατασκευασμένα συμπλέγματα (Κ. Στενού, ό.π.). Συμπλέγματα, όπως είναι το ξενόφοβο, ρατσιστικό και περιφρονητικό μίσος προς τον άλλο, η εξάλειψη του οποίου, κατά τον Καστοριάδη, επιβάλλει τη συνέχιση του αγώνα κόντρα στο ρεύμα (Κ. Καστοριάδης, «Οι ρίζες του μίσους», *Το Βήμα-Le Monde, Νέες Εποχές*, 24 Ιαν. 1999).

Sun, Beach, Epidavros

της Ελένης Βερυκίου

Πήρατε ένα ανήσυχο καράβι και φύγατε μακριά; Και δεν θα πάτε φέτος στην Επίδαυρο; Δεν φροντίσατε για εισιτήρια; Δεν θα είσαστε εκεί, ας πούμε, στις 13 και 14 του μηνός; Τότε, κρύος ιδρώτας θα κυλάει σ' όλο σας το σώμα, αϋπνίες θα τυραννούν τις νύχτες σας, καντά δάκρυα θα βρέχουν το προσκεφάλι σας και οι τιράντες του κ. Γεωργουσόπουλου θα σφίγγουν τον τρυφερό λαιμο σας στον πιο τρομακτικό εφιάλτη της ζωής σας...

Μα πώς περιφρονείτε τις πιο καλτ κερκίδες του θέρους; Αυτός είχε παίξει πρώτος, μπροστά σ' ένα κοινό από σιωπηρούς και προσηλωμένους χωριάτες, φοιτητής στη Σορβόνη, λιποτάκτης από τη Γαλλία και τρεμάμενος Ξέρξης, μαζί με τους υπόλοιπους φίλους, τότε που το ελληνικό καλοκαίρι είχε αρκετά καλαμπόκια και πολύ εμφύλιο. Το ελληνικό καλοκαίρι δεν ζει, εδώ και πάνω από μισό αιώνα, χωρίς ερμηνείες και κομμούς. Κι αν εξαιρέσει κανείς τα μεγάλα θαύματα που έδωσαν θεατράνθρωποι με αίσθηση του μέτρου, είναι ν' απορείς για τον ακατανόητο ζήλο των προγόνων γι' αυτή την τέλεια ακουστική. Εφόσον εμείς θρηνούμε με στεντόρειες φωνές. Ο νεοελληνικός θεατρικός θρήνος, είναι θρήνος, όχι παίξε γέλασε. Σ' αυτό το θέατρο δεν πρέπει να φωνάζουμε ποτέ έλεγε ο Ζακ Λακαριέρ, ο τρεμάμενος Ξέρξης του οποίου το *Ελληνικό καλοκαίρι*, εξακολουθεί να ζει, παρά τον επίκαιρο χιλιασμό από τα ημερήσια πτώματα του greek dance. Γιατί είχε ανακαλύψει και αγαπήσει τους ζωντανούς Έλληνες, θαμμένους μέσα στις ξανθές τους (sic) μπουκλες, που έπλεκε γι' αυτούς ο ευρωπαϊκός ιδεαλισμός.

Όμως εξαντλήσαμε τις εντυπώσεις. Όχι χωρίς κόπο. Εφόσον ζηλέψαμε υπερβολικά, τα ανατομικά πλεονεκτήματα του εκβαρβαρισμού των θαλασσών μας: τα πανέμορφα, ομογενοποιημένα παιδάκια των Ούνων και Βησιγόθων, που έπαιξαν και εξακολουθούν να παίζουν με το αστείρευτο γαλάζιο μας, δίπλα στους σκοτεινούς, κατά κανόνα, μικρούς απογόνους μας και τις καθόλου ανεπαίσθητες παρεκκλίσεις της ελληνικής ρινός – ω αδιανόητη στρεψοδικία της Αφροδίτης! Είδαμε τους άσχημα θεριεμένους γονείς τους, με τα πρωτεϊνούχα βλέμματα αλλά και την καλπάζουσα, λυγερή ενηλικίωσή μας, την θεαματική μεταμόρφωση της μύτης σε όργανο γοητείας και αποφασιστικότητας. Κατανοήσαμε την σταρένια μοίρα μας, αποτινάζοντας την κατωτερότητα που καταστάλαζε στο πετσί μας, τη ζωντανή επιδερμίδα μας, γεμάτη με πλουσιοπάροχη –δόξα τω θεώ– μελανίνη. Εξαντλήσαμε, εκατέρωθεν, μακροχρόνιες δοξασίες για τα παράξενα ζυγωματικά, τις χαμένες ευκαιρίες για μπλε μάτια και μυθιστορηματικές φακίδες, αδιάσειστες, άγιες σχεδόν, μυθοπλασίες, παρμένες απ' τη ζωή των καμακιών.

Πέρασε ανεπιστρεπτί ο καιρός των ανθρωπολογικών εκπλήξεων. Τώρα οι συμπατριώτες του Μπέργκμαν, του Ίψεν, του Στρίντμπεργκ, φτάνουν μέσα σε φτηνά ή ακριβά ταξιδιωτικά πακέτα, κινούνται μέσα σ' αυτά απολύτως ενήμεροι – μέσα στις τέσσερις πλευρές του αυτονόητου. Οι μασίφ ταξιδιώτες του Βορρά, παίρνουν μαζί τους συμπαγή, αδιαπέραστα από αυτόχθονη συναναστροφή, κομμάτια από sun, beach και μεμονάρ από τιμοκαταλόγους. Το πέρασμα από την φωτοσκίαση στην ηλιοφάνεια μέσα σε δεκαπενθήμερες και εβδομαδιαίες προσφορές. Μόνο τα ελληνικά ηλιοβασιλέματα της Κόντακ, ματώνουν μάταια, την κάρτ-ποστάλ του κεκοιμημένου βίου.

Μπορεί ο Μπρους Τσάτουιν και μερικοί ακόμη αριστοκράτες της φυγής «στα πέρατα του κόσμου», να έζησαν σ' αυτόν τον αιώνα, αλλά τα «αέρινα βήματα» όλο και σβήνουν πάνω στα βαριά αποτυπώματα από πληκτικές αερόσολες, που καταπατούν το εξωτικό και το άγνωστο. Και μεις

δεν έχουμε πια κανένα Pierre Augustin Guys να προϋπαντήσουμε. Ο λόγιος και έμπορος, ο τυχερός Guys, μαζί με χιλιάδες άλλους προξένους και απεσταλμένους των μοναρχών, Ιησουίτες μισιονάριους, αρχαιολόγους και λαογράφους, λόρδους και βαρώνους, ανήσυχους αστούς του ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα είχε ολόκληρο ελληνικό χωριό να τον υποδεχτεί, την ωραιότερη κάμαρα του καλύτερου σπιτιού και ρούχα φρεσκοπλυμένα. Ανεκτίμητες δηλαδή υπηρεσίες ακόμη και με τιμές ΕΟΤ! Αρχαιολογούσαν όλοι τους ανεξαιρέτως με πάθος, γέμισαν καράβια και τσέπες με βαριές και ελαφριές αρχαιότητες αντίστοιχα, έδωσαν ανεκτίμητο υλικό από πληροφορίες, παρανοήσεις, αφέλεις και ακριβείς εντυπώσεις, το θρύλο, τον τυχοδιωκτισμό, το πάθος του αληθινού ταξιδιού.

Ακόμη κι αν έπρεπε να διασχίσουν μάχες και ληστές, επιδημίες και πειρατές. Κάθε όμως παραθεριστική εποχή έχει τις κακοτοπιές της, όπως είδαμε πριν λίγες μέρες και με τους Κορλεόνη της «παραλιακής». Εκεί όπου ενάρετοι, λέει, αιρετοί, έβαλαν λουκέτο. Λουκέτο πού οι αθεόφοβοι Μπαίνει ποτέ λουκέτο στη δονούμενη βακχεία της Λίτσας Γιαγκούση κ. Λακαριέρ; Στα άτεχνα αλλά λατρευτικά «να με αποτελειώνεις», που ξινίζουν την Καμόρα των νέων «Γνωστικών», που μάτωσε για να δει με γαλανά γυαλιά, τα βίντεο-γκέιμς του Μπομπ Γουίλσον στη Sanitas, κοντά στις τσιμινιέρες στο Γκάζι, μέσα στο κατακαλόκαιρο;

Στα καράβια, στα καράβια παιδιά! Για το voyage pittoresque en Grèce. Μπορείτε να διακρίνετε την gravure της Μυκόνου με τους Αμερικάνους, τους Γιαπωνέζους και τα παιδιά των Δυτικών συνοικιών, τις νύχτες του trip-hop που κόβονται εθιμοτυπικά, από τον πολυακόρεστο μπάλο της οικογένειας Κονιτοπούλου, με τα ατέρμονα παιδιά, ανήψια, ξαδέρφια της. Στα καράβια, στα καράβια! Φυγάδες προετοιμασμένοι από αποτελεσματικές επιδρώσεις και λιποδιαλυτές –καμία σχέση με τον παχουλό Guys– θα αφήσουν πίσω τους συμπαθητικούς ανθρώπους του θερινού, αστικού κενού. Ίσως και τη μοναξιά χωρίς αποσκευές, με την ελπίδα να έχει αλλάξει διεύθυνση, στην επιστροφή.

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Το αδιέξοδο της Γιουγκοσλαβίας

Η ομαδική σφαγή των δεκατεσσάρων Σέρβων στο Γκράτσκο την περασμένη εβδομάδα ήταν το πιο πρόσφατο δείγμα της ανεξέλεγκτης κατάστασης που επικρατεί ακόμα στο Κοσσυφοπέδιο. Ο γάλλος προσωρινός κυβερνήτης του ΟΗΕ στην περιοχή, **Ιπερνάρ Κουσνέρ**, χαρακτηρίζει την κατάσταση *ανεξέλεγκτη και απαράδεκτη*.

Ο πρόεδρος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας, **Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς**, βρήκε ακόμα ένα επιχείρημα για να καταδικάσει την ρωσική πολιτική στην περιοχή. Μαζί με τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας **Ιγκόρ Ιβάνοφ** έκαναν έκκληση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για να παρθούν μέτρα για οριστικό αφοπλισμό του JCK. Ο Ιβάνοφ ανέφερε ότι περισσότεροι από 40.000 Σέρβοι, Τσιγγάνοι και άλλες εθνικότητες έχουν αναγκαστεί να φύγουν από τα σπίτια τους. Ίσως την προγραμματισμένη επίσκεψή του στην Ουάσιγκτον, ο ρώσος πρωθυπουργός **Σεργκέι Πούτιν** δείχνει ανήσυχος για την επέκταση του JATO ανατολικά. Θεωρεί ότι οι αμερικανορωσικές σχέσεις δοκιμάστηκαν με την κρίση στη Γιουγκοσλαβία. Παρ' όλα πιστεύει ότι το μάθημα για ΗΠΑ και Ρωσία από αυτή την κρίση είναι ότι «ως σοβαροί εταίροι θα πρέπει να σέβονται ο καθένας τις θέσεις του άλλου και πριν από κάποια στρατιωτική επιχείρηση να επιχειρείται μια συμβιβαστική λύση».

Στο μεταξύ χιλιάδες Σέρβοι σε πολλές πόλεις διαδηλώνουν καθημερινά την αντίδρασή τους ενα-

ντίον τόσο του Μιλόσεβιτς όσο και της συζύγου του **Μίρας Μάρκοβιτς**. Ο ηγέτης της αντιπολίτευσης και πρώην αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, **Βουκ Ντράσκοβιτς**, μετά τις σχετικές ανακοινώσεις του στρατού ότι θα υπηρετήσει το καθεστώς, τον κάλεσε «να υπηρετήσει το λαό και όχι τον Μιλόσεβιτς».

Η διεθνής συνάντηση σήμερα Παρασκευή στο Σαράγεβο αντιπροσωπειών 65 χωρών και οργανισμών για να συζητηθεί το Σύμφωνο Σταθερότητας στα Βαλκάνια δεν φαίνεται να έχει άμεσα αποτελέσματα. Πρόκειται για μια γερμανική πρωτοβουλία. Ήδη στην Κολονία, στις 10 Ιουνίου, αμέσως μετά την παύση των βομβαρδισμών, η Γερμανία διακήρυξε την ανάγκη ανασυγκρότησης, οικονομικής ανάπτυξης και εκδημοκρατισμού της περιοχής.

Οι Αμερικανοί έχουν ήδη διατυπώσει τις επιφυλάξεις τους και έχουν μετακινήσει στην Ευρώπη το κόστος της ανασυγκρότησης. Οι ίδιοι «συνέβαλαν» στην στρατιωτική λύση, οι Ευρωπαίοι τώρα μπορούν να πληρώσουν για τα περαιτέρω, ισχυρίζονται. Επιπλέον οι ΗΠΑ έχουν ήδη χαρακτηρίσει ως μη αποτελεσματική την ανθρωπιστική βοήθεια του ΟΗΕ στο Κοσσυφοπέδιο με τον Κουσνέρ επικεφαλής.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του εκπροσώπου της για το Σύμφωνο Σταθερότητας, **Μπόντο Χόμπαχ**, ξεκαθάρισε τη στάση της στο Βελιγράδι και στην κυβέρνησή του: «Θα ήταν τιμή για το σερβικό λαό να διώξει ο ίδιος τον Μιλόσεβιτς. Το Σύμφωνο Σταθερότητας περιμένει τη Σερβία αλλά ο λαός πρέπει πρώτα να απαλλαχτεί από τον Μιλόσεβιτς».

**Οι Αμερικανοί
«συνέβαλαν» στη
στρατιωτική
λύση, οι
Ευρωπαίοι τώρα
μπορούν να
πληρώσουν για
τα περαιτέρω.**

Τα άπλυτα διαπλεκόμενα

του Θανάση Αυγερινού
thavgerinos@glasnet.ru

Ο χορός των ελεφάντων άρχισε φέτος νωρίς στη Μόσχα, βοηθούσης ίσως και της τροπικής ζέστης που έχει ενσκήψει. Πριν καλά καλά τελειώσει ο Ιούλιος τα οικονομικά και πολιτικά μεγαθήρια της χώρας διαβουλεύονται, αποφασίζουν, εκβιάζουν, απειλούν και προετοιμάζονται για αγριότερες μάχες, σε ρυθμούς που θυμίζουν τέλος καλοκαιριού κι αρχές φθινοπώρου, εκεί που συνηθίζονται για τη Ρωσία των τελευταίων χρόνων οι μεγάλες κρίσεις.

Αν και πολλά δεινά είχαν νωρίτερα φέτος προβλεφθεί γι' αυτήν ακριβώς την περίοδο, από την κατακόρυφη πτώση του ρουβλίου, έως ραγδαίες πολιτικές ανακατατάξεις, ενόψει των επερχόμενων βουλευτικών εκλογών του Δεκεμβρίου, όσο πλησιάζουν οι κρίσιμες ημερομηνίες τίποτε δεν έχει ακόμη ξεκαθαριστεί οριστικά. Αντιθέτως, όλο και νέες απρόβλεπτες παράμετροι εισέρχονται ορμητικά στο πολιτικό παιχνίδι. Κανείς δεν μιλά ανοιχτά, όπως μερικές εβδομάδες πριν, για ενδεχόμενη διάλυση της Κρατικής Δούμας, απαγόρευση του κομμουνιστικού κόμματος ή παράταση της θητείας του ρώσου προέδρου με δημοψήφισμα που θα επικυρώνει ταυτόχρονα την ομοσπονδιακή Ένωση Ρωσίας-Λευκορωσίας· αλλά κανείς δεν τολμά κιόλας να αποκλείσει κάποιο από αυτά τα σενάρια, καθώς τα χρονικά περιθώρια για τον πρόεδρο Γιέλτσιν και το κοντινό περιβάλλον του στενεύουν επικίνδυνα.

Το Κρεμλίνο, μετά την απομάκρυνση του «ενοχλητικού» Γεβγκένι Πριμακόφ το Μάιο, προσπάθησε επειγόντως να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με τον άλλο μεγάλο δελφίνο της προεδρικής εξουσίας, τον Δήμαρχο της Μόσχας, Γιούρι Λουσκόφ, στον οποίο υποσχέθηκε υποστήριξη υπό όρους, ζητώντας προπαντός εγγυήσεις για την μετα-Γέλτσιν εποχή, σε ό,τι αφορά κυρίως τις περιουσίες που έχουν συσσωρεύσει τα μέλη της προεδρικής οικογένειας και οι επιχειρηματίες-υποστηρικτές της. Μετά από δύο τουλάχιστον επίσημες συ-

ναντήσεις και πολύ περισσότερες ανεπίσημες ο Γιούρι Λουσκόφ αρνήθηκε να υποθηκεύσει το πολιτικό του μέλλον σ' έναν αβέβαιο σύμμαχο, όπως εξελίσσεται ο Γέλτσιν, λίγο πριν το τέλος της θητείας του, και πολύ περισσότερο να δεσμευθεί για τις μελλοντικές του κινήσεις. Το αίτημα «να δικαστεί ο Γέλτσιν και η συμμορία του» θ' αποδειχθεί στο μέλλον πολύ ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί κι ακούγεται πολύ γοητευτικό σε μια προεκλογική περίοδο, που ουσιαστικά έχει ξεκινήσει.

Αντιθέτως, ο Γιούρι Λουσκόφ δεν παύει σε κάθε ευκαιρία να επαναλαμβάνει ότι επιζητεί την προσέγγιση του κόμματός του «Πατρίδα», που ίδρυσε την άνοιξη, στον αδιαμφισβήτητο ηγέτη των «κεντρώων και υγιών δυνάμεων του έθνους» Γεβγκένι Πριμακόφ, στον οποίο μάλιστα παραχωρεί –στα λόγια τουλάχιστον– και την πρωτοκαθεδρία, εάν αυτός αποφασίσει να θέσει υποψηφιότητα για το προεδρικό αξίωμα της χώρας στις εκλογές του ερχόμενου Ιουνίου. Ο 70χρονος πρώην πρωθυπουργός απέχει από την ενεργό πολιτική, επικαλούμενος την ανάγκη ανάπαυσης μετά από επέμβαση στη σπονδυλική στήλη, στην οποία υπεβλήθη επιτυχώς στην Ελβετία, αλλά στην πρώτη του εδώ και μήνες συνέντευξη αφήνει όλα τα ενδεχόμενα συνεργασιών ανοιχτά, δείχνοντας σαφή προτίμηση στην προσωπικότητα του Γιούρι Λουσκόφ, αλλά και επιδιώκοντας ταυτόχρονα τις ευρύτερες δυνατές συμμαχίες.

Ο Γεβγκένι Πριμακόφ, παρά το γεγονός ότι δεν έχει πλέον καμιά εξουσία, παραμέ-

νει –πράγμα εντελώς ασυνήθιστο στη Ρωσία– ο δημοφιλέστερος πολιτικός και προηγείται σταθερά του κομμουνιστή ηγέτη Γκενάντι Ζιουγκάνοφ και του Δημάρχου της Μόσχας Γιούρι Λουσκόφ στις δημοσκοπήσεις για τους υποψηφίους Προέδρους της χώρας. Επαναλαμβάνει υπ' αυτήν την έννοια το μοναδικό φαινόμενο του Μπαρίς Γέλτσιν, ο οποίος αφού εκδιώχθηκε από το ΠΓ του ΚΚΣΕ από τον ίδιο το Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στην ακμή της περσεστρόικα, μετεξελίχθηκε σε πολιτικό Μεσσία, καταδικασμένο από το κατεστημένο της εποχής, αλλά εξαγνισμένο στη λαϊκή συνείδηση, παρά τις ορατές ακόμη και τότε αδυναμίες και παραξενιές του.

ΟΙ ΕΛΠΙΔΕΣ ΣΤΟΝ ΠΡΙΜΑΚΟΦ

Πολλοί ηγέτες της περιφέρειας και της οικονομικής και πολιτικής ελίτ της Ρωσίας, που ενθαρρύνουν μια ενεργότερη εμπλοκή του Πριμακόφ στα πολιτικά πράγματα, φαίνεται πως ελπίζουν ότι αυτός δεν θα διαψεύσει τις προσδοκίες, που τον συνοδεύουν από τη στιγμή ακόμη που αναλάμβανε το υπουργείο Εξωτερικών της χώρας –διασώζοντας τότε τουλάχιστον την αξιοπρέπειά της– αλλά και εκτιμούν ότι το πολιτικό του κύρος και οι άριστες σχέσεις του με τις μυστικές υπηρεσίες είναι ό,τι θα απαιτηθεί στη δύσκολη μεταβατική μετα-Γέλτσιν περίοδο.

Είναι προφανές ότι ο καθείς, ψηφοφόρος ή πολιτικός, «βλέπει» στον Πριμακόφ την αντανάκλαση των επιθυμιών του για μια δυνατή και σταθερή Ρωσία, χωρίς ποτέ να διαψεύδεται από το μειλίχιο και παμπόνηρο πρώην αναπληρωματικό μέλος του ΠΓ του γκορμπατσόφικου ΚΚΣΕ, ο οποίος στους έξι μήνες της πρωθυπουργίας του δεν άνοιξε σχεδόν ποτέ τελείως τα χαρτιά του για το πώς προσεγγίζει την οικονομική πολιτική και τους προσανατολισμούς της χώρας. Η τακτική αυτή αποτελεί κατά το περιβάλλον του «δραστήριο πραγματισμό», που δεν έχει τίποτε κοινό με τους «ιδεολογισμούς» που βασάνισαν τη χώρα και παλαιότερα, αλλά και στο πρόσφατο παρελθόν.

Με το διορισμό του Πριμακόφ στην πρωθυπουργία στην κορύφωση της οικονομικής και πολιτικής κρίσης, που απείλησε για πρώτη φορά τόσο σοβαρά από το 1993 την εξουσία του πέρισι τον Αύγουστο, ο Γέλτσιν κατόρθωσε για άλλη μια φορά να διασωθεί. Υπ' αυτήν την έννοια κανένας

«πολιτισμένος συμβιβασμός» ακόμη και με το Κρεμλίνο, που τον απομάκρυνε χωρίς σπουδαίες αντιδράσεις, δεν θα έπρεπε πρόωρα να αποκλειστεί σε κάποια από τις κρίσιμες στιγμές που οπωσδήποτε θα ακολουθήσουν.

Εκτός, όμως, από τον Γιούρι Λουσκόφ, που επισήμως και επιμόνως ερωτοτροπεί με την υποψηφιότητα Πριμακόφ, οι κομμουνιστές δεν έκρυψαν ποτέ ότι μπορούν άνετα να συνεννοηθούν μαζί του και περιμένουν πολλά απ' αυτόν και τους ανθρώπους του, ενώ ο ηγέτης τους Γκενάντι Ζιουγκάνοφ αποκάλυψε, χωρίς ωστόσο να επιβεβαιωθεί, ότι βρίσκονται σε εξέλιξη εντατικές διαβουλεύσεις τόσο με το Δήμαρχο της Μόσχας, όσο και με τον Γεβγκένι Μαξίμοβιτς.

Στην τελευταία μάλιστα απ' τις πολλαπλές, έως πλήρους συγχύσεως, προεκλογικές μεταμορφώσεις τους, οι κομμουνιστές εισηγούνται με πρόταση του στρατηγού Βαρένικοφ, τη δημιουργία εκλογικού μετώπου «Για τη Νίκη», στο οποίο έχουν θέση όλοι όσοι επιθυμούν «τη σωτηρία της Ρωσίας κι είναι έτοιμοι να πουν “όχι” σ' αυτούς που εφαρμόζουν στη χώρα την πολιτική των ΗΠΑ». Οπωσδήποτε εντάσσονται εδώ οι Λουσκόφ και Πριμακόφ, αλλά ακόμη και ο «κατ' επάγγελμα εθνικιστής» Βλαντιμίρ Ζιρινόφσκι, ο οποίος «έχει πατριωτικές εκλάμπεις», κατά το γηραιό στρατηγό.

ΕΦΟΔΟΣ ΣΤΑ ΜΜΕ

Ανεξάρτητα από το εάν η νέα τακτική των κομμουνιστών, που πριν από μία εβδομάδα υποστήριζαν την τριπλή παράλληλη κάθοδο των συμμάχων τους στις εκλογές, αποτελεί και την τελική τους επιλογή ή μία ακόμη φάση των διαβουλεύσεων και του «ήπιου πανικού» που απλώνεται στις γραμμές τους, είναι ενδεικτική των ζυμώσεων που βρίσκονται σε εξέλιξη, από τις οποίες φυσικά και δεν μένει πίσω το Κρεμλίνο.

Διαθέτοντας περίσσειμα πρακτικής σκέψης η «Οικογένεια», όπως ονομάζεται πλέον στον Τύπο ο ολιγάριθμος κύκλος του κυβερνά τη χώρα, έδειξε μικρότερο ενδιαφέρον για τις «συσπειρωτικές διαδικασίες» των μικρών κομμάτων και κομματιδίων της ρωσικής Δεξιάς, που άλλωστε μόνο παταγώδεις αποτυχίες έχουν φέρει το παρελθόν. Ενδιαφέρθηκε περισσότερο για την υπονόμευση των αντι-συσπει-

ρώσεων των αντιπάλων και για τη συγκέντρωση του «αρχικού κεφαλαίου» της εκλογικής διαδικασίας, όλων των δυνατών διαθέσιμων πόρων και το μέγιστο της δυνατής υποστήριξης των ΜΜΕ.

Η δημιουργία του υπουργείου Τύπου και ο διορισμός στη θέση του υπουργού του άλλοτε προσωπικού εικονολήπτη του Προέδρου και νυν σπουδαίου προπαγανδιστή του Λιέσιν, όπως και η επιστροφή του έμπιστου για όλες τις δουλειές Τσερνομίρντιν στην κορυφή του οικονομικού κολοσού της «Γκασπρόμ» –που επεδείκνυε μάλιστα μέσω των ΜΜΕ, όπου συμμετέχει, κάποιες διαθέσεις «αυτονόμησης» από το Κρεμλίνο– είναι μερικά από τα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Ακόμη πιο τρανταχτές κι ενδεικτικές του τι είδους κινήσεις θα πρέπει να αναμένονται, ήταν εξάλλου η ενεργοποίηση των ελέγχων που πραγματοποιούν φορολογική αστυνομία και μυστικές υπηρεσίες στις επιχειρήσεις-χρηματοδότες των αντιπάλων της «Οικογενείας». Με την υποψία παράνομων εξαγωγών συναλλάγματος υπέστησαν επεισοδιακούς ελέγχους οι εταιρείες της συζύγου του Δημάρχου της Μόσχας (σ.σ. άλλη πονεμένη ιστορία «υγιών επιχειρηματικών σχέσεων» στη σημερινή Ρωσία), ενώ για ανεπίδοτα κρατικά χρέη εγκαλείται ο σημαντικότερος υποστηρικτής του Γιούρι Λουσκόφ και το μεγαλύτερο ιδιωτικό συγκρότημα ΜΜΕ στη χώρα, η «Μίντια-Μοστ» του Βλαντίμιρ Γκουσίνσκι.

Μοιάζει κωμικοτραγικό, αλλά δεν είναι τίποτε περισσότερο από την πραγματικότητα: κατά τρόπο που δεν κρατά ούτε καν τα προσχήματα στην ανοιχτή σύγκρουση έχει εμπλακεί –εάν δεν την έχει από την αρχή έως το τέλος καθοδηγήσει– ο «οικονομικός εγκέφαλος» του Κρεμλίνου και αμφιλεγόμενος επιχειρηματίας Μπόρις Μπερεζόφσκι. Ενισχύοντας ραγδαία τις θέσεις του στο προεδρικό περιβάλλον μετά την απομάκρυνση Πριμακόφ, που ήταν ουσιαστικά δική του επιδίωξη, ο Μπερεζόφσκι αγόρασε ένα ακόμη τηλεοπτικό δίκτυο (TV 6) και μερίδα μετοχών στη μεγαλύτερη οικονομική εφημερίδα *Κομερσάντ* κι έχει εξαπολύσει έναν ακήρυκτο πόλεμο εναντίον του κορυφαίου αντιπάλου του Γκουσίνσκι –ομοτράπεζου και συναγωνιστή του στην αγνή εποχή της «εβραϊκής αυτοσυνειδησίας» των αρχών του '90.

Ο Μπερεζόφσκι, που ετοιμάζεται να θέ-

Στο τέλος της δητείας του ο μεγάλος «οικογενειάρχης».

σει υποψηφιότητα για την Κρατική Δούμα, για να εξασφαλίσει προφανώς και τη βουλευτική ασυλία, η έλλειψη της οποίας τόσο τον είχε βασανίσει στο εξάμηνο της διακυβέρνησης Πριμακόφ, θεωρεί τον Γιούρι Λουσκόφ ικανό για Δήμαρχο ή και κοινοβουλευτικό ηγέτη, αλλά επικίνδυνο για Πρόεδρο της χώρας, ειδικά μάλιστα όσο αυτός δεν αποκλείει την αναδιανομή της ιδιοκτησίας και την επανεξέταση των ιδιωτικοποιήσεων αλά Τσουμπάις, οι οποίες μετέτρεψαν πατενταρισμένους απατεώνες και εγκληματίες σε μεγιστάνες του πλούτου και της πολιτικής επιρροής.

Το θέαμα μέχρι στιγμής είναι μάλλον διασκεδαστικό, καθώς τα διαπλεκόμενα άπλυτα της κάθε πλευράς αποκαλύπτονται με σαρκαστικές και απολαυστικές λεπτομέρειες από τους αντιπάλους, επιτρέποντας τη διαμόρφωση μιας καλής άποψης για το είδος των ανθρώπων που διαφεντεύουν τις τύχες μιας παραπαίουσας πυρηνικής δύναμης. Το ερώτημα είναι πόσο σύντομα το χαμόγελο θα πάψει να είναι μια λογική διέξοδος από τα ρωσικά πράγματα.

Ξεχασμένοι πρόσφυγες

Οι Σέρβοι φεύγουν ομαδικά από το Κοσσυφοπέδιο την ίδια ώρα που επανέρχονται οι κοσοβάροι πρόσφυγες. Οι ρόλοι για τους απλούς πολίτες αντιστρέφονται τώρα. Το NATO κυριαρχεί στην περιοχή, και το μέλλον της Γιουγκοσλαβίας γίνεται όλο και πιο αβέβαιο. Στη Σερβία, οι νέοι πρόσφυγες θα προστεθούν σε κείνους από την Κράινα και τη Βοσνία. Τις ώρες του πολέμου μια ανταπόκριση από το Μαυροβούνιο αναδεικνύει καθαρά την προσφυγιά από την άλλη μεριά του λόφου.

Καθισμένη στα σκαλιά ξύλινων σαπισμένων παραγκών μια μικρή ομάδα προσφύγων από μια δεκαετία συγκρούσεων στα Βαλκάνια φοβάται πως ο κόσμος νοιάζεται πια μόνον για τους χιλιάδες Αλβανόφωνους που εγκαταλείπουν τώρα το Κοσσυφοπέδιο.

«Από τότε που κατέφθασαν οι πρόσφυγες από το Κοσσυφοπέδιο, κανείς δεν μας έδωσε πια τίποτε – ούτε ένα κιλό αλεύρι. Μας έχουν ξεχάσει», έλεγε ο Βλάντο Μακίβιτς, ένας σέρβος πρόσφυγας από την Κροατία. Όπως οι περισσότεροι από τους 198 ανθρώπους που ζουν στο Σαφάρι Καμπ, ένα πρώην τουριστικό θέρετρο στην Αδριατική ακτή του Μαυροβουνίου, ο

Μακίβιτς δεν βλέπει το τέλος της τετράχρονης προσφυγιάς του.

Το καλύτερο θα ήταν να έριχνε το NATO μερικές βόμβες κι εδώ. Αυτό θα μας ανακούφιζε, θα μας έβγαζε από τη μιζέρια μας», είπε. Λίγο πιο κάτω, στον ίδιο δρόμο, περίπου 3.000 πρόσφυγες από το Κοσσυφοπέδιο διαμένουν σε ένα άλλο πρώην τουριστικό θέρετρο. Αντίθετα με τα όσα συμβαίνουν στο Σαφάρι Καμπ, αξιωματούχοι των Ηνωμένων Εθνών και του Ερυθρού Σταυρού επισκέπτονται τακτικά το Νέπτιουν Καμπ μοιράζοντας τρόφιμα και ρούχα. «Αυτοί υποφέρουν δυο μήνες μόνον. Εμείς υποφέραμε επτά χρόνια. Δεν υπάρχει μέλλον για μας. Κανείς δεν νοιάζεται», έλεγε ο σαραντάχρονος Ζέλικο που ήρθε από την Δαλματική ακτή της Κροατίας. Το NATO υποσχέθηκε να επιστρέψει τους Αλβανούς Κοσοβάρους στις εστίες τους πριν μπει ο χειμώνας. Οι σκληραγωγημένοι κάτοικοι του Σαφάρι Καμπ όμως κουνούν το κεφάλι τους με δυσπιστία, λέγοντας ότι οι γείτονές τους θα πρέπει να συνηθίσουν στην ιδέα ότι θα παραμείνουν πρόσφυγες. «Δεν υπάρχει τρόπος να επιστρέψουν. Δεν έχουν πού να πάνε. Είναι φτωχοί άνθρωποι. Τα σπίτια τους κατεδαφίστηκαν. Θα έχουν την ίδια τύχη με μας», έλεγε ο Ντράγκαν Μπάουκ με ένα μελαγχολικό χαμόγελο δείχνοντας τα τρία μαυρισμένα δόντια που του απέμειναν.

Λιγοστές αλβανόφωνες οικογένειες Κοσοβάρων μεταφέρθηκαν στο Σαφάρι Καμπ και ζουν πλάι-πλάι με τη σερβική πλειονότητα. Οι πρόσφυγες λένε ότι δεν υπάρχουν προβλήματα μεταξύ τους. «Αυτό είναι η πρώτη Γιουγκοσλαβία σε ένα μικρό καταυλισμό. Δεν υπάρχουν εντάσεις. Μοιραζόμαστε την ίδια τύχη», είπε ο Μπάουκ. «Οι πολιτικοί είναι που μας κατέστρεψαν». Ο Μπάουκ ζούσε στην ανατολική Κροατία πριν να εκτοπίσει από εκεί ο στρατός όλους τους Σέρβους, το 1995. Ζώντας χρόνια με τη βοήθεια τρίτων, τόσο αυτός όσο και οι φίλοι επιθυμούν διακαώς να δουλέψουν· ως πρόσφυγες όμως δεν έχουν δικαίωμα να πάρουν άδεια εργασίας και πρέπει να αναζητήσουν δεξιά αριστερά περιστασιακές δουλειές. Στα κοντινά αγροκτήματα το μεροκάματο εί-

ναι 10 μάρκα (5,50 δολ.) για δώδεκα ώρες δουλειάς. «Μας βλέπουν απελπισμένους και μας εκμεταλλεύονται. Ακόμη και δουλειά να βρεις, δεν είναι σίγουρο ότι θα πληρωθείς», λέει ο Μπάουκ.

Το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας το περνούν καθισμένοι στα σκαλοπάτια των σαπισμένων ξύλινων καλυβιών τους ελπίζοντας ότι δεν θα βρέξει: όταν βρέχει ο οικισμός μετατρέπεται σε έλος και η ζωή γίνεται ακόμη πιο δυσάρεστη.

«Η κυβέρνηση είχε προγραμματίσει να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης στον καταυλισμό αλλά με την άφιξη των προσφύγων από το Κοσσυφοπέδιο φαίνεται ότι μας ξεχάσαν», λέει η Γιασμίνια Λέμες, μια μεσήλικας πρόσφυγας από το Σεράγεβο που ζει με την ανάπηρη κόρη της και το γιο της που πάει ακόμη σχολείο. Πρώην ξεναγός, η Λέμες προσπαθεί τώρα να κρατήσει την οικογένειά της στη ζωή με τα πενιχρά κρατικά επιδόματα. Ο σύζυγός της πέθανε τον περασμένο μήνα από καρδιακή προσβολή.

«Αν ήξερα τι θα μου συνέβαινε, θα είχα μείνει στο Σεράγεβο για να σκοτωθώ εκεί. Αυτό είναι καθαρός εξευτελισμός», είπε στηρίζοντας με το χέρι της τα σπασμένα γυαλιά της στη θέση τους. Το Μαυροβούνιο είναι ό,τι απομένει μαζί με τη Σερβία από την Γιουγκοσλαβική Συνομοσπονδία: μια φτωχή χώρα με μέσο ετήσιο μισθό στα 1.000 δολάρια: με δυσκολία περιθάλπεται τα κύματα των προσφύγων που την κατέκλυσαν τα τελευταία χρόνια.

Περί το 15% του πληθυσμού του Μαυροβουνίου είναι πρόσφυγες και η φιλο-Δυτική κυβέρνηση της χώρας θα επιθυμούσε να βοηθήσει η Δύση να ανακουφισθεί από το βάρος αυτό των προσφύγων. Αυτό θα ήταν η πραγματοποίηση ενός ονείρου για τους δυστυχισμένους πρόσφυγες του Σαφάρι Καμπ που θέλουν να ξαναφτιάξουν την ζωή τους στο εξωτερικό. «Θα πηγαίναμε οπουδήποτε – στο Πακιστάν, το Μπανγκλαντές ή την Μπούρμα. Θέλω μόνο να δουλέψω», έλεγε ο Μίλαν Σάριτς, ένας άλλος Σέρβος που ξέφυγε από την εθνοκάθαρση στην Κροατία το 1995. «Ας καταστραφεί η ζωή η δική μου εντελώς. Θέλω όμως τα παιδιά μου να έχουν μια ευκαιρία», είπε.

Το πραγματικό πρόβλημα

του Αλί Ταρτάνογλου

Αφήνοντας κατά μέρος την δίκη Οτσαλάν η Τουρκία άρχισε να συζητά το πραγματικό της πρόβλημα: Η κυβέρνηση με την αυτοπεποίθηση και τη δύναμη που της δίνει η πλειοψηφία των 350 εδρών στο κοινοβούλιο προβαίνει σε ενέργειες που προκαλούν την έντονη αντίδραση της κοινής γνώμης. Η κατάσταση της οικονομίας είναι τραγική. Το 47% του κρατικού προϋπολογισμού για το 1999, το ύψος του οποίου ανέρχεται στα 63,5 δισ. δολάρια, προορίζεται για την αποπληρωμή του εσωτερικού χρέους. Εκτός όμως από αυτά τα 30 δισ. δολάρια του εσωτερικού χρέους θα πρέπει να αναζητηθούν πόροι για την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους, που υπερβαίνει τα 100 δισ. δολάρια. Η παραοικονομία υπολογίζεται στο 50% ενώ τεράστια ποσά διακινούνται μέσω του εμπορίου ναρκωτικών και όπλων.

Παρ' όλα αυτά η οικονομία αντέχει ακόμη και οι επενδύσεις συνεχίζονται: όχι όμως χάρη στα επιτυχημένα οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης αλλά κυρίως λόγω της κυκλοφορίας τόσο μαύρου χρήματος και χάρη στα έσοδα από τις δημόσιες επιχειρήσεις. Οι φόροι που εισπράττονται από τις επιχειρήσεις αυτές ανέρχονται στο 1/3 του συνόλου των φόρων, που με τη σειρά τους αποτελούν το 70% των εσόδων του προϋπολογισμού. Αυτό έχει σαν συνέπεια την συμπίεση των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων: Η αύξηση που θα τους καταβληθεί φέτος είναι της τάξεως του 50%, ο πληθωρισμός όμως ανεπισημώς φτάνει στο 100%.

Για να καλύψει τα έξοδα του προϋπολογισμού η κυβέρνηση ζήτησε 15 δισ. δολάρια, δηλαδή ποσό ίσο με το μισό του εσωτερικού χρέους, από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο που όμως αρνήθηκε να ικανοποιήσει το αίτημά της. Αντ' αυτού προφέρθηκε να εγγυηθεί για το εσωτερικό χρέος δίνοντας έτσι στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να αναβάλει την αποπληρωμή του. Όταν αυτό έγινε γνωστό, μέσα σε μια ύχτα, 400 εκατ. δολάρια άλλαξαν χέρια στο χρηματιστήριο της Κωνσταντινούπολης. Ο Γραμματέας του Κρατικού Θησαυροφυλακίου παραιτήθηκε ενώ ο υπουργός Οικονομικών αυτοκτόνησε.

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ζήτησε από την Τουρκία να επιταχύνει τους ρυθμούς των ιδιωτικοποιήσεων, να αναμορφοώσει το ασφαλιστικό σύστημα και να

υπογράψει το Σύμφωνο Πολυμερούς Διαιτησίας. Επειδή όμως τόσο οι ιδιωτικοποιήσεις όσο και το Σύμφωνο Πολυμερούς Διαιτησίας αντίκεινται στο τουρκικό Σύνταγμα, η κυβέρνηση προετοίμασε την αναθεώρηση των σχετικών άρθρων του Συντάγματος, η οποία θα συζητηθεί στη Βουλή τις επόμενες μέρες.

Ωστόσο το κυριότερο εμπόδιο στις ιδιωτικοποιήσεις και την υπογραφή του συμφώνου αυτού είναι η αντίδραση της κοινής γνώμης και ειδικότερα των εργατικών συνδικάτων, των νομικών και των ακαδημαϊκών. Οι ιδιωτικοποιήσεις θα προκαλέσουν άνοδο της ανεργίας που ήδη υπολογίζεται στο 11%. Το Σύμφωνο Πολυμερούς Διαιτησίας ανοίγει το δρόμο στις ξένες επενδύσεις. Μέχρι σήμερα τα τουρκικά δικαστήρια εκδίκαζαν τις υποθέσεις μεταξύ Δημοσίου και ξένων επιχειρήσεων και οι αποφάσεις τους συνήθως ευνοούσαν το τουρκικό Δημόσιο. Η υπογραφή του Συμφώνου αυτού θα σημαίνει τον περιορισμό της δικαιοδοσίας των τουρκικών δικαστηρίων.

Όσο για το τρίτο αίτημα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, δηλαδή την αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος, αφορά τα μεγάλα ελλείμματα και γενικότερα τα οικονομικά προβλήματα του Οργανισμού Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Για τα ελλείμματα όμως αυτά ευθύνεται το ίδιο το κράτος. Εδώ και δεκαετίες οι διάφοροι κρατικοί οργανισμοί δανειζονται χωρίς τόκο από τα κεφάλαια του Οργανισμού και πολύ σπάνια τα επιστρέφουν.

Σύμφωνα με τις προτάσεις της κυβέρνησης που υπερψηφίστηκαν από την αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή, οι αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα προβλέπουν την άνοδο του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης από τα 43 στα 58 για τις γυναίκες και από τα 48 στα 60 για τους άντρες. Αναμένεται λοιπόν και νέα άνοδος της ανεργίας που θα πλήξει κυρίως τους νέους. Από την άλλη πλευρά, ο προσδόκιμος μέσος όρος ζωής στην Τουρκία για τους άντρες είναι τα 60: εξ ου και το σύνθημα που κυριαρχεί στις διαδηλώσεις και τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας που οργανώνουν τα συνδικάτα τον τελευταίο μήνα: «Σύνταξη στον τάφο».

Εάν η κυβέρνηση δεν λάβει σοβαρά υπόψη της τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης πολλά είναι τα προβλήματα που θα δημιουργηθούν, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τείνει να θεωρεί το δημοκρατικό πολίτευμα και τους θεσμούς υπεύθυνους για την οικονομική του εξαθλίωση. Έτσι γεννήθηκαν και διογκώθηκαν προβλήματα όπως αυτό της θεαματικής ανόδου των ισλαμιστών, το Κουρδικό, η έλλειψη δημοκρατικότητας και η συχνή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Φαίνεται πως η δημοκρατία ευδοκimeί μόνο σε χώρες που ευημερούν οικονομικά. Άλλωστε πόσο δημοκρατική είναι μια κυβέρνηση που παραβλέπει τις αντιδράσεις και τα αιτήματα του λαού που με την ψήφο του την έφερε στην εξουσία; Η Δύση πιέζοντας την κυβέρνηση να υιοθετήσει αντιλαϊκά μέτρα συμβάλει στην αποδυνάμωση της Δημοκρατίας στην Τουρκία.

Παλιές διαφορές, νέες αντιθέσεις

του Αστέρη Χουλιάρη

Οι απογραφές του πληθυσμού στο Μαλάουϊ δεν αναγνωρίζουν τις πολλές εθνότητες που κατοικούν στη μικρή αυτή χώρα της κεντρικής Αφρικής. Απλώς αναφέρονται σε Αφρικανούς, Ασιάτες και Ευρωπαίους¹. Άλλωστε ο Dr. Hastings Kamuzu Banda, ο επί τριακονταετία πρόεδρος του Μαλάουϊ, τόνιζε διαρκώς την ανάγκη για «ενότητα». Ωστόσο, στην πράξη, το αυταρχικό καθεστώς του βάθυνε τις διαφορές και ανισότητες ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.

Στα τέλη της δεκαετίας του '50, ακτιβιστές που αντιτίθονταν στην ενσωμάτωση του Μαλάουϊ –τότε Νουσαλάνδης– σε μια πολιτική ένωση με τις κυριαρχούμενες από τους λευκούς αποίκους Ροδεσίες, προσκάλεσαν τον Banda που τότε ασκούσε ιατρική στη Γκάνα, να αναλάβει την ηγεσία του κινήματός τους. Ο γιατρός υπήρξε δεινός ρήτορας και προικισμένος διαπραγματευτής. Όμως, όταν τελικά το Μαλάουϊ απέκτησε την ανεξαρτησία του από τη Βρετανία το 1964, ο Banda μετέτρεψε το Κόμμα του Κογκρέσου, το κίνημα για την ανεξαρτησία, σε προσωπικό του φέουδο, στρεφόμενος εναντίον πολλών από εκείνους που τον είχαν αρχικά προσκαλέσει. Ως πρώτος Πρόεδρος του Μαλάουϊ ο κάποτε μετριοπαθής γιατρός εξαπέλυσε μια εκστρατεία τρόμου, που περιλάμβανε την εξόντωση των πολιτικών ανταγωνιστών του. Ήταν μόνον η αρχή της τραγωδίας που επρόκειτο να ζήσει το Μαλάουϊ. Στις επόμενες τρεις δεκαετίες, ο Dr. Banda οικοδόμησε ένα από τα πιο καταπιεστικά, τα πλέον διεφθαρμένα και περισσότερο βίαια πολιτικά συστήματα στην Αφρική. Όπως σημειώνει ένας αναλυτής «το Μαλάουϊ δεν ήταν καν μονοκομματικό κράτος, στην πραγματικότητα ήταν το κράτος ενός και μόνον ανθρώπου»². Τα όρια μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων πόρων κατέστησαν ιδιαίτερα δυσδιάκριτα καθώς περίπου η μισή εθνική οικονομία έγινε προσωπική ιδιοκτησία του Banda. Ο γιατρός χρησιμοποίησε την οικονομική του δύναμη για να κτίσει για

τον εαυτό του μια σειρά από μεγαλοπρεπή παλάτια και για να επιβραβεύει τα πειθήνια όργανά του. Όσοι τολμούσαν ν' αμφισβητήσουν τον «ισόβιο πρόεδρο» ή να εκφράσουν κάποιο ενδιαφέρον για τη διαδοχή του φυλακίζονταν, δολοφονούνταν ή εξορίζονταν. Μια παραστρατιωτική οργάνωση, οι «Νεαροί Πιονιέροι του Μαλάουϊ» χρησιμοποιήθηκε για να κατασκοπεύει και να τρομοκρατεί το σύνολο του πληθυσμού. Βαθμιαία ένα κλίμα φόβου και καχυποψίας διαπότισε το σύνολο της κοινωνίας³.

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Πάνω απ' όλα όμως, ο Banda ενίσχυσε τις περιφερειακές αντιθέσεις της μικρής χώρας. Στην περίοδο της αποικιοκρατίας διαφορετικά πρότυπα δράσης των ιεραποστόλων, διαφορετικά συστήματα εκπαίδευσης και διαφορετικές μορφές οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής ενίσχυσαν τις περιφερειακές ανισότητες στο Μαλάουϊ. Τρεις ταυτότητες βασισμένες στον τόπο καταγωγής –το Βορρά, το Κέντρο και το Νότο– αντικατέστησαν βαθμιαία τους περισσότερους τοπικούς εθνοτικούς δεσμούς⁴. Η τριακονταετής διακυβέρνηση της χώρας από τον Banda ενίσχυσε αυτές τις αντιλήψεις.

ΜΑΛΑΟΥΪ Βασικά Στοιχεία

Έκταση: 118.480 τ.χ.
Πληθυσμός (1998): 10.300.000
ΑΕΠ (1998): 1.701 δισ. δολ.
ΑΕΠ κατά κεφαλή (1998): 165 δολ.
Εξωτερικό Χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ το 1998): 135%

Παρ' όλο που στις επίσημες ομιλίες του ο Πρόεδρος τόνιζε την κοινή ταυτότητα των κατοίκων του Μαλάουϊ, στην πράξη ακολούθησε πολιτικές που ευνοούσαν την περιοχή από την οποία καταγόταν, το Κέντρο, ιδρύοντας μια νέα πρωτεύουσα και κάνοντας τη γλώσσα της εθνότητάς του, της Chewa, επίσημη γλώσσα της χώρας (μαζί με τα αγγλικά). Οι Βόρειοι, λόγω της –αναλογικά με τον πληθυσμό τους– σχετικά υψηλής αντιπροσώπευσής τους στη δημόσια διοίκηση (που οφειλόταν στην έμφαση που είχαν δώσει οι προτεσταντικές ιεραποστολές στην εκπαίδευση την περίοδο της αποικιοκρατίας) ήταν τα μεγάλα θύματα των καταχρήσεων του καθεστώτος Banda. Το 1989 οι δάσκαλοι από το Βορρά κατηγορήθηκαν ότι σαμποτάρουν την εκπαίδευση μαθητών από το Κέντρο και το Νότο και διατάχθηκαν να επιστρέψουν στο Βορρά. Οι συλλήψεις που συνόδευαν την εφαρμογή του μέτρου ενίσχυσαν τα αισθήματα αποξένωσης των Βορείων και κατέδειξαν την παράνοια του καθεστώτος⁵.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 η οικονομία του Μαλάουϊ αντιμετώπισε μια οξυτάτη κρίση. Η κακή διαχείριση επιδείνωσε τα ήδη σοβαρά προβλήματα της πείνας και της ανεργίας. Η ξηρασία του 1992 έπληξε ιδιαίτερα την αγροτική οικονομία της χώρας και συνέβαλε στην αύξηση της μετανάστευσης προς τα αστικά κέντρα. Το Μαλάουϊ ήταν περισσότερο εξαρτημένο από ποτέ από την ξένη οικονομική βοήθεια. Για πολλά χρόνια ο Banda είχε εκμεταλλευθεί με επιδεξιότητα το φιλοδυτικό του προσανατολισμό για να κερδίσει την υποστήριξη των Αμερικανών και της Δυτικής Ευρώπης. Εντούτοις, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η πορεία εκδημοκρατι-

• Ο Αστέρης Χουλιάρης είναι ερευνητής στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων

σμού της Νότιας Αφρικής περιόρισαν τα περιθώρια ελιγμών που διέθετε το καθεστώς. Απαλλαγμένοι από τους γεωπολιτικούς υπολογισμούς του παρελθόντος, οι δυτικοί δωρητές άρχισαν να πιέζουν για εκδημοκρατισμό. Η Καθολική Εκκλησία του Μαλάουϊ έπαιξε ένα ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο ζητώντας, με μια ανοικτή επιστολή, το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εισαγωγή πολιτικών ελευθεριών. Οι εξελίξεις αυτές ενεργοποίησαν εξόριστες αντιπολιτευόμενες ομάδες που αναζήτησαν συμμάχους στο εσωτερικό της χώρας. Οι συντονισμένες πιέσεις είχαν τελικά αποτέλεσμα: τον Ιανουάριο του 1993, ο Banda ανακοίνωσε τη διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος για την εισαγωγή μιας πολυκομματικής δημοκρατίας. Το αποτέλεσμα ήταν συντριπτικό: το 63,5% των κατοίκων του Μαλάουϊ υποστήριξε τον πολυκομματισμό⁶.

ΤΟ ΝΕΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Οι πρώτες πολυκομματικές εκλογές στην ιστορία της χώρας διεξήχθησαν το Μάιο του 1994. Νέος Πρόεδρος της χώρας εξελέγη ο **Bakili Muluzi**, ένας μουσουλμάνος επιχειρηματίας από το Νότο. Ο Muluzi έλαβε το 47,2% των ψήφων, ο Πρόεδρος **Banda** το 33,5% ενώ ο **Chakufwa Chihana**, ένας πρώην συνδικαλιστής, το 18,9%. Στις ταυτόχρονες κοινοβουλευτικές εκλογές, το Ενωμένο Δημοκρατικό Μέτωπο (UDF) του Muluzi κατέλαβε 85 από τις 177 έδρες, το Κόμμα του Κογκρέσου (MCP) του Banda 55, και η Συμμαχία για τη Δημοκρατία (AFORD) του Chihana 16. Το περισσότερο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των εκλογών ήταν ο σχεδόν απόλυτος περιφερειακός χαρακτήρας της κεραικής: το AFORD κυριάρχησε στο Βόρειο, το MCP στο Κέντρο και το UDF στο Νότιο. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ένας αναλυτής: «Το 50% των εννέα εκατομμυρίων κατοίκων του Μαλάουϊ ζει στο Νότιο. Ο Muluzi κέρδισε τις εκλογές γιατί ήταν ο υποψήφιος αυτής της περιφέρειας»⁷. Ο Muluzi ήταν στο παρελθόν ανώτατο μέλος του κόμματος του Banda που είχε, όμως, πέσει σε δυσμένεια. Όχι λοιπόν τυχαία κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας το UDF κατηγορήθηκε από το AFORD -του οποίου ο ηγέτης ήταν γνωστός αντιφρονών- ως «Κόμμα του Κογκρέσου Νο 2»⁸. Έτσι, ο Muluzi, τονίζοντας τις διαφορές του με το προηγούμενο

καθεστώς, αποφάσισε να συλλάβει και να δικάσει τον Banda για τη δολοφονία το 1983 τριών υπουργών κι ενός βουλευτή. Ωστόσο, ο πρώην πρόεδρος ήταν πολύ αδύναμος για να εμφανισθεί στο δικαστήριο και η τελική ετυμηγορία τον απάλλαξε από τις κατηγορίες. Τελικά ο Banda πέθανε το 1997 σε ηλικία -σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή- 91 ετών⁹.

Το καθεστώς Muluzi εισήγαγε σημαντικές μεταρρυθμίσεις¹⁰. Το «Σώμα των Νέων Πιονιέρων» διαλύθηκε (με τη βοήθεια του στρατού) κι ο πληθυσμός της χώρας δεν ζει πλέον με το φόβο της κατάδοσης. Η κατάργηση των σχολικών διδάκτρων διπλασίασε τις εγγραφές στην εκπαίδευση. Ακόμη, η νέα κυβέρνηση προσπάθησε να διαφοροποιήσει την αγροτική παραγωγή, μειώνοντας την παραδοσιακή εξάρτηση από τις εξαγωγές καπνού ενώ παράλληλα επιδίωξε να περιορίσει τους ελέγχους τιμών και να προωθήσει τις ιδιωτικοποιήσεις. Ωστόσο η χώρα συνεχίζει να αντιμετωπίζει σοβαρότατα προβλήματα¹¹. Η φιλελευθεροποίηση των τιμών των αγροτικών προϊόντων και η κατάργηση των επιδοτήσεων έπληξαν τους καταναλωτές των αστικών κέντρων. Περαιτέρω, οι δυσμενείς συνθήκες στη διεθνή αγορά καπνού περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες βελτίωσης των συναλλαγματικών αποθεμάτων της χώρας. Ακόμη, η πρωτόγνωρη ελευθερία έχει οδηγήσει σε μια σημαντική αύξηση της εγκληματικότητας ενώ η διαφθορά έχει επεκταθεί. Παράλληλα, η απειλητική εξάπλωση του AIDS έχει μειώσει το προσδόκιμο ζωής στα 43 χρόνια ενώ η χώρα παραμένει μια από τις 15 φτωχότερες του πλανήτη.

Στις εκλογές του Ιουνίου του 1999 ο Muluzi αντιμετώπισε μια συμμαχία του MCP και του AFORD. Αυτή τη φορά το σχίσμα στις εκλογές ήταν ανάμεσα στο Βόρειο και Κεντρικό Μαλάουϊ από τη μια πλευρά και το Νότιο από την άλλη. Ανάμεσα σε κατηγορίες της αντιπολίτευσης για νοθεία, ο Muluzi έλαβε το 51% των ψήφων (48% σύμφωνα με την αντιπολίτευση) και ανανέωσε τη θητεία του ως Πρόεδρος της χώρας.

Λίγες μέρες μετά τις εκλογές ξέσπασαν ταραχές στο βόρειο Μαλάουϊ. Πάνω από δέκα τζαμιά παραδόθηκαν στις φλόγες ενώ μαγαζιά και σπίτια υποστηρικτών του UDF λεηλατήθηκαν¹². Όπως και στην Κένυα και στο Κονγκό-Μπραζαβίλ, η διαδικασία του εκδημοκρατισμού στο Μαλάουϊ

φαίνεται ότι ενισχύει τις υπο-εθνικές ταυτότητες (περιφερειακές ή εθνοτικές)¹³. Θα καταφέρει η ελίτ της χώρας να οικοδομήσει δι-εθνοπεριφερειακές συμμαχίες έτσι ώστε ν' αντιμετωπίσει το σχίσμα Βορρά-Νότου; Μόνο η ολοκλήρωση του εκδημοκρατισμού -με τουλάχιστον μία δεύτερη κυβερνητική αλλαγή- θα είναι σε θέση να προσφέρει μια απάντηση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Nick Young, "Regional divide marks Malawi poll", *Financial Times*, 17/5/1994.
2. Denis Venter, "Malawi: the transition to multi-party politics", in John Wiseman, ed., *Democracy and Political Change in Sub-Saharan Africa*, Λονδίνο: Routledge, 1995, σ. 155.
3. Daniel N. Posner, "Malawi's New Dawn", *Journal of Democracy*, τομ. 6 (1), 1/1995, σ. 133-136.
4. ό.π., σ. 132-133.
5. ό.π., σ. 136.
6. Julius O. Ihonvbere, "From despotism to democracy: the rise of multiparty politics in Malawi", *Third World Quarterly*, τομ. 18 (2), 1997, σ. 225-247.
7. D. N. Posner, ό.π., σ. 132.
8. J. O. Ihonvbere, ό.π., σ. 232.
9. Για δύο σύντομες νεκρολογίες για τον Banda, βλ. Richard Hall, "From doctor to dictator", *The Guardian Weekly*, 7/12/1997 και "Obituary: Hastings Banda", *The Economist*, 19/11/1997, σ. 104.
10. "Malawi: Free but poor", *The Economist*, 22/5/1999, σ. 57.
11. Kings M. Phiri and Kenneth R. Ross, eds, *Democratization in Malawi: a stocktaking*, Blantyre (Malawi): CLAIM, 1998.
12. "Arrests follow election riots", *BBC News*, 21/6/1999.
13. Michael Bratton and Nicolas van de Walle, *Democratic Experiments in Africa. Regime Transitions in Comparative Perspective*, Καίμπριτζ: Cambridge University Press, 1997, σ. 239.

Η επόμενη μέρα

του Πλάμεν Τόντσεφ

Μέχρι το κραχ του 1997 το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα την θεωρούσαν «μοντέλο ανάπτυξης». Όλα τα προγνωστικά την τοποθετούσαν στο Top Five των χωρών με το μεγαλύτερο ΑΕΠ το έτος 2020¹. Τα τελευταία δύο χρόνια, όμως, η Ινδονησία γνώρισε ένα εξαιρετικά άδοξο και επώδυνο τέλος αυτής της ξέφρενης πορείας προς την οικονομική μεγέθυνση. Οι πρόσφατες εκλογές απέδειξαν ότι η τέταρτη πολυπληθέστερη χώρα του κόσμου έμελλε να αλλάξει και... πολιτική σελίδα.

Η ηγέτιδα της αντιπολίτευσης της Ινδονησίας Μεγκαουατί Σουκαρνοπούτρι, μιλά σε συγκέντρωση οπαδών της.

Η χρηματιστηριακή και οικονομική κρίση που εξαπλώθηκε το καλοκαίρι του 1997 στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ασία, προκάλεσε αναταράξεις σε ολόκληρη την υφήλιο και έθεσε σε αμφισβήτηση πλήθος εκτιμήσεων για την ανάπτυξη του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου. Αλλά πουθενά αλλού

δεν ήταν η αναθεώρηση τόσο πλήρης και εκ βάθρων όσο στην Ινδονησία, τη χώρα που επί τριάντα και πλέον χρόνια αποτελούσε τη «ναυαρχίδα» της επεκτατικής μεγέθυνσης μιας αναπτυσσόμενης οικονομίας.

Όταν το αμέσως επόμενο έτος το ΑΕΠ της χώρας αυτής συρρικνώθηκε κατά 15%

και το κατά κεφαλήν εισόδημα έμεινε λιγότερο από το... μισό, ήταν οφθαλμοφανές ότι κάτι στο μοντέλο της Ινδονησίας πήγε στραβά. Τώρα, το γιατί έγκυρα ιδρύματα καθοριστικής σημασίας για την παγκόσμια οικονομία έπεσαν τόσο οικτρά έξω, είναι ίσως θέμα άλλου πονήματος². Είναι φανερό, όμως, ότι πρόκειται για ένα ζητή-

μα κατ' εξοχήν πολιτικό. Όπερ αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, και από τις ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν στην Ινδονησία και οδήγησαν στην παραίτηση του Προέδρου **Σουχάρτο** στις 21 Μαΐου 1998.

Υπό τη μαζική κατακραυγή από τους εξαθλιωμένους Ινδονήσιους και εν μέσω βίαιων συγκρούσεων σε πολλά μέρη της χώρας, ο αντικαταστάτης του **Χαμπίμπι** δεν μπορούσε παρά να δεσμευθεί για την προκήρυξη εκλογών, έστω και μετά από διάστημα ενός έτους, στις 7 Ιουνίου 1999. Εκλογών, οι οποίες λόγω του ειδικού βάρους της Ινδονησίας, αλλά και της απουσίας σταθερών δημοκρατικών θεσμών, χαρακτηρίστηκαν ως «ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα του έτους σε διεθνή κλίμακα»³.

Το «λαϊκό αίτημα» για ριζική πολιτική ανανέωση ήταν τόσο καθολικό, που ο **Χαμπίμπι** αναγκάστηκε να προκηρύξει για την ίδια μέρα τριπλές εκλογές – τοπικές, περιφερειακές και εθνικές. Επιπλέον, το φθινόπωρο θα εκλεγεί και ο τέταρτος Πρόεδρος της χώρας⁴ από ένα είδος διευρυμένης Εθνοσυνέλευσης.

Το πλέον σημαντικό όργανο της Ινδονησίας, η Εθνοσυνέλευση, απαρτίζεται από 500 βουλευτές, εκ των οποίων 38 διορίζονται από την ηγεσία του στρατού που εξακολουθεί να απολαμβάνει ειδικά θεσμικά προνομία. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της χώρας, σ' αυτούς τους 500 αντιπροσώπους προστίθενται για μια μοναδική συνεδρίαση 200 ανώτατοι αξιωματούχοι ex officio, ώστε οι 700 εκλέκτορες να αναδείξουν τον Πρόεδρο της Ινδονησίας και να εγκρίνουν τις βασικές κατευθύνσεις του πενταετούς κυβερνητικού προγράμματος. Από το 1965 έως πέρυσι ο **Σουχάρτο** δεν αντιμετώπισε κανένα απολύτως πρόβλημα κατά την εκλογή του, χάρη στον ασφυκτικό έλεγχο που ασκούσε στους εκλέκτορες. Ωστόσο, τα πράγματα έχουν αλλάξει πλέον για τα καλά, καθώς ο πολυκομματισμός ήταν ένα από τα βασικά γνωρίσματα των πρόσφατων εκλογών.

Αυτό φαίνεται, αν μη τι άλλο, από το γεγονός ότι αίτηση για συμμετοχή στις εκλογές υπέβαλαν περί τα 130 κόμματα και συνδυασμοί, εκ των οποίων άδεια να εγγραφούν έλαβαν μόνο... 48. Το κρίσιμο συνταγματικό κριτήριο συμμετοχής ήταν η προσήλωση των κομμάτων στο δόγμα *pancasila*, το οικοδόμημα πέντε θεμελιωδών αρχών του ενιαίου κράτους, όπως τις

διατύπωσε ο πρώτος Πρόεδρος της ανεξάρτητης Ινδονησίας **Σουκάρνο**.

Παρά τις εν πολλοίς εύλογες ανησυχίες, οι εκλογές κύλησαν απροσδόκητα ομαλά, με χρώματα και ήχους που μάλλον θύμιζαν το καρναβάλι του Ρίο παρά την αιματοχυσία του περασμένου έτους. Η δε προσέλευση των 120 εκατ. ψηφοφόρων κυμάνθηκε περί το απίστευτο για τα ευρωπαϊκά δεδομένα 95%, για να επικυρώσει τη βούληση για δημοκρατικές αλλαγές στη χώρα.

Νικητής των εκλογών, όπως και αναμενόταν άλλωστε, αναδείχθηκε το Δημοκρατικό Αγωνιστικό Κόμμα της Ινδονησίας (PDI Perjuangan), κύριος εκφραστής των φτωχών στρωμάτων στα μεγάλα αστικά κέντρα. Επικεφαλής του PDI-P δεν είναι άλλος από τη **Megawati Sukarnoputri**, κόρη του **Σουκάρνο** και προσωπική αντίπαλο του **Σουχάρτο**, ο οποίος και ανέτρεψε τον πατέρα της το 1965. Ωστόσο, ο μύθος που πλέχθηκε γύρω από τη **Megawati**, δεν στάθηκε αρκετός για ένα σαρωτικό ποσοστό που οι προεκλογικές δημοσκοπήσεις υπολόγιζαν στο 45%. Το PDI-P μετά βίας ξεπέρασε το 33%, γεγονός που προβληματίζει για την πραγματική δυναμική του.

Αντίθετα με τις προβλέψεις, το κυβερνών κόμμα **Golkar** πορεύθηκε σταθερά και, παρ' όλο που είχε να αντιμετωπίσει το σύνολο της αντιπολίτευσης, ήρθε δεύτερο με 22% περίπου. Το **Golkar** είναι γνωστό για τις στενές σχέσεις του με τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας (ABRI) και δικαιολογημένα συγκεντρώνει την αντιπάθεια πολλών Ινδονησίων. Ως φορέας της πολιτικής και οικονομικής ελίτ, το κόμμα αυτό έχει πλήρως ταυτιστεί με τη *Νέα Τάξη* του **Σουχάρτο** και εξακολουθεί να συμβολίζει τη διαφθορά του προηγούμενου καθεστώτος.

Η μεγαλύτερη μουσουλμανική χώρα του κόσμου, αν και το Ισλάμ ασκείται σε πολύ πιο ήπια μορφή απ' ό,τι σε άλλες χώρες, δεν θα μπορούσε παρά να έχει και ισχυρά θρησκευτικά κόμματα. Έτσι, δεν αποτελεί έκπληξη η τρίτη θέση του Κόμματος Εθνικής Αφύπνισης (PKB), στους κόλπους του οποίου διεξάγεται έντονη διαμάχη για το ρόλο του Ισλάμ στην πολιτική. Λιγότερο θεοκρατικό είναι το Κόμμα Εθνικής Εντολής (PAN), ενώ την πεντάδα των κομμάτων που θα εκπροσωπηθούν στην Εθνοσυνέλευση συμπληρώνει το Ενωμένο Κόμμα για την Ανάπτυξη (PPP).

Παρά τους αργούς ρυθμούς στην καταμέ-

τρηση των ψήφων, η όλη εκλογική διαδικασία έγινε γενικώς αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα. Έτσι, φαίνεται πως η Ινδονησία θα έχει για πρώτη φορά τα τελευταία 34 χρόνια μια πραγματικά αντιπροσωπευτική Εθνοσυνέλευση. Αυτό, όμως, δεν είναι το τέλος των πολιτικών αλλαγών που επιφυλάσσει το 1999.

Απομένει να εκλεγεί ο επόμενος Πρόεδρος της Ινδονησίας τους προσεχείς μήνες. Φαίνεται ίσως λογικό το ανώτατο αξίωμα να καταλάβει η **Megawati**, εκμεταλλευόμενη τόσο το όνομα του πατέρα της όσο και τον αέρα της πρόσφατης νίκης. Ωστόσο, έχει να αντιμετωπίσει μια διάχυτη δυσπιστία ως προς τις ικανότητές της και την πολιτική ωριμότητά της. Ο δε **Χαμπίμπι** είναι αναμφισβήτητα ικανός διαχειριστής και πασχίζει εμφανώς να οικοδομήσει για τον εαυτό του image δημοκράτη, αλλά υπήρξε επί πολλά έτη δεξί χέρι του **Σουχάρτο** και χρεώνεται τουλάχιστον πολιτικές ευθύνες για τις δεκαετίες ευνοιοκρατίας. Μπροστά στο δίλημμα αυτό, δεν αποκλείεται την κούρσα της Προεδρίας να κερδίσει τελικά κάποιος τρίτος, λιγότερο αμφιλεγόμενος, υποψήφιος.

Πάντως, όποιος και να είναι ο επόμενος Πρόεδρος της Ινδονησίας, η θέση του κάθε άλλο παρά αξιοζήλευτη θα είναι. Μεταξύ πολλών άλλων, το επικείμενο δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία του Ανατολικού Τιμόρ (σε ευθεία αντίθεση με την *pancasila*), αλλά και η πίεση για ταχύτατη οικονομική ανόρθωση της Ινδονησίας θα σημαδέψουν την επόμενη μέρα αυτής της σημαντικής χώρας, με τους πλούσιους φυσικούς πόρους, αλλά και με τα τεράστια συσσωρευμένα προβλήματα. Οι Ινδονήσιοι, λοιπόν, ψήφισαν «Ναι» στις αλλαγές. Είναι όμως σε θέση να τις χειριστούν;

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μετά από την Κίνα, τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την Ινδία, Pam Woodall, "The Global Economy", *The Economist*, 1/10/94, σ. 4-8.
2. Για μια ενδιαφέρουσα ανάλυση της ανακρίβειας που χαρακτηρίζει τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της Ινδονησίας επί πολλά χρόνια, βλ. Clive Hamilton, *Australian Financial Review*, 18/3/98.
3. Συνέντευξη του πρώην προέδρου των ΗΠΑ Τζ. Κάρτερ στο *Newsweek*, 24/5/99.
4. Ως τώρα Πρόεδροι της ανεξάρτητης Ινδονησίας υπήρξαν ο ιδρυτής της **Σουκάρνο**, μέχρι πέρυσι ο **Σουχάρτο** και προς το παρόν ο **Χαμπίμπι**.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ

Μετά την απρόβλεπτη επιτυχία που είχε το Παγκόσμιο Κύπελλο Γυναικείου Ποδοσφαίρου, το Μουντιάλ '99, στις ΗΠΑ, οι εκπρόσωποι της FIFA δήλωναν ότι το μέλλον του ποδοσφαίρου είναι γυναικείο. Λέτε το ίδιο να πει και η ΝΑΣΑ μετά την επιτυχή έκβαση του πενθήμερου ταξιδιού του Κολούμπια με κυβερνήτη την Έιλιν Κόλινς; Την περασμένη εβδομάδα, η πρώτη γυναίκα κυβερνήτης διαστημοπλοίου απογείωσε το 2.000 τόνων «καμάρι» της αμερικάνικης αστρονομίας. Οι δύο αρχικές ανεπιτυχείς προσπάθειες που κατήλωσαν αρκετούς θεατές στο ακρωτήριο Κανάβεραλ και στην οθόνη τους, δεν έκαμψαν το πενταμελές πλήρωμα του Κολούμπια. Τρεις άντρες και δύο γυναίκες εγκατέστησαν με επιτυχία σε τροχιά τον τρίτο σημαντικό διαστημικό σταθμό της ΝΑΣΑ, Σάντρα. Προβλεπόμενη διάρκεια ζωής του είναι τα πέντε χρόνια. Προορισμός του, η διερεύνηση των πιο ισχυρών πηγών εκπομπής ακτινών Χ: μαύρες τρύπες, συγκρούσεις γαλαξιών, απομεινάρια των σούπερ νόβα. Ο σταθμός κόστισε 1,5 δισ. δολάρια. Όσα χρειάζονταν για να χορτάσουν και να θεραπευτούν οι επί γης κολασμένοι. Παρόμοιο ερώτημα τέθηκε και πρόσφατα με την ευκαιρία της επετείου της προσελήνωσης του Απόλλωνα πριν τριάντα χρόνια. Τι κέρδισε η ανθρωπότητα με τα διαστημικά ταξίδια; Η αστρονομία και η βιοϊατρική μας έμα-

θαν πολλά για τη γη και τον άνθρωπο, απαντούν οι επιστήμονες.

ΡΟΖ ΔΟΛΑΡΙΑ

Η δεύτερη πόλη της Μ. Βρετανίας χαρακτηρίζεται φέτος «ροζ πρωτεύουσα». Ο τοπικός σύλλογος του Μάντσεστερ φοβάται ότι θ' αλλοιωθεί η πόλη. «Αρνούμαστε να μεταβληθεί η πόλη μας σε πρωτεύουσα ομοφυλόφιλων». Η διεθνής καμπάνια που έχουν εξαπολύσει φέτος οι τουριστικές επιχειρήσεις στο Μάντσεστερ έχει ξεπεράσει κάθε προηγούμενο. Οι αφίσες δείχνουν άντρες με δερμάτινα και γυναίκες που φιλιούνται. Στην αντίστοιχη ιστοσελίδα στο ίντερνετ υπάρχουν κατάλογοι για εστιατόρια, μπαρ, ξενοδοχεία «μόνο για γυναίκες» ή «για άντρες με δερμάτινα» ή ακόμα με τίτλο «οι ετεροφυλόφιλοι επιτρέπονται». Οι επιχειρήσεις αυτές απευθύνονται στους ομοφυλόφιλους που έχουν αποδειχθεί καλοί πελάτες διότι ταξιδεύουν πολύ και ξοδεύουν πολλά. Οι ομοφυλόφιλοι του Μάντσεστερ διεκδικούν επιπλέον την πρωτοπορία του κινήματος. Δεν υπάρχουν στο Μάντσεστερ «οι μισογυνισμοί» του Λονδίνου και η «φαλλοκρατία» του Λίβερπουλ, διατείνονται.

ΟΙ ΤΑΛΙΜΠΑΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΟΝΤΑΙ

Ο εκπρόσωπος του συμβουλίου των Τάλιμπαν, Μοχάμεντ Ραμπανί, αποδέχτηκε την περασμένη εβδομάδα πρόταση του ΟΗΕ για διαπραγμάτευση της χώρας του με τις ΗΠΑ και το Ιράν. Η

συμφιλίωση με τις δύο αυτές χώρες μοιάζει δύσκολη. Οι μεν ΗΠΑ κατηγορούν τους αφγανούς ισλαμιστές ότι δίνουν άσυλο και δεν απελαύνουν τον «τρομοκράτη» Ουσούμα Μπεν Λάντεν που κατηγορείται για τις πολύνεκρες επιθέσεις εναντίον των αμερικανικών πρεσβειών στην Κένυα και την Τανζανία, τον Αύγουστο 1998. Ο αριθμός των θυμάτων έφτασε τους 224. Το Ιράν μετά τη δολοφονία ιρανών διπλωματών στο βόρειο Αφγανιστάν τον περασμένο χρόνο, είχε συγκεντρώσει στρατό στα σύνορα με το

Αφγανιστάν. Η μεσολάβηση τότε του ΟΗΕ απέτρεψε την ένταση της κρίσης. Ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ, Λάκνταρ Μπραχίμι, προσπαθεί να προάγει την ειρήνη ανάμεσα στη Συμμαχία του βορρά και στους Τάλιμπαν. Οι τελευταίοι, αν και στην αρχή υποστηρίχθηκαν από τις ΗΠΑ, φαίνεται τελευταία να χάνουν την εύνειά τους. Τα θύματα, τα βασανιστήρια και η καταπίεση που εξασκούν στο ντόπιο πληθυσμό δεν έχουν ακόμα καταγραφεί σε όλη τους την έκταση.

Σέρβες εγκαταλείπουν το νοσοκομείο της Πρίστινα όπου αναγνώρισαν τα πτώματα των συγγενών τους που σκότωσαν οι ουτσεκάδες. Και αποδοκιμάζουν τους δημοσιογράφους που επιμένουν να βλέπουν δύματα μόνο στη μία πλευρά.

Ο Τσόμσκυ και οι ανησυχούντες

του Νίκου Ράπτη

Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1993 το *Αντί* δημοσίευσε τα πρώτα τέσσερα άρθρα του για τον Νόαμ Τσόμσκυ (τευχ. 526 και 529). Ακολούθησε, το 1994, η έκδοση των βιβλίων του Τσόμσκυ *Επανεκτιμώντας το Κάμελοτ* και *Έτος 501*, που είχαν ήδη παρουσιαστεί στα άρθρα εκείνα του *Αντί*.

Ακολουθούν οι εκδόσεις των βιβλίων *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων* (Λιβάνης, 1996) του ίδιου του Τσόμσκυ και *Ο Νόαμ Τσόμσκυ και τα ΜΜΕ* (Παρατηρητής, 1996) του Mark Achbar.

Από τον Νοέμβριο του 1997 αρχίζει η δημοσίευση μιας σειράς άρθρων στην *Ελευθεροτυπία*, τα οποία συνεχίζονται μέχρι σήμερα (1999). Συγχρόνως, εκδίδονται συνεχώς έργα του Τσόμσκυ, ώστε μέσα σε λιγότερο από 5 χρόνια (1994-1999) να έχει δημιουργηθεί μια ελληνική βιβλιοθήκη από έργα του Τσόμσκυ και για τον Τσόμσκυ που φτάνει τα έντεκα βιβλία! (8 βιβλία του Τσόμσκυ και 3 βιβλία για τον Τσόμσκυ). Επίκειται δε η κυκλοφορία τριών ακόμη βιβλίων¹. Η σύντομη αυτή ανασκόπηση της πενταετούς ιστορίας της δημοσίευσης έργων του Τσόμσκυ στην Ελλάδα, δείχνει ότι το έργο του έχει απήχηση στη χώρα μας.

Η αντίδραση όμως σ' αυτό ήρθε μόλις τον πέμπτο χρόνο! Πριν από λίγες ημέρες ο κ. **Ανδρέας Ανδριανόπουλος** έγραψε δύο άρθρα με (κάπως περίεργα επιθετική) κριτική κατά του Τσόμσκυ στην *Ελευθεροτυπία* (2/7/99) και στα *Νέα* (3-4/7/99). Επίσης, στην *Ελευθεροτυπία* (10/7/99) ο κ. **Σπύλιος Παπασπηλιόπουλος** έγραφε: «Προσωπικά, εκτιμώ απέραντα τις απόψεις του Γκάμπριελ, όχι όμως και του Τσόμσκυ, μεγάλου γλωσσολόγου, αλλά μέτριου πολιτικού και κοινωνικού αναλυτή...».

Τέλος, στο *Βήμα της Κυριακής* (11/7/99) ο κ. **Ριχάρδος Σωμερίτης** (εν είδει απειλής) γράφει: «Αν θέλουμε διαφορετικές, καλύτερες, σχέσεις με τη Δύση, πρέπει

εμείς οι ίδιοι να ξεκαθαρίσουμε τι ακριβώς θέλουμε. Δεν το πράξαμε με τις δήθεν ευρωεκλογές. Ας το πράξουμε με τις εθνικές εκλογές. Και αν το αποφασίσουμε, ας εκλέξουμε κάποιον υπο-Τσόμσκι να μας κυβερνήσει».

Αυτή φαίνεται ότι είναι η αρχή (ας ελπίσουμε και το τέλος) της αντίδρασης σε μια μάλλον ανησυχητική (για κάποιους) αποδοχή από τους Έλληνες του Τσόμσκυ και του πληροφοριακού του έργου – προπαγάντς αυτού!

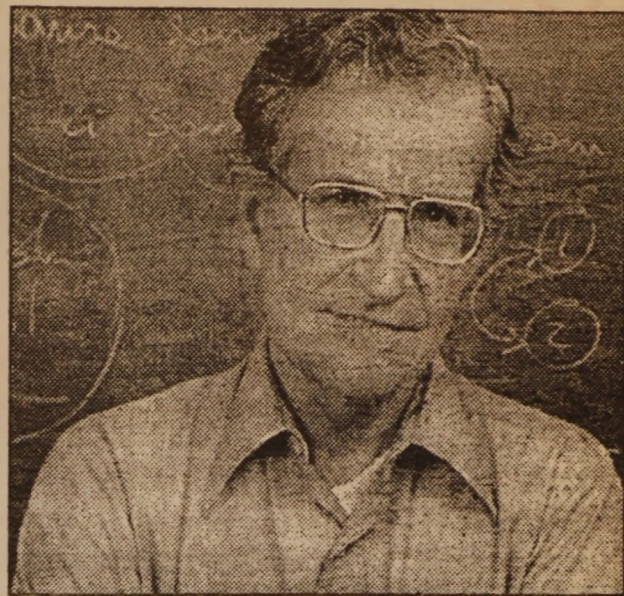
Όμως, είναι «πρέπον» να δοθούν κάποιες απαντήσεις, κυρίως στον κ. Ανδριανόπουλο, που έγραψε τα δύο εκτεταμένα άρθρα στην *Ελευθεροτυπία* και στα *Νέα*. Επίσης, είναι «πρέπον» να απαντηθούν όσο το δυνατόν περισσότερα σημεία των άρθρων αυτών μέσα από το ίδιο το έργο του Τσόμσκυ. Αυτό θα προσπαθήσω.

Γράφει ο κ. Ανδριανόπουλος στα *Νέα*: «Ο εχθρός (του Τσόμσκυ) πάντοτε είναι η οικονομία της αγοράς... οι τεχνολογικές ανακαλύψεις κυρίως στις επικοινωνίες...».

Όμως ο Τσόμσκυ εδώ και δεκαετίες έχει γράψει: «Νομίζω ότι η εκβιομηχάνιση (industrialization) και η προώθηση της τεχνολογίας προσφέρει δυνατότητες για αυτοδιαχείριση σε μια ευρεία κλίμακα, οι οποίες δυνατότητες απλώς δεν υπήρχαν σε προγενέστερες περιόδους. Και στην πραγματικότητα αυτή είναι η ορθολογική προσέγγιση για μια προηγμένη και πολύπλοκη βιομηχανική κοινωνία...»².

Αλλού πάλι αναφέρει: «Στα αρχικά του στάδια το βιομηχανικό σύστημα απαιτούσε το είδος της εξειδικευμένης εργασίας η οποία, όπως επισήμανε ο Άνταμ Σμιθ, μετέτρεπε τους ανθρώπους σε ηλιθίους, απλά εργαλεία στην παραγωγή. Αυτό δεν ισχύει πια. Με τη σύγχρονη τεχνολογία τα εργαλεία μπορούν να είναι εργαλεία και οι άνθρωποι μπορούν να είναι άνθρωποι»³. Αγνοεί τόσο πολύ τις απόψεις του Τσόμσκυ ο κ. Ανδριανόπουλος;

Συνεχίζοντας ο κ. Ανδριανόπουλος λέει ότι ο Τσόμσκυ «επανήλθε στα τέλη του '80... με κηρύγματα εναντίον της εποχής των μίντια. Συνεχίζει και η δική μας απορία: πραγματικά θεωρεί ο κ. Ανδριανόπουλος ότι ο Τσόμσκυ απορρίπτει τα μίντια και την εποχή τους; Κάνει πως δεν καταλαβαίνει ότι ο Τσόμσκυ αναφέρεται

στην προπαγάνδα μέσω των μίντια και όχι στα ίδια τα μέσα και την τεχνολογία τους; Οι περισσότεροι Έλληνες πια έμαθαν από τον Τσόμσκυ ποια ήταν η πρώτη κυβερνητική επιχείρηση προπαγάνδας. «Αυτή έγινε από την κυβέρνηση Γούντροου Γουίλσον. Ο Γούντροου Γουίλσον εξελέγη πρόεδρος το 1916... Συνέστησε μια κυβερνητική επιτροπή προπαγάνδας, την αποκαλούμενη Επιτροπή Creel, η οποία πέτυχε μέσα σε έξι μήνες να μετατρέψει έναν ειρηνιστικό πληθυσμό σ' έναν υστερικό, πολεμοχαρή πληθυσμό ο οποίος ήθελε να κατασπαράξει ο,τιδήποτε το γερμανικό...»⁴.

Στο σημείο αυτό σταματάμε διαπιστώνοντας ότι και να συνεχίσουμε να απαντάμε λέξη προς λέξη στο άρθρο του κ. Ανδριανόπουλου δε θα προσθέσουμε τίποτε το σημαντικό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για τη σχεδόν μηδενική (εκδοτική και άλλη) προϊστορία του Τσόμσκυ στην Ελλάδα πριν από τα άρθρα του 1993 στο *Αντί* υπάρχει αναφορά στο πρώτο άρθρο του τευχ. 526 – με μια συμπλήρωση, που έγινε αργότερα, σε σχέση με την έκδοση από το Πρίσμα, το 1992, του βιβλίου *Προπαγάνδα και μέσα μαζικής επικοινωνίας* σε μετάφραση του **Παναγιώτη Καλαμαρά**. Επίσης, εδώ θα θέλαμε να επισημάνουμε, όπως έγινε και στο άρθρο του 1993, την ύπαρξη του βιβλίου του **Δημήτρη Σωτηρόπουλου** *Γλωσσολογία και ανθρωπισμός* (Σμυρνιωτάκης, 1991), το οποίο έχει μείνει άγνωστο μέχρι σήμερα. Αλλά το *Αντί* ήδη από το τχ. 5 της 2/11/1974 είχε δημοσιεύσει για πρώτη φορά στην Ελλάδα δοκίμιο του Νόαμ Τσόμσκυ για τους διανοούμενους.
2. Chomsky Noam, *Radical Priorities*, Black Rose Books, 1981, σελ. 248-9.
3. Στο ίδιο, σελ. 224.
4. Τσόμσκυ Νόαμ, (επιμέλεια Ν. Ράπτης), «Τα Μέσα Ενημέρωσης, η προπαγάνδα...», *Αντί*, τευχ. 529, 6/8/93, σελ. 41.

ΔΙΛΩΟΣ

ΠΑΡΑΝΟΜΟΥΝΤΕΣ

Από την αναγνώστρια του περιοδικού Μ.Δ. (τα στοιχεία της στη διάθεση του περιοδικού) πήραμε την επιστολή που ακολουθεί. Εμείς συμμαριζόμαστε τις απορίες της.

Αγαπητό ANTI,

Πέρασαν δυο μήνες από τότε που έγιναν γνωστές οι παρανομίες και τα αυθαίρετα της Ναυπάκτου, κι αυτό εξαιτίας των τραμπουκισμών που οδήγησαν τον καταγγέλλοντα καθηγητή στο νοσοκομείο. Κινήθηκαν οι δικαστικές αρχές, οι ελεγκτές της δημόσιας διοίκησης, βγήκαν στη φόρα μερικά από όσα διαπράττουν «αρμόδιοι» του ΥΠΕΧΩΔΕ. Αυθαίρετα που «πριμοδοτούνται» με μαύρα λεφτά.

Έχω μίαν απορία: Γιατί δεν διαμαρτυρήθηκε κανείς για τις δεκάδες παραβάσεις των νομίμων διαδικασιών που διέπραξε ο μεγαλοεκδότης κ. Χρ. Λαμπράκης διά του ΟΜΜΑ, προκειμένου να χτίσει την Όπερά του; Στο Αντί έχουν καταγγελθεί χρόνια τώρα και έχουν κατονομασθεί οι υπεύθυνοι για συγκεκριμένες παραβάσεις του νόμου. Έχουν αναφερθεί τα ονόματα των κ. Λιάσκα (προέδρου του Τ.Ε.Ε.), Ευσταθιάδη (νυν γ.γ. Δημόσιας Τάξης), του αρμόδιου ΥΠΕΧΩΔΕ Λαλιώτη και άλλων. Όμως καμιά διαδικασία δεν κινήθηκε, κανένα έντυπο –πλην εξαιρέσεων– δεν ασχολήθηκε με το θέμα.

Το ευτράπελο στην ιστορία είναι πως μεταξύ των άλλων που «ξεσηκώθηκαν» προσφάτως συμπεριλαμβάνεται και ο Πρόεδρος του Τ.Ε.Ε Κώστας Λιάσκας!

Στην άκρη, λοιπόν, οι υποκρισίες. Όταν πρόκειται για τον προνομιούχο πολίτη της χώρας ουδείς ανοίγει το στοματάκι του, ουδείς βλέπει τις παρανομίες του. Διότι απλούστατα όλοι τον υπηρετούν.

Μήπως θα έπρεπε να «πεταχτεί» και κάποιος αρμόδιος επόπτης στο εργοτάξιο του ΟΜΜΑ που δουλεύει τελευταία νυχθημερόν; Θα διαπιστώσει τις πιο φρέσκες παρανομίες. Δεν έχουν ακόμη νομιμοποιηθεί.

Να περιμένουμε;

Μ.Δ.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΥΠΕΞ

Από τον αναγνώστη μας κ. Βασίλη Γιαννάκοβα πήραμε την ακόλουθη επιστολή:

Κύριε Διευθυντά,

Την Παρασκευή 13 Φεβρουαρίου 1998, το Αντί φιλοξένησε επιστολή μου σχετικά με τους συμβασιούχους υπαλλήλους της εξωτερικής υπηρεσίας του ΥΠΕΞ και την μη μονιμοποίησή τους, σύμφωνα με τον Νέο Οργανισμό του υπουργείου.

Δυστυχώς η επιστολή αυτή ήταν η αρχή της εκδιώξεώς μου και τελικά της απολύσεώς μου από το Γενικό Προξενείο Αμβούργου, στο οποίο εργαζόμουν έξι χρόνια, με τις μετέπειτα γνωστές ραδιοургίες της Προξένου και των Πάγκαλου και Ζώρα.

Επειδή η απόλυσή μου ήταν άδικη –οι μετέπειτα εξελίξεις και τα γραφόμενα στον τύπο φανέρωσαν ένα σκοτεινό κύκλωμα που δρά εδώ και μια δεκαετία– απαιτώ από τον σημερινό υπουργό των Εξωτερικών κ. Γιώργο Παπανδρέου να την ανακαλέσει και να προβεί στην επαναπρόσληψή μου, διαφυλάσσοντας έτσι και το κύρος του Υπουργείου των Εξωτερικών αλλά και την έννοια της δικαιοσύνης.

Πρόσφατα κατέθεσα σχετικό φάκελο προς τον υπουργό των Εξωτερικών και τον Γενικό Γραμματέα Διοίκησης και Οργάνωσης κ. Χάρη Μπαπούκη (ΚΕΞ 109/16-6-99 α/α 2 και ΚΕΞ 59/16-6-99 α/α 2) για να εξετάσουν εκ νέου την άδικη απόλυσή μου «για ανάρμοστη συμπεριφορά», επειδή δηλαδή έστειλα απόρρητη αναφορά προς τον υπουργό κ. Πάγκαλο, τον πρωθυπουργό και τον αρχηγό της ΚΥΠ κ. Σταυρακάκη. Δηλαδή απολύθηκα με την δικαιολογία της «υπέρβασης ιεραρχίας». Ενώ μετά το φιάσκο Οτσαλάν μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι οι ίδιοι μου ζήτησαν να την στείλω, διότι όλη η ομογένεια της Βορείου Γερμανίας μιλούσε για τις παρανομίες που είδαν το φως της δημοσιότητας.

Όμως το Μονομελές Δικαστήριο απέρριψε τα ασφαλιστικά μέτρα που κατέθεσα και παρέπεμψε την υπόθεση στο Πρωτοδι-

κείο για τον Σεπτέμβριο 1999, χωρίς να λάβει υπόψη του ούτε το δύο χρόνων τυφλό παιδί μου, ούτε την άνεργη σύζυγό μου.

Αν λοιπόν ο σημερινός υπουργός του ΥΠΕΞ θέλει να διασώσει το κύρος αυτού του υπουργείου και να μιλάει για δικαιοσύνη ας επιληφθεί του θέματός μου.

Ευχαριστώ

Βασίλης Γιαννάκοβας
πρώην υπάλληλος ΥΠΕΞ

ΤΑ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΗΣ ΔΙΟΞΙΝΗΣ

Από τον φίλο Ν. Παπαδόπουλο το γράμμα που ακολουθεί:

Δεν μπορεί κανείς να έχει αντιρρήσεις για την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας. Νέες επινοήσεις απελευθερώνουν δυνάμεις, ανασκευάζουν υλικά, απαλύνουν τον ανθρώπινο μόχθο, ανοίγουν ορίζοντες. Αλλά αυτή είναι η μία όψη. Γιατί η επιστήμη δεν είναι ουδέτερη, ούτε βέβαια και καμιά τεχνολογική επινοήση. Η εξέλιξη της τεχνολογίας δεν έχει τεθεί στην υπηρεσία του ανθρώπου – χιλιοειπωμένη διατύπωση. Η εξέλιξη της τεχνολογίας υπηρετεί τα οργανωμένα οικονομικά συμφέροντα, υπηρετεί τελικά τα κέρδη των πολυεθνικών. Τα ενδιαφέροντά τους δεν είναι φυσικά άλλα από τα υπερκέρδη. Τα ενδιαφέροντά τους είναι τα παιχνίδια στα διεθνή χρηματιστήρια, το «σοφό» management, οι έξυπνες συσκευασίες – ό,τι συνδυάζει μεγάλη διάδοση, κατανάλωση και κέρδος. Η αξία της ανθρώπινης ζωής δεν μετρά, γιατί αν μετρούσε, η ανάπτυξη θα στηριζόταν σε άλλες βάσεις με οικολογικά κριτήρια, ας πούμε.

Η εντατικοποίηση της παραγωγής και η ασυδοσία της αγοράς σε συνδυασμό με την έλλειψη ελεγκτικών μηχανισμών έχουν αφήσει τους καταναλωτές απροστάτευτους – έρμαια της αγοράς, αν συνυπολογίσουμε και την διαφήμιση.

Υπολογίστε λοιπόν τις δαπάνες για διαφήμιση, συσκευασίες, την έρευνα που στοχεύει σε μεγιστοποίηση μεγεθών αγνοώ-

ντας την υγεία. Υπολογίστε όλα τα αρνητικά μεγέθη που αυξάνονται εξαιτίας της «ανάπτυξης» (ρύπους, απορρίμματα κ.λπ.) και θα διαπιστώσετε ότι δεν περισσεύουν λεφτά για έλεγχο ποιότητας. Ένας φαύλος κύκλος που ο «ανεπτυγμένος κόσμος» επέλεξε για τους πολίτες του και για εκείνους του δεύτερου και του τρίτου κόσμου.

Αυτό είναι το πρότυπο ζωής που η ελεύθερη αγορά προβάλλει και επιβάλλει – και διαφημίζει...

Και εμείς μένουμε αμέτοχοι.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Νίκος Παπαδόπουλος

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ

Από τον φίλο και συνεργάτη Σπήλιο Παπασπηλιόπουλο λάβαμε και δημοσιεύουμε την ακόλουθη επιστολή.

Φίλε Κε Διευθυντά,

Με κάποια καθυστέρηση, αλλά με μεγάλη κατάπληξη, διάβασα ένα σχόλιο του Απ. Διαμαντή στη σελίδα 11 του τεύχους 690 της 2/7/99 του *Αντί* σχετικά με το περιοδικό *Κοινωνία Πολιτών*, στη Συντακτική Επιτροπή του οποίου έχω την τιμή να είμαι μέλος.

Η έκδοση αυτού του περιοδικού έγινε δυνατή χάρη στη συμβολή σε χρόνο και χρήμα πολλών μελών της Ένωσης Πολιτών για την Παρέμβαση, που είναι η μη-κυβερνητική οργάνωση, με τη μορφή μη-κερδοσκοπικής εταιρείας, που το εκδίδει στη δωρεάν ηλεκτρονική σελιδοποίηση από τις Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις τη δωρεάν εκτύπωσή του από τις Εκδόσεις Παπαζήση την αφιλοκερδή συνεργασία αυτών που γράφουν στο περιοδικό και μία οικονομική ενίσχυση 200.000 δραχμών από την Εθνική Τράπεζα στο ξεκίνημα αυτής της προσπάθειας, που αναγράφεται με κάθε διαφάνεια στο οπισθόφυλλο, και που ήταν το αντικείμενο σχολιασμού του Α.Δ.

Είμαι σίγουρος ότι ο Απ. Διαμαντής δεν έχει δει τα δύο τεύχη του περιοδικού *Κοινωνία Πολιτών* (αναφέρει, μάλιστα, λανθασμένα τον τίτλο του), που κυκλοφόρησαν ήδη και στηρίζεται για το σχόλιό του στο σχολιασμό ενός άλλου εντύπου, διαφορετικού ήθους και ύφους από το *Αντί*. Γιατί αν τα είχε δει, θα ήταν σε θέση να εκτιμήσει το επίπεδο και την ποιότητά τους, καθώς και την πνευματική και πολιτική (πολύ δε περισσότερο, κομματική) ανεξαρτησία. Θα καταλάβαινε τότε ότι οι κα-κεντρεχείς, σε προσωπικό μάλιστα επίπεδο, χαρακτηρισμοί του δεν έχουν καμία

θέση, ιδιαίτερα σ' ένα περιοδικό όπως το *Αντί*, που με ουσιαστικό τρόπο παίρνει μέρος στη διαμάχη των ιδεών, που γίνεται με βιαιότητα, ίσως, μερικές φορές, αλλά σ' ένα άλλο επίπεδο απ' αυτό των κουτσομπολίστικων «καλλιτεχνικών» περιοδικών.

Με την ευκαιρία αυτή, ας μου επιτραπεί να παρουσιάσω, για χάρη των αναγνωστών μας, μερικά από τα θέματα των δύο αυτών τευχών του *Κοινωνία Πολιτών*: Στο πρώτο τεύχος, εκτός από τρία μικρά άρθρα-σχόλια στην επικαιρότητα των Πλάτωνος Τήνιου, Αντώνη Μακρυδημήτρη και Α.Δ. Παπαγιαννίδη, υπάρχει μία διά μακρών ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των καθηγητών Παύλου Σούρλα και Γιώργου Μπήτρου πάνω στο κοινωνικό κράτος, ένα άρθρο του Νίκου Μουζέλη με τίτλο «Νεωτερικότητα, ύστερη ανάπτυξη και κοινωνία πολιτών», του Άντονι Γκίντενς «Η μεταπαραδοσιακή κοινωνία των πολιτών», και του Νομπέρτο Μπόμπιο «Κοινωνία Πολιτών». Υπάρχει, επίσης, μία καταγραφή των μη-κυβερνητικών οργανώσεων για πρόσφυγες, μετανάστες και άτομα με ειδικές ανάγκες στην Αττική της Σοφίας Τσακρακλίδου. Στο δεύτερο τεύχος, εκτός από μικρά επίκαιρα άρθρα των Θάνου Βερέμη, Νικηφόρου Διαμαντούρου και Αλεξάνδρας Δελλή, Π.Κ. Ιωακειμίδη, Α.Δ. Παπαγιαννίδη, Λουκά Τσούκαλη, Αντώνη Μακρυδημήτρη, Δημήτρη Σωτηρόπουλου και Ελένης Τροβά, υπάρχει μια εκτεταμένη συζήτηση μεταξύ του Στέλιου Ράμφου και του Στέλιου Βιρβιδάκη με θέμα «Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Ελληνική Ταυτότητα», το άρθρο του Γιούργκεν Χάμπερμας «Επικοινωνιακός Λόγος και Κριτική Κοινωνική Θεωρία», του Τζέιμς Σμιτ «Εννοιολογικές Συγχύσεις και Καντιανές Λύσεις» και του Κ.Ι. Καβουλάκου «Αστικά Κινήματα και Αστική Πολιτική στις ΗΠΑ και την ΟΔΓ». Στο ίδιο τεύχος παρουσιάζονται υπό μορφή φακέλου δεκαοκτώ ερωτήματα (στα οποία καλούνται ν' απαντήσουν οι αναγνώστες), πάνω στη συζήτηση «Κράτος και Εργολάβοι», που οργανώνουν από κοινού η Ένωση Πολιτών για την Παρέμβαση και το Κέντρο Ανάπτυξης Ιδεών για την Ελλάδα του 21ου Αιώνα/Ε-21.

Είναι περιττό, βέβαια, να τονιστεί ότι κάθε κριτική πάνω στο πραγματικό περιεχόμενο των δύο αυτών τευχών του περιοδικού *Κοινωνία Πολιτών* θα ήταν καλοδεχούμενη, χρήσιμη και γόνιμη.

Με τα πιο φιλικά μου αισθήματα
Σπήλιος Παπασπηλιόπουλος

ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ «ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΙ» ΕΛΛΑΔΑ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ - ΙΣΠΑΝΟΦΩΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ
ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ «ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΙ»
ΕΛΛΑΔΑ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ -
ΙΣΠΑΝΟΦΩΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1996

Στην Ελλάδα, στην Ρουμανία και στις ισπανόφωνες χώρες ο υπερρεαλισμός εμφανίστηκε και εξελίχθηκε σε απόσταση και απόκλιση από το (παρισινό) «Κέντρο» και από τα «κεντρικά» πρότυπα. Γι' αυτό και παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, που στοιχειοθετούν την ιδέα των *παραλλήλων βίων* του στους παραπάνω τρεις χώρους. Το βιβλίο του Βίκτωρα Ιβάνοβιτς ερευνά τις σχετικές αναλογίες, αλλά και λειτουργικές ομοιότητες, με στόχο την επεξεργασία ενός «περιφερειακού» υπερρεαλιστικού μοντέλου. Συμπερασματικά:

- Από τυπολογικής σκοπιάς, ο μέν ελληνικός και ισπανόφωνος υπερρεαλισμός αναπτύσσουν την «εξημερωμένη» εκδοχή του ρεύματος, ενώ ο ρουμανικός οδηγεί τα δεδομένα του σε έναν ακραίο παροξυσμό.
- Και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα είναι, από ιστορικής πλευράς, η υπέρβαση του νεωτερικού «παραδείγματος» (στο οποίο ανήκει ο υπερρεαλισμός), στην κατεύθυνση του μεταμοντέρνου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τα Χλωμά Πρόσωπα, οι Ερυθρόδερμοι και μία παραίτηση

Και αίφνης εσχίσθη ο κλαρωτός μπερντές, διερράγη το στόμιον και ανεφάνησαν τα ύδατα, τα κάτωθεν του Μεγάρου Θεσσαλονίκης δεσπόζοντος εν τη περιοχή του Ποσειδωνίου. Όπου Μέγαρον εστί, Κιβωτός επί θαλάσσης καθηλκυσμένη με Νόμον του Κράτους και πλειοψηφίαν 299 υπέρ, 1 (μία) μόλις κατά. Την Κιβωτόν εγκαινίασεν μετά πλείστων ταρατατζούμ κοτζάμ πρωθυπουργός. Και δεν ήτο μόνον αυτό. Αμέτρητοι, ως είθισται, επίσημοι παρήλασαν για να απολαύσουν το πολιτιστικόν θαύμα που αν δεν έσωζε, θα απάλυνε πάντως τας ανάγκας των ψοφοδεών υπηκόων της Βορείου Επαρχίας, οίτινες υπολείποντο σαφώς των Γκαγκάρων της Νοτίας. Κάτι περίεργοι ιθαγενείς μη δυνάμενοι να αντιληφθούν όσα θα ηναγκάζοντο αργότερον να αποδεχθούν ως τετελεσμένα, είχαν ταλαιπωρήσει κάπως την τότε Φιλικήν Κομπανίαν και την προεξάρχουσα αυτής κ. Κατερίναν. (Ουδείς την ενθυμείται πλέον). Στραβομουτσούνιαζαν τότε δια τας περιοχάς εις άτινας επιθυμούσε να εγκαταστήσει την Κιβωτόν. Εν τέλει, και παρά τας χλωμάς αντιδράσεις, προς τα Χλωμά Πρόσωπα, οι ιθαγενείς επείσθησαν ότι εις ένα άκρον και ουχί εις το κέντρον της περιοχής τους θα έριχνε άγκυρα η Κιβωτός απέναντι ακριβώς των παραθαλασσίων καταστημάτων όπου παΐδαροι και γυναικάρες της φυλής ασκούνται στο ευγενές σπορ του φραπεδορουφήγματος και άλλων συναφών κατωτάτης στάθμης συνηθειών της κοινωνικής μαρίδας. Ταύτα περί το 1992 μ.Χ. Έκτοτε επήλθε ησυχία καθότι όπως έλεγεν και ο τότε μάγος της φυλής των εντοπίων «ο καθείς να κοιτάει τη δουλίτσα του· αλλιώς δουλειά δεν γίνεται». Έτσι οι μεν ερυθρόδερμοι της περιοχής εσπούδαζαν μετά πάσης απολαύσεως τα φραπεδορουφήγματα και τα υπόλοιπα ερωτικά σπορ για τα οποία τα Νότια Χλωμά Πρόσωπα τους ζηλεύουν ενώ οι Χλωμοί παρήλαυναν από την περιοχή συνοδεύοντες πρωθυπουργούς, εκδότας, μεγαλογραφιάδες, εργολάβους –συγγνώμη κατασκευαστάς– οίτινες εγεύοντο μετά ξεχωριστής ηδυπαθείας τους τοπικούς μεζέδες. Εμεσολάβησαν πολλά, αλλά δεν είναι της παρούσης. Είμεθα εις την φάσην (1999 μ.Χ.) όπου εσχίσθη ο μπερντές... Κι αν δεν εσχίσθη εξηλώθη τοπικώς και θέλει οπωσδήποτε μαντάρισμα καθότι Ερυθρόδερμον πρόσωπον που ομού μετά των Χλωμών σχεδίασε και συμμετείχε εις την κατασκευήν της Κιβωτού, φωνήν μεγάλην έβγαλε, βοώντας εν ολίγοις ότι η Κιβωτός δεν είναι ακριβώς Κιβωτός αλλά Φούρνος του Καραγκιόζη ο οποίος περιστρέφεται περί τον άξονά του και εν τέλει τον πισινόν του θα ατενίζουν οι φραπεδορουφήχτρες της περιοχής, οι οποίοι ούτως ή αλλέως Μετοχήν μίαν δεν δίνουν. Η δε Φιλική Κομπανία ευκόλως υπερπήδησε τον σκόπελον. «Και τι σας πειράζει αν η Κιβωτός προσομοιάζει με τον Φούρνον του Καραγκιόζη; Η δουλειά θα γίνεται».

Μόνον ο Μάγος –είχε πεθάνει ο προηγούμενος– της φυλής των κοκκινομούρηδων εψέλλισεν κάτι σαν «η δουλειά πάντα θα γίνεται όσο εσεΐς νομίζετε ότι κοιτάτε την δουλίτσα σας» αλλά ποιος να τον ακούσει που νωρίτερα έκαμεν λόγον για επερχόμενο καύσωνα κι όλοι δραπετεύουν εις τας παραλίας έμπροσθεν των οποίων ουδεμία Κιβωτός τους έκοβε την θέα.

Απόστολος Λυκεσάς

Π Ρ Ο Τ Ε Ι Ν Ο Υ Μ Ε

• **Φωτογραφείστε:** Τη σχέση τη δική σας και των άλλων με το βιβλίο μπορείτε να την αποτυπώσετε φωτογραφικά· έχετε όσο καλοκαίρι απόμεινε μπροστά σας. Ο ευρωπαϊκός διαγωνισμός φωτογραφίας για ερασιτέχνες και επαγγελματίες φωτογράφους δίνει τη δυνατότητα σε Γάλλους, Σουηδούς και Έλληνες να δοκιμάσουν την τύχη τους στο θέμα «Αναγνώστες και Βιβλία». Η προθεσμία υποβολής των φωτογραφιών λήγει στις 31 Οκτωβρίου. Λεπτομέρειες για τη συμμετοχή σας ζητείστε από το **Εθνικό Κέντρο Βιβλίου** (τηλ. 620.99.60-61). Μοναχική ή επικοινωνιακή η ανάγνωση βιβλίων προσφέρει πολλαπλές συγκινήσεις και διευρύνει τον κόσμο μας. Τολμείστε τη διατύπωση της δικής σας εκδοχής...

• **Παρακολουθείστε:** Στη Λευκάδα οι εκδηλώσεις Λόγου φέτος θα επικεντρωθούν στο θέμα «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας. Αρχαία Λευκάδα, Κάστρο Αγίας Μαύρας, Αμαξική».

Από τις 6 ως τις 8 Αυγούστου αρχαιολόγοι και αρχιτέκτονες θα παρουσιάσουν τα ερευνητικά τους

πορίσματα, ενώ παράλληλα στο χώρο της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λευκάδας θα εκτίθενται τα σχέδια του Κάστρου Λευκάδας του **Νίκου Βαγενά**. Υπάρχει πάντα χρόνος και για μια βουτιά στα θεσπέσια νερά!

• **Δείτε:** Την κωμωδία του **Αλέξανδρου Ρξου Ραγκαβή**. Του **Κουτρούλη** ο γάμος ανεβάζει η ομάδα «Διθύραμβος» στο θέατρο Αναβρύτων από τις 4 έως τις 15 Αυγούστου. Αξίζει να δείτε μια κωμωδία του 19ου αιώνα που διατηρεί, στο γέρμα του 20ου, την επικαιρότητά της, καθώς υπάρχουν πάντα «υπουργοποιήσεις»... Η **Αταλάντη Κλαπάκη** διασκευάζει και σκηνοθετεί το περίφημο θεατρικό έργο του **Νικολό Μακιαβέλλι** **Μανδραγόρας**, που θα παρουσιαστεί κι αυτό στο θέατρο Αναβρύτων από τις 20 έως τις 29 Αυγούστου. Καλοκαίρι, λοιπόν, στο Μαρούσι που το πολιτιστικό του κέντρο (802.39.12-15, εσωτ. 260) οργανώνει αυτές και πολλές άλλες εκδηλώσεις.

• **Περιπλανηθείτε:** Εις Άγραν Ρεθύμνου με τη ματιά και την παλέτα του **Δημήτρη Χαντζόπουλου** κυκλοφορεί ένα βιβλίο (εκδ. Άγρα, 1999) αφιερωμένο στο Ρέθυμνο: το λιμάνι, η παλιά πόλη, πλατείες, δρόμοι και σπίτια συνθέτουν ένα εικαστικό και συναισθηματικό οδοιπορικό. Οι 58 ζωγραφίες που εκτίθενται στην Αποθήκη Πυροβολικού στη Φορτέτζα Ρεθύμνου, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Αναγεννησιακού Φεστιβάλ, συνοδεύονται στο βιβλίο από ισάριθμα κείμενα-αποσπάσματα από βιβλία των εκδόσεων «Άγρα». Μια ωραία και σημαδιακή συνάντηση!

• **Ταξιδέψτε:** Αλλά μήν ξεχνάτε... εκτός από τα μπάνια του λαού, υπάρχει και η τέχνη. Καλό καλοκαίρι!

ΑΥΤΟ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ η Εθνική Πινακοθήκη συμμετέχει στο Φεστιβάλ Πάτρας με την «βαρυσήμαντη» έκθεση «Η Θάλασσα στην Νεοελληνική Ζωγραφική».

Προφανώς πρόκειται για ένα «πακέτο» που απορρέει από την προηγούμενη «κορυφαία» εκδήλωση του ίδιου ιδρύματος που είχε τον τίτλο «Το Τοπίο στην Νεοελληνική Ζωγραφική». Οι φιλομαθείς μας αναγνώστες θα θυμούνται ανάλογες εκθέσεις με τους οξυδερκείς τίτλους, το Δέντρο, το Ψάρι, το Παιδί στην Νεοελληνική Ζωγραφική ή τα χαρισματικά Λευκώματα —ο Χρ. Χρήστου υπήρξε, δυστυχώς, ο πρώτος διδάξας— με τίτλους όπως «το Ορεινό Τοπίο στην Νεοελληνική Ζωγραφική» κ.ο.κ. Πρόκειται για μιαν εύκολη φάμπρικα που παρατάσσει γραμμικά το ίδιο, απαράλλαχτο εικαστικό υλικό και αντλεί

κάθε φορά «επιστημονικά» συμπεράσματα κατά το δοκούν.

Έτσι, η Εθνική Πινακοθήκη ενώ αρνείται πεισματικά να παίξει τον συντεταγμένο της ρόλο, ανακατεύει τα δύστυχα έργα της κάθε φορά και αλλιώς για ν' ανταποκριθεί όπως-όπως στην εκάστοτε ζήτηση και να εικονογραφήσει μέσω «αριστουργημάτων» τις διάφορες εκδηλώσεις.

Κρίμα· γιατί από αυτή την κατά-χρηση των έργων τίποτε το θετικό δεν μπορεί να προκύψει, εκτός ίσως των δημοσίων σχέσεων που πραγματοποιούν οι εμπλεκόμενοι.

Επίσης είναι κρίμα γιατί χάνονται έτσι οι ευκαιρίες να δειχθούν στα ποικίλα φεστιβάλ της περιφέρειας πειραματικές εργασίες νέων καλλιτεχνών, πράγματα φρέσκα και άμεσα που μπορούν να ενεργοποιη-

σουν και να προβληματίσουν το κοινό τους. Αλλά και το ακριβοθώρητο και διπλομανταλωμένο υλικό της Πινακοθήκης θα μπορούσε να δειχθεί με πιο ευφάνταστο και σύνθετο τρόπο.

Συγχρόνως θα μπορούσαν να προταθούν ερμηνείες που να μην θίγουν τους δημιουργούς. ΔιάβOLE, ποιος δικαιούται να παίζει με τα —λίγα— ιερά ονόματα της νεότερης μας δημιουργίας τόσο επιπόλαια; Πόσο επιτρέπεται στους λογής μανδαρίνους να παίζουν έτσι ξεδιάντροπα εν ου παικτοίς; Και ας μην μας απειλήσουν πάλι με πειθαρχικά. Ούτε τους φοβόμαστε ούτε μπορούν να μας βλάψουν. Αλλά πράγματα βλάπτουν και μάλιστα, εκείνα που δεν θα έπρεπε καθόλου...

Μάνος Στεφανίδης

Β Ο Μ Β Ι Δ Ι Α πολιτιστικής Α Φ Α Σ Ι Α Σ

επικράτεια ενώ η
εύσχημος μορφή του
σημαιοστολίζει
εξακολουθητικά όλα τα
έντυπα.

• Ο πολιτισμός ενώνει:

από τη μια ο Κούνδουρος διαφήμιζε το
περισπούδαστο βιβλίο του κ. Ευ.

Βενιζέλου —επέκειτο χρηματοδότηση
Επιδάυρου γαρ— και απ' την άλλη
μπαίνει στο ψηφοδέλτιο του ΣΥΝ.

• Αν η μισή μου καρδιά βρίσκεται,
Σύντροφοι, εδώ πέρα, η άλλη μισή προς
τον κρατικό κορβανά βρίσκεται.

• Επίσης σε δηλώσεις του τον χειμώνα ο
σύντροφος Κούνδουρος έβρισκε ανιαρό
τον Αισχύλο!

• Μην το μάθει ο Αισχύλος!

• Α propos, με τον πολιτισμό ασχολείται
και ο κ. Αβραμόπουλος και στήνει ή
εγκαινιάζει γλυπτά όπως η «τερατώδης
Μελίνα» εμπρός στην Πύλη Αδριανού
και έξω από το Ίδρυμα Ωνάση.

• Αυτοί οι άνθρωποι δεν θα μάθουν
ποτέ· όχι γιατί δεν θέλουν αλλά γιατί δεν
μπορούν.

• Επίσης το Ίδρυμα Ωνάση παρά την
γνωστή αντιπαλότητα προς το
Συγκρότημα «χορήγησε» το Μέγαρο με
ένα δια. δρχ.

• Νέες συμμαχίες ή μια επιπλέον
απόδειξη πως στον τόπο αυτό δεν
αντιστέκεται κανείς πια;

• Μελίνα, Ωνάσης, Κούνδουρος, Μίκης

—όχι πάντως ο Μίκυ Μάους— κ.ο.κ.
Μοιάζει σαν να ξαναζούμε το '60 από
την ανάποδη και με τους πρωταγωνιστές
του ως σωσίες του εαυτού τους.

• Οι μεγαλογιατροί των
μεγαλονοσοκομείων άκουσαν την
διαταγή του πρωθυπουργού και
«ματώνουν» στη δουλειά.

• Η ελληνική ιατρική μεθοδολογία
προκρίνει 99% χειρουργείο για κάθε
περίπτωση και μάλιστα με
βιομηχανικούς ρυθμούς. Ξέρετε γιατί;

• Το χειρουργείο έχει αφενός κύρος
ψυχολογικό —ουδείς καταγγέλλει
εφόσον πρόκειται για ζωή και θάνατο—
και αφετέρου έχει ταρίφα ακατέβατη.

• Συν-πλην 300-400 χιλιάδες δρχ.

• Κι αφήστε τον κ. πρωθυπουργό να
«ματώνει» στη Σίφνο ή να ζητάει
στοιχεία από τον Καψή.

• Ηλιθιότητα, ανικανότητα ή υποκρισία;

• Και τα τρία!

• «Ελλάδα, η χώρα όπου όλα είναι
βιτρίνα, σαν προσόψεις κτιρίων σε
σκηνικό γουέστερν-σπαγγέτι».

• «Οι γνωστές φράσεις των δικομανών
Ελλήνων “θα φωνάξω την αστυνομία” ή
“θα σε πάω στα δικαστήρια” έχουν
αντικατασταθεί από τη φράση “θα
φωνάξω την τηλεόραση”».

• Από το βιβλίο του Δημήτρη Χοροσκέλη
«Για να τελειώνουμε με όλα!» εκδ. ΔΙΟΝ.

Μανωλάκης ο βομβιστής

• Αναρωτιόμασταν στο προηγούμενο
Αντί τι έγινε ο Λαζόπουλος.

• Ε, οργανώνει τις «μέρες δημιουργίας»
της Ραναφον και συγχρόνως μέσω του κ.
Λάλα διαφημίζει τα Monsters of Grace
των Μπομπ Γουίλσον και Φίλιπ Γκλας.

• Στο φυλλάδιο της Ραναφον
διαβάζουμε: «... Η πραγμάτωση (των
“Ημερών Δημιουργίας”) αποτελεί τον
καρπό μιας προσωπικότητας που οι
πολιτιστικές παρεμβάσεις της έχουν
σηματοδοτήσει την εποχή μας: του Λάκη
Λαζόπουλου».

• Το παιδί αυτό αν δεν γίνει υπουργός
Εξωτερικών θα καταντήσει υπουργός
Πολιτισμού.

• Όχι ότι είναι κακά τα παραπάνω,
ιδιαίτερα μέσα στον γενικό αχταρμά που
ζούμε, αλλά είναι επικίνδυνο το ότι οι
άνθρωποι του χρήματος αλλά και το
ευρύ κοινό όταν λένε «πολιτισμός»
εννοούν Λαζόπουλο.

• Κατά τ' άλλα η Δανάη Καρά
ερμήνευσε Σκαλκώτα στο Ηρώδειο
αλλά —φεν— χωρίς Λάκη τζερετζελές δεν
γίνεται.

• Εσχάτως και χωρίς Κούνδουρο.

• Ο οποίος τιμάται καθ' άπασαν την

Εμφύλιος 1945-49

Μετά τις καλοκαιρινές διακοπές θα κυκλοφορήσει ειδικό τεύχος του *Αντί* για τα 50 χρόνια από τη λήξη του Εμφυλίου *Από τη Συνθήκη της Βάρκιζας (1945) ως τον Αύγουστο του 1949* με συνεργασίες ερευνητών και άγνωστα ντοκουμέντα της εποχής.

• Ο τομέας Πολιτικών Επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου σε συνεργασία με το Ε.Κ.Π.Ε. οργανώνει στο Καρπενήσι συνέδριο με θέμα *Πτυχές του Εμφυλίου 46-49* από τις 23 έως τις 26 Σεπτεμβρίου '99, με τη συμμετοχή ειδικών επιστημόνων αλλά και πρωταγωνιστών στα γεγονότα της εποχής.

• Το τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, το τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και το τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου σε συνεργασία με την Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ΕΔΙΑ) οργανώνουν στο Πάντειο Πανεπιστήμιο συνέδριο με θέμα *Ο ελληνικός Εμφύλιος. Από τη Βάρκιζα στον Γράμμο* από τις 20 έως τις 23 Οκτωβρίου '99, με στόχο την πληρέστερη δυνατή προσέγγιση των λόγων που οδήγησαν στον Εμφύλιο, των

εσωτερικών και διεθνών επιπτώσεών του, των εθνοτικών του διαστάσεων, του ιδεολογικοπολιτικού του λόγου, του τρόπου βίωσης των γεγονότων και τη λογοτεχνική καταγραφή του.

[Οργανωτική επιτροπή: Τατούλα Βερβενιώτη, Νίκος Κοταρίδης, Ηλίας Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλλίδας. Πληροφορίες: τηλ. 3614298]

• Τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Κοινωνικής Ιστορίας του Άμστερνταμ, το Ίδρυμα Φελτρινέλι στο Μιλάνο και το Κέντρο Μεσογειακών Σπουδών στη Νάπολι οργανώνουν διεθνή επιστημονική συνάντηση στην Αθήνα με θέμα *Οι εμφύλιοι πόλεμοι στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο του 20ου αιώνα* από τις 18 έως τις 20 Νοεμβρίου '99, με στόχο τη συγκριτική εξέταση των ευρωπαϊκών και μεσογειακών εμφυλίων πολέμων στο πλαίσιο των ευρύτερων μεταβολών στον ευρωπαϊκό και μεσογειακό χώρο κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα.

Ορισμένα από τα ζητήματα στα οποία θα επικεντρωθεί το ενδιαφέρον αυτής της επιστημονικής συνάντησης είναι τα εξής:

1. Η έννοια «εμφύλιος πόλεμος» και οι χρήσεις της. Πότε ένας πόλεμος ή ένα φαινόμενο βίαιης αντιπαράθεσης μπορεί να χαρακτηριστεί εμφύλιος πόλεμος και πότε όχι. Η συνάντηση δεν σκοπεύει να καταλήξει σε ορισμούς και τυπολογίες, αλλά να θέσει τις παραμέτρους και να εξετάσει την ιστορική χρήση της έννοιας εμφύλιος πόλεμος, ακόμη και σε αντιπαράθεσεις οι οποίες δεν ονομάστηκαν τότε, ή αργότερα, εμφύλιοι πόλεμοι.

2. Κατανομή του χάρτη των εμφυλίων στο χώρο και στο χρόνο. Εμφύλιοι πόλεμοι γύρω από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Ισπανία, Ελλάδα, Βαλκάνια). Η Αντίσταση ως μορφή εμφυλίου και οι εμφύλιοι της εποχής μας (Μέση Ανατολή, Βαλκάνια). Γιατί η ανασυγκρότηση του ανατολικοευρωπαϊκού εθνικού χώρου, μετά το 1989, οδήγησε αλλού σε εμφύλιες εκρήξεις και αλλού όχι. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η αντιμετώπιση των εμφυλίων.

3. Κοινά χαρακτηριστικά και

διαφορές. Μηχανισμοί που οδήγησαν σε εμφυλίους, ή μηχανισμοί που τους εμπόδισαν: Η δημιουργία εθνικών κρατών, οι διαχωρισμοί των πληθυσμών, οι εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες, το Αγροτικό ζήτημα και το κοινωνικό ζήτημα, οι παγκόσμιοι πόλεμοι, τα μεγάλα ιδεολογικά και πολιτικά ρεύματα και οι εμφύλιοι. Η επούλωση των εμφυλίων. Κοινά χαρακτηριστικά και διαφορές. Θεσμικές και κοινωνικές συνέπειες των εμφυλίων. Πολιτικοί κρατούμενοι και εξόριστοι.

4. Ιστοριογραφία και κοινωνική θεωρία των εμφυλίων. Εμφύλιοι και πολιτική της μνήμης (αρχεία, προφορική ιστορία, μνημεία). Εμφύλιοι, έμφυλες σχέσεις (γυναίκες και άνδρες), διαγενεακές σχέσεις. Οι διεπιστημονικές συνεργασίες στη μελέτη των εμφυλίων.

[Πληροφορίες: ΑΣΚΙ, Πλατεία Ελευθερίας 1, 10553 Αθήνα, τηλ. -φαξ: 3223062, e-mail aski@otenet.gr]

ΔΥΟ ΧΙΛΙΕΤΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Με ένα ενδιαφέρον διήμερο αφιερωμένο στην ελληνική μουσική από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, κλείνει στις 1 και 2 Αυγούστου στο Ηρώδειο το Φεστιβάλ Αθηνών. Ο εθνομουσικολόγος Λάμπρος Λιάβας επιμελείται ένα πρόγραμμα-ταξίδι μέσα στους αιώνες που επιχειρεί να περάσει από τους σημαντικότερους σταθμούς της ελληνικής μουσικής, όπως αυτή εξελίχθηκε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, από τον ύμνο του Σείκιλου ως το αστικό ρεμπέτικο του αιώνα μας. Στην παράσταση παίρνουν μέρος πάνω από 250 καλλιτέχνες από όλη την Ελλάδα. Σκοπός της παράστασης είναι να δοθεί μια συνοπτική εικόνα αλλά και η σχέ-

ση που έχουν μεταξύ τους οι διάφορες φάσεις της ελληνικής μουσικής. Η παράσταση είναι αφιερωμένη στη μνήμη του Σίμωνα Καραΐ που όπως έχουμε γράψει στο παρελθόν είναι ο πρώτος που διερεύνησε αυτή ακριβώς τη σχέση και κατάφερε να εντάξει σ' ένα ενιαίο χώρο την αρχαία ελληνική, την βυζαντινή και την παραδοσιακή μας μουσική. Το εγχείρημα είναι τολμηρό μιας και δύο και πλέον χιλιετίες μουσικής μοναχά δειγματοληπτικά μπορούν να προσεγγιστούν στα πλαίσια μιας παράστασης. Τα ονόματα, ωστόσο, των συντελεστών της, εξασφαλίζουν ένα μίνιμουμ τίμιου καλλιτεχνικού αποτελέσματος.

Η γνωριμία μου με τον Ελύτη

του Στέφαν Γκέτσεφ

Ο Στέφαν Γκέτσεφ, βούλγαρος ποιητής και ένας από τους σημαντικότερους μεταφραστές νεοελληνικής ποίησης στα βουλγαρικά γράφει τα απομνημονεύματά του και καταθέτει σ' αυτά τη μακρά και πλούσια εμπειρία του από την Ελλάδα και τους Έλληνες από την Ελλάδα των «δύσκολων καιρών» του πολέμου και της κατοχής και από τους Έλληνες λογοτέχνες και διανοούμενους που συνάντησε και φίλιωσε μαζί τους.

Ζντράβκα Μιχαήλοβα μεταφράζει αυτό το πληθωρικό έργο, το οποίο πρόκειται να κυκλοφορήσει σε δίγλωσση έκδοση τον Σεπτέμβριο '99 με επιχορήγηση της Ελληνικής πρεσβείας στη Βουλγαρία. Σήμερα προδημοσιεύουμε ένα απόσπασμα που αναφέρεται στην γνωριμία και τη φιλία που αναπτύχθηκε ανάμεσα στον Γκέτσεφ και τον Ελύτη. Έχει προηγηθεί η αναφορά στη γνωριμία του με τον Γιώργο Θεοτοκά. Στο κείμενο που ακολουθεί ο Γκέτσεφ ενσωματώνει μία άγνωστη επιστολή του ποιητή, καθώς επίσης και τον «χαιρετισμό» του Ελύτη προς τους μετέχοντες στην Παγκόσμια Συνάντηση Συγγραφέων στη Σόφια το 1980.

Όπως ήδη ανέφερα, ο άλλος φιλοξενούμενος της Εταιρείας Βουλγάρων Λογοτεχνών ήταν ο Οδυσσεύς Ελύτης. Ήδη ήξερα τους στίχους αυτού του ποιητή και είχα περιλάβει στην ανθολογία αποσπάσματα του ποιητή: «*Ασμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας*». Μου άρεσαν οι τολμηρές, πολύχρωμες και εστιασμένες από αρρενωπό συναισθηματισμό εικασίες του, αναμφισβήτητα επηρεασμένες από τον καλύτερο υπερρεαλισμό και ταυτόχρονα γραμμένες με τόσο εθνικά ελληνικά χρώματα. Ο ίδιος ο Ελύτης πάντα υπαινιγόταν ότι ήταν υπερρεαλιστής. Αν από αληθεύει εντελώς, τότε είναι ο μοναδικός υπερρεαλιστής στον κόσμο που έχει κερδίσει το βραβείο Νόμπελ. Γι' αυτό το λόγο τον θεωρούσα ευτυχισμένος που είχα τη δυνατότητα να γνωριστώ και να μιλήσω μ' αυτόν τον ταλαντούχο ποιητή.

Όταν γνωριστήκαμε, ο Ελύτης ήταν λίγο νεώτερός απ' τα πενήντα, ψηλός, με σχεδόν αθλητική εμφάνιση, με χαρακτηριστικά προεξέχον πηγούνι, με αίσθηση του χιούμορ και ειρωνικός, δραστήριος και αναμφισβήτητα ελκυστικός. Πραγματικός άνδρας. Δίχως άλλο, αγαπητός στις γυναίκες. Αυτή ήταν η πρώτη μου εντύπωση και αργότερα επαληθεύτηκε, όπως θα δούμε σε λίγο.

Δεν θυμάμαι αν κατά την περιοδεία που κάναμε στη Βουλγαρία, μιλήσαμε πολύ για

ποίηση. Θυμάμαι μόνον ότι με κάποια αφορμή ο Ελύτης είπε ότι έχει εκδοθεί ένα ποίημά του, το *Άξιον Εστί* και ο Μίκης Θεοδωράκης το μελοποιούσε. Αν θυμάμαι καλά, ο Ελύτης χαρακτήρισε το νέο του έργο ως «κοσμική λαϊκή λειτουργία». Θυμάμαι επίσης ότι ήταν κάπως πιο εύκολο να γίνω οικείος μαζί του, επειδή ήταν πιο αυθόρμητος, ήταν «πιο μάγκας» από τον συνταξιδιώτη του για τον οποίο μίλησα πριν από λίγο και τον οποίο αγάπησα και εκτίμησα μετά τη βραδιά που περάσαμε μαζί στον Πειραιά (Σημ.Συν.: Αναφέρεται στον Γ. Θεοτοκά). Ίσως γι' αυτό, πριν ξεκινήσουμε για εκείνη την «αθλητική» εκδρομή, την οποία ανέφερα πιο πάνω, του τηλεφώνησα. Τον ειδοποίησα ότι μάλλον θα επισκεφθούμε την Αθήνα και τον ρώτησα τι θα ήθελε να του φέρω από τη Σόφια. Του είχα ανάρξει πάρα πολύ τα λαϊκά μας χειροτεχνήματα. Γι' αυτό μου παρήγγειλε να φέρω δύο γυναικεία περιδέραια. «Μόνο», πρόσθεσε, «να είναι ολόιδια». Λίγο απορημένος, εκπλήρωσα την επιθυμία του. Όταν φτάσαμε στην Αθήνα, του τηλεφώνησα και με προσκάλεσε μετά από δύο μέρες να φάμε μαζί το βράδυ. Έμενε στο ίδιο διαμέρισμα όπου μένει και τώρα (όπου έμεινε μέχρι το τέλος του), στην οδό Σκουφά, στο Κολωνάκι το οποίο ανέκαθεν θεωρούνταν αριστοκρατική γειτονιά.

Χτύπησα το κουδούνι. Ο Ελύτης μου άνοιξε, φιληθήκαμε και μπήκα μέσα. Είχε

ακόμη φως από το πλατύ παράθυρο του σαλονιού του έβλεπε την Ακρόπολη, μεγαλόπρεπη στο σκούρο πλαίσιο του παραθύρου. Ίσως ακριβώς αυτή η θέα να είχε κάνει τον Ελύτη να διαλέξει αυτό το διαμέρισμα, αυτός που στην ποίησή του φανερώνει μια τεράστια γνώση και διακριτικό θαυμασμό προς την αρχαία πατρίδα του. Όχι μικρότερη από εκείνη του Σεφέρη.

Του έδωσα το δώρο και δεν συγκρατήθηκα να τον ρωτήσω γιατί του χρειάζονταν δύο ολόιδια περιδέραια. Μου απάντησε τελείως σοβαρά: «*Έχω δύο φίλες, ζηλεύουν τρομερά η μία την άλλη. Αν τα περιδέραια ήταν διαφορετικά, δίχως άλλο η μια θα σκεφτόταν ότι το άλλο περιδέραιο είναι πιο όμορφο. Και αντίστροφα*». Και ξαφνικά γέλασε.

Λίγο αργότερα ήρθε ένας εύσωμος, ψηλός ίσαμε δύο μέτρα άνδρας με μεγάλο πρόσωπο, κατσαρά μαλλιά και ξύπνια μάτια. Ο Ελύτης μας σύστησε: «*Ο Μίκης Θεοδωράκης*». Είχα ακούσει πολλά γι' αυτόν. Ήξερα ότι ήδη έχει μελοποιήσει το τελευταίο έργο του Ελύτη, το *Άξιον Εστί* και σύντομα θα κυκλοφορούσε ο δίσκος... Τότε ο Μίκης Θεοδωράκης ήταν πολύ αριστερός, νομίζω μάλιστα ότι ήταν μέλος του ΚΚΕ. Ο Ελύτης, όπως όλοι οι μεγάλοι δημιουργοί, επίσης ήταν αριστερών φρονημάτων, όμως αυτά δεν σχετίζονταν με κανένα κόμμα, ενώ κοινωνικά ανήκε στην αστική τάξη. Μου είχε εξηγήσει ακόμα στη Βουλγαρία ότι η οικογένειά του είχε εργοστάσια τα οποία διαχειριζόνταν τα αδέρφια του. Ο ίδιος έπαιρνε μόνο μερίδιο από τα κέρδη που του εξασφάλιζε άνετη διαβίωση για να δημιουργεί απερίσπαστα. Αυτό όμως δεν τον εμπόδιζε να του αρέσουν ορισμένα πράγματα στην τότε Βουλγαρία, όπως και δεν τον εμπόδιζε να μην του αρέσουν άλλα. Νομίζω ότι μια απ' τις πιο γοητευτικές πλευρές του Ελύτη ήταν ότι πάντα υπήρξε απόλυτα ειλικρινής, κάτι που έδειχνε το βαθμό εσωτερικής ελευθερίας τον οποίο είχε κατακτήσει. Τις ιδέες του ο ίδιος εξέθεσε αργότερα σε ένα σύντομο κείμενο, το οποίο θα παραθέσω, εν ευθέτω χρόνω.

Εκείνη τη βραδιά που περάσαμε μαζί στο υπέροχο διαμέρισμά του, συζητώντας για ποίηση και μουσική, μας έφερε ακόμη πιο κοντά. Όταν επέστρεψα στη Βουλγαρία,

του έγραφα μερικές φορές με διάφορες αφορμές. Εκείνος επίσης τηλεφωνούσε. Είχα αποφασίσει να μεταφράσω ποιήματά του και του ζήτησα να μου υποδείξει ποια ποιήματά του νόμιζε ότι θα έπρεπε να περιληφθούν σε μία τέτοια έκδοση. Μου απάντησε επισυνάπτοντας κατάλογο των ποιημάτων του που θεωρούσε τα καλύτερα. Μέχρι σήμερα έχω φυλάξει τα γράμματά του.

Τα χρόνια περνούσαν, σε μένα έτυχε εκείνη η δυσάρεστη ιστορία με την ποιητική μου συλλογή *Σημειωματάριο*, οι επιπτώσεις της οποίας με κράτησαν μακριά, λίγο ή πολύ, από την ενεργό ζωή. Δεν είχα ιδιαίτερη διάθεση να διατηρώ σχέσεις, ειδικά με το εξωτερικό. Αργότερα, στα τέλη της δεκαετίας του '70, το κλίμα αυτό αμβλύθηκε χάρη σε φίλους όπως ο Μποζιντάρ Μποζιλοφ, ο οποίος έγινε διευθυντής του εκδοτικού οίκου Ναρόντνα Κουλτούρα και εξέδωσε τη μετάφραση του Σεφέρη. Μαζί του και με τον Μαρίν Ζέτσεφ επιμεληθήκαμε τη δεύτερη ανθολογία νεοελληνικής ποίησης, μετά από την οποία ανέβηκε η υλική και ηθική μου αυτοπεποίθηση. Ο Ζντράβκο Πετρόφ δημοσίευσε τρία ποιήματά μου στην εφημερίδα *Λιτερατούρεν φροντ* της οποίας ήταν αναπληρωτής αρχισυντάκτης, ενώ ο Λιουμπομίρ Λέφτσεφ, ο οποίος τότε ήταν πρόεδρος της Εταιρείας Βουλγάρων Λογοτεχνών, υποσχέθηκε να βοηθήσει για να εκδοθεί η ποιητική μου συλλογή, κάτι το οποίο για πολλούς και διάφορους λόγους έγινε το 1990. Αυτός ακριβώς ο καλοθελητής, ο Λέφτσεφ, μου τηλεφώνησε το 1980 και μου πρότεινε να κάνω ένα ταξίδι στην Ελλάδα και να προσκαλέσω, όπως είπα πιο πάνω, καταξιωμένους έλληνες συγγραφείς για να παραβρεθούν στην τακτική συνάντηση των συγγραφέων στη Σόφια.

Τηλεφώνησα στον Ελύτη. Χάρηκε ειλικρινά και με προσκάλεσε να τον επισκεφθώ. Μόλις είχε πάρει το βραβείο Νόμπελ (1979) και θα ήταν μεγάλη τιμή για τη Βουλγαρία αν δεχόταν την πρόσκληση να έρθει στη Σόφια.

Την ημέρα που είχαμε συνεννοηθεί, πήγα αργά το απόγευμα στο σπίτι του. Ο ποιητής πάλι μου υποδέχθηκε το ίδιο θερμά και μου είπε να περάσω μέσα, εξηγώντας ότι έχει και άλλον έναν επισκέπτη ο οποίος σύντομα θα έφευγε. Απεδείχθη ότι ήταν ένας Γάλλος, μεταφραστής του, ο οποίος είχε έρθει ειδικά για να συμβουλευτεί τη γνώμη του σχετικά με ορισμένα πιο δύσκολα ση-

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ ΣΤΟΝ ΣΤΕΦΑΝ ΓΚΕΤΣΕΦ

Αθήνα, 14 Σεπτεμβρίου 1965

Αγαπητέ μου GUETCHEV,

Αν και δεν υπήρχε καμία βία, προτίμησα να σου κάνω αμέσως τον κατάλογο των ποιημάτων που μου ζήτησες. Τώρα συμβαίνει να έχω το κέφι ενώ μετά δεκαπέντε μέρες μπορεί νά 'ρχιζα τις αναβολές και ν' αργούσα πολύ. Όπως σου είπα και προφορικά, βάζω ποιήματα περισσότερο απ' όσα θα χωρέσει το βιβλίο, ώστε να 'χεις την ευχέρεια να διαλέξεις απ' αυτά εσύ, εκείνα που θα νιώσεις ότι προσφέρονται περισσότερο σε μετάφραση. Επειδή δεν ξέρω ποιαν έκδοση έχεις από τους Προσανατολισμούς, σου βάζω σε παρένθεση τις σελίδες της β' έκδοσης.

Και τώρα, μερικές ακόμη, πρόσθετες διευκρινίσεις: α) αναφέρω τη σειρά *Η Καλωσύνη στις Λυκοποριές* που δεν έχει βγει σε βιβλίο αλλά υπάρχει δημοσιευμένη στο περιοδικό *Μικρό τετράδιο* του 1947. Το έχεις; Πρόκειται για μια σειρά επτά ποιημάτων με αντιστασιακό πνεύμα, που μπορεί νά 'χουν ενδιαφέρον για το δικό σας κοινό. Είναι δύσκολο να βρω το τεύχος, αν όμως νομίζεις ότι πρέπει να προσπαθήσω ή στην ανάγκη θα σου αντιγράψω τα ποιήματα στη μηχανή. β) Από τον *Ανθυπολοχαγό* θα σου στείλω ένα αντίτυπο με τη συντομευμένη του εκδοχή. γ) Κάτι παρόμοιο μπορεί να γίνει και με το *Άξιον Εστί*, δηλαδή να μεταφρασθεί μια εκλογή απ' όλη τη διαδρομή του έργου (που ν' αντιπροσωπεύει το 1/6 του συνόλου περίπου) αυτό ακριβώς που έχει μεταφέρει στη μουσική ο Θεοδωράκης ύστερα από δικές μου υποδείξεις. Σου σημειώνω πίσω από το γράμμα αυτό το σύντομο *Άξιον Εστί*.

Φυσικά δεν πρέπει να δεσμευθείς απ' όσα σου λέω. Ο ίδιος ο ποιητής, όπως κι εσύ θα ξέρεις, δεν είναι πάντοτε ο καλύτερος, θέλω να πω ο καταλληλότερος, για ν' ανθολογήσει το έργο του. Είσαι ελεύθερος κι εκεί, και στον τρόπο που θα μεταφράσεις – αρκεί νά 'ναι (και δεν έχω αμφιβολία γι' αυτό) πάντοτε το αποτέλεσμα ποιητικό.

Πολύ χάρηκα που σε είδα και τα είπαμε από κοντά. Εύχομαι ως του χρόνου να μας δοθεί και άλλη, ανάλογη, ευκαιρία.

Με πολύ αγάπη,
Οδυσσέας Ελύτης

μεία στα ποιήματά του. Ήταν μεσήλικας, μάλλον κοντούλης, στρουμπουλός, ζωηρός, χειρονομούσε και αυτό πρόδιδε τον νότιο τύπο. Ο Ελύτης με σύστησε ως μεταφραστή του στα βουλγαρικά. Μιλούσαμε γαλλικά. Φαίνεται ήδη θα είχαν τελειώσει τη συζήτησή τους, επειδή σε λίγο ο επισκέπτης έφυγε. Μου έκανε εντύπωση ότι φερόταν στον Ελύτη με μάλλον υπέρμετρο σεβασμό. Φυσικά: ήταν κάτοχος του βραβείου Νόμπελ!

Αυτή τη φορά καθίσαμε στο γραφείο του. Όταν μείναμε μόνοι, καθίσαμε σιωπηλοί. Ο Ελύτης χαμογελούσε. Φυσικά τον συνεχάρηκα για την αναγνώριση, που του άξιζε. Εξέφρασα τη χαρά μου με την αφορμή αυτή. Τον ρώτησα πως αισθάνεται τώρα και μοιράστηκε μαζί μου τη χαρά και την ανησυχία του από τη μεγάλη αυτή τιμή. «Ξέρεις κάτι», είπε, «αυτό το βραβείο με

παραλύει». Βλέποντας την απορία μου εξήγησε: «Δεν μπορώ να γράψω τίποτα. Όχι μόνο λόγω των συγχαρητηρίων, των προσκλήσεων απ' όλο τον κόσμο, αλλά και επειδή πρέπει να γράψω κάτι πολύ ωραίο. Κι αν δεν βγει έτσι; Αν γράψω κάτι μέτριο; Οι άνθρωποι παντού στον κόσμο, και ειδικά στη χώρα μου, αμέσως θα πουν: σε τέτοιο ποιητή απένειμαν το βραβείο Νόμπελ;». Γελάσαμε. Μετά σηκώθηκε και μου έδωσε το τελευταίο του βιβλίο, το *Μαρία-Νεφέλη*. Μου έγραψε αφιέρωση και μεταπορίζοντας το θέμα της συζήτησης, άρχισε να με ρωτάει γιατί είχα να επικοινωνήσω μαζί του τόσα χρόνια. Του διηγήθηκα την ιστορία με την πολύπαθη ποιητική μου συλλογή. Εξεπλάγη. Ενδιαφέρθηκε να μάθει τι «φρικτά» ποιήματα είχα δημοσιεύσει σ' αυτήν. Μου ζήτησε να του πω κάποιο απ' αυτά. Έκανα πεζή μετάφραση

σε δύο απ' αυτά τα ποιήματα. Τα άκουσε συνοφρυωμένος, μου είπε να τα επαναλάβω και έκπληκτος είπε ότι δε βλέπει τι το επιβλαβές ή επικίνδυνο περιέχουν. «Γλυκύτατα ποιήματα», ακριβώς αυτό είπε. Για να 'μαι ειλικρινής και εγώ δεν μπορούσα να του εξηγήσω. Γι' αυτό πέρασα στο κυρίως θέμα, την πρόσκληση συμμετοχής στην Παγκόσμια Συνάντηση Συγγραφέων στη Σόφια. Τον είδα στην Αθήνα τέλος Αυγούστου ή αρχές Σεπτεμβρίου, ενώ η συνάντηση θα διεξαγόταν τον Οκτώβρη. Ο Ελύτης είπε: «Καταλαβαίνεις ότι ήδη έχω αρκετές προσκλήσεις: Γαλλία, Ιταλία, ακόμα και ΗΠΑ. Θέλω πολύ να έρθω στη Βουλγαρία. Μπορούμε να το κανονίσουμε να τις αρχές του χρόνου. Μόνο πρέπει να μου στείλετε την πρόσκληση ένα μήνα νωρίτερα. Θα έρθω οπωσδήποτε. Και για να σου δείξω ότι πράγματι τρέφω τα καλύτερα αισθήματα για σας και για την ιδέα της υλοποίησης τέτοιας συνάντησης, θα γράψω 'ναν σύντομο χαιρετισμό προς τους μετέχοντες σ' αυτή. Σε παρακαλώ να το μεταφράσεις και να εξηγήσεις στους οργανωτές της αυτό που σου είπα». Παρά το γεγονός ότι ήταν τόσο πολυάσχολος, ο Ελύτης πράγματι έγραψε το χαιρετιστήριο μήνυμα, μου τηλεφώνησε και εγώ το πήρα από το σπίτι του, χωρίς να μπω, γιατί είχε κόπο. Παραθέτω το κείμενο αυτού του χαιρετισμού:

Σας ομιλώ εξ ονόματος του φωτός και της καθαρότητας. Μ' αυτά έχω μεγαλώσει. Αυτά ήταν το σχολείο στο οποίο αθήτευσα. Όλες οι προσπάθειές μου στην ποίηση ήταν στραμμένες στο να ετοιμασιώσω το φυσικό φως σε πνευματικό. Να φτάσω σε τέτοια διάφανη καθαρότητα, ώστε ο άνθρωπος να είναι σε θέση να βλέπει μέχρι την καρδιά της πραγματικότητας. Εκεί, σ' εκείνο το βάθος, ο αγώνας μεταξύ των ανθρώπων, δηλ. η αντιπαράθεσή τους εβία, φαίνεται σαν κάτι «αφύσικο», σαν ρωστέια. Και όπως φαίνεται, τα μικρόβια που την προκαλούν, είναι οι κινήσεις προκαταλήψεως. Γι' αυτό υψώνω τη φωνή: πρέπει να προχωρήσουμε προς τα μπρός. Να καταξιωθούμε ως κοινωνίες. Να αφήσουμε αυτές τις προκαταλήψεις για τη ζωή στην προϊστορία. Ευτυχώς οι λαοί του πολλού έχουν ξεπεράσει την πνευματική ανάγκη να εξουσιάζουν ο ένας τον άλλον. Και οι κυβερνώντες, αν υπήρχε ο τρόπος να τους ρωτήσουμε έναν έναν, θα παντούσαν με τον ίδιο τρόπο. Ανεξήγητο,

ασυγχώρητο είναι να μένουμε εγκλωβισμένοι σε έναν φαύλο κύκλο την αρχή του οποίου κανείς δεν θυμάται πια. Στέκομαι στο πλευρό των ομοϊδεατών μου κονδυλοφόρων απ' όλο τον κόσμο και υψώνω τη φωνή εναντίον των δυνάμεων του σκοτούς. Ας δείξουμε στον αιώνα που σε λίγο θα διαδεχθεί τον δικό μας ότι έχουμε διδαχθεί, έστω και λίγο, από τα αμαρτήματά μας. Και ότι είμαστε αποφασισμένοι από 'δω και στο εξής, εντελώς συνειδητά, να αντικαταστήσουμε τις φωτιές με αγάπη. Νυν και αεί.»

Δεν ξέρω αν αυτό το κείμενο διαβάστηκε στις συνεδριάσεις της Παγκόσμιας Συνάντησης Συγγραφέων.

Την τελευταία φορά που είδα τον Ελύτη, ήταν αργά το φθινόπωρο του 1990. Πήγαμε με τη σύζυγό μου στην Αθήνα, καλεσμένοι από τον αείμνηστο φίλο μου, τον ποιητή και φίλο της Βουλγαρίας, τον Νάσο Νικόπουλο.

Λίγες μέρες μετά την άφιξή μας τηλεφώνησα στον Ελύτη το πρωί γύρω στις 11.00. Χάρηκε ειλικρινά και με κάλεσε αμέσως να πάω να τον δω. Διψούσε για ανθρώπινη επαφή, πρόσθεσε, και αυτό μου φάνηκε κάπως αινιγματικό, όμως δεν ρώτησα τίποτα. Απλά ξεκίνησα και μετά από μισή ώρα χτυπούσα το κουδούνι της πόρτας του. Πέρασε ίσως ένα λεπτό μέχρι ν' ανοίξει. «Στέφανε, εσύ είσαι; Πέρασε μέσα», είπε δίνοντάς μου το χέρι. Και εξήγησε ότι είναι σχεδόν τυφλός. Είχε καταρράκτη. Μπήκα μέσα. Καθίσαμε. Τον ρώτησα διάφορα. Μου φάνηκε πολύ γερασμένος. Πράγματι, είχαμε να ειδωθούμε πάνω από δέκα χρόνια. Όχι τόσο πολύ γερασμένος εμφανισιακά, όσο ψυχολογικά. Μου είπε πόσο άσχημα αισθάνεται επειδή δεν μπορεί συχνά να βγαίνει έξω, ενώ δεν ήθελε να τον βλέπουν περίεργα μάτια επισκεπτών. Αναμφίβολα, εδώ μιλούσε και η τόσο ευεξήγητη ματαιοδοξία του. Στην ερώτηση πώς τα καταφέρνει με την καθημερινότητα, ο Ελύτης απάντησε ότι ευτυχώς μία νεαρή γυναίκα, ερωτευμένη με την ποίησή του, έχει αφοσιωθεί στο σκοπό να κάνει τη ζωή του πιο εύκολη και ευχάριστη. «Χωρίς την Ιουλίτα είμαι χαμένος», είπε. «Θα την δεις, πήγε να πάρει κάτι για το γεύμα και σύντομα θα είναι πίσω». Χαμογέλασα ικανοποιημένος: ο όμορφος άνδρας και ο μεγάλος ποιητής και στα 80 του δεν είχε χάσει τη γοητεία του. Ίσως χάρηκα, επειδή και εγώ είχα την ίδια ηλικία...

Όσο κουβεντιάζαμε, στο δωμάτιο μπήκε

η Ιουλίτα. Ήταν πραγματικά όμορφη με τα σκουρόξανθα μαλλιά της πλεγμένα σε κοτσίδες, την ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα και τα μαύρα μάτια τα οποία απέπνεαν ηρεμία και δύναμη. Δεν πιστεύω να ήταν πάνω από 25-26 χρονών. Ο Ελύτης με σύστησε: «Είναι ο Στέφαν Γκέτσεφ, ένας από τους λίγους καλούς μου φίλους στον κόσμο». Η Ιουλίτα χαμογέλασε ανεπαίσθητα, μετά έκανε αναφορά σχετικά με τα ψώνια και πήγε στην κουζίνα για να ετοιμάσει να φάμε. Τον ρώτησα τι γράφει, πάνω σε τι δουλεύει γενικά. Είπε ότι πρόσφατα βγήκε ένα βιβλίο του, κάτι σαν πνευματική βιογραφία με τίτλο *Ιδιωτική οδός*. Με δικά του κολάζ και εικονογράφηση. Τη στιγμή εκείνη μπήκε η Ιουλίτα. Ο Ελύτης της είπε: «Δωσ μου, σε παρακαλώ, ένα αντίτυπο του τελευταίου βιβλίου». Η Ιουλίτα παρατήρησε: «Ξέρεις ότι έχουμε μόνο τέσσερα αντίτυπα». Ο Ελύτης της απάντησε: «Εντάξει, τώρα θα έχουμε τρία». Η κοπελιά του έδωσε την πολυτελή έκδοση. Ο Ελύτης είπε: «Ιουλίτα, κάτσε να σου υπαγορεύσω την αφιέρωση». «Α, όχι», αποκρίθηκε η κοπελιά, «θα τη γράψεις μόνος σου. Μπορείς. Εσύ κάτσε». Και εκείνος υπάκουα κάθισε και έγραψε: «Στον φίλο μου Στέφαν Γκέτσεφ με πολύ αγάπη. Ο Ελύτης». Το έγραψε αρκετά καθαρά. «Είδες», είπε η Ιουλίτα, «το έγραψες πολύ καλά». Και γυρίζοντας προς εμένα: «Κάνει πως δεν βλέπει. Στην ουσία βλέπει και γράφει καλά». Το ίδιο το βιβλίο φέρει αφιέρωση: «Στην Ιουλίτα». Νομίζω ότι ήταν η τελευταία μεγάλη του αγάπη. Οι αγάπες των μεγάλων δημιουργών πάντοτε είναι «μεγάλες» ακόμα και σε προχωρημένη ηλικία. Ειδικά σ' αυτή την ηλικία. Σαν του Γκαίτε, παραδείγματος χάριν. Πάλι καλά, που οι μεγάλοι άνθρωποι είναι σχετικά λίγοι... Αργότερα έμαθα ότι η Ιουλίτα είναι ποιήτρια. Πριν δύο χρόνια πήρα μία δική της ποιητική συλλογή. Όμως να ολοκληρώσω για τον Ελύτη.

Το 1994 είχα βρεθεί και πάλι στην Αθήνα, προσκαλεσμένος από τη σύζυγο του φίλου μου Νάσου Νικόπουλου, ο οποίος είχε πεθάνει απρόσμενα το 1993. Σε λίγες μέρες τηλεφώνησα στον Ελύτη. Απάντησε η Ιουλίτα. Μου είπε ότι ο Οδυσσέας είναι βαριά άρρωστος και βρίσκεται στο νοσοκομείο. Άφησε να εννοηθεί ότι πάσχει από καρκίνο. Δεν ξέρω τι συνέβη στη συνέχεια. Ο Ελύτης πέθανε το 1996. Βέβαια, θα ζήσει και μετά το θάνατό του.

Μετάφραση από τα βουλγαρικά:
Ζντράβκα Μιχαήλοβα

Θα μπορούσε –έστω και με παιγνιώδη διάθεση– να προταθεί: πες μου την άποψή σου για τον κινηματογράφο του Ερίκ Ρομέρ, να σου πω ποια είναι η βιοφιλοσοφία σου για ό,τι ουσιαστικό (και πολύτιμο) συνιστά την πραγματικότητα. Γιατί ο ακάματος, στα 79 του χρόνια, δημιουργός, πρώην κριτικός των Cahiers du Cinema και ο αρχαιότερος των μεγάλων της –πάλαι ποτέ– Nouvelle Vague, εξακολουθεί με εκπλήσσουν πνευματική ευφορία να «κεντάει» φίνες στις λεπτομέρειές τους κινηματογραφικές «δαντέλες», τις «Ηθολογικές ιστορίες» του όπως τις αποκαλεί.

Ρομέρ για πάντα!

του Δημήτρη Χαρίτου

Δημιουργεί με βλέμμα μόνιμα στραμμένο στο αισιόδοξο «ημισφαίριο» της ζωής, στην πληθωρική παρουσία των νέων ανθρώπων, τις αισθηματικές έντριγκες, τις μελαγχολικές αμφιβολίες, τα πρόσκαιρα αδιέξοδα τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και σ' αυτές με τους μεγάλους. Εμφανίζει τους υπέροχους, θαρρείς ανεξερεύνητους, μικρόκοσμους από το τυχαίο όσο και ανεξάντλητο δείγμα των τυχαίων ανθρώπων – τόσο, εντούτοις, οικείων μας. Μικρά, ασήμαντα γεγονότα –τα δικά τους, τα δικά μας– που συνθέτουν τη μοναδική

(γλυκόπικρη) όσο και εφήμερη πραγματικότητα, αναδεικνύονται από το μεγεθυντικό του φακό σε καταστάσεις ουσίας, σε φορείς αληθινής συγκίνησης. Συμμετοχικές καταστάσεις αναπτύσσονται μεταξύ των ηρώων και των θεατών. Τσακώνεις τον εαυτό σου να κρυφοχαμογελάει και να παραδέχεται πως: ναι, έτσι είναι. Είσαι βέβαιος ότι η εξέλιξη της ταινίας δεν έχει προκαθοριστεί –όπως κατά κανόνα συμβαίνει π.χ. στις αμερικανικές ταινίες– από ένα αυστηρό στα όρια και το περιεχόμενο σενάριο.

Στις ταινίες του Ρομέρ η εξέλιξη υπηρετεί μεν ένα αρχικό μοτίβο, αλλά, όπως συμβαίνει και στην αληθινή ζωή, τη συνέχεια την, κατά κάποιο τρόπο, αυτανκαλύπτει η τυχαιότητα των διαλεκτικών συγκρούσεων, μέσα από δημιουργικές επιλογές. Και «νικητές» είναι ο λόγος, η φύση, το παιχνίδι: «κρύβω-αποκαλύπτω», το ψυχάνεμισμα και οι συμπεριφορές. Θαρρείς ότι ο σκηνοθέτης είναι το ενεργούμενο της ταινίας και όχι το αντίθετο.

Μέσα στο γλυκό, πλάγιο φως αρχή του φθινοπώρου (εποχή του τρύγου) στην πανέμορφη κοιλάδα του Ροδανού, οι βασικοί χαρακτήρες της ταινίας διατρέχουν το δικό τους ηλικιακό «φθινόπωρο». Η Μαγκαλί (Μπεατρίς Ρομάν) χήρα και οينوπαγωγός, γύρω στα 45 της, εξι-

σορροπεί τη μοναξιά της με την αφοσίωση που δείχνει για τον αμπελώνα της. Ο γιος και η κόρη της δεν ζουν πια μαζί της. Δεν αρνείται, εντούτοις, ότι της λείπει η αντρική συντροφιά. Δύσκολη και συνεσταλμένη από τη φύση της, αποκλείεται να βρει λύση η ίδια. Το κενό αυτό θα αναλάβουν –ερήμην της Μαγκαλί– να το «καλύψουν» από τη μια μεριά η νεαρή φοιτήτρια και κορίτσι του γιου της, με υποψήφιο τον καθηγητή της τής φιλοσοφίας και πρώην εραστή της. Από την άλλη, η Ιζαμπέλ, στενή φίλη της Μαγκαλί, ανακαλύπτει με αγγελία στην εφημερίδα έναν ευγενέστατο ζωντόχηρο, τον οποίο αφήνει στην αρχή να πιστεύει ότι η αγγελία αφορούσε την... ίδια. Και οι δύο υποψήφιοι είναι στα ίδια ηλικιακά επίπεδα με τις δύο φίλες. Ο ιστός των συμπτώσεων θα υφανθεί μέσα από απροσδόκητες διαδρομές στις οποίες πρωταγωνιστούν οι ψυχολογικές... μάχες. Το γοητευτικά υπομονετικό γκλόριουμ της «πλεκτάνης» θα κορυφωθεί στη διάρκεια της γαμήλιας δεξίωσης στον εξοχικό κήπο που δίνουν η Ιζαμπέλ και ο άντρας της για το γάμο της κόρης τους. Και θα είναι όλοι εκεί... Χάρμα!

Αυτό που τόσο συνοπτικά περιγράφηκε δεν είναι παρά η σύνοψη μιας κεντρικής ιδέας, ενώ η ταινία, το πλήθος αυτών που συμβαίνουν και η γοητευτική φλυαρία όσων λέγονται, κυλάει, λες άσωστη σαν τον ποταμό το Ροδανό που διασχίζει τα πανέμορφα τοπία, τις γραφικές κωμοπόλεις, τις εκδοχές γαλήνιας ζωής. Οι σύγχρονοι τρόποι του σινεμά, η θεοποίηση της βίας, του διαφορετικού, οι τεχνητές πραγματικότητες, ο εκφυλιστικός ρωμαϊσμός που οδηγεί στην παγερή απανθρωποποίηση, αιφνιδιάζουν τη μνήμη μας ότι υπάρχουν –και υπάρχουν– κόσμοι ακόμα διάφανοι, κόσμοι πηγές συγκίνησης, κήρυκες ζωής και ποίησης.

Οι τρόποι που κάνει σινεμά ο Ρομέρ είναι πλέον γνωστοί και σταθερά οι ίδιοι και στις 22 μέχρι σήμερα ταινίες του. Ατέλειωτοι διάλογοι, ρυθμοί διακριτικοί. Να τους πει κανείς, ανθρώπινοι. Αυτοσχεδιαστικές, στους τρόπους δραματοποιημένου ντοκιμαντέρ οι ερμηνείες –όντως, όλες σπαρταριστές. Αναφερόμαστε ιδιαίτερα στις Μπεατρίς Ρομάν και Μαρί Ριβιέρ, ώριμες πια, χρόνια μετά το *Γόνατο της Κλαίρης* και *Ο τέλειος γάμος* η πρώτη και *Η γυναίκα του αεροπόρου* και *Η πράσινη αχτίδα* η δεύτερη. Φινετσάτες. Απλές, ταυτόχρονα και περίτεχνες οι ερμηνείες τους. Ενσαρκώνουν τέλεια τις προθέσεις του γάλλου δημιουργού. Μεγάλο καλοκαιρινό δώρο αυτή η ταινία.

Η Μαγκαλί (Μπεατρίς Ρομάν) και η Ιζαμπέλ (Μαρί Ριβιέρ). Η μοναχική και η καλή φίλη, στις *Ιστορίες του φθινοπώρου*, του Ερίκ Ρομέρ.

Τι περιμένει κανείς απ' τους νέους καλλιτέχνες; Να μην ενδίδουν στις ευκολίες της τέχνης τους καθιστάμενοι διακοσμητικοί –δηλαδή ακίνδυνοι–, να μην συμβιβάζονται με τις πρακτικές της αγοράς, να εκφράζουν το «τώρα» με τους τρόπους του «τώρα», τώρα! Ο Γιάννης Γρηγοριάδης είναι ένας τέτοιος καλλιτέχνης και έχει συνείδηση τόσο των προβλημάτων του πλανήτη όσο και των ανησυχιών της γειτονιάς του, στην Κοκκινιά.

VIDEO-άλλοθι

του Μάνου Στεφανίδη

Αυτό θα πει globalisation! Έστω κι αν δεν τον ξέρει –ποιος εξάλλου να τον γνωρίσει;– ο **Dan Cameron** (παρένθεση: Η μαγκιά είναι να δείξει ο «εκλεκτός» free Curator, Cameron έλληνες καλλιτέχνες όχι στην Ελλάδα αλλά στην Αμερική. Αλλιώς το όλο εγχείρημα είναι ομφαλοσκοπικό). Ο **Γρηγοριάδης** έχοντας σπουδές στην θρυλική –χειρωνακτική– σχολή γλυπτικής στην Τήνο και έχοντας περάσει τόσο από τη Σχολή Καλών Τεχνών Θεσσαλονίκης (στο εργαστήρι του γλύπτη **Φώτη**) όσο και της Αθήνας (πλάι στον γλύπτη **Θόδωρο Παπαγιάννη**) συνέχισε με υποτροφία του I.K.Y. στο Staffordshire University της Βρετανίας. Το 1997 πήρε το Master of Fine Arts ενώ το ερευνητικό του πεδίο αφορά την σχέση τέχνης και media ή, πιο εξειδικευμένα, τον ρόλο της αφηγηματικής διαδικασίας στην αναπαράσταση.

Ο Γρηγοριάδης είναι γλύπτης και χρησιμοποιεί ως πλαστική ύλη τις εικόνες των Μ.Μ.Ε (ή τις πληροφορίες τους). Τι πιο

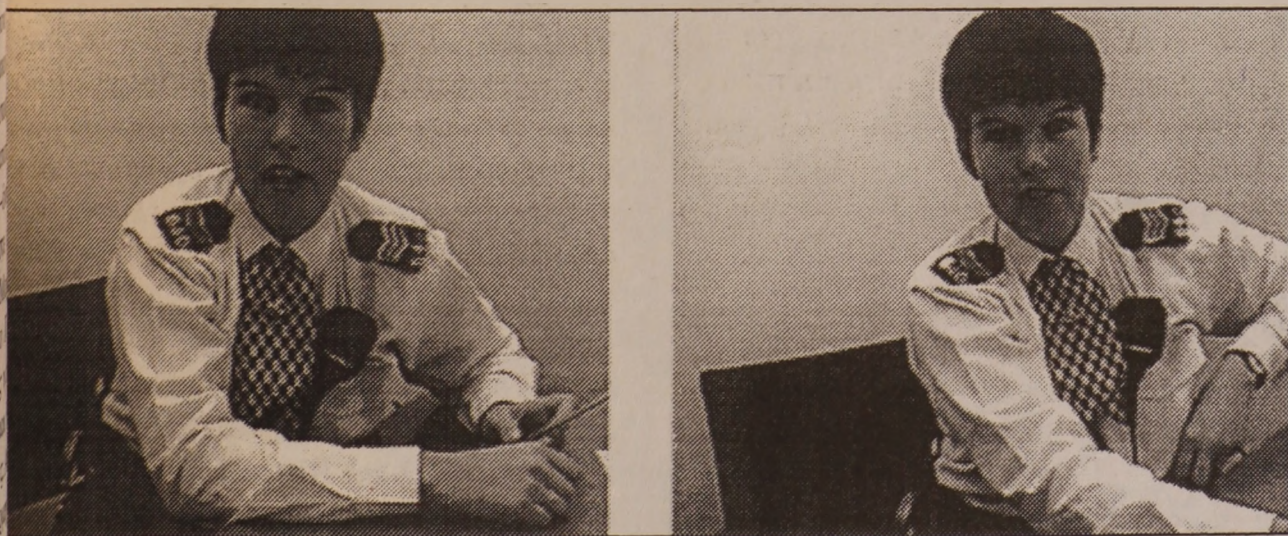
απλό! Είναι φυσικό ως εκ τούτου να ασχολείται με το video επειδή θέλει να κάνει γλυπτική, δηλαδή να «χαράξει-αποτυπώσει» τις μορφές της εποχής με τα μέσα και τις διαδικασίες που η ίδια η εποχή προσφέρει.

Τι πιο κατάλληλο, λοιπόν, υλικό για έναν νέο, σκεπτόμενο δημιουργό από την σαπουνόπερα *Bay-Watch* που (ανα)μεταδίδεται σε εκατοντάδες (sic) κανάλια παγκοσμίως μεταφέροντας τις –κυρίαρχες– οπτικές της αναφορές και επιβάλλοντας την –εκ τούτου κυρίαρχη– αισθητική της σε κάθε πλάτος και μήκος του πλανήτη. Ο Γρηγοριάδης είναι ένας εννοιολογικός καλλιτέχνης που όμως ζει στο μπαρόκ πάθος και τη ρομαντική παράνοια της εποχής μας. Θέματά του είναι οι μειονότητες των μεγάλων, μητροπολιτικών κέντρων, οι ανθρωπίνες περιπτώσεις των σύγχρονων δουλοπαροίκων, οι κοινωνικοί ρόλοι που επιβάλλονται άνωθεν στις μεγάλες μάζες των πληθυσμών, η αστυφιλία, η ισοπεδωτική, λαϊκή κουλτούρα, ο φόβος της μοναξιάς και η μοναξιά του φόβου. Η πολιτική διάσταση,

τέλος, της πιο ανιαρής και αφιλόδοξης καθημερινότητάς μας... Ο Γρηγοριάδης θέλει να παρέμβει σ' αυτή την ευνουχισμένη καθημερινότητα και να την επαναστατικοποιήσει. Αυτό θεωρεί ότι είναι το μόνο χρέος του καλλιτέχνη, αυτή η μόνη αποστολή του αλλά και συγχρόνως το τριπάκι του, ο αυτοεγκλωβισμός και η αυτοκαταστροφή του! Παιδί ενός δύσκολου κόσμου ξέρει τα αδιέξοδα και τις δυσκολίες του κόσμου αυτού από παιδί. Κι αυτό κάνει την έρευνά του ακόμη πιο ενδιαφέρουσα ενώ συγχρόνως «νομιμοποιεί» τις εσωτερικές της αντινομίες. Το 1994 ο Γρηγοριάδης συμμετείχε στην ίδρυση της εικαστικής ομάδας «Σώμα Πολιτικό» επιμένοντας τόσο στη συλλογική δράση όσο και στον πολιτικό, εντέλει, χαρακτήρα της –κάθε– τέχνης. Το πείραμα, αν και βραχύβιο, λειτούργησε θετικά στην ευρύτερη εικαστική κοινότητα.

Ας δούμε λοιπόν τι μας αφηγείται ένας καλλιτεχνικός μας εμικρές στο Λονδίνο. Ένα video του, παραγωγής 1997, μιμείται –εξωτερικά– τους τύπους ενός αστυνομικού σίριαλ. Υπάρχουν οι συνήθεις πρωταγωνιστές: η «καλή» αστυνόμος, ο ύποπτος μαύρος, τα ρίσκα κ.λπ. Αίφνης η αστυνόμος σημειολογικά τραβάει το περίστροφό της. Η «αφήγηση» ξεφεύγει από την πεπατημένη. Το «έργο τέχνης» αιφνιδιάζει και αιφνιδιάζεται από το «έργο μαζικής κατανάλωσης», δηλαδή το σίριαλ. Ο Γρηγοριάδης είναι έτοιμος να παρέμβει. Όχι όμως γι' αυτό που νομίζεται αλλά για άλλους λόγους. Ο ίδιος γράφει σ' ένα θεωρητικό του κείμενο: «Οι άνθρωποι συχνά συγκρίνουν και συνδέουν την προσωπική τους ζωή και τις ερωτικές τους εμπειρίες μ' εκείνες των σίριαλ. Εκεί ακριβώς έγκειται και η “επιτυχία” ενός τέτοιου τηλεοπτικού προγράμματος. Τίποτε δεν είναι υποκειμενικό στη λέξη “επιτυχία”. Αυτή απλά μεταφράζεται σε αριθμούς τηλεθέασης. Αλήθεια έχετε αναρωτηθεί πόσοι ψυχολόγοι και ειδικοί έχουν συνεργασθεί για ένα επεισόδιο του *Bay-watch*;». Η κουλτούρα της μαζικής επικοινωνίας στηρίζεται σε αυστηρά επιστημολογικά δεδομένα. Αυτό είναι πλέον ή προφανές. Μια σαπουνόπερα αποτελεί για τον μικροαστό τηλεθεατή όχι μόνο μια παγίδα-αντίδοτο της αληθινής ζωής αλλά και την παγίδα-αντίδοτο της αληθινής τέχνης. Ο επαναστατημένος πλάνης Rimbeau έλεγε πως «Η ζωή είναι αλλού». Και ο Γρηγοριάδης μοιάζει σαν να λέει ότι η τέχνη είναι αλλού.

Λοιπόν ψάξτε μήπως την βρείτε.

Γιάννης Γρηγοριάδης, *Sgt. Campbell* Video stills 3.23, 1997.

Μια έκδοση-ανασκόπηση της καλλιτεχνικής κατάστασης στην Τσεχία παρουσιάζεται στο Ρέθυμνο υπό την εποπτεία του πάντα ανήσυχου Κέντρου Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνης. Η ελληνική παρουσία κρύβεται και πίσω από μια σημαντική αναδρομική του Τσέχου μετα-σουρρεαλιστή animator Jan Svankmajer στο Στρασβούργο.

Τσεχία x 2

του Θανάση Μουτσόπουλου

1. ΟΙ ΧΑΜΕΝΕΣ ΓΕΝΙΕΣ ΤΗΣ ΤΣΕΧΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Παρά το γεγονός ότι ο τσέχικος Κυβισμός υπήρξε από τις σημαντικές στιγμές του μοντερνισμού, η καλλιτεχνική δραστηριότητα της χώρας λίγο μετά περνάει στην αφάνεια, για τους δυτικούς τουλάχιστον. Παρ' όλα αυτά η καθοριστική περίοδος για την ανάπτυξη της τέχνης είναι οι δύο δεκαετίες μεταξύ 1960 και 1980, μέσα στις οποίες εντάσσεται και η γνωστή «Άνοιξη της Πράγας». Κατά τη δεκαετία του '60 μια σειρά από διεθνείς τάσεις και κινήματα εισήχθησαν στην τότε ενιαία Τσεχοσλοβακία και προκάλεσαν τεράστιες ζυμώσεις: Pop Art (στην τσέχικη εκδοχή της), τα

happenings, η νέα εικονική ζωγραφική, ο νεο-ρεαλισμός, το νεο-dada, το μετα-σουρρεαλιστικό ή μετα-συμβολικό παράδοξο και διάφορες καθυστερημένες κονστρουκτιβιστικές τάσεις.

Ακολουθεί η σοβιετική εισβολή τον Αύγουστο του 1968 που θέτει απότομα τέλος στην ελευθερία της έκφρασης. Είναι και το τέλος της δημιουργίας; Όπως γράφουν στον κατάλογο της έκθεσης «Η Φύση σε Δέκα Κεφάλαια» που παρουσιάζεται στο Ρέθυμνο, οι επιμελητές της, **Ivan Neumann** και **Alena Potuckova**: «Αντίθετα, όταν δεν

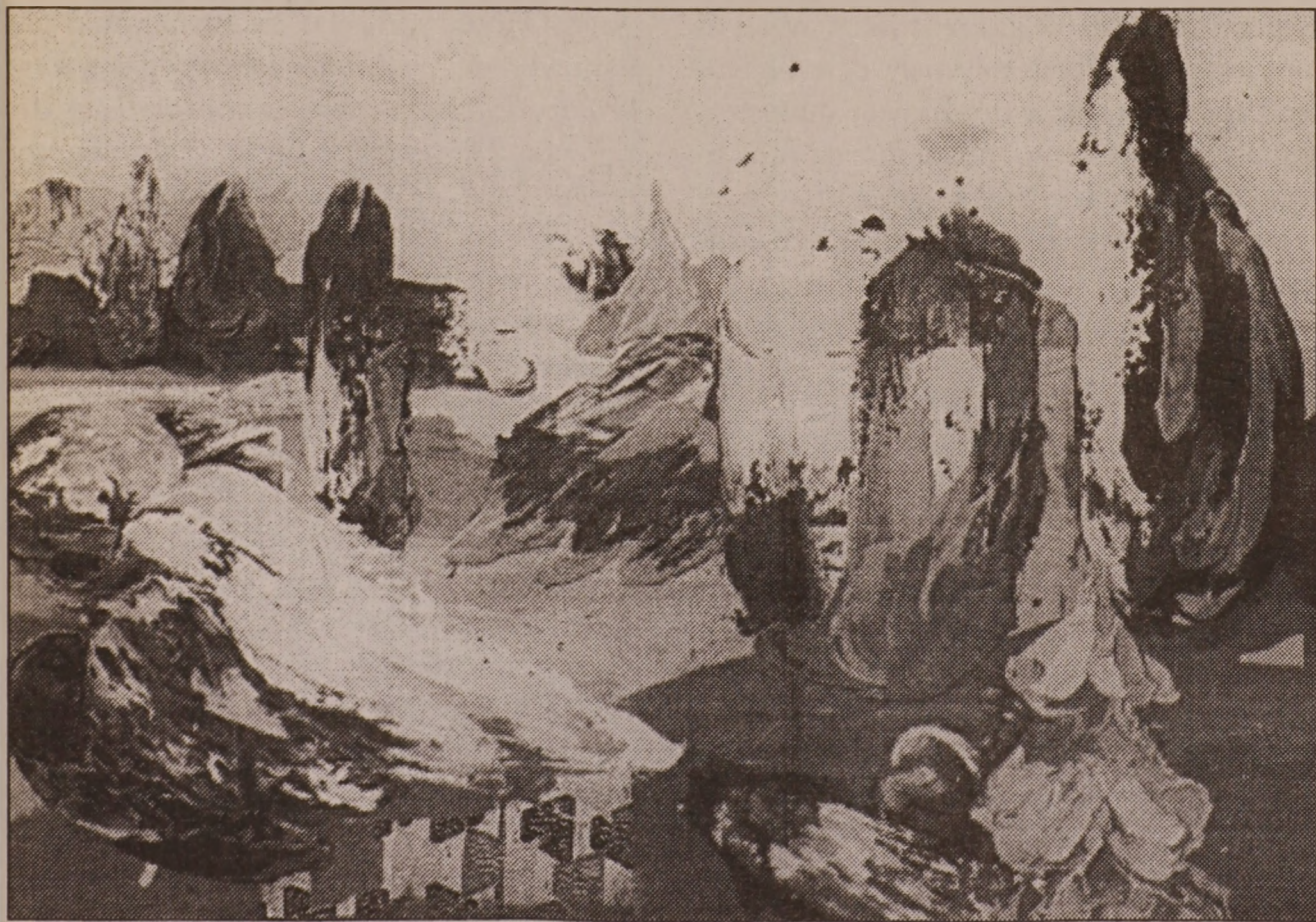

JAN SVANKMAJER

υπήρχαν επαφές με το εξωτερικό και η καταπίεση είχε φτάσει στο αποκορύφωμά της, οι τσέχοι καλλιτέχνες μπόρεσαν να επινοήσουν πρωτότυπα έργα, επιστρέφοντας στις υπαρξιακές ρίζες και απευθυνόμενοι στην κοινωνία με κωδικοποιημένα μηνύματα».

2. Η ΦΥΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΦΥΣΗ (Ή Η ΦΥΣΗ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑ-ΦΥΣΗΣ)

Τη μετάκληση της έκθεσης που παρουσιάζεται στο Ρέθυμνο τη χρωστάμε στο πρόγραμμα πολιτιστικών ανταλλαγών Απολλωνία που εδρεύει στο Στρασβούργο και τον διευθυντή της, **Δημήτρη Κωνσταντινίδη**. Γίνεται στο κτίριο του E.O.M.M.E.X. υπό την εποπτεία του Κέντρου Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνης της **Μαρίας Μαραγκού**. Στην «Φύση σε Δέκα Κεφάλαια» θα βρούμε τρεις γενιές τσέχων καλλιτεχνών: Από νεότερους, όπως οι **Kopriva**, **Cernicky** και **Lukas Rittstein**, «μεσαίας» ηλικίας (σαραντάρηδες μέχρι εξηντάρηδες), όπως οι **Scala**, **Kafka**, **Sozansky**, **Ouhel**, **Milos Sejn** και **Michael Rittstein** και κλασικούς καλλιτέχνες του τσέχικου μοντερνισμού, όπως ο **Zdenek Sykora**. Φυσικά κάτω από τον τίτλο «Η Φύση σε Δέκα Κεφάλαια»

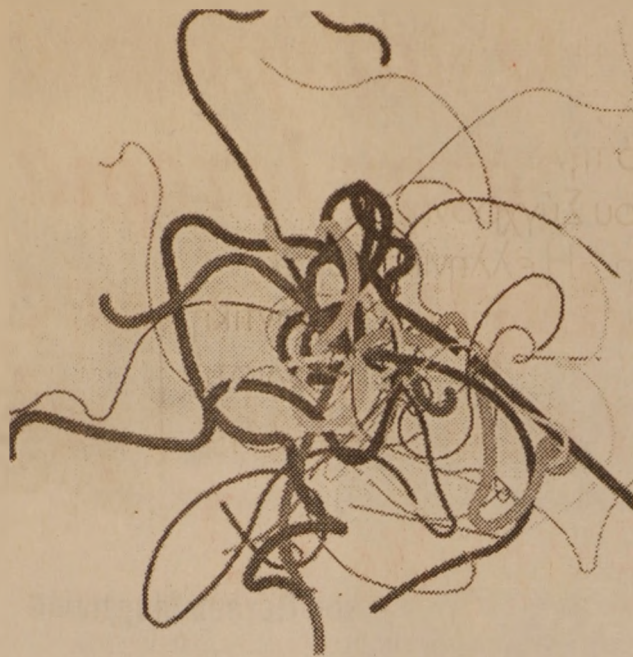

MICHAEL RITTSTEIN: Διακοσμητικά φυτά, 1996, μικτή τεχνική, sololite, 180 x 240 εκατ.

υποβόσκουν ερωτήματα που μοιάζουν εξαιρετικά επίκαιρα τα τελευταία χρόνια με εκθέσεις όπως η «Artificial Nature» του **Jeffrey Deitch**. Η ζωγραφική τοπίου έχει γίνει πια μια ιστορική έννοια. Η φανταστική Αρκαδία των γερμανών και γάλλων ρομαντικών μοιάζει πιο πολύ με τον Μέλανα Δρυμό παρά με την περιοχή γύρω από την Τρίπολη. Το μοντερνιστικό τοπίο μοιάζει πιο πολύ με αφηρημένο σημείο. Η Land Art και η Εννοιολογική Τέχνη επαναπροσδιορίζουν το θέμα. Η έκθεση «Η Φύση σε Δέκα Κεφάλαια» αφήνει μια μυρωδιά ελληνικής τέχνης του '80 (χειρονομιακές κατασκευές) με μικρά ανοίγματα στις τάσεις της δεκαετίας μας (τη λεγόμενη New British Art, την αμερικάνικη τέχνη κ.λπ.). Και αυτά τα ανοίγματα παραδόξως μοιάζει να τα κάνει ο ογδοντάχρονος σχεδόν Zdenek Sykora ζωγραφίζοντας χαρούμενες «ποπ» σερπαντίνες/χρωματιστά «μακαρόνια». Ο Michael Rittstein μέσα σε μια φαινομενικά αφηρημένη εξπρεσιονιστική γραφή κρύβει εξαιρετικά καλοσχεδιασμένες παραστατικές φιγούρες, οι οποίες όμως –έκπληξη– διατηρούν την ααριότητα της πινελιάς.

3. ΕΝΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΜΑΣΤΟΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΟΞΟΥ

Ο διευθυντής του πολιτιστικού προγράμματος Απολλωνία, Δημήτρης Κωνσταντινίδης είναι επίσης υπεύθυνος για την αναδρομική έκθεση του μεγάλου τσέχου μετασurreαλιστή animator (ένας όρος ο οποίος μεταφράζεται στα ελληνικά ως «σκηνοθέτης κινουμένων σχεδίων» που στην περίπτωση του Svankmajer είναι εντελώς ακατάλληλο αφού αυτός χρησιμοποιεί τριτοδιάστατα αντικείμενα και κούκλες) **Jan Svankmajer** στο Στρασβούργο. Ο

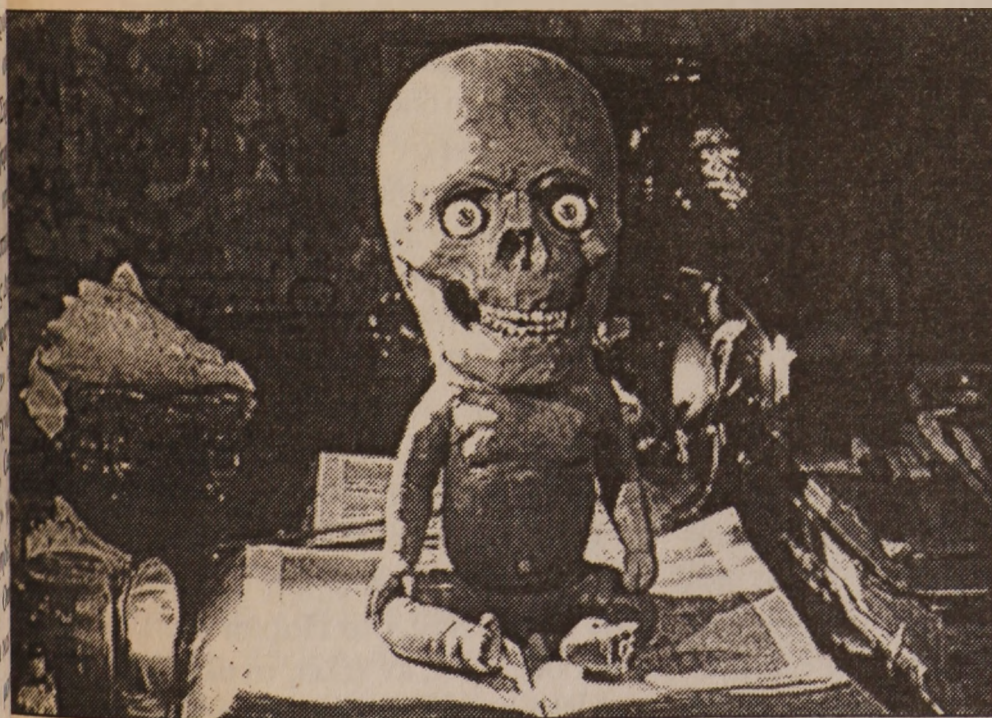
ZDENEK SYKORA

Πάνω: Γραμμή αριθμ. 126, 1995.

Κάτω: Γραμμή αριθμ. 137, 1997.

Svankmajer αρχίζει να γυρίζει ταινίες στις αρχές της δεκαετίας του '60 χρησιμοποιώντας την εξαιρετικά επίπονη διαδικασία του stop-motion animation, δηλαδή ενός γυρίσματος όπου η αίσθηση της κίνησης

JAN SVANKMAJER
Σκηνή από την
ταινία *Faust*,
1994

πετυχαίνεται με τη μετακίνηση αντικείμενων από καρτέ σε καρτέ. Η μεγάλη του επιρροή θα πρέπει να θεωρείται ο μανιεριστής ζωγράφος **Arcimboldo**. Πολύ πριν τις κατακτήσεις του εξπρεσιονιστικού πορτραίτου του εικοστού αιώνα, των αφηρημένων εξάρσεων της ζωγραφικής και βεβαίως προφητεύοντας μεγάλο μέρος από τη γοητεία του παραλόγου που θα έφερνε ο Surreαλισμός, ο Giuseppe Arcimboldo (1527-1593) ήταν μια καλλιτεχνική ιδιαιτερότητα από κάθε άποψη. Ο Arcimboldo υπηρέτησε για πολλά χρόνια ως επίσημος ζωγράφος της αυλής των Αψβούργων στη Βιέννη και την Πράγα κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φερδινάνδου του 1ου, του Μαξιμιλιανού του 2ου και τελικά του Ροδόλφου του 2ου. Οι πίνακες του ανοίγουν μια καινούργια διάσταση στο θέμα της αναπαράστασης σε ένα πορτραίτο με το να έχουν σαν κυρίαρχη λειτουργία όχι το ποιος είναι αλλά το τι είναι αυτό το πρόσωπο. Ή τουλάχιστον με το τι ισχυρίζεται ότι είναι. Στη βάση των επιρροών του Arcimboldo προσθέτει μνήμες από ποικίλες παραδόσεις: το τσέχικο κουκλοθέατρο και το Μαύρο Θέατρο της Πράγας (όπου χρησιμοποιούνται μαύρα ρούχα και γάντια για να κοντρολάρεται το τι βλέπει ο θεατής), τα ντανταϊστικά ready mades, το μαύρο χιούμορ, τα Wunderkammern του 17ου αιώνα όπου οι αστοί της εποχής εξέθεταν σημεία και τέρατα, τις μελέτες φυσικής ιστορίας και τις αναγεννησιακές εγκυκλοπαιδείες, την αλχημεία, τη μαγεία, την *Ερμηνεία των Ονείρων* του Freud, την *Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων* του Λιούις Κάρολ, τον Μπονιουέλ, τον Ιερώνυμο Μπος, τον Μαρκήσιο Ντε Σαντ και τον μεγάλο τσέχο animator **Jiri Trnka**. Γνώρισε μεγάλες δυσκολίες από το καθεστώς, καταφέροντας για πολλά χρόνια να γυρίζει μόνον μικρού μήκους φιλμ και τελικά αναγκάστηκε για καιρό να απέχει από τη δημιουργία. Στη δεκαετία του '90 η επιρροή του σε δυτικούς σκηνοθέτες όπως ο **David Lynch**, ο **David Cronenberg** και ο **Terry Gilliam** και κυρίως στους απευθείας συνεχιστές του, βρετανούς αδερφούς **Quay**, αναγνωρίστηκε. Ο Svankmajer θεωρείται πλέον πρόγονος των ρυθμών του βίντεο-κλιπ και της νοσηρής κινηματογραφικής αισθητικής του σήμερα. Το κανάλι MTV του κάνει συχνά αφιερώματα. Ο ίδιος έχει πια τη δυνατότητα (και τα χρήματα) να γυρίζει μεγάλου μήκους ταινίες όπως τον αριστουργηματικό *Faust*. Δικαιосύννη;

Ο Λαβύρινθος στην Ιστορία της Αρχιτεκτονικής και στο Μύθο της*

του Πέτρου Μαρτινίδη

Οφείλω να επισημάνω, εν πρώτοις, ότι εννοώ το λαβύρινθο όχι ως εκείνο το βασιλικών διαστάσεων και συνεστραμμένων διαδρομών κτίσμα (αιγυπτιακής ή κρητικής προελεύσεως), αλλά ως μηχανισμό διαδοχικών αντικατοπτρισμών και ανακυκλώσεων, εξαιτίας των οποίων πολλοί, έπειτα από κοπιώδεις και παρατεταμένες προσπάθειες, διαπιστώνουν ότι επανακάμπουν ακριβώς στο σημείο από το οποίο νόμιζαν πως απομακρύνονται.

Σπεύδω να διευκρινίσω ότι αυτή η ειδικότερη έννοια δεν μετατρέπει τα αδιέξοδα του Λαβυρίνθου σε διαδρομές του Σισύφου. Υπάρχει μια κρίσιμη διαφορά: ο Σίσυφος γνωρίζει πως αυτό –η αέναη προώθηση του βράχου που ξανακατρακυλάει– είναι το μαρτύριό του· ενώ οι περισσότεροι από τους παλινοδούντες του Λαβυρίνθου θεωρούν κάθε νέο ξεκίνημα ως πρόοδο.

Με τον όρο «λαβύρινθος» εννοώ, έτσι, κάτι σαν τη φράση του Λένιν σ' εκείνο το παλιό ανέκδοτο που ήθελε τον ξαναζωντανεμένο Λένιν να διαβάσει τα πρακτικά του 20ού συνεδρίου του Κ.Κ.Σ.Ε. και να αναφωνεί: «Σύντροφοι, όλα αρχίζουν από την αρχή, ραντεβού στη Βιέννη, γιάφκες οι ίδιες!». Υπό αυτή την έννοια, επίσης, η μετενσάρκωση αποτελεί τον λαβύρινθο του Βουδιστή, το αβγό αποτελεί τον λαβύρινθο της κότας και ο αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος τον λαβύρινθο της ελληνορθοδοξίας.

Έπειτα απ' αυτά, μπορώ να εξηγήσω ότι: λαβύρινθος, στην ιστορία της αρχιτεκτονι-

κής, είναι τόσο οι αλλεπάλληλες αναδιατυπώσεις των ίδιων θεωρητικών θέσεων (που επαναλαμβάνουν σχεδόν αυτολεξεί η μια την άλλη, σαν να η κάθε μία εννοεί να κάνει ν' ακουστεί, επί τέλους, κάποια πρωταρχική ρήση μέσω της τελευταίας της αναδιατύπωσης), όσο και οι αλλεπάλληλες κατεδαφίσεις παλαιότερων οικοδομημάτων κι οι αντικαταστάσεις τους από νέα, σαν σε μία δεισιδαίμονα τελετουργία σπονδών καταστροφής.

Και για να γίνω πιο συγκεκριμένος: όταν ο **Bernard Tschumi**, φερ' ειπείν, σχολιάζει την έννοια της «αρχιτεκτονικής ευχαρίστησης» (στο άρθρο “The Pleasure of Architecture”, *A.D.* n.3, 1977), δεν κάνει άλλο από το να επαναλαμβάνει, μ' ένα πιο φιλελεύθερο πνεύμα, όσα προσδιόριζε και ο **Nikolaus Pevsner** το 1946, στο: *Visual Pleasures from Everyday Things*, προτείνοντας μια παιδαγωγική των βλεμμάτων και την «πλήρη χρήση των ματιών», ώστε να καταστεί αντιληπτή η αξία κτισμάτων και αντικειμένων βιομηχανικού σχεδιασμού που περιβάλλουν την καθημερινή ζωή.

Αλλά και ο Pevsner δεν έκανε άλλο από το να ξαναλέει όσα επεσήμαινε ο **Le Corbusier** το 1929 (στο *Vers une Architecture*, για τα «μάτια που δεν ξέρουν να βλέπουν») καθώς και όσα, υπό τους όρους “delight” ή “enjoyment”, είχαν προτείνει πολλοί προηγούμενοι, αρθρογραφούντες στο περιοδικό *Spectator* κατά τον 18ο αιώνα (όπως ο μαρκήσιος Shaftesbury, ο Joseph Addison ή άλλοι πριν απ' αυτούς). Οι οποίοι, ήδη από τον 15ο αιώνα, αναδιατύπωναν τον μεταξύ «συμμετρίας» και «ευρυθμίας» προβληματισμό του Βιτρούβιου, σχετικά με το τι είναι αυτό που, στις αρχιτεκτονικές διευθετήσεις, μπορεί να εκτεθεί

σε «οπτική θεώρηση» και να προσφέρει «ευχαρίστηση».

Ενώ και ο Βιτρούβιος, σύμφωνα με όσα ο ίδιος εξομολογείται στον αυτοκράτορα-παρλήπτη των *Δέκα Βιβλίων* του (στην εισαγωγή του 4ου Βιβλίου), δεν κάνει άλλο από το να αναδιατυπώνει «πραγματείες και κριτικά δοκίμια» ελλήνων αρχιτεκτόνων, πριν απ' αυτόν.

Ό,τι από αυτές τις συστηματικές επανακάμψεις σε προηγηθέντα σχόλια ισχύει για την ιστορία της αρχιτεκτονικής θεωρίας, ακόμη πιο έντονα κι ακόμη πιο δραματικά, ισχύει και για την ιστορία της πρακτικής της.

Σ' ένα κείμενό μου του 1996 έγραφα:

«...Πριν από δέκα χρόνια ο Λίβανος κατακρημνιζόταν από τους βομβαρδισμούς ενός ατελείωτου πολέμου και τις παρατεινόμενες συρράξεις μέσα στις πόλεις του. Τώρα [το 1996] αναγγέλλονται εισροές δισεκατομμυρίων δολλαρίων για την ανοικοδόμηση της χώρας. Το ίδιο θα συμβεί σε λίγο με τις πόλεις της τέως Γιουγκοσλαβίας. Το ίδιο συνέβη χιλιάδες φορές ως σήμερα. Και πολύ συχνά, οι ίδιοι άνθρωποι που πυροδοτούν τις συγκρούσεις και ευνοούν την καταστροφική λαίλαπα, είναι αυτοί που εν πάση ειλικρινεία, στη συνέχεια, σπεύδουν να συμπράξουν στη λαμπρότητα και τη δημιουργική ευωχία των ανακατασκευών και των νέων ανεγέρσεων, σαν σε ένα διαρκές και παράδοξο πανηγύρι ματαιοσχολίας...» (βλ. *Μεσσιτείες του Ορατού*, εκδ. Νεφέλη, σελ. 302).

Δεν παραθέτω αυτό το απόσπασμα φιλοδοξώντας να προσθέσω, σε μία έκθεση με τίτλο: *το σημαντικό αρχιτεκτονικό έργο της πενταετίας 1993-98*, κάποια δείγματα κι από το *μαντικό έργο* της ίδιας πενταετίας. Το παραθέτω μόνο και μόνο για να επισημάνω ότι η κυρίως ιστορία της αρχιτεκτονικής δεν είναι παρά μία αδιάλειπτη σειρά κατεδαφίσεων κι επανοικοδομήσεων. Με όση περίσκεψη, ευαισθησία ή επιδεξιότητα κι αν σχεδιάζουν οι αρχιτέκτονες, με όση προσοχή ή ανιδιοτέλεια κι αν επιβλέπουν την οικοδόμηση των μελετών τους, με όση υπερηφάνεια κι αν παρίστανται στα εγκαίνια των έργων τους και με όσα χαμόγελα κι αν φωτογραφίζονται δίπλα τους, αυτό για το οποίο έχουν ξοδευτεί σχεδιαστικά ξενύχτια, διαπραγματεύσεις με εργολάβους και φωτογενή χαμόγελα, δεν είναι παρά τα μελλοντικά μπάζα μιας άλλης, ανάλογης, δραστηριότητας.

Οι συντεχνίες των οικοδόμων που ολοκλήρωσαν τις κατοικίες της συνοικίας του Αγίου Ευσταθίου, στο Παρίσι του 17ου αιώνα, προσέφεραν, εν τέλει, το υλικό επιχωμάτωσης στο οποίο οι σιδεράδες του 19ου αιώνα

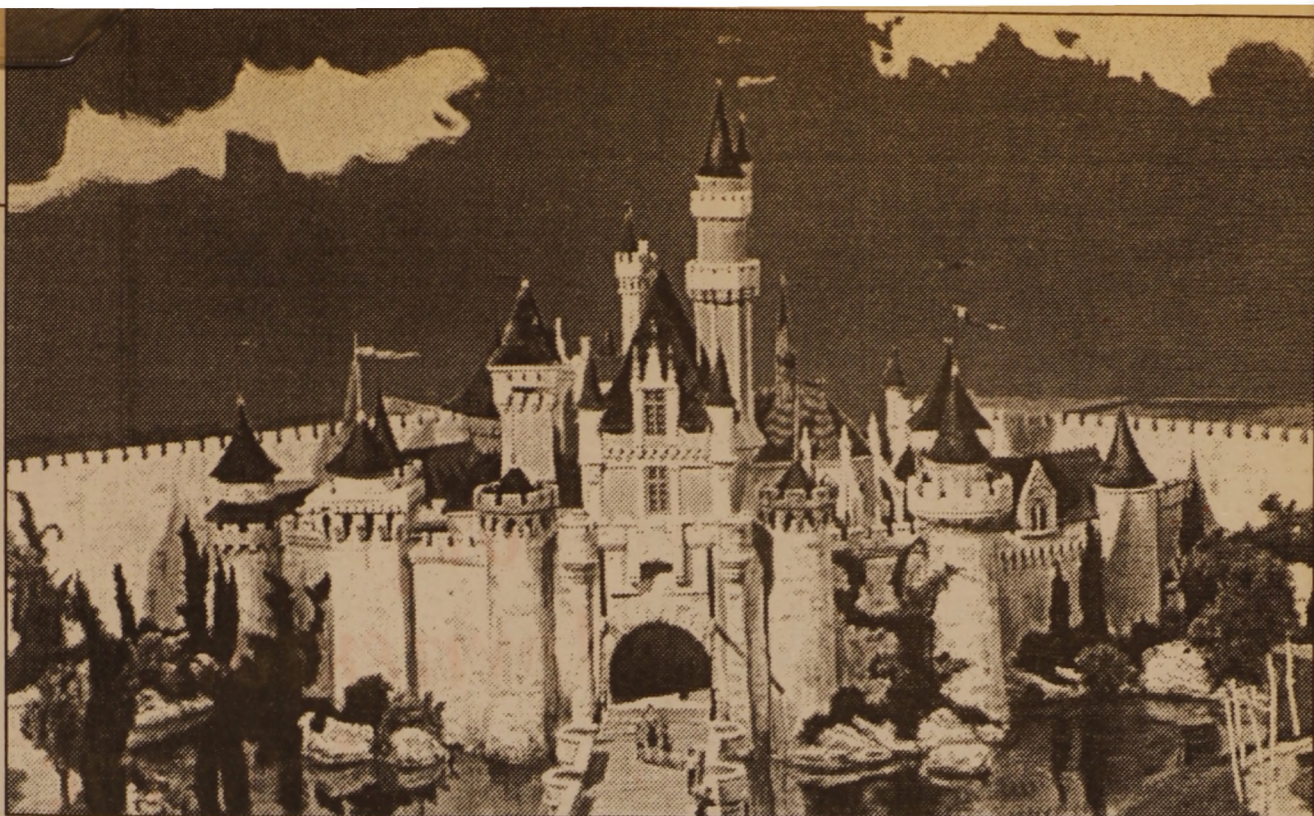
* Παρέμβαση στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της Δ' έκθεσης αρχιτεκτονικού έργου, στη Θεσσαλονίκη, με γενικό τίτλο: «Το σημαντικό αρχιτεκτονικό έργο της πενταετίας 1993-98».

στήριξαν το περίπτερο του Victor Baltard, για τη στέγαση μιας κρεαταγοράς· ενώ, εκατόν είκοσι χρόνια μετά, το εν λόγω σιδερένιο κομψούργημα αποσυναρμολογήθηκε για να παραχωρήσει το οικοπέδο στη νέα αγορά των «Halles». Κι όλ' αυτά σε ένα Παρίσι, που δεν γνώρισε ποτέ αεροπορικούς βομβαρδισμούς.

Παντού, θέλω να πω –στις θεωρητικές αναδιατυπώσεις όσο και στις πρακτικές επανανεγέρσεις– μοιάζει σαν να έρχεται κάποιος Ταλθύβιος –ο μόνιμος αγγελιοφόρος των κλασικών τραγωδιών και των μύθων– εκ μέρους ενός αφίκορου Ευρυσθέα, να αναθέσει στους Ηρακλείς της αρχιτεκτονικής καινούργιους άθλους: σπονδές κατεδαφίσεων και νέων ανεγέρσεων ή αναπροσαρμογών, για τη συνεχή επέκταση ενός εύτακτου λαβυρίνθου. Ενός λαβυρίνθου από τον οποίο το μόνο αντιληπτό χαρακτηριστικό είναι πως η τελευταία θεωρητική διαπίστωση αποτελεί μια λογοκλοπή και το πιο πρόσφατο οικοδόμημα συνιστά μιαν ακόμη προοπτική κατεδάφισης.

Ίσως η πιο σωστή κίνηση κατά τις παρουσιάσεις επιφανών αρχιτεκτονημάτων θα ήταν αντί της φωτογραφίας του μελετητή τους να εικονίζεται, σε κάποια γωνία, ο Μινώταυρος δίπλα στο αρχιτεκτόνημα του Δαιδάλου, εν αναμονή των 14 νέων από την Αθήνα (αυτού του συμβολικού αριθμού προσώπων που αντιπροσωπεύουν την κοινωνία – ως τα 14 πρόσωπα του χορού σε κάθε τραγωδία ή κωμωδία). Η, κατά την ίδια έννοια, θα μπορούσε να εικονίζεται αντί του Μινωταύρου ο Κουασιμόδος, σε κάποιο από τα κωδωνοστάσια της Παναγίας των Παρισίων (μια που ο Ουγκώ τον επινόησε με μιαν ανάλογα συμβολική διάθεση), κι εξίσου καλά η κυρία Ολμπράιτ, επικεφαλής κάποιας ναυτοϊκής συνεδρίασης.

Κι ακόμη ίσως, με την ίδια κίνηση, να προσεγγίζαμε ένα είδος αυτογνωσίας σαν αυτό από το οποίο μοιάζει να εμπνέεται το ρεύμα της αποδόμησης: τα σχέδια του Lebeus Woods ή οι προτάσεις του γραφείου Himmelblau, λόγου χάριν. Όπου οι λύσεις με τις στρεβλές συγκλίσεις των ελεύθερων δοκών, τις εντομές των τοιχοπετασμάτων και τ' ανόμοια ανοίγματα θυμίζουν, έντονα, οικοδομήματα που έχουν υποστεί έναν (τουλάχιστον) βομβαρδισμό. Δεν αποκλείεται μάλιστα, η ίδια επίγνωση να έχει οδηγήσει τον Eisenmann να χαρακτηρίζει με αριθμούς (I, II, III κ.λπ.) τις κατοικίες που σχεδιάζει και όχι, όπως το θέλει μια πανάρχαια παράδοση, με τα ονόματα των ιδιοκτη-

Ο παραμυθένιος πύργος στην Disneyland. (Μια «ιδεώδης» εκπλήρωση για τον λαβύρινθο της επιθυμίας.)

τών τους· εφόσον ο Eisenmann υπονοεί ότι δεν πρόκειται παρά για μια σειρά σπονδών (1η, 2η, 3η κ.λπ.) στο παιχνίδι της αρχιτεκτονικής ανακύκλωσης ή για μια σειρά από κόμπους στη «μήρινθο» –την κλωστή– που δεν οδηγεί ποτέ έξω από τον λαβύρινθο.

Έρχομαι έτσι στο δεύτερο συστατικό του τίτλου αυτής της παρέμβασης – τον Λαβύρινθο στο μύθο της αρχιτεκτονικής.

Με τον «μύθο» της αρχιτεκτονικής εννοώ, βεβαίως, τον ισχυρισμό διαφόρων διαπρεπών αρχιτεκτόνων ή σχολών και ρευμάτων της αρχιτεκτονικής που κατά καιρούς (ιδίως τους τελευταίους καιρούς) θεωρούν ότι έχουν εντοπίσει την πλήρη μετατροπή όλων των επιθυμιών των πελατών τους σε οικοδομημένες επιφάνειες: διάφορους, δηλαδή, «συμμετοχικούς σχεδιασμούς», «στρουκτουραλισμούς», «βιολογισμούς» (σαν του Frei Otto), «μεταβολισμούς» (σαν του Kurokawa) ή «ρομαντικούς κλασικισμούς» (σαν του Philip Johnson). Εκεί, νομίζω, η έννοια του «λαβυρίνθου» γίνεται η κατ' εξοχήν παραστατική μεταφορά.

Διότι όσο και αν έχει ευδοκιμήσει η συνεργασία αρχιτέκτονα και αναθέτη, όσο και αν τα δεδομένα του οικοπέδου, οι προφορές των εταιρειών οικοδομικών υλικών, οι δεξιότητες των βαφένων και η επίβλεψη των λοιπών μαστόρων έχουν συγκλίνει στην αρμονικότερη δυνατή ολοκλήρωση, πάντα θα μένει κάτι που δεν πέτυχε όπως ακριβώς όφειλε να πετύχει. Κάπου θα φταίει η επίπλωση, κάπου θα φταίει η θερμομόνωση, κάπου θα φταίει τα όρια του οικοπέδου ή κάπου θα φταίει το γκαζόν! Κι είναι μοιραίο να συμβαίνει αυτό, καθώς εκείνος που παραγγέλλει αρχιτεκτονική –πρόσωπο ή οικογένεια ή δημόσιος φορέας– την εννοεί όχι ως στέγαση (έστω προσωρινή) του εγώ του, αλλά ως στέγαση της ιδεώδους εικόνας του εγώ του. Άρα, όσο πιο πολύ προσδιορίζει στον αρχιτέκτονά του τι ακριβώς ενδιαί-

τημα του χρειάζεται, τόσο περισσότερο πλάθει μία κίβδηλη εικόνα του εαυτού του. Εικόνα η οποία, καθώς «ντύνεται» αρχιτεκτονικά, οδηγεί αναπόφευκτα στη διαπίστωση ότι πρόκειται για το ενδιαίτημα κάποιου άλλου.

Και οι ποιητές, ασφαλώς, διαπιστώνουν συχνά ότι το «εγώ είναι ένας άλλος», αλλ' αυτό κοστίζει λιγότερο στην ποίηση απ' όσο στην αρχιτεκτονική: όταν ο Rimbaud διαπιστώνει ότι «moi est un autre», αλλάζει επάγγελμα· ενώ ο Πολίτης Κέιν αναστατώνει τον κόσμο στην προσπάθεια να κτίσει μιαν έπαυλη που να περιλαμβάνει τα πάντα, μόνο και μόνο για να υποκαταστήσει εκείνο το μυστηριώδες παιδικό του έλκηθρο, με το ακόμη πιο μυστηριώδες όνομα: «Rosebud»!

Κάποτε, ο λαβύρινθος του μοντερνιστή ήταν να διαλέξει το ένα ή το άλλο – τη μορφή ή τη λειτουργία, τη διεθνιστική αυτοτέλεια ή την τοπικιστική προσαρμογή κ.ο.κ. Στη συνέχεια, ο λαβύρινθος του μεταμοντερνιστή έγινε το να συνδέσει και το ένα και το άλλο – την απλότητα και την πολυπλοκότητα, την τάξη και την αταξία, τη σύμβαση και την πρωτοτυπία. Στη λήξη του αιώνα, ο λαβύρινθος του αποδομιστή έχει γίνει κατά τι συνειδητότερος αλλά και πιο βασανιστικός, καθώς η δική του στόχευση εστιάζεται στο: ούτε το ένα ούτε το άλλο, αλλά και ούτε το ούτε το ένα ούτε το άλλο.

Έτσι, οι πραγματικοί, τρισδιάστατοι λαβύρινθοι των σύγχρονων μεγαλουπόλεων καταλήγουν να αποτελούν την ανάμειξη των «λαβυρίνθων» της επιθυμίας, που αδυνατούν να διευκρινίσουν οι αναθέτες, με τους «λαβυρίνθους» της λογικής, απ' τους οποίους αδυνατούν να διαφύγουν οι αρχιτέκτονες. Κι από κατ' εξοχήν εικόνα των γρίφων της φύσης, τους οποίους κατανικά η ανθρώπινη διάνοια, ή μοντέλο της γνώσης, ο Λαβύρινθος καθίσταται, εξ ίσου, ένα τέλειο μοντέλο της απόγνωσης.

Στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, όπου κάθε βήμα είναι κι ένα ταξίδι στο χρόνο, η Συρία είναι από τις χώρες με τη μακρύτερη και σημαντικότερη ιστορική παράδοση. Μέσα στο ζεστό φως της, ο άνθρωπος έχτισε τις πρώτες πόλεις, ανέπτυξε το εμπόριο και χρησιμοποίησε πρώτος αλφαβητικό σύστημα γραφής για να αποτυπώσει τη γλώσσα του. Το Χαλέπι και η Δαμασκός, τα μεγαλύτερα σήμερα αστικά κέντρα του σύγχρονου συριακού κράτους, διεκδικούν τον τίτλο των πόλεων με τη μακρύτερη διαρκή κατοίκηση παγκοσμίως. Κι αν η Δαμασκός, ως πρωτεύουσα του κράτους, είναι η κεφαλή της Συρίας, το Χαλέπι είναι σίγουρα η καρδιά της.

Χαλέπι

της Αφροδίτης Καμάρα

Χτισμένο στα βόρεια της χώρας, απέχει μόλις μία ώρα δρόμο από τα συρο-τουρκικά σύνορα και περιβάλλεται από μια εύφορη αγροτική περιφέρεια. Η πόλη συνωστίζεται γύρω από το ιστορικό της κέντρο. Καταμεσής υψώνεται το επιβλητικό μεσαιωνικό της κάστρο, ριζωμένο σχεδόν στις απότομες, κοφτερές πλαγιές του πέτρινου λόφου που για χιλιετίες αποτελεί την ακρόπολη. Το κάστρο χτίστηκε κατά την περίοδο των Αγιουβιδών και στο εσωτερικό του μπορεί κανείς να επισκεφθεί το παλάτι του αγιουβίδη χαλίφη, ένα χαμάμ και δύο μικρά τζαμιά, το ένα πολύ μεταγενέστερο, έργο της οθωμανικής περιόδου. Οι ανασκαφές του γερμανικού αρχαιολογικού ινστιτούτου

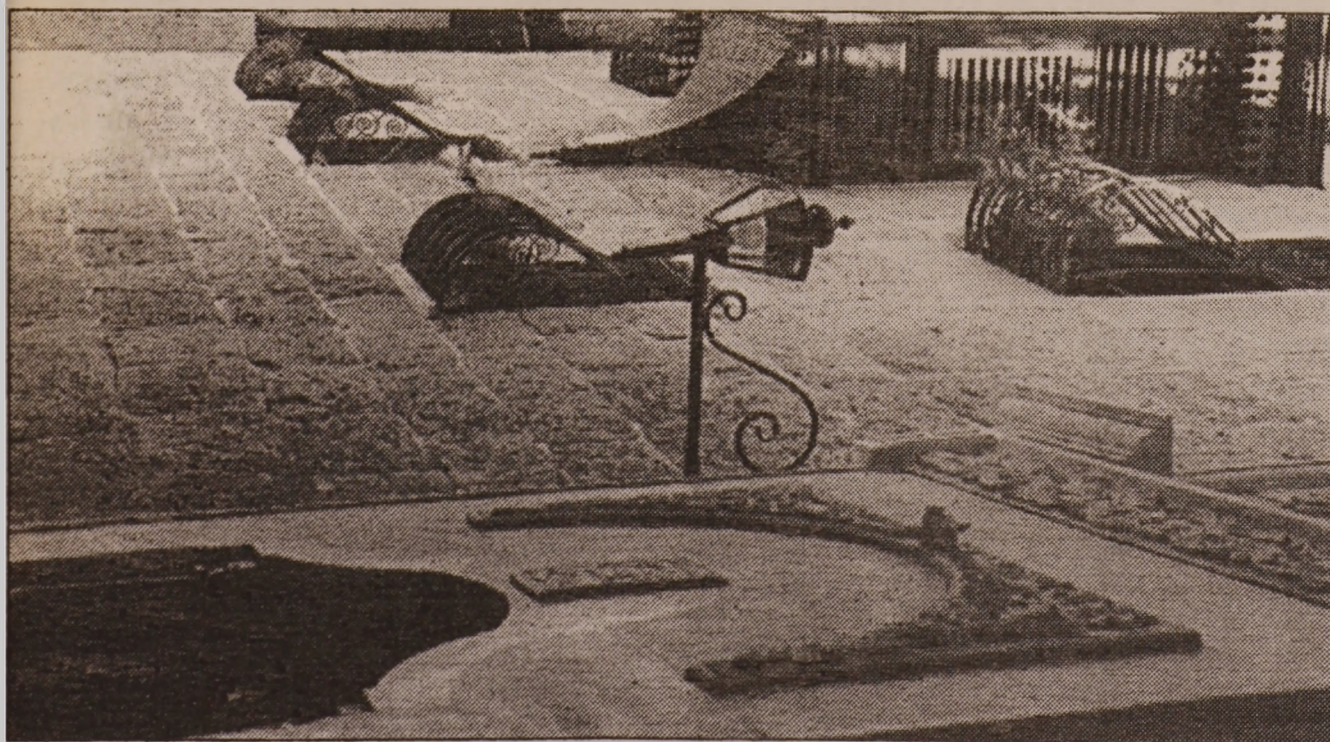
μέσα στο κάστρο έχουν φέρει στο φως ευρήματα που αποτελούν δείγματα οίκησης από τα νεολιθικά χρόνια.

Τριγύρω από το κάστρο, τυλιγμένη από μια δεύτερη σειρά τειχών, απλώνεται η μεσαιωνική πόλη του Χαλεπίου. Προς τα νότια και νοτιοδυτικά βρίσκεται το παζάρι, το μεγαλύτερο της Ανατολής. Καταλαμβάνει μια έκταση περίπου 8.000 τ.μ. και, σύμφωνα με τις θεωρίες των αρχαιολόγων, βρίσκεται πάνω ακριβώς από τα ερείπια της ελληνιστικής και ρωμαϊκής πόλης, που ήταν γνωστή με το όνομα Βέροια, από την ομώνυμη μακεδονική πόλη, πατρίδα ίσως των πρώτων οικιστών μετά την κατάκτηση της Συρίας από τα στρατεύματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Η Βέροια υπήρξε ένα από τα

μεγάλα κέντρα του διαμετακομιστικού εμπορίου κατά την περίοδο των Σελευκιδών βασιλέων της Συρίας και σε όλη τη διάρκεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Επιπλέον, ήταν μια πόλη ιδιαίτερα σημαντική από αμυντικής πλευράς, καθώς βρισκόταν πολύ κοντά στα ανατολικά σύνορα της χώρας.

Η Βέροια, ωστόσο, έχασε τελικά τη μάχη το 637, όταν πέρασε στα χέρια των Αράβων, της νέας μεγάλης δύναμης στην Ανατολή. Για τρεις αιώνες έπαιξε δευτερεύοντα ρόλο, καθώς τα μεγάλα κέντρα εξουσίας ήταν η Δαμασκός (έδρα των Ομμεϊάδων) και η Βαγδάτη (έδρα των Αββασιδών που διαδέχτηκαν του Ομμεϊάδες). Τον δέκατο αιώνα όμως και για διάστημα είκοσι ετών, η πόλη, που εν τω μεταξύ είχε πάρει το όνομα Χαλέπι (Halab), έγινε η έδρα των Χαμδανιδών. Ο επιθετικός χαρακτήρας αυτής της δυναστείας προκάλεσε την παρέμβαση των βυζαντινών και το 962 βυζαντινά στρατεύματα με επικεφαλής τον Νικηφόρο Φωκά κατέκτησαν το Χαλέπι. Η βυζαντινή κυριαρχία στη Βόρειο Συρία διατηρήθηκε ως το 1070, όταν η περιοχή πέρασε στα χέρια των Σελτζούκων Τούρκων. Στα τέλη του ενδέκατου αιώνα οι σταυροφόροι κατέκτησαν την Αντιόχεια και το μεγαλύτερο μέρος της υπαίθρου της Βορείου Συρίας, και το Χαλέπι βρέθηκε αποκομμένο από τις περιοχές που για αιώνες αποτελούσαν την οικονομική του ραχοκοκαλιά. Στα μεσαιωνικά χρόνια, πολλές αραβικές δυναστείες έκαναν το Χαλέπι σημαντικό κέντρο της εξουσίας τους: οι Ζεγκίδες (1128-1170) ήταν αυτοί που κράτησαν την απειλή των σταυροφόρων μακριά. Τους διαδέχτηκαν οι Αγιουβίδες (1176-1260), μια δυναστεία φωτισμένων μωαμεθανών μοναρχών. Μετά την καταστροφική επέλαση των Μογγόλων το 1260, η πόλη πέρασε στα χέρια των Μαμελούκων της Αιγύπτου, την εξουσία των οποίων κατέλυσαν τελικά οι Οθωμανοί το 1516. Μέσα στην ενοποιημένη Οθωμανική αυτοκρατορία το εμπόριο μακρών αποστάσεων αναζωογονήθηκε και το Χαλέπι γέμισε και πάλι εξωτικά προϊόντα. Μαζί με τους Οθωμανούς εγκαταστάθηκαν στην πόλη και πρόξενοι των κυριότερων δυτικών δυνάμεων, στις οποίες ο σουλτάνος είχε παραχωρήσει μέσω διομολογήσεων εμπορικά προνόμια. Σημαντικό μέρος των εμπορικών δραστηριοτήτων βρισκόταν στα χέρια χριστιανών και εβραίων υπηκόων της αυτοκρατορίας.

Η οθωμανική κυριαρχία καταλύθηκε με το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η Συρία πέρασε υπό την επικυ-

Ανακαινισμένο σπίτι στη συνοικία Τζιντέιντε.

ριαρχία των συμμάχων αρχικά και των Γάλλων στη συνέχεια, οι οποίοι αποχώρησαν μόλις το 1948, όταν ιδρύθηκε το αυτόνομο συριακό κράτος.

Όλες αυτές οι εναλλαγές ηγεμόνων άφησαν έντονα τα σημάδια τους. Έτσι, καθώς κανείς περπατά στα δαιδαλώδη σοκάκια της παλιάς πόλης, ή ακόμη και μέσα στην ίδια την αγορά, βλέπει δημόσια κτίρια από όλες τις περιόδους του μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων: το τζαμί των Ομμεϋαδών, λιγότερο περίτεχνο από αυτό της Δαμασκού, χτισμένο επάνω στη βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Ελένης, ο μεντρεσές (ιεροδιδασκαλείο) Μοκανταμίγιε, το Χαν αλ Σαμπούν, το πρώτο εργοστάσιο κατασκευής σαπουνιού, που εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα βασικότερα βιοτεχνικά προϊόντα της πόλης, ή το Μπιμαριστάν του Αργκούν αλ Χαμίλι, ένα ψυχιατρείο των μέσων του δέκατου τέταρτου αιώνα. Πολυάριθμα είναι επίσης και τα χάνια και τα μπεζεστένια της πόλης, με τις ευρύχωρες αυλές για να χωράνε τα άλογα και τις καμήλες που μετέφεραν πολύτιμα φορτία.

Μπορεί κανείς εύκολα να αναπλάσει με το νου του την ξαναμμένη ατμόσφαιρα της ιστορικής πόλης όταν περιπλανηθεί στις πεπασμένες στοές της αγοράς. Το παζάρι, το μεγαλύτερο της Ανατολής, απλώνεται σε μια έκταση περίπου 8.000 τ.μ. και είναι χωρισμένο σε περιοχές ανάλογα με τα εμπορεύματα. Κι αν το φως είναι λιγοστό, η σκηνή αποτελεί συχνά καλό οδηγό για να προσανατολιστεί ο επισκέπτης. Εδώ πουλιούνται μπαχαρικά και μυρωδικά κάθε λογής, λίγο πιο κάτω τρόφιμα και λαχανικά, πιο πάνω είναι τα υφασματάδικα, τα χρυσάδικα, τα κοσμηματοπωλεία, παραδίνονται τα μαγαζιά με τα μπακιρικά ή με τα λουμινένια σκεύη της κουζίνας. Εδώ κι εκεί ξεφυτρώνουν μικρές καντίνες που πουλάνε φρεσκοτηγανισμένα φαλάφελ (εβυθοκεφτέδες), χούμους, κεμπάπ ή αλβιά για τους καταστηματάρχες που ξεσταλιάζουν όλη μέρα στο μαγαζί. Το αλ-μερίσι μπόλικο και το παζάρι απαραίτητο. Από τις δύο δυτικές πύλες της παλιάς πόλης, την πύλη της Αντιόχειας και την πύλη του Κιννεσερίν (της αρχαίας Χαλκίδας), ο επισκέπτης βγαίνει στο καινούργιο κομμάτι της πόλης, κοντά στο αρχαιολογικό μουσείο, που στεγάζει σημαντικότερα δείγματα της τέχνης των μεγάλων πολιτισμών της Μεσοποταμίας, των Σουμερίων, των Βαβυλωνίων, των Αμοριτών, των Χετιτών, αλλά και ευρήματα ελληνιστικά,

Η μεγαλοπρεπής είσοδος του κάστρου του Χαλεπίου, κτίσμα του 13ου αιώνα.

ρωμαϊκά και βυζαντινά και κάποια νεότερα ισλαμικά.

Σε μικρή απόσταση από το μουσείο, στην οδό Μπαρόν, υψώνεται ακόμη επιβλητικό, αν και εμφανώς γερασμένο, το ομώνυμο ξενοδοχείο, το πρώτο «δυτικών προδιαγραφών» που χτίστηκε στις αρχές του αιώνα και φιλοξένησε μεταξύ άλλων τον Λώρενς της Αραβίας και την Αγκάθα Κρίστι. Προχωρώντας πάντοτε προς τα βόρεια και περιμετρικά προς την παλιά πόλη, μπαίνει κανείς σε άλλη μια σημαντική συνοικία, την Τζντέιντε, τη χριστιανική συνοικία της πόλης. Εδώ συμβιώνουν αρμονικά οι έξι χριστιανικές κοινότητες, οι Μαρωνίτες, οι Αρμένιοι, οι Σύριοι Ορθόδοξοι, οι Ρωμαιοκαθολικοί, οι Ελληνορθόδοξοι, οι Σύριοι Καθολικοί. Χτισμένα κολλητά το ένα στο άλλο κτίρια του περασμένου αιώνα, ιδιωτικές επαύλεις, εκκλησίες, ορφανοτροφεία και σχολεία βλέπουν το ένα μετά το άλλο το χαρακτήρα τους

να αλλάζει, καθώς μεταμορφώνονται σε ξενοδοχεία και κομψά εστιατόρια για να ικανοποιήσουν τις ολοένα υψηλότερες απαιτήσεις των τουριστών. Πραγματικά, δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος να κλείσει κανείς μια κουραστική μέρα περιήγησης στην πόλη από ένα γεύμα κι ένα ναργιλέ στην αυλή ή στο χαγιάτι ενός από αυτά τα αρχοντόσπιτα. Όπως το νερό κυλάει στο συντριβάνι και ήχοι από κανονάκι και ούτι φτάνουν απαλά στα αυτιά, το κουραστικό παρόν της μεγαλούπολης μοιάζει μακρινό και το παρελθόν της ανατολίτικης πόλης πολύ κοντινό.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με διανομή στην πόλη μπορεί κανείς να απευθυνθεί στον κ. Μπράμο Μάζεκ, P.O. Box 3694 Aleppo-Syria, fax: 00963 21 4656103. Ο κ. Μάζεκ είναι ελληνόφωνος και μπορεί να διοργανώσει εκδρομές για μικρά γκρουπ ή για μεμονωμένους ταξιδιώτες.

Για τον πατέρα της αυτοβιογραφίας

της Έρης Κασίμη

Ο Αυγουστίνος γεννήθηκε το 354 μ.Χ. στην Ταγάστη της Νουμιδίας, όπου και μεγάλωσε, και πέθανε το 430 μ.Χ. στην Ιπλώνα. Στη ζωή του αναφέρεται ο ίδιος στις αυτοβιογραφικές σελίδες των *Εξομολογήσεων* και σε άλλα έργα του. Το μεγάλο εμπορικό κέντρο της εποχής για την ευρύτερη περιοχή της Βορείου Αφρικής ήταν η Καρχηδόνα. Η γλώσσα των μορφωμένων της διοίκησης και του στρατού ήταν τα Λατινικά· έτσι, η παιδεία του Αυγουστίνου στο σπίτι και στο σχολείο στάθηκε αποκλειστικά Λατινική. Ο πατέρας του, ρωμαίος πολίτης με μέτρια οικονομικά, ήταν παγανιστής και μόλις στο τέλος της ζωής του βαπτίστηκε χριστιανός. Η μητέρα του όμως, Μόνικα –όνομα βερβερικό–, ακολουθούσε ευλαβικά τη χριστιανική θρησκεία. Ο πατέρας του, ο οποίος έτρεφε φιλοδοξίες για τον γιο του, τον έστειλε να σπουδάσει ρητοροδιδάσκαλος στα Μάδαυρα και κατόπιν στην Καρχηδόνα. Όταν

πέθανε, ο Αυγουστίνος μπόρεσε να συνεχίσει τις σπουδές του χάρις σ' έναν ντόπιο μαικήνα, τον Ρωμινιανό, που ήταν μανιχαίος όπως υπήρξε και ο Αυγουστίνος από τα πρώτα χρόνια των σπουδών του. Παράλληλα, τα χρόνια που σπούδαζε στην Καρχηδόνα συνδέθηκε με μια γυναίκα, την οποία κρατά ανώνυμη, και συνέζησε μαζί της δεκαπέντε χρόνια. Στην Καρχηδόνα γνώρισε τον Hortensius του Κικέρωνα, ένα βιβλίο που τον συνάρπασε· με αφορμή αυτό το έργο στράφηκε ολοκληρωτικά στην αναζήτηση της σοφίας.

Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του έφυγε για τη Ρώμη, με σκοπό να διδάξει τη ρητορική, χάρις στη βοήθεια των προστατών του μανιχαίων. Σταθμός όμως της ζωής του υπήρξε η παραμονή του στο Μιλάνο, όπου επεδίωξε με επιτυχία να καταλάβει μια δημόσια θέση ρήτορα. Καθοριστική για την εξέλιξη του ήταν η γνωριμία του με τον επίσκοπο Αμβρόσιο και το περιβάλλον του. Το κήρυγμα του Αμβρόσιου, ο οποίος είχε νεοπλατωνική παιδεία, τον επηρέασε βαθιά, καθώς άκουγε για πρώτη φορά μία ικανοποιητική ερμηνεία της Βίβλου. Τότε χώρισε και με την παλλακίδα του κατά προτροπή της μητέρας του, η οποία τον είχε ακολουθήσει στην Ιταλία, ώστε να εκπληρώσει τις φιλοδοξίες του με τη σύναψη ενός πλούσιου γάμου. Την εποχή αυτή, ο Αυγουστίνος, ξεφεύγοντας

Μινιατούρα του 14ου αιώνα από έκδοση του *De Civitate Dei* του Αγίου Αυγουστίνου.

από την «παγίδα» των μανιχαίων, διάβασε νεοπλατωνικούς, τα βιβλία του Πλωτίνου και του βιογράφου του Πορφύριου, χωρίς όμως να ικανοποιείται απόλυτα.

Στις *Εξομολογήσεις* η πνευματική περιπλάνηση του Αυγουστίνου διαγράφεται ως μία επώδυνη αναζήτηση απαντήσεων όχι μόνον σε φιλοσοφικά ερωτήματα αλλά και στο αίτημα της καρδιάς να γνωρίσει την αληθινή ευτυχία. Γι' αυτόν ήταν καθοριστικό το *affectus* [αίσθημα]. Η σοφία που αναζητούσε ο Αυγουστίνος ήταν ζήτημα καρδιάς με τη βιβλική σημασία. Έτσι, στο Μιλάνο, ο Αυγουστίνος υπέστη έναν ισχυρό νευρικό κλονισμό και μετεστράφη στον χριστιανισμό. Στις *Εξομολογήσεις* περιγράφει τη σκηνή της μεταστροφής του· την απόφαση την πήρε όταν, καθημένος σ' έναν κήπο στο Μιλάνο, άκουσε μια παιδική φωνή να του λέει «tolle, lege» [πάρε, διάβασε]. Εκλαμβάνει τη φωνή ως θεϊκή προτροπή και, ανοίγοντας τυχαίως τις γραφές, απαντά ένα απόσπασμα

της προς Ρωμαίους επιστολής του Παύλου (13,13), όπου αναφέρεται: «μη κώμοις και μέθαις, μη κοίταις και ασελγείαις...». Η φράση αυτή θα του υποδείξει για πάντα τον σωστό δρόμο.

Μετά τη βάπτισή του αποφάσισε να γυρίσει στην Αφρική και να ιδρύσει μία κοινοβιακή ημιμοναστική κοινότητα. Όμως η εκλογή του «ψηφω κλήρου και λαού» ως διαδόχου του επισκόπου Ιπλώνας του μετέβαλλε τα σχέδια. Την εποχή εκείνη άρχισε να συγγράφει τις *Εξομολογήσεις* (397-400), όπου αφηγείται τη ζωή του ως τότε, αλλά και αναπτύσσει τους φιλοσοφικούς του στοχασμούς· είναι ένα έργο που εντάσσεται στη μεγάλη παράδοση της φιλοσοφικής αυτοβιογραφίας. Συνεχίζει την παράδοση της «θρησκευτικής αυτοβιογραφίας» των εθνικών που θα παραλάβουν οι χριστιανοί του τέταρτου αιώνα και θα φθάσει στην κορύφωσή της με τις *Εξομολογήσεις* του. Η σύγχρονη φιλολογική κριτική δεν δέχεται την παλαιότερη άποψη ότι το έργο δεν έχει σχέση με τις προηγούμενες αυτοβιογραφίες. Οι *Εξομολογήσεις* ανήκουν επίσης στην παράδοση της αγιογραφίας, δηλαδή έργων της όψιμης αρχαιότητας που είχαν έναν παραδειγματικό, ηθικο-διδασκαλικό χαρακτήρα. Όμως ο Αυγουστίνος έφερε κάτι καινούργιο στο έργο αυτό. Θεωρώντας ότι πηγή της ανθρώπινης δυστυχίας είναι η απομάκρυνση από τον Θεό και το σκόρπισμα του εαυτού στα εφήμερα, έθεσε την επιστροφή στον Θεό και τη μεταστροφή ως όλη της θεραπείας και της ευτυχίας. Με τον τρόπο αυτό μετέτρεψε τη αγιογραφία σε ένα έπος εσωτερικής περιπλάνησης στα άδυτα του

Μετάφραση, εισαγωγή, σχόλια:

Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου. Εκδόσεις Πατάκη, 1999

Λουίζ Έρντριχ
**ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΦΛΟΓΕΡΟΥ ΕΡΩΤΑ**

Ιστορίες φλογερού έρωτα θα αρχίσουν να διηγούνται μεταξύ τους οι τέσσερις πρώην σύζυγοι του Τζακ Μάουζερ, για να κρατηθούν ξύπνιες και να γλιτώσουν από βέβαιο θάνατο. Εγκλωβισμένες από μια χιονοθύελλα μέσα σε ένα τζιπ, αμέσως μετά την κηδεία του άντρα με τον οποίο η καθεμιά έζησε ένα κομμάτι της ζωής της, καταθέτουν τις εμπειρίες τους και ταυτόχρονα δίνουν μια διαφορετική οπτική του ίδιου άντρα, ως εραστή και συζύγου.

Το χιόνι και η φωτιά, η έπαρση και η τιμωρία, το πάθος και η αίσθηση της απώλειας είναι τα μοτίβα που επανέρχονται στα επιμέρους στιγμιότυπα και τελικά διαπλέκονται σε ένα γοητευτικό σύνολο.

Ένα μυθιστόρημα που θα σας συναρπάσει

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 • ΑΘΗΝΑ 106 80
Τηλ. 3607.744 • Fax 3623.093 • e-mail: nefeli-p@otenet.gr

του, με έναν ήρωα εξελισσόμενο που τείνει προς τη διάπλασή του, τη formatio. Αυτό μας παραπέμπει στη γερμανική εκδοχή της formatio, πολλούς αιώνες αργότερα, στο Bildungsroman [μυθιστόρημα διάπλασης] του δεκάτου ογδόου αιώνα. Η πρόταση του Αυγουστίνου στους συνανθρώπους του είναι κατά βάση μια πρόταση θεραπείας που απαντά στην κρίση ταυτότητας. Χρησιμοποιώντας τη σύγχρονη ορολογία θα λέγαμε ότι προτείνει μια πράξη ποπροσδιορισμού.

Αν το ζήτημα ήταν μόνον η ιστορία της μεταστροφής στο Θεό, γράφει ο O'Donnell, το έργο θα έπρεπε να τελειώνει στο όγδοο βιβλίο. Αλλά η προσθήκη των υπόλοιπων βιβλίων και κυρίως του έκτου μας υποχρεώνει να διαβάσουμε και τα πρώτα βιβλία κάπως από διαφορετικό πρίσμα. Στο δεύτερο και το τέταρτο βιβλίο το θέμα είναι η επιθυμία της σάρκας. (σεξουαλικά αμαρτήματα της ηβείας και συμβολική αναπαράσταση της πτώσης στο περιστατικό της κλοπής των αχλαδιών). Στο τρίτο βιβλίο το θέμα είναι η επιθυμία των ματιών (περιέργεια για τα θεάματα στην Καρχηδόνα) και στο πέμπτο η ambitio seculi [η φιλοδοξία «του αιώνα»]. Η απαλλαγή από τους πειρασμούς στα επόμενα βιβλία θα ακολουθήσει την αντίθετη φορά: ο Αυγουστίνος πρώτα θα πάψει να ενδιαφέρεται για τη δημόσια σταδιοδρομία, έπειτα θα απαλλαγεί από την περιέργεια που τον οδήγησε στην αίρεση των μανιχαίων και, τέλος, θα απαλλαγεί από τον πειρασμό της σάρκας και θα εμψυχωθεί στην εγκράτεια.

Ο Αυγουστίνος φθάνει στα δάκρυα της εξομολόγησης μέσα από μια εσωτερική «θυσία αινέσεως», της οποίας το τελετουργικό μέσο υπηρετεί η συνεχής παράθεση εδαφίων των ψαλμών. Τα δάκρυα της εξομολόγησης ήταν αυτό που έλειπε από τους νεοπλατωνούς, γράφει στο έβδομο βιβλίο των *Εξομολογήσεων* ο Αυγουστίνος. Τα δάκρυα αυτά, θα λέγαμε εμείς λίγο απέχουν από τα δάκρυα μιας ερωτικής εξομολόγησης. Ο Αυγουστίνος, αυτός που ποτέ υπήρξε «ερωτευμένος με τον έρωτα» θα παραμείνει ένας ήπιος ερωτικός άνθρωπος, ένας «διά Χριστόν σαλός» που θα κερδίζει πάντοτε τις καρδιές των ποιητών και των εραστών του αιώνα του. Αναζητώντας αυτό που υπάρχει πέρα από τις λέξεις, ο Αυγουστίνος θα παραμείνει πάντα ένας δάσκαλος, όχι μόνο για τους συγγραφείς του εσωτερικού μονολόγου, αλλά και για ποιητές που εκφράζουν τον μοντέρνο άνθρωπο όπως ο T.S.Eliot.

Αυγουστίνος θα μείνει τριάντα τέσσερα χρόνια Επίσκοπος Νίκεας και θα πεθάνει ένα χρόνο πριν την καταλάβουν οι Βάνδοι. Θα συγγράψει πολλά θρησκευτικά και φιλοσοφικά κείμενα, εκκινώντας κυρίως από την κριτική των αιρέσεων. Στο *De civitate Dei* θα πάρει τη θέση του filioque, χωρίς να γνωρίζει ότι είναι θέμα με απόφαση συνόδου της μετέπειτα Ανατολικής Εκκλησίας. Η συγγραφική του δραστηριότητα κορυφώνεται με το *De civitate Dei*. Όλα αυτά τα χρόνια θα ζήσει εν αγαμία και αρετή και θα αναδειχθεί, λόγω του συγγραφικού του έργου, Πατέρας Δυτικής Εκκλησίας.

Η παρουσίαση των *Εξομολογήσεων* από τις εκδόσεις Πατάκη με εξαιρετικά προσεγμένη, η εκτενής εισαγωγή της Φραγκίσκας Αμπατζοπούλου, που περιλαμβάνει στις βιβλιογραφικές αναφορές από εξέχοντες φιλόλογους μέχρι και ψυχχαναλυτές, καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα ερωτημάτων για τη ζωή και τις ψυχολογικές αναζητήσεις του Αυγουστίνου. Η μετάφρασή της στα Λατινικά (με τη συμπληρωματική βοήθεια δόκιμων αγγλικών και γαλλικών μεταφράσεων) είναι ρέουσα και ακριβής. Πιστεύουμε ότι η έκδοση αυτή των *Εξομολογήσεων* καλύπτει ένα σημαντικό κενό που υπήρχε εδώ και χρόνια σχετικά με τον μεγάλο αυτό διανοητή.

Γιατί έχω την αίσθηση ότι παρακολουδώ
επίδειξη αποφοίτων της "akto";
Κατερίνα Σ.237.99

Monsters of ...WHAT?

του Γιώργου Κυριακάκη

Glass που υπογράφει τη μουσική και ο Robert Wilson που «συνέλαβε εικαστικά», χρησιμοποίησαν χωρίς ενδοιασμούς την ποίηση του Πέρση ποιητή του 13ου αιώνα Τζελαλεντίν Ρουμί, καταντώντας τον το τρίτο «άλογο» της κούρσας. Φυσικά και δεν συναντήθηκαν πουθενά τα τρία άλογα. Γιατί το να επιχειρεί κανείς να συγχωνεύσει πολιτισμούς εντελώς διαφορετικών κατευθύνσεων δεν είναι και το πιο εύκολο πράγμα. Ούτε το πιο αθώο. Η εύκολη λύση, η οποία ακολουθήθηκε και στην εν λόγω παράσταση, είναι η οικειοποίηση και το καπέλωμα του «άλλου» και τελικά η ένταξή του υπό την μεγαλόκαρδη ομπρέλα της *civilitas americana*. Το ελάχιστο που οφείλει να κάνει ο «δυτικός άνθρωπος» όταν προτίθεται να κοινωνήσει των μυστηρίων ενός «άλλου» πολιτισμού, αφού πρωτίστως αποδυθεί την υπεροψία του υπερ-πολιτισμένου, είναι να νηστέψει. Οι κ.κ. Glass και Wilson ούτε αποδύθηκαν, ούτε νήστεψαν. Ακολουθώντας τη μόδα που φέρνει όλο και πιο συχνά την Ανατολή στο προσκήνιο, χρησιμοποίησαν τη μυστική ποίηση του Ρουμί ως «ντεκοράκι», αποδεικνύοντας κι αυτοί με τη σειρά τους πως η κατάρα των ανατολικών πολιτισμών είναι να τους «ανακαλύπτουν» οι «κουλτουριά-ρηδες». Δεν γνωρίζουν όμως οι αφελείς πως οι πολιτισμοί αυτοί είναι οι ίδιοι φορείς κατάρας για τον βέβηλο, της καταδίκης του, σ' αυτή την περίπτωση, να παραμείνει εσαεί στην «αφασία» του. Το γιατί παρ' όλα αυτά οι δύο δημιουργοί δεν κατάφεραν, κατά τη γνώμη μας, να συναντηθούν ούτε με-

ταξύ τους... πρόβλημά τους. Αν το «πρόβλημα» έστεκε τουλάχιστον «τεχνικά», θα ήταν μια ελάχιστη αποζημίωση. Όμως ούτε αυτό κατορθώθηκε. Στην παραγματικότητα παρακολουθήσαμε μια κούρσα επίδειξης των δύο συντελεστών. Από τη μεριά, ο Glass δεν μπήκε καν στον κόπο να ορίσει το υλικό του. Προτίμησε να «κολλήσει» ανέραστα στην ήδη διαμορφωμένη αισθητική του ανατολικίζουσες μελωδικές φράσεις, ενορχηστρωμένες άγαρμπα. Μπορεί η επανάληψη να αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό της μουσικής των μινιμαλιστών και της Ανατολής, όμως ο Glass δείχνει να έχει από καιρό απωλέσει την ουσία της επανάληψης. Από την άλλη μεριά, ένας Wilson στον οποίο μάλλον έπεσε κάπως «βαριά» η τεχνολογία, μιας και το σίγουρο είναι πως δεν κατάφερε να τη χωνέψει. Η συνεργασία, στον τομέα του οπτικού σχεδιασμού και των ψηφιακών κινουμένων σχεδίων, με μερικούς από τους κορυφαίους τεχνογνώστες του Χόλυγουντ, δεν τον έβγαλε από την αμηχανία του. Αντιθέτως, έδωσε στο τελικό αποτέλεσμα μαθητική ταυτότητα. Οι «κομπιουτεράδες», αυτοί οι φοβεροί πιτσιρικάδες, τα καταφέρνουν με τα graphics πολύ καλύτερα και με σαφώς ασθενέστερο εξοπλισμό και προϋπολογισμό. Οι εικόνες του Wilson, απ' όπου απουσίαζε, χωρίς ωστόσο να λάμψει δια της απουσίας του, ο άνθρωπος, έδωσαν την αίσθηση του ημιτελούς, αυτού που ακόμα βρίσκεται στη φάση της κατασκευής. Υποσχόμαστε πως όταν η δουλειά ολοκληρωθεί θα ρισκάρουμε ξανά να την παρακολουθήσουμε. Ως τότε αφιερώνουμε στους δύο δημιουργούς λίγους στίχους του Ρουμί, ελαφρά παραλλαγμένους:

«Καμιά φορά η ψυχή φεύγει απ' το σώμα, κι ύστερα γυρίζει. Αν κάποιος δεν μπορεί να το πιστέψει, καλύτερα ας γυρίσει ξανά στο σπίτι του. Έτσι.»

... and the victims ...

The monsters ...

Αυτή ήταν η απορία της, ενώ παρακολουθούσε την παγκόσμια τελευταία της «τρισδιάστατης ψηφιακής όπερας» (;) με τίτλο «Monsters of Grace», «Τέρατα Θείας Χάριτος» (!) ελληνιστί, στον όμορφο χώρο «Στην Πειραιώς». Μια παράσταση που επιβεβαίωσε για μια ακόμη φορά πως «όπου ακούς πολλά καρπούζια, κράτα καλύτερα καλάθι για κεράσια». Τα «Monsters of Grace» είναι η πλέον διαφημισμένη παράσταση του φετινού φεστιβάλ Αθηνών, το οποίο παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισε πριν από μερικούς μήνες, κατάφερε τελικά να είναι και ενδιαφέρον και πολύπλευρο. Διαφημισμένη σε βαθμό υστερίας θα λέγαμε. Σε σημείο που έγκριτος αρθρογράφος κυριακάτικης εφημερίδας έσπευσε να γράψει πως οι μισοί Αθηναίοι προγραμματίσαν τις διακοπές τους με γνώμονα τις ημερομηνίες των συγκεκριμένων παραστάσεων, προτρέποντας ανεπιφύλακτα και τους άλλους μισούς να πράξουν το ίδιο. Η ίδια εφημερίδα αργότερα ανασκεύασε τη θέση της, γράφοντας πως παρακολουθήσαμε τρία άλογα κούρσας να τρέχουν χωρίς τελικά να καταφέρουν να συναντηθούν. Τα δύο από τα «άλογα», ο Philip

ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

Ξενοφοβία και Ανάπτυξη

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών
Ερευνών, Μακεδονία και
Βαλκάνια. Ξενοφοβία και
Ανάπτυξη. Από τους:
Κατερίνη Μιχαλοπούλου,
Άρη Τσάρτα, Μαρία
Αννησοπούλου, Παναγιώτη
Καφετζή, Ευδοκία
Ανώλογλου. Εκδόσεις
Εξάνδρεια, 1998, σελ. 639.

Το σημαντικό αυτό βιβλίο παρουσιάζει τη μεθοδολογία και αποτελέσματα μιας εμπειρικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε από το ΕΚΚΕ (ειδικότερα, από το Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας και το Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας) στο πλαίσιο διερευνητικού προγράμματος «Ελληνοβαλκανικές σχέσεις: οι δράσεις της ξενοφοβίας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Β. Ελλάδας-Μακεδονίας». Όπως τονίζεται και προλεγόμενα του βιβλίου: «Ο στόχος αυτής της εργασίας είναι μόνο να προσφέρει εμπειρικά δεδομένα και πληροφορίες σε μια μεταβαλλόμενη κοινωνική πραγματικότητα, αλλά και να καταδείξει, αξιοποιώντας διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, την πολυεπώνυμη προσέγγιση των ζητημάτων που τίθενται, καθώς επίκαιρη και την ανάγκη διεξαγωγής εμπειρικών κοινωνικών διερευνήσεων για τη χάραξη πολιτι-

κή έρευνα αυτή, που εξετάζει το φαινόμενο της ξενοφοβίας στην στάση του πληθυσμού απέναντι στους «άλλους», τους ξένους», όπως ανακύπτουν

στην περιοχή της Μακεδονίας στο οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, στηρίχτηκε σε τρία διαφορετικά επίπεδα εμπειρικής παρατήρησης και διερεύνησης: α) Μια κοινωνική έρευνα μεγάλης κλίμακας στο γενικό πληθυσμό της Μακεδονίας, β) μία έρευνα ποιοτικού τύπου σε ομάδες πληροφορητών (εκπαιδευτικοί, επιχειρηματίες, εκπρόσωποι δημοσίων και επαγγελματικών φορέων, αναπτυξιακών εταιρειών και μη κυβερνητικών οργανώσεων) και γ) μία ανθρωπολογική έρευνα σε μια περιοχή της Μακεδονίας (την Αλμωπία) με ιδιαίτερη εθνοτική και πολιτισμική ταυτότητα και οργάνωση της καθημερινής ζωής. Στο τέλος γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων συμπερασμάτων της έρευνας.

Το 1ο Κεφάλαιο του βιβλίου, που με τον τίτλο «Μία θεωρητική προσέγγιση της ξενοφοβίας», είναι γραμμένο από τον Τάκη Καφετζή, αποτελεί ένα εξαιρετικής τεκμηρίωσης δοκίμιο πάνω στα φαινόμενα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, όπου οι διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις χρησιμοποιούνται για να φωτίσουν την ελληνική περίπτωση. Εξετάζονται σε βάθος τα φαινόμενα του εθνικισμού και του (ελληνικού) εθνοκεντρισμού, για να εξετασθούν αναλυτικά και κριτικά η άποψη για μια οιοονεί φυλετική μοναδικότητα των Ελλήνων και τα στερεότυπα που αναπτύχθηκαν γύρω απ' αυτήν. Τα στερεότυπα αυτά συνδέονται τις περισσότερες φορές με μια αμυντική στάση απέναντι σ' αυτό που προσλαμβάνεται ως απειλή για τον πατρώο και προγονικό

χώρο. Όπως γράφει ο Καφετζής «Πρόκειται για παραστάσεις όπου η εθνοκεντρικότητα, η ξενοφοβία και ο εκρατισμός μπορούν να τελούν σε σχέσεις αμοιβαίου αλληλοπροσδιορισμού, οργανώνοντας στάσεις με βάση μακροπρόθεσμα εθνοπολιτισμικά στερεότυπα στιγματισμού της ετερότητας και εκδηλούμενες με τη μορφή της υπεροψίας ("κρατίδιο των Σκοπίων"), του ευτελισμού των μεταναστών από τα Βαλκάνια, της ιστορικοιστικής φυγής στο παρελθόν και της αναδίπλωσης στον συλλογικό εαυτό κ.λπ. Τα θέματα και τα σύμβολα βάσει των οποίων αρθρώνεται η ρητορική και συντίθεται η εικονοποιία των στερεοτυπικών αυτών ταξινομήσεων έχουν μεν διαφοροποιήσεις ανάλογα με τον εκάστοτε "στόχο" (Σκόπια, μετανάστες), όμως εδράζονται σε κοινές κατασκευές της πολιτισμικής συλλογικής αυτοεικόνας ως μιας ανώτερης, οπωσδήποτε ριζικά ξένης με τους όμορους λαούς και οιοονεί αχρονικής οντότητας των Ελλήνων».

Το 2ο Κεφάλαιο, με τίτλο «Ιστορικές και σύγχρονες διαστάσεις του βαλκανικού χώρου» είναι γραμμένο από τον Στέλιο Αλειφαντή και αποτελεί μια εξαιρετικού ενδιαφέροντος αναδρομή στην ιστορία των Βαλκανίων. Εξετάζονται, έτσι, ξεχωριστά η διαμόρφωση του βαλκανικού περιβάλλοντος, ο σχηματισμός των κρατών στα Βαλκάνια, οι εξελίξεις στα Βαλκάνια κατά το μεσοπόλεμο και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, καθώς και οι σύγχρονες εξελίξεις στη δεκαετία του '90.

Το 3ο Κεφάλαιο, με τίτλο

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συζήτηση που έρχεται στην επιφάνεια στις μέρες μας για την επιλογή ανάμεσα στον πατριωτισμό ή τον κοσμοπολιτισμό. Στο βιβλίο της Martha C. Nussbaum, Υπέρ Πατρίδος. Πατριωτισμός ή Κοσμοπολιτισμός; (μετάφραση: Αλίκη Τσοτσορού, Ελευθέριος Μυστάκας, εκδ. Scripta, 1999) δεκαέξι συγγραφείς απαντούν στο εναρκτήριο κείμενο της συγγραφέως, η οποία υποστηρίζει ότι θα πρέπει να αμφισβητήσουμε τον συμβατικό πατριωτισμό και στη θέση του να προωθήσουμε την ιδέα ότι είμαστε όλοι «πολίτες του κόσμου».

Κοινωνικός ο χαρακτήρας των επιλογών στην τρίτη κατά σειρά έκδοση διηγημάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Επιλογή III, που πραγματοποίησε ο εκδοτικός οίκος «Συγχρονη Εποχή» (εισαγωγικό σημείωμα: Γιάννης Σκυλλάς, 1999). Είναι, πιστεύω, προβληματικό να παρουσιάζονται τα κείμενα αυτά με τόσο μονοδιάστατο τρόπο και εντελώς απαράδεκτο να μη λαμβάνονται υπόψη οι μελέτες που έχουν γίνει για τον Παπαδιαμάντη (πλην Αδάμου, Χουρμούζιου και Νέας Εστίας του 1973) και να αγνοείται εντελώς η μνημειώδης έκδοση του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

Λαμπρή η

δραστηριότητα του
«Συνδέσμου των εν
Αθήναις
Μεγαλοσχιολιτών». Ο
τέταρτος τόμος της
περιοδικής έκδοσης *Η
καθ' ημάς Ανατολή*
(1998) προσφέρει
άφθονο υλικό για μελέτη:
Την παρουσίαση και το
ευρετήριο του
περιοδικού
*Εγκυκλοπαιδικόν
Ημερολόγιον
Εικονογραφημένον*
(1934-1940) από τον
Αδαμάντιο Στ. Ανεστίδη,
σπάνια ντοκουμέντα για
τους Ομογενείς στον
Οθωμανικό στρατό
θύματα των πολέμων
1912-1918 του
**Αναστασίου Κ.
Ιορδάνογλου**, για την
γυναίκα από την
Οθωμανική
Αυτοκρατορία στο
σύγχρονο τουρκικό
κράτος της **Πηνελόπης
Στάθη**, κ.ά. Το
παράρτημα *Της καθ'
ημάς Ανατολής* είναι ένα
ακόμη περιοδικό που
τιτλοφορείται *Η
Δεξαμενή*: ένα περιοδικό
λόγου και τέχνης των
Πολιτών, Ιμβρίων και
Τεενεδιών: ποίηση,
αφηγήσεις, δοκίμια,
ζωγραφική αλλά και οι
έξι θαυμάσιες
φωτογραφίες αρχαίων
θεάτρων του **Πλάτωνα
Μάξιμου** συνθέτουν την
ύλη του τχ.5 (Ιούνιος
1999). [Δ. Σούτσου 46,
Αθήνα 115 21,
τηλ. 64 30 680]

«**Μ**ισώ τον Έρωτα. Γιατί
ο σκληρός δεν πάει να
κυνηγήσει / αγρίμια παρά
την καρδιά μου επίμονα
τοξεύει; / Ποιο το όφελος
ο θεός τον άνθρωπο να
καίει;
Μήπως πιστεύει, / ότι, αν

«Συμβιώσεις στις βαλκανικές
οικονομίες: Η προσπέλαση
στους οικονομικούς μηχανι-
σμούς της Μακεδονίας», είναι
γραμμένο από τον Ευάγγελο
Πρόντζα και αποτελεί μια
εξαίρετης ποιότητας και υψη-
λής τεκμηρίωσης (με αναφορά
στους μεγαλύτερους ευρωπαϊ-
ους ιστορικούς της οικονομίας)
οικονομική ιστορία των Βαλ-
κανίων κατά το πρώτο ήμισυ
του αιώνα μας. Εξετάζονται με
τη σειρά η αγροτική δομή, η δυ-
ναμική στην καθημερινή ζωή,
οι προσλήψεις του βαλκανικού
οικονομικού εθνικισμού. Τα
τρία αυτά εξαιρετικής ποιότη-
τας κεφάλαια του πρώτου μέ-
ρους του βιβλίου μπορούν ν'
αποσπαστούν και να διαβα-

στούν ξεχωριστά, με μεγάλο
πνευματικό όφελος. Αλλά θα
ικανοποιηθεί η πνευματική πε-
ριέργεια και όσων προχωρή-
σουν στο δεύτερο μέρος, όπου
εκτίθενται οι διάφορες πλευ-
ρές της έρευνας.

Στο δεύτερο αυτό μέρος
υπάρχει ένα κεφάλαιο όπου η
Αικ. Μιχαλοπούλου εκθέτει
πώς γίνεται ο σχεδιασμός της
εμπειρικής κοινωνικής διερεύ-
νησης, ένα κεφάλαιο όπου οι
Παν. Καφετζής, Αικ. Μιχαλο-
πούλου, Ευδ. Μανώλογλου και
Πάρις Τσάρτας εκθέτουν τις
εμπειρικές διαστάσεις της ξε-
νοφοβίας, ένα κεφάλαιο όπου
ο Π. Τσάρτας παρουσιάζει την
εμπειρική διερεύνηση της σχέ-
σης «ανάπτυξη-ξενοφοβία»

ένα κεφάλαιο όπου η Ευδοκία
Μανώλογλου μιλάει για τους
πληροφορητές-κλειδιά και ένα
κεφάλαιο όπου η Μαρία Γιαν-
νησοπούλου παρουσιάζει την
ανθρωπολογική διερεύνηση
της περιοχής της Αλμωπίας.

Πρόκειται, γενικά, για ένα
υψηλής επιστημονικής ποιότη-
τας ενδιαφέρον και χρήσιμο βι-
βλίο, που δείχνει την υψηλής
ποιότητας επιστημονική έρευ-
να που γίνεται στο Ε.Κ.Κ.Ε.,
ένα βιβλίο που μπορεί να είναι
χρήσιμο σ' αυτούς που διαμορ-
φώνουν στρατηγικές και παίρ-
νουν αποφάσεις, αλλά και για
τη σωστή πληροφόρηση της
κοινής γνώμης.

Σπήλιος Παπασπηλιόπουλος

Η κατανόηση του «άλλου»

**Χρ.Κωνσταντοπούλου, Λ.
Μαράτου-Αλιπράντη,
Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου
(επιμέλεια),
«Εμείς» και οι «άλλοι».**

**Αναφορά στις τάσεις και τα
σύμβολα.**

**Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών
Ερευνών**

Τυπωθήτω - Γιώργος

Δαρδανός, Αθήνα 1999

Ο προσδιορισμός και η εννοι-
ολόγηση της ταυτότητας –πολι-
τισμικής, πολιτικής, κ.λπ.– βρί-
σκεται στο επίκεντρο των σύγ-
χρονων θεωρητικών αναζητή-
σεων που θέτουν θεμελιώδη
ερωτήματα σχετικά με τη φύση,
τη μορφή και τις διαδικασίες
διαμόρφωσης της ταυτότητας.

Ο τρόπος κατανόησης του
«άλλου» (του «διαφορετικού»)
προσδιορίζει την επικοινωνια-
κή δομή μιας κοινωνίας, αφού η
ταυτότητα βρίσκεται στο επίκε-
ντρο της διαλεκτικής του ενός
και του πολλαπλού. Η ετερότη-
τα (φύσει ανατρεπτική) είναι η
αναγκαία αλλά και η πιο προ-

βληματική συνιστώσα της ταυ-
τότητας. Η ρατσιστική αντίληψη
αποτελεί την κυρίαρχη λογική
ως προς τη διαφορετικότητα και
το βασικό χαρακτηριστικό της
αστικής ιδεολογίας (έχοντας
αναγάγει τη «διαφορά» σε «φυ-
λετικό γνώρισμα»). Το πιο ολο-
κληρωτικό στάδιο του αποκλει-
σμού είναι εκείνο της φυσικής ή
ηθικής εξουδετέρωσης του «άλ-
λου». Έτσι, η σημερινή κοινω-
νία (και κάτω από την επιρροή
της παγκοσμιοποίησης) προ-
βάλλει μια εικόνα του «άλλου»
που στην πραγματικότητα δεν
έχει τη σημασιολογική δύναμη
της διαφοράς (αδυνατώντας να
συμβολίσει τον κόσμο διαφορε-
τικά). Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο,
το κυρίαρχο επικοινωνιακό
παιχνίδι ανάμεσα στο «εμείς»
και οι «άλλοι» αποκτά ιδιαίτερη
σημασία. Η κοινωνιολογία δεν
μπορεί να μείνει αμέτοχη στο
να διερευνήσει το καινούργιο
(προσπαθώντας πάντα να απο-
φύγει να γίνει αυτή η διερεύνη-
ση στα ίχνη του παλιού): σ' αυ-
τήν την προσπάθεια ανταποκρί-
νεται ο προβληματισμός αυτής
της έκδοσης.

Η έκδοση αυτή αποτελεί επιλε-
κτική δημοσίευση των εργασιών

που παρουσιάστηκαν στο Διε-
θνές Κοινωνιολογικό Συνέδριο
«Πολιτισμικές Ταυτότητες, Πα-
λιτισμική Συνύπαρξη» που διορ-
γανώθηκε από το Διεθνή Σύλλο-
γο Γαλλόφωνων Κοινωνιολόγων
(Association Internationale de
Sociologues de Langue Françai-
se), το Πανεπιστήμιο Μακεδο-
νίας και το Εθνικό Κέντρο Κοι-
νωνικών Ερευνών και πραγμα-
τοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη
από 1η έως 3η/10/1997.

Αναμφίβολα, οι μελέτες που
περιλαμβάνονται στην έκδοση
αυτή δεν εξαντλούν τον πλούτο
της σκέψης που έχει καταγραφεί
για το πολύπλοκο θέμα των δια-
δικασιών διαμόρφωσης και εξέ-
λιξης ταυτοτήτων. Αποτελεί ευ-
χή και εν μέρει πρόβλεψη ότι
όλο και περισσότερη ενασχόλη-
ση και διεπιστημονική προσέγ-
γιση θα μας βοηθήσει στην κατα-
νόηση και στον προσδιορισμό
της πολιτισμικής ταυτότητας του
ατόμου καθώς και στον εντοπι-
σμό στοιχείων που συνδέονται
με την πολυπολιτισμική συνύ-
παρξη, τη θεσμική αναγνώριση
και κοινωνική καταξίωση της
πολιτισμικής ιδιαιτερότητας στο
πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης.

Χ.Κ.

Γυναικεία λογοτεχνία

Γέλα Καστρινάκη,
όρια της ζεστασιάς,
δόσεις Πόλις
ήνα 1999

νέα διηγήματα περιέχει το βιβλίο της Αγγέλας Καστρινάκη. Εννέα ιστορίες, απλές, θημερινές, φαινομενικά ήμιντες, που γράφτηκαν χω- φιλοδοξίες εντυπωσιασμού. μερικές απ' αυτές: Η ερωτι- ανωριμότητα μιας γυναίκας α από τα μάτια της φίλης , το δέος μιας διανοούμενης συμβατική ζωή απέναντι σ' ο συγγραφέα του περιθωρί- τα ρηχά κριτήρια μέσω των οίων μια διανοούμενη που ιδεύει με το τρένο κρίνει ς άντρες-συνεπιβάτες προ- ιθώντας στην πραγματικό- α να καθυποτάξει την κατά ραινόμενα ασθμαίνουσα σε- αλικότητα της, τα αιώνια δι- ματα των ετεροφυλόφιλων πων από την πλευρά μιας αίκας, το οικείο και ανθρω- ο γύρω από ένα τραπέζι, το ο ερωτικό σκίρτημα, η άλ- πλευρά της οικογενειακής υχίας και τέλος η αρτιότερη ν, η συνάντηση με δύο οικο- ικούς μετανάστες που ζουν εργάζονται απομωνομένοι άποιο αγρόκτημα. Ιστορίες ς και σύντομες οι περισσό-

τερες μοιάζουν ως ένα σημείο να διατηρούν ανοικτή επικοι- νωνία μεταξύ τους. Τα κεντρι- κά πρόσωπα σ' αρκετές περι- πτώσεις θυμίζουν ήρωες κάποι- ου εξαιρετικά αφαιρετικού μυ- θιστορήματος που εμφανίζο- νται, δρουν, εκτονώνουν ή εκτονώνονται αλλά διαφεύ- γουν την ολοκλήρωση ή την εξάντληση μέχρι την επόμενη σκηνή ή ιστορία που υποβάλλο- νται στην ίδια δοκιμασία. Ένα επιπλέον κοινό στοιχείο (που συμβάλλει κατά κάποιο τρόπο στην δημιουργία εντυπώσεων όπως η προηγούμενη) στις μι- σές τουλάχιστο απ' αυτές τις ιστορίες είναι η σημαντική θέ- ση που καταλαμβάνει στις ζωές των ηρώων η γραφή και η ανά- γνωση. Πέραν όλων αυτών, *Τα όρια της ζεστασιάς* είναι μια αμιγώς ανθρωποκεντρική συλ- λογή που καταπιάνεται με το σύνηθες και κοινό, όπως αυτά καταγράφονται και βιώνονται από συνηθισμένες και κοινές υπάρξεις που ωστόσο διατη- ρούν στο ακέραιο την πολύτιμη ιδιαιτερότητα τους.

Είναι φανερό πως η Καστρι- νάκη ξέρει να γράφει. Πιθανά δεν είναι η μεγάλη συγγραφέ- ας, αλλά φαίνεται να γνωρίζει καλά την ελληνική γλώσσα και την λογοτεχνία, μπορεί να πα- ρατηρεί με σχετική επιτυχία και

το κυριότερο, καταφέρνει να γράφει σαν γυναίκα και όχι όπως θα ήθελε η συντριπτική πλειοψηφία του γυναικείου κοινού να γράφει οποιαδήποτε γυναίκα-συγγραφέας. Φοβά- μαι όμως πως όλα αυτά τα θετι- κά, για το λογοτεχνικό επίπεδο στο οποίο αναφερόμαστε, στοι- χεία, αλλοιώνονται εξαιτίας της υπερβολικής, σχεδόν «επιστη- μονικής», επεξεργασίας στην οποία υποβάλλει τα θέματα της (αν όχι και ολόκληρο τον κόσμο που την περιβάλλει), πάντα με γνώμονα την φιλολογική τους αρτιότητα. Γνώρισμα δυσάρε- στο, που οδηγεί σε ολική απο- τυχία όταν γίνεται αυτοσκοπός, αφού απαλείφεται κάθε στοι- χείο αυθορμητισμού και το κεί- μενο ασφυκτιά με μια ελάχιστη δημιουργική εγκυρότητα που θυμίζει εγχειρίδιο. Φυσικά βρι- σκόμαστε στο βασίλειο του υποκειμένου, ο υπεύθυνος κά- θε δημιουργίας και ό,τι τον συ- στήνει, έχουν πάντα τον πρώτο λόγο, αλλά πρέπει να επιση- манθεί πως η φιλολογία είναι πρωτίστως για τους φιλόλογους και όχι για τους συγγραφείς, ιδιαίτερα όταν αυτοί, όπως η Καστρινάκη, μοιάζουν ικανοί, αν αφεθούν ελεύθεροι να αφη- γηθούν γοητευτικές ιστορίες.

Κωνσταντίνος Νούλας

με εξοντώσει, έπαθλο μέγα θα κερδίσει;», σχολίαζε πικρόχολα ο ποιητής **Αλκαίος ο Μεσσήνιος** και μεταφράζει ευθύβολα ο **Νίκος Χ.** **Χουρμουζιάδης**, ο οποίος επιλέγει από την «Παλατινή Ανθολογία» τα *Ερωτικά Επιγράμματα* (εκδ. στιγμή, 1999) και μας τα παρουσιάζει σε μία επιμελημένη έκδοση, με εξαιρετική εισαγωγή, τα πρωτότυπα κείμενα κι αντικριστά τις ωραιότατες μεταφραστικές αποδόσεις του. Η έκδοση συμπληρώνεται από ευσύνοπτα και άκρως κατατοπιστικά σχόλια, βιογραφικά σημειώματα των ποιητών και επιλεκτική βιβλιογραφία.

Νοσταλγία για την παιδική και νεανική ηλικία, κυρίως, όμως, έκφραση απόλυτης αγάπης για τη μάνα, την **Αγγελική Χατζημιχάλη**, αποπνέει το βιβλίο *Περίπατος με την Αγγελική* (εκδ. Κάκτος, 1999), γραμμένο με άμεσο και θερμό τρόπο από την κόρη της **Έρση-Αλεξία Χατζημιχάλη**. Το βιβλίο καταθέτει μια ατμόσφαιρα ιδιωτική αλλά συγχρόνως ενδιαφέρουσα, καθώς συνθέτει αναμνήσεις, άγνωστα κείμενα της Χατζημιχάλη, μνημονεύει πρόσωπα και γεγονότα οικογενειακής ζωής συμπλέκοντάς τα με τη δημόσια διάστασή τους.

Ξεφανερώνω τ' όνομα του ποιητή από το Ρέθυμνο, που με πλήρη επίγνωση των «νέων

ica Protestou, Athens,
osis Konemann, Κολωνία
8, σελ. 278, εικονογρ.

η σειρά των μικρών τετρά- ου σχήματος (10,5 x 10,5 εκ.) τόδετων οδηγών αρχιτεκτο- ς για πολλές ξένες πόλεις, ύθηκε την περασμένη χρο- αλλά κυκλοφόρησε στην άδα μόλις ένα-δύο μήνες , ένας «οδηγός πρόσφατης τεκτονικής» για την Αθήνα.

Κανονικά, θα έπρεπε να γίνει σεισμός, τουλάχιστον στην Αθή- να – πρώτη φορά εμφανιζόταν η σύγχρονη αρχιτεκτονική της και πρώτη φορά σε διεθνή έκδοση. Δεν έχει ακουστεί όμως κιχ. Τι άραγε να συμβαίνει;

Μια πιθανή εξήγηση μπορεί να ήταν η συγκυρία: με δύο καταλό- γους ανεξάρτητων εκθέσεων ελ- ληνικής αρχιτεκτονικής στο εξω- τερικό έτοιμους (αλλά όχι ακό- μα προσιτούς στο κοινό), κανείς θα δίσταζε να πάρει θέση αν δεν

δεν τι λένε «οι άλλοι». Ήδη η έκ- θεση Σημαιοφοριδής-Αίσωπου στην Ολλανδία προκάλεσε αντι- δράσεις που έφτασαν ως τις εφημερίδες, ενώ εκείνη του ΕΙΑ στη Φραγκφούρτη υπόσχεται να οριοθετήσει αποφασιστικά και τελεσίδικα την αρχιτεκτονική παραγωγή του 20ού αιώνα. Άλλη πιθανή εξήγηση είναι ο «ανοίκειος» τρόπος επιλογής και παρουσίασης του υλικού στον οδηγό της Ε. Προτέστου. Για πρώτη φορά, δίπλα στα

Επαναξιολόγηση;

καιρών» και χωρίς καμιά διάθεση ν' ανακατευτεί σ' αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως άλλη μια γραφική αποτύπωση της παράδοσης, επιμένει να γράφει στο κρητικό ιδίωμα: **Θεόδωρος Ι. Ρηγινιώτης** και το βιβλίο του τιτλοφορείται *Ο Παραμυθάς με το νταούλι* (εκδ. Κρητόπολις, Ρέθυμνο 1998): «... Δυο μέρες τρεις εγύριζε τζι πλούσους καφενέδες / και τα φτωχά μαγέρικα που παχύνουν οι γλετζέδες, / τσι ρούγες το ξεσταλιστό, που πλέκουν οι κεράδες, / μα 'δα 'ναι δύσκολοι καιροί για τσι παραμυθάδες».

Όσα περιοδικά φέρνει ο ταχυδρόμος:

1. *Εμβόλιμον. Εγχείρημα λόγου, τέχνης και λοιπής φαντασίας* (τχ. 37-38, 1999, Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας, Τ.Κ. 32003) με εμπειριστατωμένη παρουσίαση του έργου του ποιητή

Γ.Μαρκόπουλου·

2. *Θέματα Λογοτεχνίας. Τετράμηνο περιοδικό της λογοτεχνίας και κριτικής* (τχ. 10, Νοε. '98 - Φεβ. '99, εκδ. Γκοβόστη, Ζωοδόχου Πηγής 21, Τ.Κ. 10681) με αφιέρωμα στον ποιητή **Γ.Ρίτσο** και δημοσίευση ανέκδοτου ποιήματός του·
3. *Εντευκτήριο. Λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιοδικό* (τχ. 46, Άνοιξη 1999, Τ.Θ. 50011, 54013 Θεσσαλονίκη) με σελίδες για τον ποιητή **Έκτορα Κακναβάτο** αλλά και ενδιαφέρον αφιέρωμα στη Γεωργιανή λογοτεχνία.

ο χαρτοκόπτης

«κλασικά εικονογραφημένα» της μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής –καταξιωμένα ιδίως από τις συστηματικές δημοσιεύσεις των *Αρχιτεκτονικών Θεμάτων* (από το 1967) και ειδικότερα από τον *Οδηγό της Μεταπολεμικής Αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα* του Ο. Δουμάνη (1984)– παρουσιάζονται και «άγνωστα» έργα, μάλλον «αγνώστων» δημιουργών ή (ίσως το πιο παράδοξο) μια «άγνωστη» τυπολογία έργων είτε «γνωστών» είτε «αγνώστων». Αλλά δεν πρόκειται μόνο για την αποδεκτή «επετηρίδα» που έτσι τροποποιείται, αν δεν ανατρέπεται, αλλά και για τους τύπους αρχιτεκτονικής που προβάλλονται, όπως τα καταστήματα (που ως τώρα δεν συγκαταλέγονταν στη «σοβαρή» αρχιτεκτονική).

Όσο για τον τρόπο παρουσί-ασης, για πρώτη φορά βλέπουμε σε εξώφυλλο μια «λεπτομέρεια» με καμινάδες και έργα γλυπτικής (κέντρο εκθέσεων και κατοικία Εμφιετζόγλου, Μαρούσι), κάτι που βλέπουμε να επαναλαμβάνεται μερικές φορές και μέσα στο βιβλίο, με εντελώς αφαιρετικές λεπτομέρειες που δεν λένε τίποτα για το όποιο «σύνολο» του έργου.

Σε απλά ελληνικά, ανατρέπεται η ισχύουσα τάξη πραγμάτων και προτείνεται ένας άλλος τρόπος αξιολόγησης της αρχιτεκτονικής, δυστυχώς χωρίς επαρκή θεωρητική υποστήριξη, απαραίτητη σε τέτοιες περιστάσεις. Είναι άραγε «καλύτερος» από ό,τι ξέραμε ως τώρα; Θα μπορούσε κανείς να στηριχτεί στα λάθη (που δεν είναι δα και τόσα πολλά, αν και μερικά ενοχλούν) της έκδοσης ή στο «αστείο» της σχήμα. Θα μπορούσε να έχει αντίρρηση για την επιλογή της Εύβοιας ως μέρος της Αθήνας (είπαμε, μητρόπολη, αλλά όχι κι έτσι). Αλλά όλα αυτά θα ήταν περιφερειακά στοιχεία για κάποιον που θέλει να αποφύγει να τοποθετηθεί στο ζήτημα.

Οπότε, με τρέχοντες όρους, ποιο είναι το «μήνυμα» αυτού του οδηγού; Νομίζω αυτό συνοψίζεται στη διαπίστωση ότι πολλά έχουν αλλάξει τα τελευταία

20 χρόνια, αν και αυτό δεν είναι αναγκαστικά σε όλους αισθητό. Ούτε η αρχιτεκτονική είναι «η ίδια» (ήταν ποτέ;), ούτε (το κυριότερο) έμεινε ίδια η αξιολόγησή της, όσο δύσκολο ή άχαρο κι αν είναι το έργο ενός σύγχρονου κριτή. Τότε το ερώτημα είναι: πόσο καθαρά μεταφέρει αυτά τα νέα μηνύματα ο οδηγός της Ε. Προτέστου; Πόσο πειστικές είναι οι προτάσεις της; Απαντώντας, θα ήταν λάθος να εκφυλι-

στεί η συζήτηση (όπως συχνότατα γίνεται) σε μια κολοκυθιά (λες και το υπέρτατο ζητούμενο είναι ο θέσφατος κατάλογος). Η ερεθιστική αυτή πρόταση θα πρέπει να μας βάλει όλους να σκεφτόμαστε. Κατά τη γνώμη μου, αυτό είναι και το κύριο προσόν της, ότι ταράζει τα νερά. Κρίμα όμως που δεν «πρόλαβε» να «παίξει» με τους άλλους καταλόγους!

Δημήτρης Φιλιππίδης

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΧΕΙΜΩΝΕΣ

Μαρία Γαβαλά,
Παραθαλάσσιο θέρετρο το χειμώνα,
εκδ. ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1999

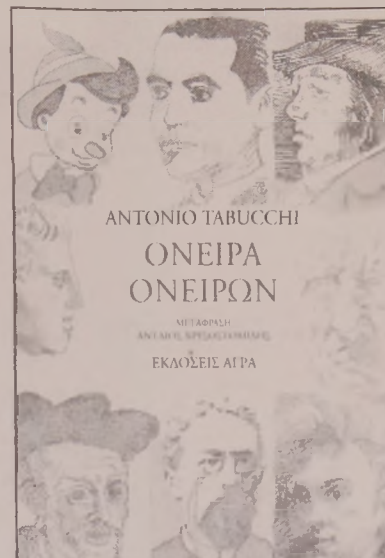
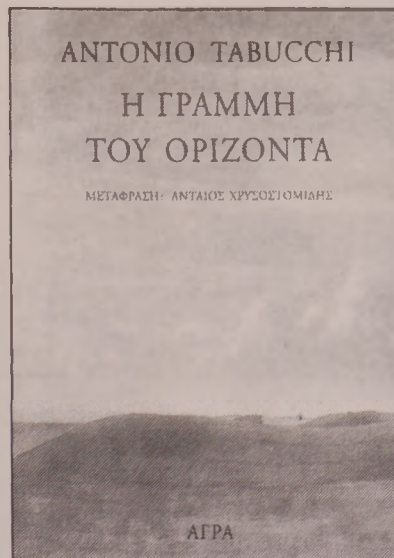
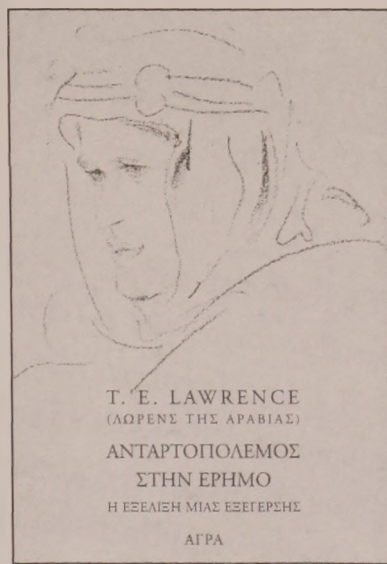
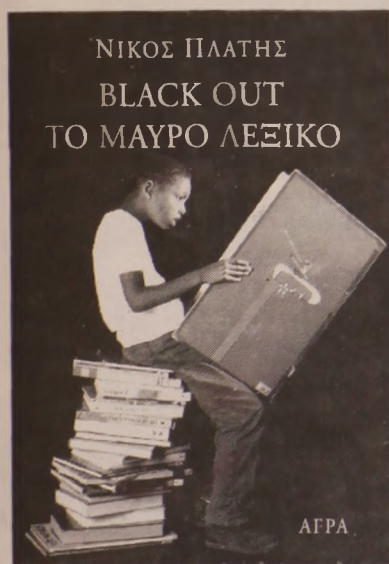
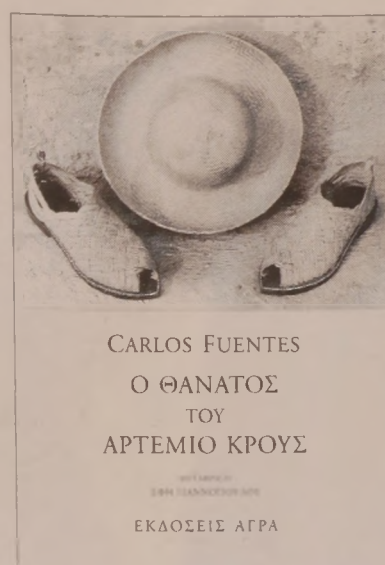
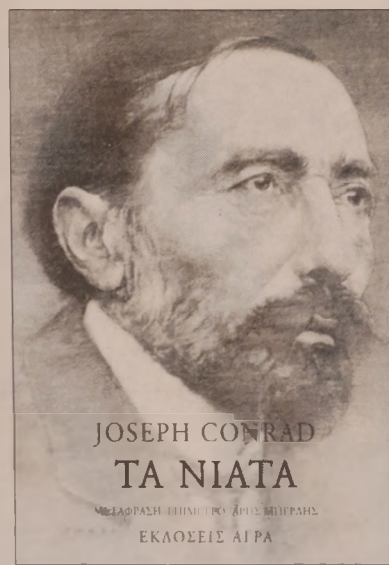
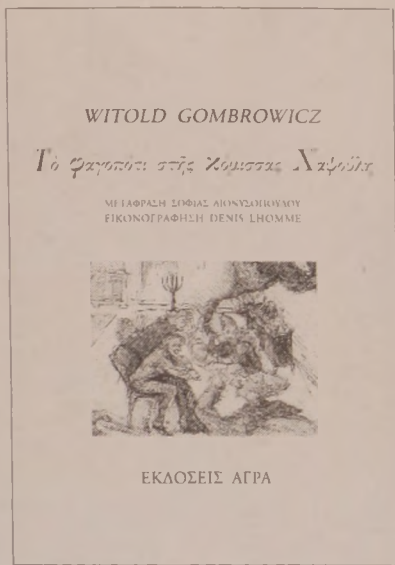
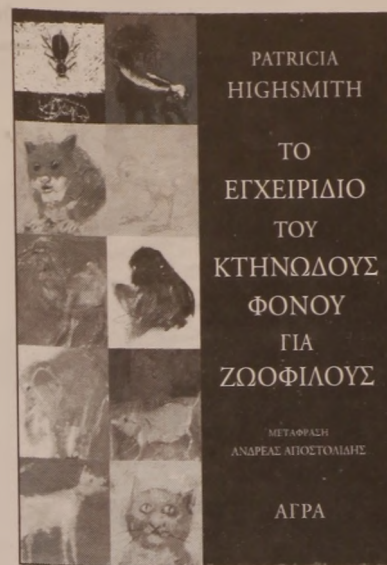
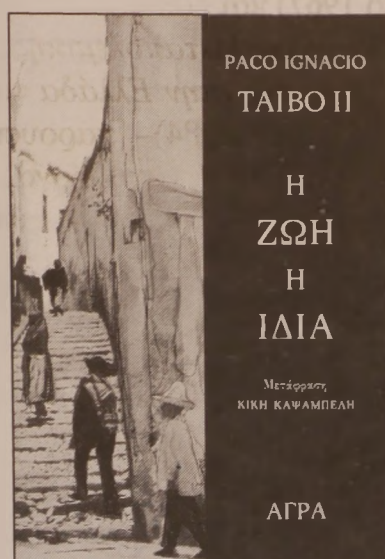
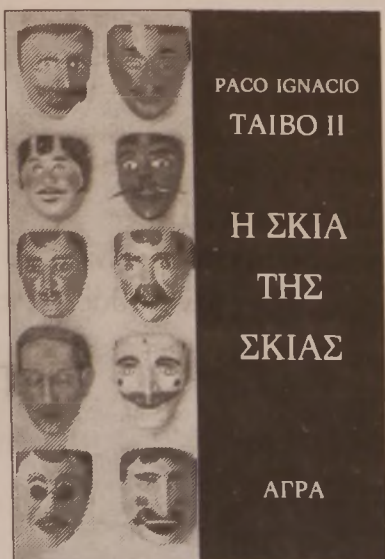
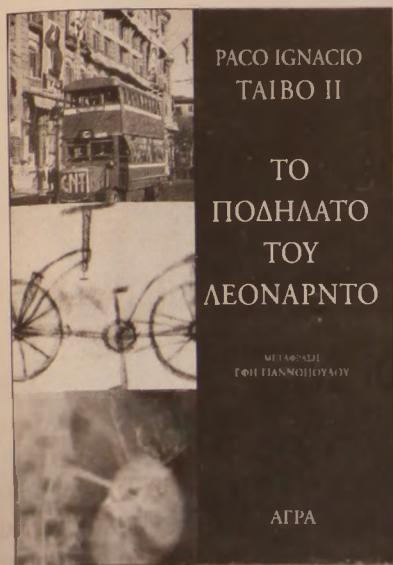
Τα γεγονότα της ζωής συμβαίνουν με διսυπόστατη εκδοχή. Αυτήν, όπως την αποκαλούμε, της αντικειμενικής πραγματικότητας και την άλλη, της εσωτερικής επαναδιαπραγμάτευσης, της υποκειμενικής πραγματικότητας. Και τι αξία μπορεί να έχει ένα αφήγημα, η εξιστόρηση των όποιων περιστατικών –ακόμα και των πιο ασήμαντων ερεθισμάτων– αν ταυτόχρονα δεν γνωρίζουμε τις δονήσεις ή τις αδράνειες, τις «μεταφράσεις» που παίρνουν αυτές οι καταγραφές στον ψυχονοητικό κόσμο των ηρώων. Δυστυχώς, το τηλεοπτικό μοντέλο της κοινωνίας μας «θεοποιεί» την ακατάσχετη-ρηχή δράση. Αυτήν που μόνιμα πρέπει κάτι να «γίνεται» και να μπορεί, απαραίτητα, να φαίνεται. Γιατί ό,τι φαίνεται, υπάρχει. Κατά κανόνα οι «απ' έξω» εικόνες αυτοεξηγούνται. Οι εικόνες δεν σκέφτονται. Οι λέξεις, ναι. Γι' αυτό και είναι δύσπεπτες. Όμως έτσι εξηγείται και γιατί πολύ μεγάλο μέρος της σύγχρονης ελληνικής πεζογραφίας έχει διαβρωθεί από το τηλεοπτικό πρότυπο. Άλλωστε, αυτή η κατηγορία λογοτεχνίας από γεννησιμιού της προς τα εκεί είναι ο προορισμός της. Η άλλη λογοτεχνία, εκείνη των εσωτερικών τοπίων, είναι η δύσκολη. Και μάλιστα όταν οι λέξεις γίνονται «γεγονότα» οι ίδιες. Η Μαρία Γαβαλά, αθόρυβα και με αξιόπαινη σεμνότητα, συνεχίζει να υπηρετεί με σταθερά ανοδικά αποτελέσματα, τους δύσκολους τρόπους γραφής και να προτείνει την απόλαυση πιο ουσιαστικών εκδοχών λογοτεχνίας. Τρίτο της μυθιστόρημα το *Παραθαλάσσιο θέρετρο το χειμώνα* (προηγήθηκαν το *Υπέρβριο των Αγγέλων*, 1994 και το *Κυρία του σπιτιού*, 1996) και η εμμονή της στην ελαχιστοποίηση της εξωτερικής πλοκής σε έναν στοιχειώδη ιστό συμβάντων υπέρ μιας πλούσιας εσωτερικής

δράσης και σχολιασμών, που τις χαρακτηρίζουν οι ψυχογραφικές αφηγήσεις και η διαρκής εξπρεσιονιστική φόρτιση χώρων και δρώμενων, παραμένει το σταθερό χαρακτηριστικό της λογοτεχνικής της ταυτότητας. Κεντρικός άξονας του μυθιστορήματος η Σοφία, μια νέα γυναίκα η οποία έχει αναλάβει την αναπαλαίωση ενός εγκαταλειμμένου αρχοντικού που βρίσκεται στην έρημη («αναξιοποίητη» ακόμα) περιφέρεια μιας αναπτυσσόμενης εξοχής περιοχής. Το ίδιο το σπίτι, η όμορφη και αλκοολική Δομνίκη και η εντεκάχρονη, απείθαρχη και απροσάρμοστη, κόρη της Λένα (μαζί, φυσικά, με τη Σοφία) αποτελούν το περίκλειστο τετράγωνο της πλοκής στη διάρκεια ενός χειμώνα –πραγματικού και συμβολοποιημένου. Όσοι άλλοι χαρακτήρες εμφανίζονται στο μυθιστόρημα λειτουργούν σαν «δολώματα» που δραστηριοποιούν τους κύριους. Μέσα στην παγωμένη και υγρή–καφκική–ατμόσφαιρα υποδόριες ενοχές και επιθυμίες στοιχειώνουν ανάγκες –που δεν χορτάστηκαν– επικοινωνίας. Η μοναξιά, απόπειρες λυμφοτικού ή διαφορετικού έρωτα, η συνθλιπτική παρουσία ονείρων και μνήμες επικυρίαρχες «παλαβώνουν» το πήγαινό της ζωής και το ναδίρ του θανάτου. Η έξοχη γραφή της Γαβαλά, πυκνή, πλούσια, καίρια, αποκαλύπτει –πίσω από την απόλαυση της ανάγνωσης– το χάρισμα αλλά και τον αφειδώλετο κόπο να υποταχθεί η γλώσσα –καλογυμνασμένη και ευλύγιστη καθώς είναι– στους στόχους του βιβλίου. Αν μπει κανείς στον πειρασμό να αναζητήσει «προγόνους» αυτής της χυμώδους γραφής και των ενήμερων εξπρεσιονιστικών της τρόπων, θα απογοητευτεί. Οι εμπειρίες και οι «καταγωγές» μοιάζουν με την καλά χωνεμένη λίπανση στο από τα πριν εύφορο έδαφος από όπου φυτρώνει το δικό της λογοτεχνικό δέντρο.

Δημήτρης Χαρίτος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1

ΑΡΧΕΙΟΤΑΞΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 1999

Άνοιχτά Αρχεία Έκθεσεις Άνδρεά Τζήμα Αρχείο Ραδιοφωνικού Σταθμού Τρία γράμματα της Μέλκος
Αξιότιμη Έφημερίδες τοίχου των φυλακών Μαρτυρίες πολιτικών κρατούμενων Τομέας Λογοτεχνών της
ΕΔΑ Αρχείο Ένωσης Τεχνικών Ελληνικού Κινηματογράφου «Εξωκοινοβουλευτική Αριστερά» και
άρχειακά τεκμήρια Αρχείο ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος Από την ιστορία του Αρχείου του ΚΚΕ Φωτογραφικό
Αρχείο Τεκμήρια της Ελληνικής Αντίστασης Τα αρχεία της Κομιντέρν Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνικής
Ιστορίας (Άμστερνταμ) Πολιτικοί πρόσφυγες στην Ουγγαρία Τών Άφανών Συναντήσεις Χρονικό

ΑΡΧΕΙΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΟΕΜΕΔΙΟ

ΑΡΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ 1 - ΑΘΗΝΑ 105 53
ΤΗΛ. - FAX: 32.23.062, e-mail: aski@otenet.gr